African Storips fey.
DORIS LESSING Michael Joseph London 1964
DORIS LESSING
TAINELE
NOASTRE
NU-S
DE VÂNZARE
În româneşte de ŞERBAN ANDRONESCU
EDITURA TINERETULUI
BĂTRÂNUL
ŞEF
MŞLANGA

Frumoşi au fost anii de hoinăreală prin hăţişurile de pe moşia tatălui ei care, ca toate pământurile stăpânite de albi, rămânea în mare parte o pârloagă întreruptă doar ici şi colo de mici petice cultivate. Între acestea nimic altceva decât copaci, bălării rare şi înalte, mărăcini şi cactuşi, şi făgaşuri săpate de ploi, şi iar bălării, pământ pietros spălat de ape şi mărăcini. Pe un stei mai răsărit – împins la suprafaţă din glia fierbinte a Africii, acum neînchipuit de multe veacuri, pe faţa căruia soarele şi vântul ce călătoriseră mii de mile, străbătând spaţii şi hăţişuri, brăzdaseră şanţuri şi scobiseră găuri – stătea o fetiţă care nu vedea nimic din ce o înconjura, ci visa un palid pârâiaş mărginit de sălcii şi un castel licărind slab în depărtare. Fetiţa cânta:

Plutind spre zare, năprasnicul val.
Oglinda apei o sfarmă.

Făcându-şi drum prin jgheaburile dintre şirurile tulpinilor verzi de porumb, ale căror frunze se bolteau ca o catedrală scăldată în soare deasupra capului ei, fetiţa simţea. sub picioare pământul roşu, gloduros. Dintr-un boschet de buruieni vrăjite, cu flori ca nişte stele roşii, avea să răsară o făptură neagră şi încovoiată, croncănind prevestiri? vrăjitoarea din miazănoapte, odraslă a

pădurilor reci ale nordului, avea să apară în faţa ei, printre culturile de porumb, iar culturile de porumb aveau să se ofilească şi să piară, lăsând-o singură, între rădăcinile noduroase ale unui stejar, pe când zăpada se va aşterne groasă şi moale, şi albă, iar focul tăietorului de lemne avea să-şi arunce printre trunchiurile de copaci lumina roşie în chip de bun-venit.

S-ar putea crede că o copilă albă, când deschide curioasă ochii la viaţă într-un ţinut ars de soare, sterp şi cumplit, socoate că aşa trebuie să fie natura, că arborii insasa şi mărăcinii i se par lucruri familiare, că sângele îi va curge prin vine vesel şi clocotitor, potrivit cu schimbarea anotimpurilor.

Copila aceasta nu Vedea însă copacii insasa ori mărăcinii cum erau în realitate. Cărţile ei cuprindeau basme de pe alte tărâmuri, râurile de care ştia curgeau încet şi paşnic, cunoştea forma frunzelor unui frasin ori ale unui stejar, numele micilor creaturi care trăiau în apele engleze; iar cuvântul „veld”[1] însemna ciudăţenie, deşi nu văzuse nimic altceva care să-i rămână întipărit în minte.

Din cauza asta, mulţi ani de-a rândul veldul era cel care i se părea ireal? soarele era un soare străin, iar vântul îi vorbea un limbaj ciudat.

Oamenii negri de la fermă îi erau tot aşa de străini ca arborii şi stâncile. Alcătuiau o masă neagră, amorfă, care forfotea, se subţia sau se îngroşa ca cetele de mormoloci; n-aveau chip, trăiau numai ca să slugărească, să zică, „da, Baas”[2], să-şi ia banii şi să se ducă. Se schimbau de la un sezon la altul, mutându-se de la o fermă la alta, după nevoile lor bizare pe care nimeni nu ţinea să le înţeleagă, venind poate de la sute de mile dinspre nord sau răsărit, plecând după câteva luni... unde? Poate chiar până la fabuloasele mine de aur de la Johannesburg, unde plata

1 Numele stepelor din Africa de sud, presărate cu hăţişuri ş*il .mărăcini.
2 Domnule; în Africa de sud.

era mult mai bună decât cei câţiva şilingi pe lună şi doi pumni de mălai de două ori pe zi, cât câştigau în partea asta a Africii.

Copila fusese învăţată să-i socotească, un fel de proprietate a ei: servitorii din casă trebuiau să vină alergând de la o sută de yarzi, ca să ridice o carte dacă ea o scăpa pe jos. Era numită „Nkosikaas" (Căpetenia) chiar de copiii negri de vârsta ei.

Mai târziu, când ferma se dovedi prea mică pentru a cuprinde curiozitatea ei, îşi luase o puşcă sub braţ şi mergea în fiecare zi câteva mile, trecând din viei[3] în viei, e în kopje2 în kopje, întovărăşită de doi câini: câinii şi puşca alcătuiau pavăza ei împotriva fricii. Datorită lor nu simţea niciodată teama.

Dacă vreun băştinaş se arăta în zare, la o jumătate ele milă de drumeagul kaffirilor3, câinii îl sileau să se cocoaţe în vreun copac de parc-ar fi fost pasăre. Dacă. negrul rostea vreo mustrare, însemna că e obraznic. Dacă erai bine dispus, poate catadicseai să râzi. Dacă nu, treceai mai departe şi abia îţi aruncai ochii la băştinaşul furios din copac.

În rarele ocazii când mai mulţi copii albi se strângeau la un loc, ei se amuzau chemând vreun băştinaş care trecea prin apropiere, pentru ca să-şi bată joc de el: puteau să asmuţă câinii asupra lui şi să-l privească apoi cum fuge; puteau să tragă de un copilaş negru cum ar fi tras de o păpuşă, dacă nu le dădea cumva prin minte să arunce cu pietre ca într-un câine, fără să încerce sentimentul vinovăţiei.

Ceva mai târziu, anumite întrebări se înfăţişară singure minţii ei de copil; şi fiindcă răspunsurile nu erau uşor de acceptat, le înăbuşea printr-o şi mai mare aroganţă în purtări.

---

3 Viei — vale.

- Kopje — colină. 8 Kaffiri — cafri.

Era cu neputinţă să se gândească la negrii care trebăluiau prin casă ca la nişte prieteni, căci dacă vorbea vreunuia, mama ei venea în fugă, neliniştită: „Hai, pleacă; nu trebuie să vorbeşti cu băştinaşii”.

Această senzaţie de primejdie, de ceva neplăcut, care i se strecura în suflet pe nesimţite, o făcea să râdă tare, cu uşurinţă şi cruzime, dacă vreun servitor făcea o greşeală când vorbea englezeşte, ori dacă nu înţelegea vreo poruncă.

Aveam vreo paisprezece ani când, într-o seară, mă plimbam pe marginea porumbiştei? pământul fusese arat de curând, aşa că valea, plină toată de bulgări proaspeţi mari şi roşii, părea o mare roşie, agitată? era ceasul acela tăcut şi misterios, când păsările îşi trimit chemări triste de la un copac la altul şi când toate culorile pământului, şi cerul, şi frunzele, dobândesc o nuanţă mai intensă şi mai aurie. Ţineam puşca sub braţ şi câinii mă urmau îndeaproape.

În faţa mea, poate la vreo două sute de yarzi, se ivi un grup de trei băştinaşi, de după un muşuroi mare de furnici. Fluierai câinii, chemându-i lângă mine, luai puşca în mână şi mersei înainte, aşteptând să-i văd dându-se la o parte de pe potecă, în semn de respect? dar ei veneau drept spre mine, şi câinii îmi căutară privirile, ca să le fac semn să sară. Mă cuprinse mânia. Era o adevărată obrăznicie din partea unui băştinaş să nu se dea la o parte de pe potecă atunci când te vedea.

În fruntea lor mergea un bătrân, sprijinindu-şi povara trupului într-un toiag? avea părul cărunt, aproape alb şi de pe umeri îi atârna ca o pelerină o pătură de un roşu-închis. În spatele lui veneau doi tineri, purtând baloturi cu vase de lut, suliţe şi securi.

Nu era un grup obişnuit. Nu erau băştinaşi care căutau de lucru. Aveau un aer demn, care arăta că se duc liniştiţi spre o ţintă precisă. Demnitatea asta a lor *mi* făcu

să amuţesc. Înaintai domol către ei, vorbind încecâinilor care mârâiau, până ajunsei la vreo zece paşi da dânşii. Atunci bătrânul se opri, strângându-şi pe el pătura

— Mneaţa, Nkosikaas – îmi spuse, folosind salutu ce se obişnuia la orice ceas al zilei.

— Bună dimineaţa – îi răspunsei. Unde vă duceţi?

Vocea îmi suna cam aspru.

Bătrânul vorbi celorlalţi în limba lui şi unul din ţinea înaintă politicos şi mă lămuri într-o englezească îngrijită.

— Şeful meu se duce să-şi vadă fraţii, dincolo de râu

„Un şef", mă gândii, înţelegând acum mândria carefăcea pe bătrân să stea în faţa mea ca un egal – mi mult decât ca un egal, fiindcă el se dovedea a fi politicos, iar eu nu.

Bătrânul vorbi din nou, purtându-şi demnitatea ca pe o haină moştenită şi stând în acelaşi loc, la zece paşi de mine, vegheat de ceilalţi doi; nu mă privea (ar fi fost nepoliticos din partea lui), dar îşi aţintise ochii undeva, peste capul meu, spre arbori.

— Eşti micuţa Nkosikaas de la ferma lui baas Jordan?

— Da, eu sunt – îi răspunsei.

— Poate că tatăl dumitale nu-şi mai aduce aminte – vorbi interpretul în locul bătrânului – am avut împreună o treabă cu nişte capre. Îmi amintesc că te-am văzut când erai atâtica…

Tânărul îşi coborî palma până în dreptul genunchiului şi zâmbi. Zâmbirăm cu toţii;

— Care-i numele vostru? întrebai.

— E şeful Mşlanga – îmi răspunse tânărul.

— Am să-i spun tatii că v-am întâlnit – adăugai.

Bătrânul grăi:

— Salutul meu tatălui dumitale, micuţă Nkosikaas.

— Bună dimineaţa – îi răspunsei politicoasă, găsind că e greu să fii politicos dacă nu eşti obişnuit.

— Bună dimineaţa, micuţă Nkosikaas – mai zise

bătrânul şi se dădu la o parte, lăsându-mă să trec.

Trecui pe lângji ei; puşca mă stingherea şi câinii mârâiau şi ţâfneau supăraţi pentru că nu avuseseră parte de jocul lor favorit, adică să-i gonească pe băştinaşi ca pe animale.

Nu mult după aceea, într-o carte a unui explorator de pe vremuri, am dat de expresia „Ţara şefului Mşlanga". Scria cam aşa: „Ţinta noastră era ţara şefului Mşlanga, la nord de râu; doream să-i cerem voie să prospectăm aur pe teritoriul lui".

Cuvintele „să-i cerem voie" fură atât de extraordinare pentru mine, copilă albă, învăţată să vadă în băştinaşi doar obiecte de uz, încât ele dădură din nou viaţă întrebărilor care nu puteau fi înăbuşite şi care dospeau încet în mintea mea.

Cu alt prilej, unul din acei prospectori bătrâni, care tot mai colindă încă prin Africa după roci scăpate din vedere, ducând cu ei ciocane, şi corturi şi site prin care ciuruie pietre măcinate ca să găsească aur, a venit la ferma noastră şi vorbind despre timpurile trecute a folosit din nou cuvintele acelea. „Asta a fost tara bătrî-lnului şef – a spus el. Se întindea de la munţii de acolo până la râu, o tară de sute de mile pătrate". „Ţara bătrî—nului şef", aşa a numit el ţinutul; n-a folosit numele nos-l tru, ci acest nume nou, în care nu era implicată noţiun ea uzurpării de proprietate.

Am citit şi alte cărţi despre vremea când regiunea asta a Africii a fost deschisă imigranţilor – fapt care s-a întâmplat doar cu cincizeci de ani în urmă; am aflat astfel că bătrânul şef Mşlanga fusese un bărbat ilustru, cunoscut tuturor exploratorilor şi prospectorilor. Dar pe atunci era tânăr; sau poate că în cărţi se vorbea despre tatăl lui, sau despre unchiul lui, nu ştiu.

În cursul acelui an îl întâlnii de mai multe ori prin locul pe unde treceau băştinaşii când străbăteau pământul

fermei. Aflai că drumeagul acela lăturalnic, care tăia marele câmp cu pământ roşu, unde cântau păsările, era drumul recunoscut al pribegilor. Poate că anume îmi făceam de lucru pe acolo, numai ca să-l întâlnesc. Când mă saluta şi când schimbam cu el câteva cuvinte politicoase, mi se părea că primesc răspuns la întrebările care mă frământau.

După un timp, alte gânduri mă îndemnară să iau puşca; o foloseam ca să vânez, nu ca să-mi sporesc încrederea în mine însămi. Câinii învăţaseră şi ei să se poarte mai frumos. Când vedeam un băştinaş apropiindu-se, ne salutam şi ne răspundeam la salut; şi cu încetul, priveliştea din visurile mele dispărea; începeam să calc pe pământ african, să văd limpede forma copacilor şi a colinelor, iar poporul de negri îmi apărea acum ca nefăcând parte din viaţa mea; era ca şi cum aş fi stat deoparte şi aş fi privit un dans domol şi intim al priveliştilor şi al oamenilor, un dans foarte vechi, ai cărui paşi nu puteam să-i învăţ şi eu.

Mă gândeam totuşi: „Pământul ăsta e şi moştenirea mea, am fost doar crescută aici, e ţara mea ca şi a oamenilor negri; e destul loc pentru noi toţi şi n-avem de ce să ne îmbrâncim unii pe alţii de pe drumuri şi poteci”.

Mi se părea că ar fi destul dacă s-ar manifesta doar, respectul pe care-l simţisem când am stat de vorbă cu bătrânul şef Mşlanga, pentru ca albii şi negrii să stea cu

bunăvoinţă unul în faţa celuilalt şi să aibă fiecare îngăduinţă faţă de deosebirile dintre ei; mi se părea că totul ar fi foarte uşor.

Apoi, într-o zi, se întâmplă ceva nou. Totdeauna am avut în casă trei băştinaşi ca slujitori: un bucătar, un servitor şi un grădinar. Se schimbau mereu, aşa cum se schimbau toţi băştinaşii de la fermă; şedeau câteva luni, apoi plecau să-şi caute altă slujbă, ori se întorceau acasă,

în kraalul[4] lor. Când se vorbea despre ei, se spunea că sunt băştinaşi „buni” sau „răi”, calificativ care era un răspuns la întrebarea: „Cum s-au purtat ca servitori? Au fost leneşi, vrednici, ascultători ori obraznici?” Dacă eram bine dispuşi, răspundeam: „Ce să te aştepţi de/la nişte negri sălbatici şi necioplţi?” Dacă eram supăraţi, răspundeam: „Nişte tuciurii blestemaţi; ce bine ar fi fără ei!”

Într-o zi, un poliţist albi în tură prin ţinutul nostru, ne spuse râzând:

— Ştiţi că aveţi la bucătărie un om de seamă?

— Ce spui! exclamă mama aspru. Ce vrei să zici?

— Fiul unei căpetenii. Poliţistul părea că se amuză: Va conduce tribul când îi va muri bătrânul.

— Ar fi fost mai bine să nu am de-a face cu fiul unei căpetenii – spuse mama.

Când poliţistul plecă, ne uitarăm cu alţi ochi la bucătar: muncea bine, dar când se sfârşea săptămâna cam depăşea măsura la băutură – atâta ştiam despre el.

Era un tânăr înalt, cu pielea foarte închisă, ca tuciul lustruit; în părul des şi negru, pieptănat cu cărare într-o parte, după moda albilor, purta înfipt un pieptene de metal, cumpărat de la magazin, – foarte politicos, foarte distant, foarte grăbit să execute ordinele. Acum, că ni se atrăsese atenţia asupra lui, ziceam: „Bineînţeles, se vede. Sângele vorbeşte întotdeauna”.

Mama începu să se poarte mai aspru cu el, acum că-i aflase originea şi perspectivele. Câteodată, când se supăra, îi spunşa:

— Încă nu eşti şef, s-o ştii!

Iar el răspundea foarte liniştit, cu ochii în pământ:

— Da, Nkosikaas!

Într-o seară a cerut voie să lipsească o zi întreagă, nu ca de obicei, o jumătate de zi? voia să se ducă acasă în

4 Numele olandez al satelor din Africa de sud, Înconjurate cu garduri înailte.

duminica următoare.

— Cum poţi să te duci acasă într-o singură zi?

— Dacă merg cu bicicleta, sunt acolo într-o jumătate de ceas – explică el.

Îmi notai direcţia în care apucă şi în ziua următoare plecai că saut kraalul. Înţelesesem că era moştenitorul şefului Mşlanga. Niciun alt kraal nu se afla atât de aproape de ferma noastră.

Regiunea din partea aceea, dincolo de hotarele fermei, era nouă pentru mine. Umblai pe poteci necunoscute, trecui peste kopje care până atunci alcătuiau pentru mine orizontul şi pe care le văzusem pierdute în ceaţa depărtărilor. Era pământul statului şi nu fusese niciodată cultivat de albi. La început nu putui înţelege de ce, doar trecând hotarul, totul în jurul meu părea atât de proaspăt. În valea înverzită şi largă strălucea un pârâiaş, păsări vioaie de apă treceau în zbor iute peste trestii. Simţeam cu picioarele iarba deasă şi moale, iar copacii se înălţau drepţi şi frumoşi.

Eram obişnuită cu priveliştea de la fermă, unde pe sute de acri pământul era grav erodat, deoarece copacii fuseseră tăiafi pentru cuptoarele minelor, iar în locul lor crescuseră alţii, firavi şi răsuciţi? vitele păscuseră iarba până la rădăcină şi copitele lor brăzdaseră în glie nenumărate cărări încrucişate, care, din cauza ploilor, se adânceau în fiecare anotimp şi se transformau în râpi.

Dar partea asta a tării rămăsese neatinsă? prospectorii care trecuseră pe acolo plecaseră mai departe, deoarece ciocanele lor nu scoseseră decât scântei, zgâriind suprafaţa, rocilor? iar băştinaşii pribegi lăsaseră poate doar câte o pată de tăciune pe scoarţa vreunui copac lângă care făcuseră seara focul.

Domnea tăcere adâncă? o zi fierbinte, cu porumbei gângurind înăbuşit, cu umbrele amiezii aşternându-se grele şi compacte peste locuri unde soarele presăra câteva

pete galbene, luminoase şi, în toată valea aceea largă, care semăna cu un parc înverzit, niciun suflet omenesc, numai eu singură.

Ascultam bătaia iute şi neregulată a unei ciocănitoare, când simţii un fior de gheată că mă cuprinde din spate, că se întinde spre umeri ca un spasm rece, ca un tremur, că mă furnică la rădăcina părului; furnicătura îmi aluneca prin vine şi-mi făcea pielea ca de găină, mi-era frig, deşi eram udă de transpiraţie. Febra, mă gândii; apoi, neliniştită, mă întorsei ca să mă uit înapoi; îmi dădui seama deodată că mi-era frică. Era de neînchipuit, chiar umilitor. Era o formă nouă de frică. Atâţia ani cât mă plimbasem singură prin ţară asta nu simţisem nicio clipă neliniştea; la început, fiindcă mă simţeam apărată de puşcă şi de câini, apoi fiindcă învăţasem să mă port oarecum prietenos cu băştinaşii pe care-i puteam întâlni.

Citisem despre simţământul ăsta: cum nemărginirea şi tăcerea Africii, sub soarele străbun, iau proporţii vaste şi prind formă în mintea omului, încât până şi cântul păsărilor pare ameninţător, iar spiritul morţii parcă iese din arbori şi din stânci. Te mişti cu teamă, ca şi cum paşii tăi ar tulbura o făptură bătrână şi rea, întunecată, şi mare, şi mânioasă, care ar putea să sară deodată şi să te înhafe din spate. Te uiţi la desişul de copaci încolăciţi între ei şi te întrebi ce soi de animale ar putea pândi acolo; te uiţi la râul care curge încet, căzând din prag în prag prin viei, lăţindu-se în lacuri, unde antilopa vine noaptea să se adape, iar crocodilii se înalţă şi o apucă de botul ei catifelat, trăgând-o în văgăunile de sub apă. Frica punea stăpânire pe mine. Îmi dădui seama că mă învârteam pe loc, din pricina acelei ameninţări fără chip care putea să mă-nhafe pe la spate şi să mă ia. Mă uitam la şirurile de kopje care, văzute din alt unghi, păreau că se schimbă la fiecare pas, aşa încât chiar un peisaj familiar, ca de pildă muntele înalt, care străjuise lumea mea încă de pe când

deschisesem ochii la viaţă, îmi dezvăluia ceva necunoscut, o vale însorită la poalele lui. Nu ştiam unde mă găseam. Mă pierdusem. Mă cuprinse panica, privind cu inima cât puricele când la un copac, când la altul, uitându-mă cu coada ochiului către soare care părea că lunecă pe cer, de unde răspândea lumina galbenă şi tristă a apusului. Trebuie că trecuseră ore! Uitându-mă la ceas, văzui că starea asta de teroare fără sens dăinuia poate de zece minute.

Şi culmea, totul era fără sens. Până acasă n-aveam de străbătut nici zece mile. N-aveam decât să fac cale-ntoarsă de-a lungul văii ca să ajung la gardul fermei; mai încolo, la poalele kopjelor, strălucea acoperişul casei unor vecini, unde aş fi putut ajunge în cel mult două ore de mers pe jos. Era soiul acela de spaimă care încreţeşte noaptea pielea câinelui şi îl face să urle la luna plină. N-avea nimic de-a face cu ceea ce gândeam ori simţeam; mă tulbura mai degrabă faptul că puteam să cad victimă fricii, decât senzaţia fizică de frică; o pornii atunci drept înainte, liniştindu-mă, cu gândurile împărţite, căutând să-mi potolesc nervii încordaţi şi aruncându-mi ochii într-o parte şi în alta, amuzată şi dezgustată totodată. Hotărâi să mă gândesc la satul ăsta pe care-l căutam şi la cele ce voi face când voi intra în el… dacă-l voi găsi, ceea ce era îndoielnic, fiindcă mersesem fără socoteală, şi el trebuia să fie undeva, în mijlocul celor câteva sute de mii de acri de tufărişuri care mă înconjurau. Cu gândul la sat, îmi dădui seama că o nouă senzaţie se adăuga fricii: singurătatea. Mă cuprinse atâta groază de singurătate, încât abia mai puteam merge. Şi dacă n-aş fi apucat să trec de creasta unui dâmb şi să văd, sub mine, un sat, m-aş fi întors din drum, spre casă. Într-o poiană, printre copaci, se zărea un grup de colibe acoperite cu stuf. Pe alocuri erau ogoare frumos rânduite de porumb, de dovleci şi de mei şi vitele păşteau sub nişte copaci, mai la distanţă. Orătănii râcâiau

printre colibe, câini dormeau pe iarbă şi câteva capre se cătărau pe o kopje, dincolo de pârâul care ocolea satul ca un braţ îndoit.

Când mă apropiai, văzui că pereţii colibelor erau împodobiţi cu ornamente din lut galben, şi roşu, şi ocru? snopii de stuf de pe acoperiş erau legaţi cu funii împletite din paie.

Ceea ce vedeam nu semăna câtuşi de puţin cu ferma noastră, aşezată într-un loc murdar şi urât, un adăpost trecător pentru nişte emigranţi care nu prinseseră rădăcini în pământul ăsta.

Acum nu ştiam ce să fac mai întâi. Chemai un băieţel negru, care şedea pe o buturugă, gol-puşcă, doar cu o salbă de mărgele albastre în jurul gâtului, zdrăngănind din nişte coarde întinse pe o tigvă de dovleac uscată, şi-i spusei:

— Anunţă-l pe şef că sunt aici.

Copilul îşi băgă degetul în gură şi se holbă la mine ruşinat.

Câteva minute mersei de-a lungul acestui sat, care părea pustiu, până când, în sfârşit, copilul o luă la goană; nu după mult apărură câteva femei. Erau îmbrăcate cu pânzeturi viu colorate, la urechi şi pe braţe le străluceau podoabe de aramă. Se uitară şi ele, tăcute, la mine, apoi se adunară laolaltă să sporovăiască între ele.

Vorbii din nou:

— Pot să-l văd pe şeful Mşlanga?

Băgai de seamă că prinseseră numele celui despre care vorbeam, dar că nu înţelegeau ce voiam. Nici eu nu mă înţelegeam pe mine însămi.

Până la urmă, trecui printre ele şi pătrunsei până dincolo de colibe, unde văzui un loc gol sub un arbore mare şi umbros, unde vreo doisprezece bătrâni şedeau jos, pe pământ, cu picioarele încrucişate sub ei şi vorbeau. Şeful Mşlanga, rezemat cu spatele de copac, ţinea în mână

o tigvă din care băuse. Când mă văzu, pe fată nu i se mişcă niciun muşchi şi înţelesei că nu-i făcea plăcere să mă vadă? poate că-l stânjenea propria mea stânjeneală, fiindcă nu ştiam să mă port cum se cuvine în împrejurări ca acestea. Să mă întâlnească la ferma noastră era altceva? dar aici n-ar fi trebuit să vin. De ce am făcut-o? Nu puteam să le vorbesc de la egal la egal, căci nu se mai auzise de aşa ceva. Şi mai rău era că eu, o fată albă, străbătusem veldul singură, de parc-aş fi fost bărbat; apoi, în partea asta a regiunii, numai persoanele oficiale aveau dreptul să călătorească.

Stăteam aşa, zâmbind prosteşte, în vreme ce femeile, cu îmbrăcămintea lor viu colorată, cu feţele aprinse de curiozitate, se strânseseră ciopor în spatele meu şi flecăreau, iar în faţa mea bătrânii, cu chipurile uscate, îmi ocoleau privirile. Era un sat de bătrâni, de femei şi de copii. Nici chiar cei doi tineri, care şedeau îngenuncheaţi lângă şef, nu erau cei pe care-i văzusem mai înainte cu el: tinerii munceau toţi la fermele şi în minele albilor, iar şeful era slujit de nişte rude aflate vremelnic fără lucru.

— Nkosikaas cea mică şi albă e departe de casă – observă bătrânul până la urmă.

— Da – am admis eu – departe. Voiam să zic: „Am venit să-ţi fac o vizită prietenească, şefule Mşlanga”. Dar nu puteam să rostesc o vorbă. Acum poate că doream din tot sufletul să-i pot cunoaşte pe bărbaţii şi pe femeile din sat, să fiu primită de ei prieteneşte. Dar de venit, venisem din curiozitate: ţinusem să văd satul pe care-l va conduce într-o zi bucătarul nostru, tânărul acela rezervat şi ascultător care se îmbăta duminica.

— Copila lui Nkoss Jordan e binevenită – mai rosti şeful Mşlanga.

— Mulţumesc – răspunsei eu, dar mai mult nu putui vorbi.

Se făcu tăcere; muştele începură să-mi dea târcoale

şi să-mi bâzâie în jurul capului; vântul legăna uşor copacul gros şi înverzit care îşi întindea crengile deasupra grupului de bătrâni.

— La revedere – le spusei în cele din urmă – acum trebuie să mă întorc acasă.

— La revedere, micuţă Nkosikaas – spuse şeful Mşlanga.

Plecai din satul acestor oameni nepăsători, trecui pârâiaşul pe lângă caprele cu ochii de chihlimbar ce se zgâiau la mine, pe lângă copacii drepţi şi înalţi, intrai în valea largă şi bogată prin care şerpuia râul, unde porumbeii gângureau poveşti despre bogăţie şi unde ciocănitoarea bătea molcom.

Frica îmi pierise; singurătatea mă făcea acum să judec lucrurile cu stoicism; în peisajul înconjurător simţeam de data asta o duşmănie ciudată, o neîmblânzire de gheaţă, cruntă, lugubri, care mă însoţea, tare ca un zid, insesizabilă ca fumul; părea că-mi spune: „Treci pe-aici ca o unealtă a distrugerii”. Mă întorsei încet acasă, cu inima goală; învăţasem că nu poţi aduce o ţară la ascultare ca pe un câine, nici nu poţi şterge trecutul cu un zâmbet, într-o avalanşă de simţăminte uşoare.

Pe şeful Mşlanga nu l-am mai văzut decât o dată.

Într-o noapte, ţarina mare şi roşie a tatii fusese călcată de nişte animale cu copite mici şi tari; s-a descoperit că vinovate erau caprele din kraalul şefului Mşlanga. Se mai întâmplase o dată aşa, cu ani în urmă.

Tata confiscă toate caprele. Apoi îi trimise un mesaj bătrânului şef că dacă voia caprele înapoi trebuia să plătească paguba.

Şeful veni la noi într-o seară; pe la apusul soarelui. Arăta foarte bătrân acum, încovoiat? se ţinea ţeapăn sub pătura lui regală şi se sprijinea într-un toiag mare. Tata stătea întins în şezlongul din fata treptelor casei; bătrânul se aşează pe vine în faţa lui, străjuit de cei doi tineri.

Discuţia fu lungă şi dificilă, fiindcă tânărul interpret vorbea slab englezeşte, şi fiindcă tata nu cunoştea dialectul, ci numai o kaffiră stâlcită.

Din punctul de vedere al tatălui meu, paguba făcută culturilor era de cel puţin două sute de lire. Ştia că niciodată nu va căpăta banii de la bătrân. Înţelegea să reţină caprele. Cât despre bătrânul şef, el nu făcea decât să repete mânios:

— Douăzeci de capre! Oamenii mei nu pot să piardă douăzeci de capre! Nu suntem bogaţi ca Nkoss Jordan, ca să pierdem douăzeci de capre deodată.

Tata nu-şi închipuia că e bogat, ci că e destul de sărac. Îi răspundea grăbit şi mânios că paguba înseamnă mult pentru el şi că avea dreptul să retină caprele.

Până la urmă, se încălziră într-atât, încât fu chemat ca interpret bucătarul, fiul şefului. Acum tata vorbea curgător în englezeşte şi bucătarul traducea iute, aşa că bătrânul înţelegea cât de supărat era tata. Tânărul vorbea calm, în chip mecanic, cu ochii în pământ, arătându-şi simţămintele doar printr-o poziţie duşmănoasă, nefirească a umerilor.

Amurgise bine, cerul era un ocean de culori, păsările îşi cântau ultimul lor tril, iar vitele, mugind paşnic, treceau pe lângă noi spre staul, pentru înnoptat. Era ceasul când Africa e superbă; iar aici avea loc o scenă patetică, urâtă, care nu aducea nimănui niciun bine.

În cele din urmă, tata încheie discuţia, declarând:

— Nu mai avem ce să vorbim. Iau caprele. 1

Bătrânul îi ripostă imediat în limba lui:

— Asta înseamnă că oamenii mei vor suferi de foame când va veni anotimpul secetos.

— Atunci du-te la poliţie – îi spuse tata şi-l privi triumfător.

Bineînţeles, nu mai era nimic de discutat.

Bătrânul tăcea, cu capul aplecat, plimbându-şi fără

rost mâinile peste genunchii veştejiţi. Apoi se ridică, ajutat de tineri, şi-l privi pe tata în faţă. Îi mai spuse ceva, foarte aspru, se întoarse şi plecă spre satul lui.

— Ce-a spus? îl întrebă tata pe tânărul interpret, care zâmbea stânjenit şi căta într-o parte.

— Ce-a spus? insistă tata.

Bucătarul stătea în picioare, tăcut şi încruntat. Până la urmă traduse:

— Tata a spus aşa: Toată ţara asta, ţara despre care zici că e a dumitale, e tara mea şi aparţine poporului nostru.

După ce vorbi, se duse după taică-său în hăţiş şi nu-I mai văzurăm niciodată.

Locul lui îl luă alt bucătar, un pribeag din Nyasaland, care n-avea perspective de mărire.

După o vreme, poliţaiul trecu iar pe la noi şi i se povesti întâmplarea. El făcu următoarea observaţie:

— Oamenii aceia n-au dreptul să-şi aibă kraaluj acolo. Satul trebuia mutat de mult. Nu pricep de ce nu s-a făcut nimic în privinţa aceasta. Am să vorbesc cu comisarul pentru indigeni săptămâna viitoare. Oricum duminică tot mă duc să joc tenis.

După un timp auzirăm că şeful Mşlanga şi poporul lui fuseseră mutaţi cu două sute de mile mai la răsărit, într-a rezervaţie pentru băştinaşi, şi că în curând pământul satului va fi împărţit coloniştilor albi.

Mă dusei din nou să văd satul, la vreun an după cele petrecute. Nu mai era nimic acolo. Peste movile de noro roşu, aflate acum pe locul unde fuseseră colibele, putre zeau maldăre lungi de stuf, străbătute de galeriile roşi ale furnicilor albe. Lujerii dovlecilor se întindeau preţu tindeni, prin tufişuri, se urcau pe crengile de jos ale co pacilor, aşa că fructele rotunde, mari şi aurii, ţi se în curcau printre picioare ori îţi atârnau deasupra capului; ora o sărbătoare a dovlecilor. Tufişurile se înmulţiseră,

iarba proaspătă, de un verde viu, crescuse pretutindeni.

Colonistul care va avea norocul să i se atribuie valea aceea mănoasă şi fierbinte va descoperi (dacă va cultiva tocmai locul acela) că în mijlocul câmpului porumbul va creşte înalt de cincisprezece picioare, că ştiuleţii vor fi atât de grei, încât vor atârna de tulpini – şi se va minuna văzând peste ce izvor nebănuit de bogăţie a dat.

TAINELE NOASTRE NU-S DE VÂNZARE

Familia Farquar n-a avut copii ani de-a rândul, până s-a născut micuţul Teddy; părinţii fură mişcaţi de bucuria cu care servitorii veneau să sărbătorească naşterea copilului, aducând la conac în dar găini, şi ouă, şi flori şi arătându-şi prin exclamaţii încântarea la vederea căpşorului auriu şi pufos şi a ochilor albaştri. O felicitară pe doamna Farquar de parcă făptuise o foarte mare ispravă; de fapt, şi ea credea acelaşi lucru – şi zâmbea cald şi recunoscător băştinaşilor încântaţi, care zăboveau prin preajmă-i.

Mai târziu, când lui Teddy i s-a tăiat moţul, Gideon, bucătarul, culese de pe jos şuviţele blonde şi moi de păr şi le luă cu respect în mână. Apoi zâmbi copilului şi-i spuse: „Căpşor auriu”. Şi cu acest nume rămase copilul pentru băştinaşi.

Gideon şi Teddy au fost buni prieteni de la început. Gideon îşi termina treaba, îl lua pe Teddy pe umăr, se ducea cu el la umbra unui copac mare şi se juca acolo cu el făcându-i jucării mici şi ciudate din crengi, şi din frunze şi din iarbă, sau modelându-i animale din pământ umed Când Teddy a învăţat să meargă, de cele mai multe or Gideon era cel care se ghemuia la pământ în faţa lui şi încuraja, prinzându-l când cădea, ridicându-l în aer şi rî zând cu el, până li se tăia la amândoi respiraţia. Doamna Farquar ţinea la bătrânul bucătar fiindcă acesta-i iubei atât copilul.

Dar al doilea copil nu mai veni şi, într-o zi, Gideoi spuse:

— Ah, doamnă, Dumnezeu cel de sus l-a trimis pe Căpşor auriu; e cel mai preţios lucru pe care-l avem noi în casă.

Din pricina acestui „noi”, doamna Farquar simţi un val de simpatie pentru bucătar şi la sfârşitul lunii îi mări leafa. Se afla în slujba ei de mai mulţi ani; era unul din puţinii băştinaşi care-şi ţinea nevasta şi copiii la fermă şi nu pleca niciodată în kraalul său, aflat la câteva sute de mile depărtare. Câteodată un mic piccanin[5], născut cam în acelaşi timp cu Teddy, venea tiptil până la marginea tufişurilor şi se uita cu veneraţie la băieţelul alb, cu minunatul lui păr bălai şi ochi albaştri, nordici. Cei doi copii se priveau unul pe altul curioşi şi odată Teddy a întins mâna şi a atins obrajii şi părul copilului negru.

Gideon, care îi păzea, îşi clătină capul cu mirare:

— Ah, doamnă, amândoi sunt copii, dar când vor creşte mari, unul va fi baas, celălalt servitor.

Doamna Farquar zâmbi şi-i răspunse cu tristeţe:

— Da, Gideon, tot aşa gândesc şi eu – şi oftă.

Când a împlinit şase ani, lui Teddy i s-a cumpărat un scuter şi aşa a descoperit el beţia vitezei. Toată ziua gonea în jurul conacului, intra şi ieşea dintre straturile de flori, băga în sperieţi puii molâi de găină şi câinii supăraţi şi, după ce descria o curbă mare, se oprea în uşa bucătăriei. Acolo striga:

— Gideon, ia priveşte-mă!

Gideon râdea şi zicea:

— Grozav, Căpşor auriu!

Fiul cel mai mic al lui Gideon, care era acum cioban, veni anume la conac ca să vadă scuterul. Se temea să se apropie prea mult, dar Teddy îi ieşi în faţă şi-i strigă:

— Piccanin, păzea! şi porni în goană în jurul copilului negru până când acesta, îngrozit, o rupse la fugă spre tufişuri.

---

5 Fiu de negru.

— De ce-l sperii? întrebă Gideon, mustrându-l.

Teddy îi răspunse sfidător:

— Nu-i decât un pui de negru – şi izbucni în râs.

Dar când Gideon plecă fără să-i vorbească, Teddy se întristă. Intră repede în casă, căută o portocală şi i-o aduse lui Gideon, zicându-i: „E pentru tine”. Nu se hotăra să-i spună că-i pare rău, dar nici nu risca să piardă dragostea lui Gideon. Bucătarul luă în silă portocala şi oftă:

— În curând ai să te duci la şcoală, Căpşor auriu – spuse el mirat şi apoi ai să fii mare. Îşi clătină capul cu blândeţe şi adăugă: Aşa vor curge vieţile noastre.

Părea că pune o barieră întje el şi Teddy, nu din pricina vreunei duşmănii, ci în felul în care accepţi ceva de neînlăturat. Pruncul şezuse în braţele lui şi-i zâmbise; copilaşul sărise pe umerii lui şi se jucase cu el ceasuri de-a rândul. Acum Gideon nu-şi mai îngăduia să atingă cu pielea lui pielea copilului alb. Din fire, era bun, dar în vocea sa dăinuia un ton grav, care îl făcea pe Teddy să se bosumfle, să se posomorască, şi, într-un fel, să se simtă matur? era politicos cu Gideon şi se purta cumsecade cu el; dacă intra în bucătărie ca să ceară ceva, o făcea în felul în care un alb vorbeşte unui servitor, aşteptând să fie ascultat.

Dar în ziua când Teddy intră orbecăind în bucătărie, cu pumnii la ochi, urlând de durere, Gideon scăpă din mână oala plină cu supă fierbinte, sări la copil şi-i descoperi fata.

— Şarpele! exclamă el.

Teddy se plimbase Ncu scuterul şi se oprise proptindu-şi piciorul într-un coş plin cu verdeţuri. Un şarpe de copac, care se ţinea atârnat în coadă de acoperiş, îl scuipase în ochi. Când auzi plânsetele, doamna Farquar veni în goană.

— Are să orbească! izbucni ea, strângându-l pe Teddy la piept. Gideon, are să orbească!

Nu după mult, ochii se umflară cât pumnul; poate n-aveau să-şi mai păstreze vederea nicio jumătate de ceas. Fata mică şi albă a lui Teddy se umpluse de pete mari, roşii, care începeau să supureze. Gideon spuse:

— Aşteaptă o clipă, doamnă, am să aduc un leac. Şi dădu fuga în desiş.

Doamna Farquar ajută copilul să intre în casă şi-i spălă ochii cu hipermanganat. Abia luase în seamă ce-i spusese Gideon; dar când văzu că medicamentele ei n-au nicio urmare, când îşi aduse aminte că văzuse băştinaşi orbiţi de scuipatul de şarpe, începu să se uite da-a nu se întoarce bucătarul, repetându-şi cele ce auzise despre eficacitatea ierburilor cunoscute de băştinaşi. Se aşeză la fereastră, ţinându-şi în braţe copilul care scâncea îngrozit, uitându-se cu deznădejde spre tufişuri. De-abia trecuseră câteva minute, când îl văzu pe Gideon venind în fugă? ţinea în mină o buruiană.

— Nu te teme, doamnă, buruiana asta o să vindece ochii lui Căpşor auriu.

Rupse apoi frunzele plantei, păstrând doar rădăcina mică, albă şi cărnoasă. Fără măcar s-o spele, o băgă în gură, o mestecă bine, dar nu scuipă nimic şi-l smulse pe Teddy din braţele doamnei Farquar. Îl prinse între genunchi şi-şi apăsă buricele degetelor pe ochii umflaţi, ceea ce-l făcu pe copil să urle şi pe doamna Farquar să strige, cu glasul plin de reproş:

— Gideon! Gideon!

Dar Gideon nu ţinu seama de nimic. Îngenuncheat deasupra copilului care se zvârcolea, îi depărtă pleoapele umflate până apărură globii oculari, apoi scuipă cu putere de câteva ori întâi într-un ochi, apoi în celălalt. La urmă îl depuse pe Teddy încet în braţele mamei lui şi spuse:

— Ochii lui au să se tămăduiască.

Dar doamna Farquar plângea de spaimă şi abia dacă-i mulţumi? nu-i venea să creadă că Teddy îşi va recăpăta

vederea. După vreo două ceasuri, ochii copilului se dezumflară? erau încă inflamaţi şi sensibili la atingere, dar Teddv putea să vadă. Domnul şi doamna Farquar s-au dus la Gideon în bucătărie şi i-au mulţumit de nenumărate ori. Se simţeau stingheriţi fiindcă nu se pricepeau cum să-şi arate recunoştinţa. Îi dădură lui Gideon daruri pentru nevastă şi copii, îi măriră mult leafa, dar toate astea nu pur te-au plăti ochii acum teferi ai lui Teddy. Doamna Farquar spuse:

— Gideon, Dumnezeu te-a ales să fii unealta bunătăţii sale.

Şi Gideon răspunse:

— Da, doamnă, Dumnezeu e foarte bun.

Când un eveniment ca acesta se întâmplă la o fermă, nu trece mult şi toată lumea află de întâmplare. Domnul şi doamna Farquar povestiră vecinilor, şi povestea a fost comentată de la un capăt la altul al districtului.

Desişul e plin de taine. Nimeni nu poate trăi în Africa, ori măcar în veld, fără să afle foarte curând că există o veche ştiinţă a frunzei, şi a solului, şi a sezoanelor; de asemenea, şi poate mai importantă decât toate celelalte, o ştiinţă a cuprinsurilor întunecate ale minţii omeneşti, moştenită de omul negru din tată în fiu. În toate colţurile districtului oamenii povestesc întâmplări şi-şi amintesc unii altora lucruri care se petrecuseră în trecut.

— Am văzut cu ochii mei, ascultă ce-ţi spun. Îl muşcase o viperă. Braţul kaffirului se umflase până la cot şi se făcuse ca o băşică mare, neagră. După o jumătate de minut, omul îşi pierduse cunoştinţa. Murea. Deodată, un kaffir veni din desiş cu mâinile pline de iarbă verde. A meşterit ceva acolo şi în ziua următoare omul a venit la lucru. Pe pielea lui nu vedeai altceva decât două înţepături mici.

Cam aşa povestea fiecare. Şi totdeauna cu oarecare notă de exasperare, fiindcă toţi ştiu că în tufişurile africane

se găsesc leacuri puternice, care stau ascunse în scoarţa copacilor, în rădăcini şi în frunze obişnuite, dar era cu neputinţă să scoţi de la băştinaşi vreo, lămurire în privinţa lor.

În cele din urmă, povestea a ajuns şi la oraş. Poate la o serată sau la o reuniune asemănătoare, un medic, care se întâmpla să fie acolo, a auzit-o.

— Prostii! spuse el. Lucrurile astea sunt exagerări. Mereu auzim astfel de poveşti şi totdeauna aflăm până la urmă că nu sunt decât scorneli.

Oricum o fi fost, într-o dimineaţă un automobil ciudat se opri în faţa fermei şi din el coborî un medic de la laboratorul oraşului; aducea cu el cutii pline de eprubete şi chimicale.

Domnul şi doamna Farquar se simţiră încântaţi, tulburaţi, măguliţi. Îl rugară pe medic să rămână la masă şi-i povestiră întâmplarea de-a fir-a-păr, deşi o povesteau pentru a suta oară. Micuţul Teddy era şi el acolo; ochii lui albaştri străluceau de sănătate şi dovedeau astfel că ceea ce se spunea era adevărat. Omul de ştiinţă le explică cât ar folosi omenirea dacă leacul ăsta nou ar putea fi pus în vânzare? şi soţii Farquar se simţiră şi mai încântaţi: oameni cumsecade şi simpli, le-ar fi plăcut să ştie că lumea va câştiga ceva bun de pe urma lor. Dar când omul de ştiinţă începu să vorbească despre banii care ar rezulta din afacere, părinţii lui Teddy se arătară stingheriţi. Credinţa lor în miracol (aşa vedeau ei întâmplarea) era atât de puternică, de adâncă şi de pioasă, încât nu se puteau gândi la bani. Omul de ştiinţă, citind pe feţele lor ca într-o carte, se întoarse la prima idee, adică la progresul omenirii. Era poate şi niţel cam sceptic, căci nu ar fi fost pentru prima dată când ar fi reuşit să demonstreze ca fiind falsă o poveste fabuloasă despre tainele desişurilor.

În cele din urmă, după ce isprăviră de mâncat, soţii Farquar îl chemară pe Gideon în salon şi-i explicară că

acest baas, aici de faţă, era un vraci mare din Oraşul cel Mare, că venise tocmai de acolo ca să-l vadă pe Gideon. Când auzi aşa ceva, bucătarul păru înspăimântat; nu înţelegea nimic; dar doamna Farquar îl lămuri la iuţeală că marele baas venise din pricina minunii pe care o săvârşise el cu ochii lui Teddy.

Gideon îşi plimbă privirile de la doamna Farquar la domnul Farquar, apoi la copil, care-şi dădea aere fiindcă oamenii mari vorbeau despre el. Rosti morocănos:

— Marele baas vrea să ştie ce leac am folosit?

Vorbea fără convingere, ca şi cum nu-i venea să creadă că vechii lui prieteni ar fi putut să-l trădeze până într-atât. Domnul Farquar începu să explice cum s-ar putea scoate un leac folositor din acea rădăcină, cum ar putea fi pus în vânzare şi cum mii de oameni, negri şi albi de pe tot întinsul Africii, ar putea fi salvaţi cu doctoria asta, dacă şarpele le-ar umple ochii cu venin. Gideon asculta privind în pământ; fruntea i se încreţise de nemulţumire. Când domnul Farquar termină de vorbit, nu dădu niciun răspuns. Omul de ştiinţă, care în tot timpul acesta şezuse tolănit într-un fotoliu, sorbindu-şi tihnit cafeaua şi zâmbind sceptic, intră în vorbă şi luă totul de la început, arătând în alte cuvinte cum se fabrică doctoriile şi cum progresează ştiinţa. Apoi se oferi să-i facă lui Gideon un dar.

După ce-şi termină discursul, în cameră se făcu iarăşi tăcere; apoi Gideon spuse cu indiferentă că nu-şi mai aduce aminte ce rădăcină fusese aceea. Chipul îi era duşmănos şi posomorât, chiar când se uita la soţii Farquar, pe care de obicei îi socotea vechi prieteni. Pe toţi îi cuprinse supărarea. Începură să se convingă că bătrânul nu are dreptate. Dar în aceeaşi clipă îşi dădură seama că, de fapt, Gideon nu voia să vorbească. Leacul magic va rămâne acolo unde era, necunoscut şi nefolosit de nimeni, decât de câţiva africani risipiţi, băştinaşi care, poate, dădeau la sapă pentru municipalitate, îmbrăcaţi în cămăşi

rupte şi în pantaloni peticiţi, dar care se născuseră ca să vindece, fiind tămăduitori din tată-n fiu, nepoţi sau fii de vraci bătrâni, ale căror măşti urâte, şi bucăţi de oase, şi ciudate scule magice nu erau decât însemnele exterioare ale unei adevărate ştiinţe şi înţelepciuni.

Poate că soţii Farquar vor fi păşit pe lângă buruiana de leac de zeci de ori pe zi, când vor fi trecut din casă în grădină sau de la staulul vitelor spre câmpul de porumb, dar de cunoscut n-o vor cunoaşte niciodată.

Încercau într-una să-l convingă pe Gideon şi să-i argumenteze cu tenacitatea exasperării, dar bătrânul le tot repeta că nu-şi aminteşte, că o astfel de rădăcină nu există, ori că nu creşte în anotimpul acela, că nu rădăcina, ci scuipatul din gura lui vindecase ochii lui Teddy. Dădea toate explicaţiile astea una după alta şi nu-i păsa că se contrazicea. Se înăsprise şi se încăpăţânase. Soţii Farquar abia îl mai recunoşteau pe vechiul, pe blândul şi iubitorul lor slujitor când se uitau la băştinaşul acela ignorant, prefăcut şi încăpăţânat, care şedea în faţa lor cu ochii plecaţi, mototolindu-şi în mâini şorţul, repetând iarăşi şi iarăşi unul sau altul din cuvintele fără noimă ce-i treceau prin cap.

Dar deodată Gideon păru că se dă bătut. Îşi ridică fruntea, se uită lung şi supărat la albii ce păreau nişte câini care-l hăituiesc din toate părţile şi le spuse:

— Am să vă arăt rădăcina.

Plecară din fermă în şir indian şi apucară pe o potecă a kaffirilor. Era o după-amiază toridă de decembrie[6], cu cerul acoperit de nori fierbinţi de ploaie. Totul era fierbinte: soarele părea o tipsie de bronz care li se învârtea deasupra capului; peste câmpie plutea aerul încins; sub picioare pământul era ars de uscăciune; vântul arzător şi puternic le sufla praf şi nisip în faţă. Era o zi teribilă, în care n-ar fi trebuit să facă nimic decât să stea pe verandă,

6 In emisfera sudică în decembrie este vară.

cu băuturi reci la îndemână, aşa cum, în mod normal, ar fi făcut la ora aceea.

Câte unul din ei, care îşi amintea că în ziua cu şarpele fusese nevoie de zece minute până să se găsească rădăcina, întreba din când în când:

— Mai avem mult, Gideon?

Şi Gideon răspundea peste umăr, politicos, dar supărat:

— Caut rădăcina, baas.

Şi într-adevăr, deseori se apleca şi îşi vira mâna printre ierburi, cu un gest care era aproape insultători prin superficialitatea lui. Două ceasuri i-a plimbat prin desiş, de-a lungul unor poteci necunoscute, în căldura aceea istovitoare. Sudoarea curgea de pe ei în picuri reci şi îi apucase durerea de cap. Tăceau cu toţii: soţii Farquar pentru că erau supăraţi, omul de ştiinţă fiindcă dovedea astfel că tot el au. ea dreptate, că nu există o astfel de plantă. Păstra o tăcere plină de tact.

În sfârşit, când ajunseră la vreo şase mile de casă, Gideon îşi zise că e destul său, poate, că mânia lui se evaporase în clipa aceea. Fără măcar să încerce să dea impresia că n-o face într-o doară, smulse un smoc de flori albastre din soiul celor care creşteau pretutindeni, în tot lungul potecii pe care veniseră.

Îl întinse omului de ştiinţă fără să se uite la el şi plecă de unul singur spre casă, lăsându-i pe ceilalţi să se ţină după el, dacă aşa le-o fi voia.

Când ajunseră acasă, omul de ştiinţă se duse în bucătărie la Gideon, ca să-i mulţumească; era foarte politicos, deşi ochii îi licăreau a râs. Dar Gideon nu era acolo. Aruncând florile la întâmplare în spatele automobilului, eminentul musafir plecă înapoi spre laboratorul lui.

Gideon se înapoie în bucătărie la timp ca să pregătească cina, dar era morocănos. Îi vorbea doamnei

Farquar ca un servitor nesupus. Abia după câteva zile ajunseră să se împace.

Soţii Farquar întrebară şi pe ceilalţi lucrători despre rădăcină. Câteodată primeau răspunsuri în doi peri. Alteori, băştinaşii ziceau:

— Nu ştiu. N-am auzit.

Văcarul, care le slujea de mult timp şi căpătase puţină încredere în ei, le spuse:

— Întrebaţi pe omul vostru de la bucătărie. El e acum ca un doctor pentru voi. Este fiul unui faimos vraci, care a locuit odinioară prin părţile astea; nu se află boală pe care el să n-o vindece. Apoi adăugă politicos: Bineînţeles, nu e atât de priceput ca un doctor alb, ştiu asta, dar pentru noi e bun.

După un timp, când între soţii Farquar şi Gideon n-a mai rămas nicio urmă de supărare, începură să schimbe glume:

— Gideon, când o să ne arăţi rădăcina aia pentru şarpe?

El râdea, clătina din cap şi răspundea cam stingherit:

— Dar v-am arătat-o, doamnă, aţi uitat?

După mulţi ani, Teddy, acum şcolar mare, intra câteodată în bucătărie şi spunea:

— Gideon, pungaş bătrân, îţi mai aduci aminte când ne-ai păcălit şi ne-ai făcut să umblăm degeaba nu ştiu câte mile prin veld? Tata a trebuit atunci să mă care în spate!

Şi Gideon râdea politicos. După ce râdea bine, se îndrepta din şale, îşi ştergea ochii lui bătrâni şi se uita mâhnit la Teddy care rânjea la el răutăcios de dincolo de plita din bucătărie.

— A, Căpşor auriu, cât ai mai crescut! În curând o să fii mare şi o să ai ferma ta…

MUŞUROIUL
DE
FURNICI

Dincolo de câmpie se profilau munţii, albaştri şi înceţoşaţi, pe un cer de un albastru-violet. Dacă te apropiai, munţii deveneau castanii, şi cenuşii, şi verzi „şi se rânduiau greoi unii lângă alţii, dar cerul rămânea tot albastru. Dacă intrai în munţi, prin trecătoare, în urmă câmpia se netezea şi se micşora, iar piscurile se ridicau ascuţite şi întunecate din creste mai joase şi din blocuri de gra. nit, iar cerul, deasupra capului, era albastru-violet şi limpede şi de pretutindeni radia, licărind în unde, căldura.

„Să străbatem lanţul muntos, să trecem prin trecătoare şi să ajungem repede în câmpia din partea cealaltă? acolo va fi mai răcoare şi mersul mai lesnicios”, aşa îşi închipuiau călătorii. Şi-au închipuit aşa veac după veac – şi din pricina asta mergeau repede, cu gând să scape de munţii între care se înăbuşeau şi să ajungă în câmpia răcoroasă unde vântul se plimba în voie. Dar dincolo nu era câmpie. Trecătoarea se deschidea într-o depresiune cuprinsă din toate părţile de kopje: munţii se adună aici ca degetele unei mâini pe a cărei palmă, largă de o milă, cresc tufişuri dese, iar căldura se strânge la un loc, zăboveşte, radiază din bolovani, ţâşneşte din copaci, curge dintr-un cer care nu mai este albastru, ci sumbru, şi jos, şi gălbui din cauza fumului care se înalţă acum şi s-a înălţat aşa multă vreme din gaura aceea, închisă între munţi. Deşi jumătate de an aerul e acolo fierbinte, stătut şi uscat, iar cealaltă jumătate e zăpuşitor, saturat de aburi şi umezit de ploaie, în gaura aceea întâlneşti totdeauna oameni, fiindcă în cuprinsul ei se găseşte aur? pretutindeni în desişuri dai de gropi nu prea adânci, de şanţuri lăsate de prospectori, ba chiar şi de puţuri. Se spune că boşimanii căutaseră aur acolo cu sute de ani în urmă. Poate că aşa era. Se mai spune că harapi veniseră dinspre coastă în convoaie, cu sclavi şi războinici, ca să caute aur pentru a îmbogăţi curtea reginei din Saba. Nimeni n-a dovedit contrariul.

Dar e sigur că la începutul secolului exista acolo o mare companie minieră care a săpat o jumătate de duzină de puţuri nemaipomenit de adânci şi au găsit aur în cantităţi care variau de la câteva uncii până la o tonă. Terenul era însă capricios, rocile erau întretăiate şi sterile, aşa încât compania şi-a încărcat utilajul cel greu în camioane şi au plecat să caute aur în altă parte, într-un loc unde terenul să fie mai accesibil.

Câţiva ani în văgăuna dintre munţi domnise liniştea, fumul nu se mai ridica şi nu mai întuneca cerul decât atunci când un prospector întâmplător mai făcea focul şi coloana stingheră, mişcătoare şi albăstruie de fum se înălţa ca din ţigara unui gigant, spre cerul albastru, fierbinte.

Apoi, deodată, valea s-a umplut de agitaţie, şi de gălăgie, şi de activitate, şi de sute de oameni. Domnul MacIntosh cumpărase dreptul să caute acolo aur. I s-a spus că e nebun, că niciun om, oricât de bogat, nu-şi putea îngădui să-şi încerce norocul în locul acela.

Cei ce-i spuneau aşa nu ţineau seama însă de caracterul domnului MacIntosh, care în Australia făcuse odată avere şi o pierduse, apoi făcuse alta în Noua Zeelandă, pe care încă o mai avea. Îşi propunea să şi-o mărească aici. Bineînţeles, nu avea de gând să foreze puţuri scumpe, în adâncul cărora nu ştia dacă va găsi ori nu aur, ci să cerceteze nisipul, rocile de la suprafaţă şi cutele dintre roci. Calea cea bună îi apărea limpede domnului MacIntosh şi a urmat-o, deşi era împotriva oricărei reguli de practică minieră.

A tocmit sute de lucrători africani şi i-a pus să sape în mijlocul acestei înalte depresiuni înconjurate de munţi, aşa că în curând s-a ivit acolo o gaură, apoi un puţ mare, apoi o văgăună ca un munte, cu vârful în jos. Domnul MacIntosh scotea bucăţi mari de pământ, ca un monstru înfometat de aur, fără să-şi bată inutil capul cu probleme

ca săparea raţională a galeriilor sau cheltuirea banilor pentru armarea tunelelor. Pământul scos era grămădit mai întâi cu găleţile pe pantele gropii; găleţile erau atârnate de funii făcute din fibre împletite, care se scoteau din scoarţa copacilor, căci de ce ar fi cheltuit domnul MacIntosh bani cu cabluri de oţel, când fibra se găsea la îndemâna oricui, în fiecare copac? Dacă fibra era fragilă şi se rupea şi găleţile cădeau în groapă, nimeni nu păgubea, căci copacii mai aveau încă multă fibră în scoarţa for. Mai târziu, când groapa s-a adâncit, s-au adus vagonete care circulau pe şine – şi nu rareori se întâmpla ca şi ele să alunece şi să se ducă în viteză până la fundul văgăunii; cum domnul MacIntosh punea în tot ceea ce făcea o notă de sinceră şi nobilă bună dispoziţie, însemna că el era mai înclinat să râdă de un astfel de accident decât să se supere. Dacă se întâmpla ca ţeasta cuiva să se afle în drumul găleţii care cădea ori a vagonetului, atunci se găseau o mulţime de alte capete negre ori mâini de angajat. Şi dacă malurile abrupte şi nesprijinite ale gropii se prăbuşeau, ori dacă un tunel îngust ca gaura de furnici – care se abătea lateral din puţul principal, ca o tentaculă, spre noi straturi – înghiţea, năruindu-se, o jumătate de duzină de oameni – ei bine, nimeni nu poate să facă jumări fără să spargă ouăle. Aceasta era vorba preferată a domnului MacIntosh.

Băştinaşii care lucrau la mină o numeau „Puţul morţii”, iar pe domnul MacIntosh îl numeau „Burtă de aur”. Cu toate astea, veneau cu sutele să lucreze pentru el, întărind astfel argumentele celor ce ziceau:

— Băştinaşul nu înţelege dacă te porţi bine; el înţelege numai de bici… Ia uitaţi-vă la MacIntosh: nu duce niciodată lipsă de mână de lucru.

Mina domnului Mancintosh, aflată sus în munţi, era departe de postul de poliţie şi stăpânul avea grijă ca la faţa locului să se găsească oricând bere kaffiră, preparată la mină, şi dacă poliţiştii veneau să caute cine ştie ce

infractor, acesta era sigur că domnul MacIntosh va înfrunta poliţia, dând asigurări că băştinaşul cutare, cu numărul de înregistrare Y 2345678, nu lucrase niciodată la el. Desigur, poliţiştii puteau să-i controleze şi registrele.

Registrele şi bonurile domnului MacIntosh puteau părea în ochii unui om neiniţiat ca întocmite pentru circumstanţă şi deci fără valoare, dar cei ce munceau pentru el nu foloseau astfel de cuvinte pentru metodele lui; domnul MacIntosh îşi ţinea registrele singur. Nu angajase niciun contabil, niciun funcţionar. De fapt, angajase un singur alb, pe inginer. În rest, avea şase supraveghetori ori şefi, cărora le plătea salarii bune şi-i trata ca pe nişte oameni de seamă.

Inginer era domnul Clarke. Casa lui şi a domnului MacIntosh se găseau pe o latură a puţului, iar satul băştinaşilor de partea cealaltă. Domnul Clarke câştiga cincizeci de lire pe lună, ceea ce era mai mult decât ar fi putut câştiga oriunde în altă parte. Era un om tăcut şi muncitor când nu era beat, dar lucrul ăsta nu i se întâmpla des. De vreo trei-patru ori pe an nu putea veni la lucru câte o săptămână întreagă. Atunci, domnul MacIntosh muncea în locul lui şi, când inginerul se înzdrăvenea, îl întâmpina cu vorbe vesele: „Ei, băiatule, ţi-ai luat o povară de pe inimă?”

Domnul MacIntosh nu punea gura pe băutură. Calitatea asta era de fapt o afacere, căci, asemenea tuturor scoţienilor, el mergea pe extreme. În casa lui nu se găsea picătură de alcool. Era şi religios, dar ca un om care cultivă o amintire, şi asta din cauza părinţilor lui, care fuseseră foarte religioşi. Trăia într-o baracă alcătuită din două compartimente, unde avea o masă de lemn, trei scaune, tot de lemn, un pat şi un garderob. Bucătarul gătea de trei ori pe săptămână rasol de vită cu morcovi şi cartofi, de alte trei ori friptură de vacă, iar duminica un pui.

Domnul MacIntosh era unul din cei mai bogaţi oameni din ţară. era mai mult decât milionar. Oamenii ziceau despre el: „Cerule, poate să facă tot ce vrea, să se ducă unde vrea! Dar de ce mai are atâţia bani dacă trăieşte în fundul fundului, alături de câţiva negri, într-o groapă de pământ?”

Domnului MacIntosh i se părea însă foarte natural să trăiască aşa – şi când se ducea în vacanţă la Capetown, unde locuia la cel mai scump hotel, se întorcea totdeauna mai devreme decât era aşteptat.

Nu-i plăcea vacantele. Îi plăcea să muncească.

Purta nişte pantaloni vechi, soioşi, de culoare kaki, legaţi la brâu cu o curea veche, roşie; în jurul gâtului avea o basma tot roşie, răsfrântă peste un maiou de bumbac alb. Era scurt, îndesat şi vânjos; capul mare, pătrat, i se sprijinea pe gâtul puternic. De pe braţele grele, bronzate şi de pe gât ieşeau pe la marginea maioului fire negre şi dese de păr. Avea ochi mici, cenuşii, sfredelitori, gura subţire, suptă la mijloc. Îşi purta pălăria veche de fetru pe ceafă, ţinea în mână un băţ tăiat din desiş şi se plimba pe marginea gropii lovind cu băţul în tufişuri şi în iarbă şi câteodată în băştinaşii leneşi; poruncea strigând supraveghetorilor şi urmărea atent furnicarul de muncitori din fundul puţului, apoi intra în micul lui birou şi îşi punea la punct registrele. Aşa îşi petrecea ziua. Seara îl chema câteodată pe domnul Clarke să joace cărţi.

Atunci domnul Clarke îi spunea nevesti-sii: „Annie, mă cheamă”. Ea dădea din cap şi cerea bucătarului să-i aducă cina mai devreme.

Doamna Clarke era singura femeie albă care locuia la mină. Nu-i păsa, fiind singuratică din fire. Era pe deplin mulţumită că găsise acest adăpost cu cincizeci de lire pe lună şi cu un şef căruia nu-i-păsa de beţiile soţului ei. Era o femeie de vârstă mijlocie, cu un corp subţiratic şi plat, cu faţa slabă, lipsită de culoare, cu ochii albaştri, liniştiţi.

Viaţa şi căldura aceea distrugătoare, an după an, nu-i făceau rău, dar o sleiau cu încetul, o făceau mai amorţită, mai tăcută. Vorbea foarte puţin, însă atunci când se enerva spunea ce avea de spus.

De pildă, când au sosit la mină, au primit o casă cu două camere. Atunci s-a dus la domnul MacIntosh şi i-a explicat:

— Eşti singur, şi ai patru camere. Noi suntem doi, avem şi un copil, şi n-avem decât două camere. E absurd!

Domnul MacIntosh i-a aruncat o privire grea, iute, şi gura i s-a strâns, dar apoi a început să râdă.

— Da, aşa este – i-a răspuns râzând şi a făcut schimbul pe dată; pufnea de râs ori de câte ori îşi amintea cum îl pusese la punct tăcuta Annie Clarke.

Tot aşa, cam o dată pe lună, Annie Clarke venea la el acasă şi-i spunea:

— Cară-te din drumul meu, am venit să-ţi fac ordine!

Şi când isprăvea dereticatul, îi spunea:

— Eşti un porc, nimic altceva. Se referea atât la obiceiul lui de a-şi arunca rufele prin toate părţile şi de a le purta nespălate săptămâni de-a rândul, cât şi la altceva, la care nimeni nu îndrăznea să facă aluzie, nici măcar indirect, cum făcea ea. Iar el îi răspundea râzând pe sub mustaţă, din plăcerea de a o sâcâi:

— Eşti femeie măritată, doamnă Clarke.

Iar ea:

— Nimic nu te opreşte să te însori şi dumneata, după câte văd.

Şi pleca foarte înţepată, cu faţa aprinsă de indignare. Cu toate astea, se plăceau mult unul pe altul.

Domnul Clarke îl socotea de asemenea om plăcut şi-l admira, după cum la fel credea şi domnul MacIntosh despre domnul Clarke. Şi fiindcă soţii Clarke trăiau împreună în pace, în casa cu patru camere, împărţind patul şi masa fără să se certe vreodată, se putea

presupune că şi ei se plăceau. Totuşi, rareori vorbeau unul cu celălalt. Ce-ar fi avut să-şi spună acolo?

În mijlocul acestei tăceri, printre aceste adevăruri limpezi, a trebuit să crească micul Tommy şi să se adapteze.

Tommy Clarke avea trei luni când venise la mină. Zi şi noapte, urechile lui ascultau gălăgia, zi şi noapte, ani de-a rândul, aşa încât gălăgia nu i se mai părea gălăgie, ci numai alt soi de tăcere. Şteampurile minei bufneau mereu: aur, aur, aur, aur, aur, mereu şi mereu, şi niciodată nu-şi schimbau zgomotul, niciodată nu amuţeau. Tommy nu le mai auzea. Dar a venit şi ziua când maşina s-a stricat, pe atunci Tommy avea trei ani, şi tăcerea a fost atât de teribilă şi atât de izbitoare, încât micuful s-a dus scâncind la mama lui.

— S-a oprit, s-a oprit! şi plânse tremurând, într-un colţ, până când zgomotul surd a început din nou. Fusese ca şi cum s-ar fi oprit inima lumii. Dar când inima aceea a început iar să bată, Tommy a auzit-o şi a înţeles diferenţa dintre zgomot şi tăcere – şi urechea lui a dobândit o sensibilitate nouă, ca o conştiinţă. Auzea strigătele şi cântecele furnicarului de muncitori băştinaşi, oameni gălăgioşi şi agitaţi din cauza pericolului permanent în mijlocul căruia trebuiau să trăiască. Auzea cazmalele răsunând când loveau în piatră şi zgomotul lor înăbuşit, stins, când izbeau în pământ. Auzea cum se ciocneau vagoanele, mugetul pământului care se prăbuşea, huruitul vagoneţilor pe şine. Noaptea, bufniţele ţipau, greierii ţârâiau. Iar când era furtună, i se părea că cerul însuşi cernea gălăgie din înaltul lui peste munţi, căci tunetul se rostogolea şi se zvârcolea, iar fulgerul trăsnea din pisc în pisc de jur-împrejur. Niciodată nu era tăcere, niciodată, decât în clipa teribilă când inima aceea mare şi-a oprit bătăile. Totuşi, mai târziu ar fi dorit să se oprească încă o dată, măcar pentru un ceas, ca să mai asculte din nou o

tăcere adevărată. Asta s-a întâmplat când mai crescuse, şi când tăcerea părinţilor lui începuse să-l tulbure. Aşa erau ei, totdeauna blânzi, vorbind puţin, numai: „Aşa e în firea lucrurilor”; sau1: „Pui atâtea întretrebări”; sau: „Ai să înţelegi când ai să fii mare”.

Era o tăcere falsă, mult mai rea decât fusese tăcerea adevărată.

Ar fi vrut să se joace lângă mama lui în bucătărie, deşi mama lui nu spunea decât „da” şi „nu”, ori, cu o voce stinsă, şovăitoare, de parcă vocea ei însăşi o obosea: „Vorbeşti atât de mult, Tommy!”

Şi tatăl lui îl plimba pe umeri în jurul maşinilor mari şi negre şi nu puteau vorbi din cauza zgomotului pe care-l făceau maşinile. Şi domnul MacIntosh îi spunea: „Ei, băieţaş”, şi-i dădea din bomboanele pe care le ţinea totdeauna în buzunar anume pentru Tommy. Şi într-o seară i-a văzut pe domnul MacIntosh şi pe tatăl lui jucând cărţi şi nu rosteau nimic decât cuvintele cerute de regulile jocului.

Aşa că Tommy şi-a făcut drum spre zgomotul prietenos al aşezării de dincolo de groapa cea mare şi a început să se joace toată ziua cu băieţii negri, prinzându-se în dansurile lor, alergând prin desiş după iepuri, ori modelând păsări şi animale din argilă udă. Aici nu era linişte, numai gălăgie şi strigăte, iar seara se întorcea la părinţii lui cumpăniţi şi tăcuţi şi, după ce mânca, se culca în pat ascultând zgomotul şteampurilor: buf, buf, buf, buf, buf, buf. În sat, dincolo de groapă, se bea şi se dansa, tobele băteau repede şi sunetul lor se auzea mai iute printre bufniturile rare ale şteampurilor şi dănţuitorii din jurul focurilor scoteau un strigăt, un ţipăt ascuţit, ca urletul vântului puternic care trecea şuierând prin cheile munţilor. Era altă lume, căreia el îi aparţinea tot atât de mult ca şi acesteia, în care oamenii spuneau: „Gata cu mâncarea”; sau: „E vremea de culcare”; şi încă puţine alte lucruri.

Când a împlinit cinci ani s-a îmbolnăvit de malarie şi s-a simţit foarte rău. S-a făcut bine, dar în anotimpul ploios al anului următor s-a îmbolnăvit din nou. De fiecare dată domnul MacIntosh s-a dus cu marele lui automobil american până la cel mai apropiat spital, la o distanţă de treizeci de mile prin tufişuri, ca să caute un doctor. Doctorul i-a dat chinină şi i-a spus să se ferească de ţânţari. Era uşor să ia chinină, dar doamnei Clarke, femeia aceea obosită şi înceată, îi era lehamite să tot spună: Nu face asta; sau: Intră în casă la ora şase; sau: Nu te duce pe lângă bălţi. Aşa s-a făcut că Tommv se îmbolnăvi iar de malarie, când împlini şapte ani. De data asta doamna Clarke rămase îngrijorată, fiindcă doctorul vorbise aspru şi diagnosticase febră neagră.

Domnul MacIntosh îl duse pe doctor înapoi la spital, apoi se întoarse acasă; fără să zăbovească, veni să-l vadă pe Tommy, fiindcă îl iubea mult.

Doamna Clarke zise:

— La ce altceva te poţi aştepta de la gropile astea din jur, care se umplu de apă în timpul sezonului ploios!

— Draga mea, nu pot să astup toate gropile şi şanţurile; oamenii au săpat pe aici încă din timpul reginei din Saba.

— Ce-mi pasă mie de regina din Saba! Oferă-ne o locuinţă ferită de ţânţari!

— Îi dau soţului dumitale cincizeci de lire pe lună – spuse domnul MacIntosh, simţind că dreptatea era de partea lui.

— Cincizeci de lire şi locuinţă aşa cum trebuie – îi răspunse Annie Clarke.

Domnul MacIntosh îi aruncă privirea lui iute şi străpungătoare, apoi râse zgomotos. O săptămână mai târziu casa familiei Clarke fu înconjurată, între marginea acoperişului şi a verandei, de o plasă fină de sârmă, aşa încât părea o cutie nouă de conserve. Doamna Clarke se

duse din nou acasă la domnul MacIntosh, îi făcu curăţenie generală şi la plecare îi spuse:

— Nu eşti decât un porc, dar eşti nespus de bogat. De ce nu-ţi cumperi măcar o vestă nouă? Ai să te îmbolnăveşti de malarie, aşa cum umbli haimana în fiecare noapte.

Apoi se întoarse la Tommv, care aştepta în verandă, într-un şezlong, la adăpostul plasei de sârmă cu sclipiri cenuşii. După febră, era slab şi alb la faţă. Se făcuse un băiat deşirat, osos, cu ochii mari şi negri; gura-i era umflată, ca urmare a bolii. Pe cap avea o claie de păr castaniu, ca zahărul ars. Uitându-se la copilul acela palid, dar plin de viaţă şi de lumină, mama simţea că voinţa ei obosită se înzdrăveneşte şi lua hotărârea să-i fixeze un nou regim de viaţă. Niciodată nu-l va mai lăsa afară, seara, după ora şase, când ies ţânţarii. Şi niciodată nu-l va mai lăsa afară până nu răsare soarele.

— Poţi să te scoli – îi spuse, şi băiatul se sculă mulţumit, aruncând pătura într-o parte.

— Mă duc în sat – zise el deodată.

Ea şovăi, apoi îi răspunse:

— Să nu te mai joci niciodată pe acolo!

— De ce nu? o întrebă, oprindu-se neliniştit pe trepte, dincolo de colivia de sârmă.

Ah, ce silă îi era mamei de aceste întrebări, de ce da şi de ce nu! Cât o oboseau!

— Fiindcă aşa am spus.

— Totdeauna m-am jucat acolo – insistă el.

— Acum eşti mare şi în curând ai să te duci la şcoală.

Tommy se trânti pe trepte şi rămase aşa, privind dincolo de marele puţ, spre forfota din satul luminat de soare. Ştia, fireşte, că o să vină şi clipa asta. Ştia că şi asta făcea parte din tăcere. Şi totuşi nu era sigur. Întrebă:

— De ce, de ce, de ce, de ce, de ce? cântând întrebarea ca pe un refren tânguitor şi persistent.

— Fiindcă aşa am spus! Apoi, desperată şi obosită: Iei boala de la băştinaşi.

La vorbele astea băiatul îşi întoarse ochii mari şi negri către maică-sa, şi femeia se înroşi. Căci ochii lui erau plini de batjocură, de dispreţ. Credea şi ea numai pe jumătate ori, mai degrabă, se căznea să creadă, fiindcă, în tot timpul sezonului ploios, desişul mustea de apă şi mişuna de ţânţari şi nu puteai face nimic şi trebuia să dai vina pe cineva, îi spuse:

— Nu mai discuta, n-ai să te joci cu ei. Eşti prea mare acum ca să te mai joci cu kaffirii ăştia murdari. Când erai mic, era altceva, acum eşti băiat mare.

Tommy şedea pe trepte în bătaia razelor fierbinţi ale soarelui de după-amiază, care veneau compacte şi galbene prin ceaţa de praf şi de fum de peste munţi, şi nu zicea nimic. Nu va mai încerca să se apropie de colibele negrilor, acum, când maturitatea lui atârna de faptul că se juca sau nu cu copiii negri. În felul ăsta fusese învăţat să gândească. Şi totuşi nu credea nimic din toate astea, absolut nimic.

Câteva zile mai târziu se juca de unul singur, cu mingea, în spatele casei, când câţiva copii negri îl strigară din desiş, dar el le întoarse spatele de parcă nu i-ar fi auzit. Ei îl strigară iar, apoi plecară. Şi Tommy plânse amar, căci rămăsese singur.

Se duse la marginea puţului, se aşeză pe burtă şi privi înăuntru. Dogoarea soarelui îi pătrundea în trup de-l dureau şi oasele, îşi dădu părul peste ochi ca să şi-i apere. Subt el, puţul era atât de adânc, încât oamenii care lucrau în fundul lui se vedeau ca furnicile. Vagonetele trase pe malurile aproape verticale păreau cât cutiile de chibrituri. Sistemul de scări şi trepte săpate în pământ, pe care muncitorii se suiau şi coborau, părea atât de firav, văzut peste imensitatea puţului, încât parcă l-ar fi putut nărui cu o piatră. Şi de fapt se prăvăleau mereu pietre. Tommy se

târî mai departe, lipindu-se de pământ, cu membrele depărtate şi pântecele contractat. Privi în văgăună. Oamenii erau ca muştele şi ca furnicile. La fel şi domnul MacIntosh, căci şi el se ducea deseori jos, ca să nu spună cineva că e laş. Şi tatăl lui, şi Tommy el însuşi nu păreau mai mari decât nişte insecte mărunte.

Era ca un furnicar uriaş, viu şi colorat ca un muşuroi proaspăt. Straturile de pământ de la gura puţului erau roşiatice, mai jos cenuşii, nisipoase, şi mai jos galbene deschis. Grămezi de pământ galben, greu şi inert, adus de jos, zăceau pretutindeni în jurul puţului. Întinse mâna şi luă un pumn. Era un pământ insensibil, fără viaţă, şi i se lipea de degete, căci era încă umed de ploaie. Îşi strânse pumnul, îl desfăcu şi acum bucata de pământ galben luase forma palmei lui, păstrând urma degetelor. O urmă ca o… ce? Ca o bucată de rădăcină? Ca o bucată de stâncă roasă de apă? O frecă bine în palmă şi bucata de pământ rămase netedă, ca o piatră de râu. Se ridică şi adună pământ mai mult. Îl modelă în forma unui puţ, îi puse trepte din bucăţi de lemn şi cuburi mici din pământ umed în chip de vagonete. Soarele uscă repede forma, o făcu să crape şi să se desfacă în bucăţi. Tommy dădu cu piciorul în ele şi se întoarse supărat acasă. Soarele apunea. I se părea că vârsta de aur a libertăţii trecuse şi că intrase într-o ţară nouă, a restricţiilor şi a programelor.

Mama îl vedea cum suferă, dar se gândea: „În curând o să meargă la şcoală, o să-şi găsească prieteni”.

Dar băiatul n-avea încă şapte ani, era prea mic ca să ia drumul până la oraş, la internat. I-a cumpărat cărţi şi l-a învăţat ea să citească. Dar munca îi luă doar două sau trei ore pe zi, şi în restul timpului el hoinărea ori se uita dincolo de puţ, la colibele negrilor, de unde venea zgomot de joacă. Adoptase o atitudine stoică, sau cel puţin se prefăcea că o adoptase, dar în adâncul lui suferea cumplit, fiindcă aflase lucruri noi, mult mai importante decât orice

învăţase din cărţile de şcoală. Aflase ce-i singurătatea şi/când şedea la marginea puţului, alcătuia din pământ galben figurine mici, pe care le numea Betty, şi Freddy, şi Dirk. Prieteni de joacă. Dirk era numele băiatului pe care-l iubea mai mult decât pe oricare alt copil negru de dincolo de puţ.

Într-o zi, mamă-sa îl chemă la uşa din dos. Acolo îl aştepta Dirk, care ţinea în mâini un pui de antilopă de mărimea unei pisicuţe. Tommy zvâcni şi era cât pe ce să se minuneze împreună cu Dirk, uitându-se la micul animal, dar îşi aminti de noua lui poziţie. Se opri băţos şi întrebă:

— Cât?

Dirk, căutând într-o parte, îi răspunse:

— Un şiling, baas.

Tommy se uită la mama lui şi apoi rosti mândru, de stis.

— Afurisitule, e prea mulţi

Annie Clarke se înroşi. Se simţea ruşinată şi tulburată. Făcu un pas înainte şi grăi repede:

— Lasă, Tommy, e bine aşa, îţi dau eu şilingul. Scoase moneda din buzunarul şorţului, i-o dădu lui Tommy şi acesta i-o întinse lui Dirk. Apoi Tommy luă cu blândeţe animalul în mâini şi în ochi i se citea duioşie pentru făptura aceea stingheră şi înspăimântată, dar se întoarse cu spatele, ca Dirk să nu-i vadă emoţia. S-ar fi simţit nemaipomenit de ruşinat dacă Dirk, un băiat atât de zdravăn şi neînfricat, ar fi băgat de seamă că e milos.

Dirk stătea deoparte, aşteptând; nu dorea să vadă sfârşitul puiului. Apoi spuse:

— Abia s-a născut, poate să moară.

Doamna Clarke îl depărtă cu vorba:

— Lasă, îl îngrijeşte Tommy.

Dirk plecă încet, cu mâna în buzunar, rostogolind şilingul între degete, dar privind înapoi şi uitându-se cum Tommy şi mama lui făceau într-o ladă cuib pentru pui.

Doamna Clarke făcu un biberon vârând nişte cârpe în gura unei sticle în care fusese suc de roşii şi umplu sticla cu lapte, apă şi zahăr. Tommy îngenunche lângă pui, şi încercă să-i picure lapte în gură.

Puiul tremura căutând să-şi înalţe capul dintre picioruşele ghemuite şi moi, era prea slab ca să se mişte, ochii-i mari şi negri priveau deznădăjduiţi. Cu timpul, tremurul se schimbă într-un spasm de slăbiciune, capul îi căzu şi se lovi cu zgomot sec de peretele lăzii, apoi încet, tremurând din cauza efortului făcut, îşi încordă gâtul şi-şi ridica iar capul. Tommy încercă să-i vâre dopul de cârpă în botul moale, dar laptele îi curse peste blăniţă, pe piept şi băiatului îi veni să ţipe.

— Dar o să moară, mamă, o să moară! strigă el cu necaz.

— Nu trebuie să-l sileşti – îl sfătui Annie Clarke şi se duse la treburile ei gospodăreşti. Tommy îngenunche acolo cu sticla, căutând să învioreze puiul care tremura, şi suferea el însuşi ori de câte ori gâtul subţire se frângea de slăbiciune şi încerca iarăşi şi iarăşi să-l înveţe cu laptele. Dar puiul nu voia să bea.

— De ce? strigă Tommy necăjit de neputinţa lui. De ce nu vrea să bea? De ce? De ce?

— Dar abia s-a născut – îi spuse doamna Clarke.

Cordonul ombilical atârna încă de buricul micuţei făpturi, ca un beţişor negru, răsucit.

În noaptea aceea Tommy luă puiul cu el în cameră, îl înveli pe întuneric şi în taină într-un cearşaf şi-l culcă în pat. Îl simţea cum tremură spasmodic lângă pieptul lui şi-i venea să urle în întuneric, fiindcă îşi dădea seama că are să moară.

Dimineaţa, când se sculă, puiul nu mai putea să ridice capul; şedea ca o greutate moale şi nemişcată pe pieptul lui Tommy, ca o greutate rece. Cearşaful în care-l învelise era mânjit de o materie galbenă, ca jumările de ou.

Tommy spălă frumos puiul, îl înfăşură din nou în alt cearşaf şi-l aşează pe verandă, să-l încălzească soarele.

Doamna Clarke îi deschise cu blândeţe botişorul şi-i turnă lapte pe gât până când puiul se înecă. Tommy stătu lângă el în genunchi toată dimineaţa, suferind cum nu mai suferise niciodată până atunci. Lacrimile îi curgeau şiroaie pe faţă şi ar fi vrut să moară şi el; şi doamna Clarke se gândea să-l prindă pe Dirk şi să-i tragă o bătaie bună, deşi n-avea de ce, dar voia să facă ceva ca să se uşureze.

— Pe lângă toate cele – îi spuse ea soţului – nimic nu e mai neomenos decât să iei un pui plăpând, ca ăsta, de la mama lui.

Târziu, spre seară, puiul muri, şi doamna Clarke, care nu văzuse chinul fiului său, aruncă micul corp înţepenit la bucătărie şi-i spuse bucătarului să-l îngroape undeva. Tommy şedea pe verandă, încordat şi mâniat, şi-l urmări pe bucătar cum îngropa puiul la rădăcina unei tufe, cum se întoarse apoi fluierând.

Intrând în camera în care se aflau tatăl şi mama lui, îi întrebă:

— De ce e Dirk gălbui şi nu negru ca ceilalţi kaffiri?

Tăcere. Domnul Clarke şi Annie Clarke se uitau unul la altul. Apoi domnul Clarke rosti:

— Oamenii au diferite culori.

Tommy se uită pătrunzător la mama lui şi femeia spuse:

— E o corcitură.

— Ce e o corcitură?

— Ai să înţelegi când ai să fii mare.

Tommy îşi plimbă privirile de la tată, care îşi umplea pipa, ţinându-şi ochii aplecaţi asupra lucrului său, la mamă, ai cărei obraji păstrau încă îmbujorarea aceea mândră, luminoasă.

— Înţeleg acum – rosti el sfidător.

— Atunci de ce mai întrebi? să răsti doamna Clarke

mânioasă. Parc-ar fi vrut să spună: „De ce înfrângi legea tăcerii?”

Tommy plecă de acasă şi se opri la marginea puţului. Rămase acolo, întrebându-se de ce arătase că înţelege, când de fapt nu înţelegea. Totuşi, într-un sens înţelegea. Îşi amintea, deşi până atunci nu dăduse atenţie acestui lucru, că printre copiii din sat, doi erau gălbui. Dirk era unul, sora lui Dirk celălalt. Fetiţa era firavă şi se apropia şovăind de jocurile copiilor mai mari. Mama lui Dirk era neagră, sau mai degrabă de un brun-închis, ca ceilalţi negri. Şi Dirk nu era chiar gălbui, ci arămiudeschis. Culoarea pământului, chiar dacă aceasta era ceva mai închisă. Degetele lui Tommy frământau argila umedă. Se uită la figurile mici pe care le făcuse, la Betty şi la Freddy. Le strică nepăsător. Apoi îl ridică pe Dirk şi-l trânti la pământ. Dar se vede că-l trântise cu prea multă grijă, fiindcă Dirk nu se sfărâmă; atunci aşeză figurina lângă tulpina unei buruieni. Luă o mână de argilă, o frământă şi o rotunji într-un anumit fel cu degetele, până când argila căpătă forma unui pui de antilopă.

Dar nu a unui pui bolnav care murea fiindcă fusese luat pe lângă mama lui. Nicidecum. Era un pui zdravăn, care ţinea un picior ridicat şi capul în poziţie de ascultare, cu urechile ciulite.

Îngenuncheat pe malul marelui put, Tommy era absorbit de antilopa care lua formă în mâinile sale. Nu era mulţumit, antilopa era prea mică. Nerăbdător, sfărâmă ceea ce făcuse şi luând o bucată de pământ tare, galben, o udă cu apa de ploaie adunată într-o traversă ruginită de cale ferată, până o făcu moale, bună de modelat. Apoi începu din nou treaba. Făcea un pui de antilopă mai mare, cât jumătate din mărimea lui naturală.

În vreme ce mâinile-i lucrau, îşi chinuia mintea cu întrebările: De ce? De ce? De ce? Apoi, la sfârşit: Dacă Dirk e jumătate negru, sau mai bine zis, jumătate alb şi

jumătate brun-închis, cine e tatăl lui?

Mult timp dibui pe marginea răspunsului, dar nu-l găsi. Din timp în timp se uita peste gaura pulului spre locul unde se învârtea domnul MacIntosh, agitându-şi bastonul mare, şi se gândea: Sunt numai doi albi la mina asta.

Antilopa era acum gata, îşi umezi degetele în apa de ploaie şi netezi suprafaţa figurinei, făcând-o să fie lunecoasă ca o blană. Argila se usca însă repede şi se întărea; îngenuncheat lângă statuetă, se gândea că aceasta va crăpa şi se va sfărâma la soare; îl năpădi nemulţumirea şi furia, îşi lăsă capul în jos şi îi veni să plângă. Şi tocmai când îl podidiră primele lacrimi, auzi un fluierat uşor din spate; se întoarse şi-l văzu pe Dirk, îngenuncheat în dosul unei tufe, uitându-se la el printre frunzele date cu mâna la o parte.

— Cum îi merge puiului? întrebă Dirk.

— A murit – îi răspunse Tommy; şi lovi cu piciorul antilopa de argilă, care se făcu bucăţele.

Dirk îi spuse:

— Nu face asta, e frumos – şi sări de la locul lui, încercând să pună bucăţile la loc.

— Nu-i nimic, tot o să crape la soare – îi spuse Tommy şi începu să plângă, deşi-i era ruşine să plângă în faţa lui Dirk.

— A murit puiul – suspină el – a murit!

— Pot să-ţi aduc altul – îi spuse Dirk, privindu-l uimit. Am omorât-o pe maică-sa cu o piatră. E uşor.

Dirk avea şapte ani, ca şi Tommy. Era înalt şi voi-i nic, tot ca Tommy. Avea ochi negri şi mari, dar buzele nu-i erau rotunde şi moi, ci lungi şi subţiri, încleştate la mijloc. Părul negru, moale şi lung, îi cădea în plete în jurul feţei, şi pielea-i era de culoarea cuprului, gălbuie şi netedă. Tommy se opri din plâns şi se uită la Dirk; îi spuse:

— E neomenos să ucizi cu piatra mama unui pui.

Buzele lui Dirk se desfăcură într-un hohot de râs,

descoperindu-i dinţii albi şi mari. Tommy îl privi cum râde, apoi îşi spuse: „Acum ştiu cine e tatăl lui”.

Îşi îndreptă privirile spre casa scăldată în soare, aşezată la două sute de yarzi, printre tufe mărunte de hibiscus şi poinsettia. Se uită şi la casa domnului MacIntosh, care era la câteva sute de yarzi mai încolo. Se uită apoi la Dirk. Îl cuprindea mânia şi nu înţelegea de ce, dar înţelegea că-i va sfida pe toţi şi că va trebui să ia o hotărâre. Abia după mult timp rosti:

— Ne pot vedea de aici.

Hotărârea era luată.

Când se ridică în picioare, Dirk zări figurina de argilă de lângă tulpina buruienii şi o luă în mină.

— Eu sunt! spuse deodată.

Oricât era de stângace, ea semăna bine cu Dirk, şi Dirk zâmbea de plăcere.

— Mi-o dai mie? Şi Tommy aprobă din cap, mândru şi plăcut impresionat.

Intrară în desişul dintre cele două case, trecură de ele şi se opriră la vreo jumătate de milă. Ajunseseră în partea pustie a depresiunii, unde nu venea nimeni; agitaţia şi gălăgia erau în partea cealaltă. În faţa lor se înălţa un pisc ascuţit, la poalele căruia se afla un muşuroi înalt pe care crescuseră ferigi şi arbuşti.

Cei doi băieţi intrară la adăpostul ferigilor şi se aşezară jos. Nimeni nu-i putea vedea acolo. Dirk puse cu grijă figurina de argilă, care-l închipuia pe el însuşi într-o gaură dintre rădăcinile unui copac. Apoi spuse:

— Fă din nou antilopa.

Tommy scoase briceagul, îngenunche lângă trunchiul unui copac căzut şi încercă să sculpteze antilopa din lemnul copacului. Lemnul era moale şi putred? îl tăia uşor şi, până la venirea serii, forma brută a antilopei se ivi din trunchi. Dirk spuse:

— Acum am făcut ceva împreună.

În ziua următoare cei doi băieţi veniră fiecare pe alt drum la muşuroiul de furnici şi se jucară acolo împreună. Aşa făcură apoi în fiecare zi.

Într-o seară, doamna Clarke îi spuse lui Tommy tocmai când se ducea la culcare:

— Mi se pare că ţi-am spus să nu te mai joci cu kaf firii?!

Tommy rămase tăcut. Apoi îşi înălţă capul, privindu-l pieziş pe taică-său:

— De ce să nu mă joc cu băiatul domnului MacIntosh?

O clipă doamnei Clarke i se tăie respiraţia şi închise ochii. Şi-i deschise cerând ajutor bărbatului. Dar domnul Clarke îşi umplea pipa. Tommy aşteptă un timp, apoi spuse bună seara şi plecă în camera lui.

Acolo se dezbrăcă încet, se urcă în patul îngust de fier şi se întinse domol, ascultând bufnetul regulat al şteampurilor: buf, buf, aur, aur, buf, buf. În satul negrilor se dansa şi tamtamul se auzea bine, ca bătăile iuţi ale inimii puiului de antilopă în noaptea când dormise la pieptul lui. Urlau ca vântul când trece prin cheile munţilor; vedea pe fereastră flăcările înalte, luminoase, ale focurilor şi siluetele negre ale celor ce dănţuiau se desenau sălbatice şi agitate pe fundalul luminos.

Doamna Clarke dădu buzna în odaie. Plângea. „Tommy!” strigă ea şi se aşeză pe marginea patului, în întuneric.

— Da – răspunse el îngrijorat.

— Să nu mai spui asta niciodată, niciodată!

Tommy tăcea. Maică-sa îl strângea cu putere de mână.

— Tatăl tău şi-ar putea pierde slujba – îi mai spuse ea repezit. Nicăierr n-o să mai câştigăm atâţia bani. Niciodată! Trebuie să înţelegi, Tommy.

— Bine, înţeleg – răspunse Tommy rece, părându-i

rău de maică-sa, dar simţind în acelaşi timp că o urăşte.

— Să nu mai spui niciodată aşa ceva, Tommy, să nu mai spui! apoi îl sărută într-lan fel care însemna şi iubire, şi rugă, şi ieşi închizând uşa. Soţului îi spuse că venise vremea ca Tommy să meargă la şcoală şi în ziua următoare a scris, cerând lămuriri în privinţa formalităţilor ce trebuiau îndeplinite.

Şi iată cum Tommy trebui apoi să facă de patru ori pe an o călătorie lungă cu automobilul şi apoi cu trenul, ca să se ducă la şcoală – şi tot de patru ori pe an ca să se întoarcă de la şcoală, în vacanţă. Domnul MacIntosh îl ducea de fiecare dată cu maşina până la gară şi-i dădea zece şilingi, bani de buzunar; apoi venea cu părinţii lui să-l ia de la gară şi totdeauna îl întreba:

— Ei, băieţaş, cum e la şcoală?

Şi Tommy îi răspundea:

— Straşnic, domnule MacIntosh.

Şi domnul MacIntosh mai spunea:

— O să scoatem student din tine!

Când vorbea aşa, sângele năvălea în obrajii doamnei Clarke şi femeia se înroşea de mândrie; apoi se uita repede la domnul Clarke* care zâmbea stânjenit. Domnul MacIntosh punea mâna pe umărul lui Tommy şi spunea:

— Asta-i băiatul meu, ăsta-i băiatul meu!

Dar Tommy îşi înţepenea umărul, se încorda. După aceea, doamna Clarke rostea nervoasă:

— Te iubeşte, Tommy, îţi vrea binele.

Odată îi spuse:

— E firesc, el doar n-are copii.

Tommy o fixă cu privirea, ea se înroşi iar şi vorbi:

— Sunt lucruri pe care tu nu le înţelegi încă, Tommy, şi are să fi pară rău dacă dai cu piciorul norocului.

Tommy se întoarse într-o parte, nemulţumit. Nu-i intra în cap de ce trăia aşa de parc-ar fi fost fiul unui om bogat, cu bani de buzunar, cu pachetele de biscuiţi şi

bomboane pe care i le trimitea domnul MacIntosh la şcoală în cursul semestrelor, cu automobilul acela mare şi luxos care îl aducea la gară. I se părea că era dus de nas. I se părea că lua parte la o conspiraţie despre care nu vorbea nimeni.

Tăcerea!

La adăpostul tăcerii simţămintele lui adevărate se conturau cu greu şi se iveau încâlcite, nesupuse.

La şcoală nimic nu era încâlcit, acolo era parcă altă lume. Acolo Tommy îşi făcea lecţiile şi se juca, alături de prieteni, şi nu se gândea la Dirk. Sau, mai curând, gândurile lui se potriveau cu lumea aceea. O corcitură, un ignorant, un băiat care trăia în rezervaţia kaffirilor! îi era ruşine că trebuia să se joace cu Dirk în timpul vacantelor, dar nu vorbea nimănui despre asta. Tot aşa gândea până şi în trenul care-l aducea acasă, dar pe măsură ce se apropia, gândurile i se schimbau, i se posomorau. Când ajungea acasă, în prima seară vorbea despre şcoală, arăta că era primul în clasă, povestea cum s-a jucat cu un băiat sau cu altul, ori cum a fost invitat într-o casă frumoasă din oraş. Dar chiar din prima dimineaţă rămânea pe verandă şi se uita spre mină şi la locuinţele negrilor de dincolo de ea, şi mama îl observa, zâmbind neliniştită şi rugătoare. Apoi cobora treptele, dar nu se îndrepta spre mină, ci se ducea în desiş, la muşuroiul de furnici. Acolo îl aştepta Dirk. Şi aşa se petreceau lucrurile în fiecare vacantă.

La început, niciunul din băieţi nu vorbi despre ceea ce-i despărţea. Dar în ajunul zilei când Tommy trebuia să plece la şcoală, după ce urmase cursurile un an, Dirk îi spuse:

— Tu înveţi carte, dar eu n-am nimic de învăţat.

Şi Tommy îi răspunse:

— Am să aduc cărţile cu mine şi am să te învăţ.

Vorbea repede, ca şi cum i-ar fi fost ruşine, şi ochii lui Dirk îl dojeneau, supăraţi. Apoi Dirk râse sarcastic:

— Aşa spui tu, albule!

Nu erau vorbe plăcute, dar nu era plăcut nici ceea ce spunea Tommy, care parcă-i făcea un hatâr prietenului său.

Băieţii şedeau pe muşuroi, la adăpostul frunzelor de ferigă frumos dantelate şi se uitau la piscurile stâncoase care se profilau pe cerul galben-fumuriu. Pe Tommy îl cuprinsese cel mai neplăcut soi de supărare şi-i era ruşine. Pe fata lui Dirk plutea un aer de provocare, dar şi de ruşine. Şedeau acolo oarecum depărta îi unul de altul, fiecare uitându-se la celălalt cu repulsie, înţelegând însă că repulsia le era impusă de lumea dinafara lor.

— Am spus că o să te învăţ, aşa e? îl întrebă Tommy de sus, aruncând cu piatra într-un tufiş şi făcând frunzele să zboare în toate părţile.

— Bastard alb! îi răspunse Dirk înfundat, lăsând să-i scape un hohot urât de râs şi arătându-şi dinţii albi.

— Ce-ai spus? îl întrebă Tommy, sărind în picioare şi făcându-se alb la faţă.

— Ai auzit prea bine – rânji Dirk mai departe. Se sculase şi el. Atunci Tommy se aruncă asupra lui, se clătinară şi căzură rostogolindu-se între tufe, smucindu-se şi icnind. Se despărţiră şi începură să se bată cu adevărat, lovindu-se cu pumnii. Tommy era mai bine hrănit, mai zdravăn. Dirk era mai rezistent. Erau deopotrivă de puternici şi, când au obosit şi s-au săturat, s-au oprit. Se aşezară din nou pe muşuroi, unul lângă celălalt, gâfâind şi ştergându-şi sângele de pe faţă. Apoi se întinseră pe spate, pe povârnişul muşuroiului, şi rămaseră cu ochii la cer. Orice urmă de repulsie dispăruse, se simţeau bine, se potoliseră. Când soarele apuse, plecară împreună prin desiş şi când ajunseră la locul unde puteau fi văzuţi, se opriră şi îşi spuseră *ca* totdeauna:

— Pe mâine!

Când domnul MacIntosh îi dădu ca de obicei cei zece şilingi, Tommy îi băgă în buzunar gândind să-şi cumpere o

minge de fotbal, dar nu şi-o cumpără. Nu se atinse de bani până când veni din nou în vacanţă. Atunci se duse la librărie, cumpără un abecedar, caiete, creioane şi o carte de aritmetică. Le ascunse în fundul geamantanului şi le scoase de acolo înainte ca maică-sa să le vadă.

În dimineaţa următoare se duse cu ele la muşuroi, dar până a nu ajunge acolo văzu o colibă mică lângă movilă; frunzele de ferigă o acopereau ca un văl. Tufele fuseseră tăiate pe vârful muşuroiului şi lăsate pe laturi, aşa încât coliba părea că se înalţă din vârfurile tufişurilor. Construcţia era alcătuită din trunchiuri necojite, înfipte în pământ, iar acoperişul din stuf; partea de sus a faţadei nu fusese închisă. Înăuntru erau o masă şi o bancă din scânduri prinse pe ţăruşi. Pe bancă şedea Dirk, aşteptând cu nerăbdare. Tommy intră, se aşeză lângă prietenul său şi puse cărţile şi creioanele pe masă.

— Grozavă colibă – rosti el, dar Dirk se şi uita la cărţi.

Aşa a început să-l înveţe pe Dirk să citească. În tot cursul vacantei au stat împreună în colibă şi Dirk devora cărţile. Le găsea mai grele decât socotea Tommy, fiindcă aveau sumedenie de cuvinte pentru lucruri pe care Dirk nu le cunoştea, ca de pildă perdea ori covor, şi, ca să-l înveţe pe Dirk să citească un cuvânt cum era covor, trebuia să-i povestească mai întâi totul despre covoare şi despre mobila unei case. Deseori, Tommy se simţea obosit şi plictisit şi spunea:

— Hai să ne jucăm.

Dar Dirk îi răspundea îndârjit:

— Nu, vreau să citesc.

Tommy se supăra fiindcă, la urma urmelor, muncise destul la şcoală şi acum voia să se joace. Din pricina asta începeau iar să se bată. Dirk îl poreclea pe Tommy „bastard alb şi leneş”, iar Tommy îl făcea pe Dirk „corcitură murdară”. Se băturã ca şi rândul trecut, dar tot

fără să ajungă la vreun rezultat, căci erau la fel de puternici, şi după bătaie se simţiră iară bine şi rămaseră prieteni şi schimbară glume în privinţa luptei. Se înţeleseră să înveţe numai dimineaţa, ca să aibă după-amiezile libere pentru joacă.

În seara aceea, când Tommy ajunse acasă, mama îi văzu zgârieturile de pe faţă şi nasul umflat şi-l întrebă, plină de speranţă:

— Te-ai bătut cu Dirk?

Dar Tommy negă şi-i spuse că se lovise cu nasul de un copac.

Părinţii lui ştiau, bineînţeles, de coliba din desiş, însă n-au pomenit de ea în faţa domnului MacIntosh. Şi nimeni n-a pomenit ceva. Căci existenta lui Dirk era un lucru despre care nu trebuia să se vorbească şi nici muncitorii, nici chiar supraveghetorii nu îndrăzneau să amintească măcar numele lui Dirk. Când domnul MacIntosh l-a întrebat pe Tommy ce-a păfit la nas, Tommy a răspuns că a alunecat şi a căzut.

4

Tainele noastre

49

Şi aşa trecu timpul şi ajunseră băieţi de opt anir apoi de nouă. Dirk ştia să citească şi să scrie şi să facă toate socotelile pe care le făcea şi Tommy. Se simţea însă îngrădit, fiindcă nu cunoştea celălalt mod de viaţă şi, nu de mult, îi spuse cu ciudă lui Tommy că nu e drept aşa şi s-au mai bătut o dată şi apoi Tommy începu să-l înveţe altfel, îi povesti cum se merge la cine-i matograf în oraş, cu toate amănuntele, că scaunele erau aşezate aşa, că biletele costau atât, că luminile veneau astfel, că imaginile pe ecran se succedeau în chipul acesta. Îi descrise cum se mânca la şcoală, ce alimente primeau la gustarea de dimineaţă, şi ce alimente la prânz. Îi povesti cum a venit un om având diapozitive cu imagini din China şi ce le-a

vorbit despre tara aceea. Luară un atlas şi se uitară la harta Chinei şi Tommy îi explică lui Dirk fiecare cuvânt din cele auzite de la conferenţiar. Altă dată vorbiră despre Italia, ori despre altă tară, şi se certară susţinând că vorbitorul trebuia să spună cutare sau cutare lucru, căci Dirk dispreţuia adânc felul albilor de a privi lucrurile, cu atâta trufie, cum zicea el. Nu după mult, Tommy ajunse să vadă lucrurile cu ochii lui Dirk. Vedea acum limpede viaţa de la oraş, în culori luminoase, dar cam deformate, aşa cum o vedea şi Dirk.

La şcoală Tommy începu să gândească fără să vrea: „Să nu uit asta, ca să-i povestesc lui Dirk”. Nu mai putea să facă ceva sau să spună ceva, fără să caute să înţeleagă bine întâmplarea, ca şi cum ochiul negru şi sarcastic al lui Dirk intrase în el, în Tommy, şi nu se mai închidea. Şi un simţământ de împotrivire se trezi în Tommy din cauza efortului de a apropia cele două lumi una de alta. Câteodată îşi dădea seama că-i înjura pe negri ori pe kaffiri, aşa cum făceau şi ceilalţi băieth chiar cu şi mai multă violentă, dar îndată după aceea se gândea: „Să nu uit asta şi să i-o povestesc lui Dirk”. Din cauza acestui efort de gândire şi fiindcă vedea totul limpede în orice clipă, era un elev strălucit şi lecţiile i se păreau uşoare. Era cu două cursuri înaintea celorlalţi băieţi de vârsta sa.

Avea acum zece ani şi într-o zi, când s-a dus la coliba din desiş, a văzut că Dirk nu-l mai aştepta. Era în prima zi de vacanţă. Cât ţinuse şcoala, îşi notase lucruri ipe care voia să le spună lui Dirk şi acum Dirk pierise. (între frunzele ferigii şedea un porumbel gângurind le –, ’neş în soarele cald al dimineţii, un gângurit somnoros, singuratic. Când Tommy se apropie, dând la o parte tufele, porumbelul zbură. Şteampurile minei bufneau greoi aur, aur, şi Tommy văzu că în colibă nu se mai aflau nici măcar cărţile; cutia care le adăpostea de obicei era deschisă.

Într-o fugă se duse la maică-sa:

— Unde-i Dirk? o întrebă.

— De unde să ştiu? îi răspunse ea prudentă. Şi, într-adevăr, nu ştia.

— Ştii, ştii! strigă supărat băiatul. Apoi alergă la mină, îl găsi pe domnul MacIntosh acolo, pe un vagonet întors cu gura în jos, uitându-se la sutele de muncitori din vale, care se mişcau ca furnicile pe fundul galben al gropii.

— Ce-i, băieţaş? îl întâmpină prietenos, dându-se mai într-o parte, ca să-i facă loc pe vagonet.

— Unde-i Dirk? îl întrebă Tommy acuzator, oprindu-se în faţa lui.

Domnul MacIntosh îşi împinse pălăria lui veche şi moale mai pe ceafă, se scărpină în părul de pe frunte şi se uită la Tommy.

— Dirk munceşte – îi spuse într-un târziu.

— Unde?

Domnul MacIntosh arătă spre fundul puţului. Apoi continuă:

— Stai jos, băiete, vreau să vorbesc cu tine.

— N-am poftă – îi răspunse Tommy, apoi se întoarse şi plecă direct prin veld spre colibă. Se aşeză pe bancă şi începu să plângă, şi la prânz nu se duse acasă. Toată ziua stătu în colibă şi când isprăvi de plâns, rămase pe bancă, sprijinit cu spatele de stâlpii colibei, privind în desiş. Porumbeii gângureau mereu, guru-guru, guru-guru, o ciocănitoare bătea într-un arbore şi şteampurile minei bufneau. Domnea totuşi o linişte mormântală şi auzea cum carii rodeau în parii băncii pe care şedea. Vedea acum că deşi părea mort, un morman de pământ tare, ţuguiat şi ars de soare, muşuroiul, era de fapt plin de viaţă, căci pe jos, în colibă, apărea mereu pământ proaspăt, umed. Pe stâlpii pereţilor apărea de asemenea un strat fin de pământ roşiatic. În curând, coliba va trebui să fie clădită din nou, fiindcă furniciişi carii o vor fi mâncat din temelii. Dar la ce mai era bună coliba fără Dirk?

Rămase acolo toată ziua şi nu se întoarse acasă decât noaptea. Când mama îl întrebă: „Ce s-a întâmplat cu tine, de ce urlai aşa?” el îi răspunse supărat că nu ştie, plătind cu aceeaşi monedă lipsa ei de sinceritate.

A doua zi plecă la colibă înainte de a lua gustarea de dimineaţă şi nu se întoarse decât după căderea întunericului şi nu mâncă nici la cină, deşi nu pusese nimic în gură toată ziua.

În ziua următoare făcu la fel, dar acum se simţea istovit şi singur. Îşi scoase briceagul din buzunar şi începu să cioplească un lemn şi lemnul se transformă într-un băiat încovoiat sub povara unei sarcini grele, un băiat cu mâinile strânse la piept, ca să ţină mai bine legătura. Seara luă figurina acasă şi mâncă la cină cu ea pe masă, în faţa lui.

— Ce-i asta? îl întrebă Annie Clarke, şi Tommy îi răspunse:

— Dirk.

Luă figurina cu el în cameră, îşi găsi un loc la lumina blândă a lămpii şi o ciopli mai departe cu briceagul. O avea în mână, în dimineaţa următoare, când se întâlni cu domnul MacIntosh la marginea minei.

— Ce-i asta, băieţaş? îl întrebă domnul MacIntosh, şi Tommy îi răspunse:

— Dirk.

Gura domnului MacIntosh se subţie, apoi se deschise într-un zâmbet:

— Dă-mi-o mie.

— Nu, e pentru Dirk.

Domnul MacIntosh îşi scoase punga şi-i spuse:

— Ţi-o plătesc.

— Nu vreau bani – îi răspunse Tommy supărat şi domnul MacIntosh, adânc tulburat, îşi puse punga înapoi în buzunar.

Apoi Tommy îi spuse şovăind:

— Bine, o vând.

Domnul MacIntosh, simţind că i se confirmă valoarea, răsuflă uşurat, îşi scoase din nou punga şi luă din ea o bancnotă de o liră sterlină; credea că e mărinimos.

— Cinci lire – îl înştiinţă Tommy, prompt.

Domnul MacIntosh întâi se încruntă, apoi râse. Îşi dădu râzând capul pe spate, zguduit de hohote.

— Bravo, băieţaş, ai să fii un om de afaceri grozav! Cinci lire pentru o bucăţică de lemn!

— Atunci faceţi-v-o singur, dacă e numai o bucăţică de lemn.

Domnul MacIntosh numără cinci lire şi i le dădu lui Tommy.

— Ce-ai să faci cu banii? îl întrebă, privindu-l cum vârâ cu grijă banii în buzunarul cămăşii.

— Am să-i dau lui Dirk – îi răspunse Tommy triumfător, şi faţa bătrână şi brăzdată de cute a domnului MacIntosh se făcu vânătă. Aşteptă până când Tommy se depărtă, apoi se aşeză pe vagonet, lovindu-şi uşor pantofii cu ciomagul. Rezolvă problema zicându-şi în gândr

„E băiat bun, are inimă bună”.

În noaptea aceea doamna Clarke veni la el tocmai când îşi lua cina, friptură de vacă şi varză, şi-i spuse:

— Domnule MacIntosh, aş vrea să vorbim o clipă-El îi făcu semn cu capul spre un scaun, dar ea nu se aşeză.

— Tommy e întors pe dos – îi explică delicat – s-a obişnuit cu Dirk şi acum n-are cu cine să se joace.

Domnul MacIntosh privi o vreme în jos, apoi îi răspunse:

— Nu-i greu de găsit rezolvarea, Annie, nu te necăji.

Vorbea din inimă, ca şi cum îi era uşor să-i îndeplinească cererea, să dea unui muncitor o altă treabă de făcut.

Obrajii femeii se îmbujorară fără să vrea; se uită repede la el, de-a dreptul indignată. El n-o luă în seamă şi-i spuse:

— Am să hotărăsc mâine dimineaţă, Annie.

Îi mulţumi şi se întoarse acasă, părându-i rău că nu-l spusese cuvintele care totdeauna până atunci îi uşu-Taseră conştiinţa: „Nu eşti decât un porc, domnule MacIntosh”.

Cât despre Tommy, el şedea în colibă plângând din tot sufletul. Când izvorul lacrimilor seca, îl cuprindea o furtună de mânie şi durere, pe care nu o va uita cât va trăi. Şi de ce? Nu ştia, şi ăsta era cel mai rău lucru. Criza nu se datora numai domnului MacIntosh, care îl iubea şi care totuşi îşi trăda într-un mod atât de urât carnea lui proprie şi sângele lui propriu, nici tăcerii părinţilor lui. Simţea că la mijloc era altceva, mai adânc, ceva care-l rodea în substanţa vieţii, aidoma furnicilor care rodeau sârguitoare miezul parilor pe care şedea, ca să obţină material nou pentru nevoile vieţii lor atât de diferite. Îi treceau tot timpul prin minte cuvinte rostite sau nerostite, mai mult sugerate, şi pentru un băiat de zece ani asta era prea greu de suportat. Un copil poate să zică despre tovarăşul lui de joacă, într-o bună zi, că-l urăşte pentru cutare ori cutare lucru, şi în ziua următoare să zică: e prietenul meu. Aşa e prietenia, schimbătoare, şi simţămintele de ură sau de iubire ale copiilor sunt călăuzite de felul de viaţă pe care îl duc părinţii. Oamenii de vârstă mijlocie zic: „Asta-i prietenul, celălalt e duşmanul meu”, închizând într-un cuvânt toate schimbările de sentimente, ca să nu-şi creeze probleme. Între aceste două vârste, poate pe la douăzeci de ani, este o perioadă când tinerii încearcă totul şi acceptă multe adevăruri crude şi aspre despre viaţă, dar nu ştiu cât e de greu să le accepte până la sfârşit şi pentru tot restul vieţii lor. E uşor să fii încrezător la douăzeci de ani.

Dar nu e uşor la zece, când eşti un băiat singur-sinejurel, care îşi pune întrebări despre unele noţiuni, cum ar fi prietenia. Ce era prietenia? Dirk era prietenul lui, îşi dădea bine seama de asta, dar ţinea oare la Dirk? îl iubea?

Câteodată de loc. Îşi aducea aminte cum îi spusese Dirk: „Am să-ţi aduc alt pui de antilopă. I-am omorât mama cu o piatră”. Îşi amintea ce simţământ de revoltă îl străbătuse atunci la auzul acestui act de cruzime. Dirk era crud. Dar… şi aici Tommy izbucni fără să vrea în râs, şi pentru prima dată înţelese felul lui Dirk de a râde, era caraghios să zici că Dirk era crud când însăşi existenţa lui era crudă. Şi domnul MacIntosh râde exact în acelaşi fel, şi pielea lui era albă, sau, mai bine zis, albă, dar bronzată de soare. De ce avea şi domnul MacIntosh dreptul să râdă în felul acela, brusc şi urât? Poate cândva, în trecutul bogatului domn MacIntosh a existat acelaşi act de cruzime, care s-a perpetuat în viaţa domnului MacIntosh până s-a transformat în cruzimea lui Dirk, băiatul de culoare, corcitura. Dacă era aşa, însemna că lucrurile sunt mult mai complicate decât diferenţa de culoare a pielii, şi mult mai greu de înţeles.

Se mai gândea Tommy că Dirk părea să aştepte totdeauna ceva, ca şi cum el, Tommy, ar fi fost dator să-l ajute, ca şi cum aşa ar fi fost drept şi foarte limpede pentru Dirk; iar el, Tommy, se lupta de fapt cu domnul MacIntosh pentru Dirk, şi nu putea face altfel. De ce? Fiindcă Dirk era prietenul lui? Şi totuşi erau zile când îl ura pe Dirk, când Dirk îl ura fără doar şi poate pe Tommy, şi când se băteau s-ar fi omorât uşor unul pe altul, şi cu bucurie.

Şi atunci? Atunci? Ce era prietenia, şi de ce erau legaţi atât de puternic, şi ce-i lega? Cu începutul, băieţelul care şedea pe muşuroiul de furnici a ajuns la o înţelegere proprie numai oamenilor de vârstă mijlocie, la resemnarea aceea în domeniul cunoaşterii care se cheamă ironie. Un astfel de om înţelege de pildă că e puternic legat de o persoană pe care nu o vede cu ochi buni, în sensul în care se foloseşte de obicei expresia, de o persoană care nu-l încântă când vorbeşte, ori când îşi arată gândurile politicos sau în oricare altă împrejurare; rămân totuşi

prieteni şi vor rămâne totdeauna prieteni, şi ceea ce se va întâmpla unuia îl va mâhni adânc pe celălalt, chiar dacă se vor afla pe continente diferite, chiar dacă nu se vor mai vedea vreodată. Ori poate că se vor întâlni după douăzeci de ani, dar atunci nu vor simţi nevoia să rostească vreun cuvânt, totul va fi limpede între ei. Asta este una din formele prieteniei.

Şi atunci? E tare greu pentru un băieţaş să accepte o astfel de situaţie. Dar Tommy o acceptă şi înţelese ca el şi Dirk sunt mai apropiaţi decât fraţii şi că totdeauna vor fi aşa. În ziua aceea de luptă chinuitoare, când a stat acolo ascultând şteampurile minei bufnind: aurf aur, aur, şi când a auzit carii rozând banca pe care stătea el, ca să-şi facă rost de mâncare, a crescut cu câţiva ani.

În dimineaţa următoare Dirk se înfăţişă la colibă şi Tommy, privindu-l, înţelese că şi prietenul său crescuse cu câţiva ani în lunile când muncise în adâncul puţului. Avea zece ani, dar muncise alături de bărbaţi şi nu mai <era copil.

Tommy scoase bancnota de cinci lire şi o întinse lui Dirk, dar acesta n-o primi.

— De unde o ai? îl întrebă.

— Am luat-o de la el – îl lămuri Tommy şi pe dată Dirk luă bancnota, ca şi cum ar fi fost dreptul lui.

În Tommy se trezi indignarea, – i se părea că Dirk nu-l preţuia după merit şi-l întrebă:

— De ce nu lucrezi azi?

— Mi-a spus că nu-i nevoie să lucrez pe timpul cât ai tu vacanţă.

— Te-am scăpat! rosti Tommy, fudulindu-se.

Ochii lui Dirk se îngustară de mânie.

— E tatăl meu! şi pentru prima dată spunea vorba asta.

— Dar te-a pus la muncă – îl luă Tommy în derâdere. Şi spuse mai departe: De ce munceşti? Eu n-aş face-o. Aş

spune că nu vreau.

— Aşa, ai spune că nu vrei? şi Dirk îl privi cu mânie şi sarcasm.

— Nu există lege care să te silească.

— Nu există lege, albule, nu există lege! dar Tommy şi sărise la el şi se luară iar la bătaie, rostogolindu-se unul peste altul? de data asta se despărţiră istoviţi şi rămaseră la pământ gâfâind.

După un timp, Dirk vorbi primul:

— De ce ne-am bătut ca proştii?

— Nu ştiu – îi răspunse Tommy şi izbucni în râs. Dirk râse şi el.

Deseori aveau să se mai bată în viitor, dar niciodată atât de amarnic.

În vacanţa următoare se bătură din nou.

Dirk era în colibă şi-l aştepta.

— Te-a lăsat să pleci? îl întrebă Tommy cum venir punând pe masă cărţi noi pentru Dirk.

— Am venit, şi-atâta tot! îi răspunse Dirk. Nu l-am întrebat dacă să vin sau nu.

Şedeau unul lângă celălalt pe bancă şi deodată se rupse un picior şi căzură amândoi la pământ, râzând.

— Trebuie s-o reparăm – spuse Tommy. Să clădim din nou coliba.

— Nu – răspunse Dirk – să nu pierdem timpul cu coliba. Nu pot să învăţ decât când eşti tu aici. Am să fac coliba când ai să pleci la şcoală.

Tommy se ridică încet de la pământ. Simţea din nou că purtarea lui era socotită ca ceva obişnuit.

— N-ai să munceşti la mină cât timp voi fi eu la şcoală?

— Nu, n-am să mai muncesc în mină. I-am spus că nu mai vreau.

— Trebuie să te duci la muncă – îi spuse Tommy de sus.

— Am fost la muncă – răspunse Dirk ameninţător. Tu te-ai dus la şcoală, albule, dar eu am muncit, şi când tu ai vacanţă, eu nu trebuie să mă mai duc, ca să-ţi fiu ţie pe plac.

Se bătură până obosiră şi după cinci minute se aşezară pe muşuroi, la taifas.

— Ce-ai făcut cu cele cinci lire? îl întrebă Tommy.

— Le-am dat mamei.

— Şi ea ce-a făcut cu ele?

— Şi-a cumpărat o rochie, şi de mâncare pentru noi toţi, şi mie pantalonii ăştia, şi restul l-a pus deoparte, la păstrare.

Pauză. Apoi Tommy, foarte ruşinat, îl întrebă:

— El nu-i dă niciun ban?

— Nu mai vine pe la noi. De peste un an.

— O, îmi închipuiam că mai vine! spuse Tommy, fluierând.

— Nu.

Apoi aspru, cu voce scăzută:

— În curând or să apară alte corcituri mici în satul minei.

Dirk şedea ghemuit, cu ochii lui negri, sălbatici, aţintiţi asupra lui Tommy, gata să sară la el. Dar Tommy şedea cu capul aplecat, privind în ţărână.

— Nu e bine – rosti el – nu e bine.

— Aha! Ţi-ai dat seama de asta, albule? îl întrebă Dirk bine dispus, aşa că n-a mai fost nevoie să se încaiere. Luară apoi cărţile, şi Tommy îl învăţă pe Dirk alte socoteli noi.

Dar niciodată nu vorbeau despre ceea ce va face Dirk în viitor, cum îi va folosi toată învăţătura asta. Nu îndrăzneau.

Asta se petrecea pe când aveau vreo unsprezece ani.

Erau de doisprezece ani când Tommy, întorcându-se de la şcoală, fu întâmpinat de prietenul lui cu cuvintele:

— Ai auzit noutăţile?

— Ce noutăţi?

Şedeau ca de obicei pe bancă. Coliba fusese reclădită, din stuf tare, cu pereţi buni, tencuiti de data asta cu noroi, ca să le vină mai greu furnicilor să-i roadă.

— Se vorbeşte că or să te trimită departe.

— Cine vorbeşte?

— Ei, toată lumea – spuse Dirk, mişcându-şi şovăitor picioarele pe sub masă. Nu se simţea sigur pe el, fiindcă Tommy se întorsese abia de câteva minute de la şcoală şi Dirk era totdeauna prevăzător până când afla dacă prietenul său se schimbase ori nu între timp. Vorbele astea, „toată lumea”, erau provocătoare.

Tommy dădu însă din cap şi întrebă înţelegător:

— Şi unde vor să mă trimită?

— Pe mare.

— Cum de se ştie asta? Tommy abia şopti vorbele: „se ştie”.

— Bucătarul vostru a auzit-o pe mama ta vorbind... – apoi, râzând, forţând nota: Curată obrăznicie, nişte kaffiri murdari să vorbească despre albi!

Tommy zâmbi îndatoritor şi-l întrebă:

— Cum pe mare? Ce înseamnă asta?

— De unde să ştim noi, nişte kaffiri murdari?!

— Mai taci din gură! se răsti supărat Tommy. Se uitară unul la altul, strângând pumnii. Dar nu făcură decât să ofteze, apoi priviră în lături. La doisprezece ani nu era uşor să te baţi, erau prea serioşi.

Seara, Tommv le spuse părinţilor:

— Se vorbeşte că mă trimiteţi pe mare. E adevărat?

Mamă-sa îl întrebă iute:

— Cine vorbeşte?

— Dar e adevărat?

Apoi, în derâdere:

— Curată obrăznicie din partea kaffirilor ăstora

murdari să vorbească despre noi!

— Te rog, nu vorbi aşa, Tommy, nu e frumos!

— Mamă, spune-mi, te rog, cum o să mă duc eu pe mare?

— Fii cuminte, Tommy, nu s-a hotărât nimic, dar domnul MacIntosh…

— Aha, domnul MacIntosh!

Doamna Clarke se uită la domnul Clarke, care se apropie, se aşează pe scaun şi îşi puse coatele pe masă. Conferinţă de familie. Se aşează şi Tommy.

— Bagă de seamă, fiule, domnul MacIntosh are o slăbiciune pentru tine. Trebuie să-i fii recunoscător. Poate să facă mult pentru tine.

— Dar de ce să mă duc pe mare?

— Nu trebuie să te duci. A sugerat numai. Odinioară a fost şi el în marina comercială.

— Atunci să mă duc şi eu, fiindcă a fost şi el?

— S-a oferit să te trimită la şcoală, în Anglia, şi să îi dea bani până ai să intri în marina militară.

— Dar nu vreau să fiu marinar. N-am văzut niciodată marea.

— Dar eşti bun la matematică, de ce să nu te faci ofiţer de marină?

— Nu vreau! răspunse Tommy mânios şi uitându-se la el printre lacrimi. Nu vreau! Nu vreau! Voi vreţi să scăpaţi de mine, asta e… Vreţi să mă goniţi de aici, de la…

Părinţii se uitară unul la celălalt şi oftară:

— Bine, dacă nu vrei, nu vrei. Să ştii însă că nu oricine are un noroc ca ăsta.

— De ce nu-l trimite pe Dirk? întrebă Tommy agresiv.

— Tommy! strigă Annie Clarke desperată.

— De ce nu-l trimite? E mai bun decât mine la matematică.

— Du-te la culcare! îi porunci supărat domnul Clarke. Du-te la culcare!

Tommy ieşi din cameră trântind uşa. Să se vadă că se făcuse mare! Tatăl său nu-i vorbise niciodată aşa până atunci. Se aşeză revoltat şi îndârjit pe marginea patului, ascultând bufnitul şteampurilor. În sat se dănfuia, luminile roşii ale focurilor băteau în geamul ferestrei.

Se întreba dacă Dirk era şi el acolo, ţopăind cu ceilalţi în jurul flăcărilor.

În ziua următoare îl întrebă:

— Dănţuieşti şi tu cu ceilalţi?

Îşi dădu seama pe loc că făcuse o gafă. Când Dirk se înfuria, ochii i se întunecau şi i se îngustau. Când se simţea jignit, i se strângea gura în aşa fel, încât i se încreţea pielea sub nas. Aşa arăta acum.

— Ia aminte, albule. Pe noi, corciturile, albii nu ne iubesc. Nici negrii nu ne iubesc. Nimeni nu ne iubeşte. Aşa că nu joc cu ei.

— Hai să facem lecţiile – spuse Tommy repede. Puseră mâna pe cărţi şi uitară despre ce vorbiseră.

Într-o zi, domnul MacIntosh veni acasă la familia Clarke şi ceru să-l vadă pe Tommy. Părinţii îl chemară şi rămaseră în casă privind după cei doi cum se plimbau pe marginea puţului. Şedeau la fereastră şi se uitau, dar nu vorbeau unul cu altul.

Domnul MacIntosh începu degajat:

— Aşa, băieţaş, nu vrei să te faci marinar.

— Nu, domnule MacIntosh.

— Eu am fost pe mare când aveam cincisprezece ani. E greu, dar *vie* nu ţi-e frică de greutăţi. Ai să fii ofiţer.

Tommy nu răspunse nimic.

— Nu-ţi place?

— Nu.

Domnul MacIntosh se opri şi se uită în fundul puţului. Pământul la fund era galben, ca atunci când Tommy avea şapte ani, dar acum putui era mult mai adânc. Domnul MacIntosh nu ştia cât era de adânc, fiindcă nu-l măsurase.

Departe, sub el, în valea aceea făcută de mâna omului, lucrătorii se mişcau şi se amestecau ca nişte grăunte negre, împrăştiate pe o foaie de hârtie.

— Tatăl tău a lucrat în mină şi a devenit inginer învăţând noaptea. Ştiai?

— Da.

— I-a venit foarte greu. Avea treizeci de ani când şi-a luat diploma şi câştiga douăzeci şi cinci de lire pe lună până ce a venit la mine.

— Da.

— Îmi închipui că nu vrei să faci şi tu aşa, nu?

— Dacă va trebui, am să fac – mormăi Tommy sfidător.

Fata domnului MacIntosh se umflă şi se învineţi. Vinele de la nas şi de pe frunte i se înnegriră. Domnul MacIntosh se întreba de ce băiatul ăsta îl trata ca pe un ticălos, când el voia să-i facă un bine cum nu se mai pomenise. Şi, totuşi, în ciuda privirii indiferente şi posomorâte a băiatului, care apărea atât de urâtă pe faja-i tânără, nu se putea împiedica să nu-l iubească. Era un băiat drăguţ, înalt, puternic, cu părul castaniu moale şi lucitor, cu ochii negri, limpezi. Va fi un bărbat mult mai bun decât taică-su, care era înăsprit de trudă şi purta urmele îndelungatei lupte din tinereţe. Îi spuse:

— Bine, nu vrei să te faci marinar. Poate ţi-ar plăcea să mergi la facultate şi să ajungi savant.

— Nu ştiu – răspunse Tommy fără să vrea, deşi inima începuse deodată să-i zvâcnească. Plăcere... – se muia. Apoi brusc: Domnule MacIntosh, de ce vreţi să mă trimiteţi la facultate?

Şi domnul MacIntosh căzu în cursă:

— N-am copii – îi răspunse dulceag. Mă uit la tine ca la propriul meu copil.

Se opri. Tommy se uita în depărtare, spre satul negrilor, şi intenţia lui era limpede.

— Bine, atunci – rosti aspru domnul MacIntosh. Dacă eşti prost…

Tommy stătea cu ochii aplecaţi şi-şi dădea foarte bine seama că era prost. Totuşi nu putea să se poarte altfel.

— Nu te grăbi să-mi răspunzi – îi mai spuse domnul

MacIntosh după o pauză. Nu da cu piciorul noroculuir băieţaş. Eşti încă un copil. Mai ai timp.

Şi zicând aşa, înlătură conflictul oare plutea în aer; nu mai era decât o chestiune de aşteptare. Tommy nu se mişca, aşa că domnul MacIntosh vorbi mai departe, repezindu-şi cuvintele:

— Da, aşa e bine, să te gândeşti.

Scoase în grabă o bancnotă de o liră din buzunar şi o vârî în mâna băiatului.

— Ştiţi ce am să fac cu ea? întrebă Tommy, începând deodată să râdă într-un fel neplăcut.

— Fă ce vrei, fă aşa cum vrei tu, sunt banii tăi – îi răspunse domnul MacIntosh, întorcându-se într-o parte, ca să nu fie nevoit să înţeleagă.

Tommy îi duse banii lui Dirk, care-i primi ca şi cum ar fi fost dreptul lui, un sentiment la care Tommy era acum complice. Se aşezară unul lângă altul în colibă.

— Am să fiu cineva – vorbi Tommy necăjit. Vor să facă din mine cineva.

— Ei n-ar vrea să ajung şi eu ceva – spuse Dirk sardonic. Dar ştiu ce am să fiu.

— Ce? îl întrebă Tommy curios.

— Inginer.

— Cum de ştii ce-ai să fii?

— Ştiu, fiindcă vreau – răspunse Dirk îndârjit.

După un timp, Tommy spuse:

— Dacă te duci la oraş, acolo e o şcoală pentru copiii de culoare.

— N-am s-o mai văd pe mama.

— De ce?

— Există unele legi, albule. Oricine trăieşte cu băştinaşii şi în felul băştinaşilor este şi el un băştinaş. Iată de ce eu sunt băştinaş, şi nu am dreptul să merg la şcoală cu mulatrii.

— Dacă te duci la oraş, n-ai să locuieşti cu băştinaşii, aşa că ai să fii socotit mulatru.

— Dar atunci n-am s-o mai pot vedea pe mama, fiindcă chiar dacă ea va veni la oraş, tot va fi socotită băştinaşă.

Era ceva triumfător în Jncheierea asta, care îl făcea pe Tommy să se gândească: „Vrea să ajungă acolo unde doreşte pe altă cale… şi apoi: prin mine… Dar «i< < «»] tase de mult situaţia şi acum îşi privea braţul întins pe tăblia negeluită a mesei. Pielea-i era arsă de soare, la exterior bronzată puternic şi uscată, şi părul strălucea pe ea ca nişte fire fine de aramă. Braţul lui nu era mai negru decât al lui Dirk, nici mai deschis. Îl întinse cu palma în sus. Spre interior, pielea era moale, de un albântunecat, cu vine care se ramificau la încheietură, albastre şi puternice. Se uită rânjind la Dirk, care-şi întoarse repede mina pe partea cealaltă, provocator. Tommy îi spune cu tristeţe:

— Nu poţi să te duci la şcoală tocmai fiindcă pielea braţului tău, spre interior e brună. Asta-i tot.

Gura subţire şi suptă a lui Dirk se deschise într-un rânjet ca al tatălui său şi spuse:

— Aşa e, albule, aşa e.

— Nu e vina mea – îi răspunse Tommy agresiv, strângându-şi pumnii şi bătând cu ei în masă.

— N-am spus că e vina ta – rosti Dirk repede.

Apoi Tommy îi spuse încurcat, dar tot agresiv:

— N-am văzut-o niciodată pe mama ta.

La care Dirk râse, ca şi cum ar fi zis: „N-ai vrut niciodată s-o vezi”.

Tommy vorbi iar după o pauză:

— Hai s-o văd acum.

Dar Dirk îi răspunse stânjenit, aproape cu tristeţe:

— Poate că nu trebuie…

— Ba da – insistă Tommy – vreau acum.

Se sculă în picioare şi Dirk făcu la fel.

— N-o să ştie ce să zică – îl preveni Dirk. Nu vorbeşte englezeşte.

De fapt, nu voia să-l ducă pe Tommy în sat. Nici Tommy nu voia cu adevărat să meargă. Totuşi porniră.

În tăcere o apucară pe potecă, trecură printre copaci, în tăcere ocoliră buza gropii, în tăcere pătrunseră printre arborii din partea cealaltă şi urmară poteca ce ducea spre sat. Acesta era mare, se întindea pe mai mulţi acri şi colibele se aflau în stare diferită, în construcţie sau în năruire, unele noi, cu stuf strălucitor, altele dărăpănate, cu stuf tocit sau rupt, altele tocmai în curs de a fi înălţaţe, şi crengile descojite, folosite la şarpante „străluceau ca laptele în soare.

Dirk apucă spre o colibă mare, pătrată. Tommy băgă de seamă că oamenii întorc capul după ei, că râd şi şoptesc, văzându-i împreună. Faţa lui Dirk reflecta mândrie şi încordare, şi Tommy simţea aceeaşi expresie pe propria lui faţă. Lângă coliba pătrată şedea o fetiţă de vreo zece ani. Era de culoarea bronzului, ca Dirk… Altă fetiţă, într-adevăr neagră, poate de şase ani, se ghemuise după un trunchi de arbore, şi-i privea ţinându-şi degetul în gură. Un prunc, nesigur pe picioarele lui, ieşea clătinându-se pe uşă şi căzu, scâncind, lovindu-se de genunchii lui Dirk. Pielea lui era aproape albă. Apoi ieşi din colibă şi mama lui Dirk, venind după prunc, zâmbi când îl văzu pe Dirk, dar se sperie şi se ruşină când dădu cu ochii de Tommy. Făcu o mică reverenţă şi luă pruncul de jos, ca să ţină ceva în mâinile-i stinghere, sfiicioase.

— E baas Tommy – îi spuse Dirk.

Vorbea foarte stânjenit.

Ea se înclină iar şi rămase pe loc, zâmbind. Era o

femeie trupeşă, rotundă şi durdulie, dar cu picioarele şubrede, iar braţele, încolăcite în jurul pruncului, erau subţiri şi noduroase. Pe faţa-i rotundă se citea curiozitatea şi ruşinea şi ochii-i alergau repede de la Dirk la Tommy şi înapoi; zâmbea tot timpul, muşcându-şi buzele cu dinţii-i puternici.

Când Tommy îi spuse bună dimineaţa, râse şi-i răspunse bună dimineaţa.

Apoi Dirk anunţă:

— Şi acum, destul! Hai să mergem!

Vorbea foarte supărat.

Tommy spuse:

— La revedere.

Şi mama lui Dirk spuse:

— La revedere.

Făcu mica ei reverenţă, îşi schimbă copilul de pe un braţ pe celălalt, îşi muşcă neliniştită buzele, zâmbind frumos.

Tommy şi Dirk se depărtară de coliba pătrată, lipită cu pământ, urmăriţi de privirile copiilor coloraţi în chip diferit.

— Ei, acum ai văzut-o pe mama – vorbi Dirk supărat.

— Îmi pare rău – îi răspunse Tommy stânjenit, simţind că răspunderea pentru toată întâmplarea aceea cădea asupra lui. Dar Dirk începu deodată să râdă şi spuse:

— Ei, bine, bine, albule, nu e greşeala ta!

Se bucura de încurcătura lui Tommy.

Mai târziu, prefăcându-se indiferent, dar gândindu-se la pruncii pe care-i văzuse, Tommy îl întrebă:

— Domnul MacIntosh vine acum iar la mamă-ta?

Şi Dirk îi răspunse scurt, cu un singur cuvânt:

— Da.

În colibă Dirk învăţa din cartea de geografie şi Tommy lenevea şi se gândea cu amărăciune că voiau să-l

facă marinar. Apoi mâinile, care nu făceau nimic, protestară şi băiatul luă briceagul şi începu să cioplească în colţul mesei. Când în tăietură începu să se vadă miezul alb al lemnului, luă un băţ de pe jos şi începu să-l cioplească şi pe el şi când băţul se subţie atâta încât se rupse, Tommy se duse afară, în pădure, găsi pe jos o bucată veche de lemn şi o aduse în colibă. O ciopli cu briceagul, fără să ştie ce face, când, într-un târziu, o ondulaţie ieşită de sub briceag îi aminti de sora lui Dirk, aşa cum o văzuse ghemuită în uşa colibei. Acum îşi mânuia briceagul cu scop. Se luptă mai multe zile cu bucata de lemn, în vreme ce Dirk învăţa. Apoi aduse o cutie de cremă de ghete din casă şi impregnă lemnul alb, smântânos, cu crema aceea de culoarea castanelor, – îndată apăru chipul bronzat al unei fetiţe care-şi ţinea picioarele slăbuţe adunate sub ea şi se uita cu ochi mari, curioşi.

Tommy o puse în faţa lui Dirk, care o întoarse pe o parte şi pe alta, rânjind:

— E ca ea – rosti el în cele din urmă.

— Dacă-ţi place, poţi s-o iei.

Dinţii lui Dirk sclipiră, o clipă şovăi, apoi băgă mina în buzunar, scoţând o legătură de cârpe murdare. Le desfăcu şi Tommy văzu figurina de argilă pe care o făcuse după chipul lui Dirk cu mulţi ani în urmă. Se turtise, părea mai degrabă o bucată de pământ, totuşi semăna.

Încă foarte bine cu Dirk. Tommy o recunoscu greu, căci o uitase cu totul, şi o luă în mină.

— Tot o mai păstrezi? îl întrebă sfios, şi Dirk îi zâmbi.

Se uitară unul la celălalt zâmbind. O clipă se simţiră prieteni apropiaţi, şi totuşi între ei plutea o suferinţă pe care niciunul nu o înţelegea, cruzimea şi sfidarea care 4 i făcea să se bată. Îşi coborâră ochii, întristaţi.

— Am s-o fac pe mama ta – îl înştiinţă Tommy, ridicându-se şi alergând în pădure, mai mult ca să scape de apropierea aceea supărătoare. Căută până dădu de un

măcieş bătrân* al cărui lemn e atât de tare, că toceşte tăişul toporului. Luă o secure şi până la apusul soarelui se munci să doboare copacul. Avea alături o piatră, o umezea şi ascuţea pe ea securea, dar abia a doua zi doborî copacul. Ascuţi din nou securea tocită şi tăie din trunchi o bucată de vreo jumătate de metru, o curăţă de coaja tare şi o aduse la colibă. Dirk potrivise o policioară pe peretele din spate al colibei şi pusese pe ea figurina turtită care-l înfăţişa pe el alături de cea nouă, bronzată, a surorii lui. Mai era loc pentru o nouă statuetă. Tommy spuse timid:

— Am s-o fac cât de repede am să pot; vreau să fie gata înainte de începerea şcolii.

Apoi, coborându-şi privirile, examină bucata de lemn. Nu era un lemn alburiu şi sticlos, ca migdalul, lemn moale. Era brun, şi dens, şi noduros; la mijloc, în miez, după câte ştia, avea o vână tare şi neagră. Învârti lemnul în mâini şi se gândi că se va trudi mai mult decât cu orice făcuse până atunci. Pentru prima dată studia piesa de lemn înainte de a se apuca de lucru, gândindu-se la forma dorită, încercând să vadă cum va ieşi chipul din masa densă a materialului pe care-l pregătea.

Apoi băgă briceagul în lemn şi briceagul se rupse. Îi ceru briceagul lui Dirk. Era o bucată lungă de metal, culeasă dintr-un morman de maşinării scoase din uz şi ascuţită pe piatră până devenise ca briciul. Ca mâner, înfăşurase strâns o cârpă la un capăt.

Folosind scula asta nouă şi tăioasă, Tommy se luptă cu lemnul câte va zile. Când i se sfârşi vacanţa, dăduse lemnului forma dorită, dar de chip nu se apucase încă.

Mama lui Dirk era înfăţişată întreagă, cu carnea ei moale şi grasă, cu umerii goi şi plini ieşind dintr-o pânză legată strâns într-o parte. Picioarele-i subţiri erau desculţe şi în braţele-i firave, noduroase şi muncite, ţinea un copil, o fiinţă mică şi neajutorată, înfăşurată în pânză, care privea cu ochi mari, curioşi. Dar chipul mamei nu era încă

modelat.

— Am s-o termin în vacanţa cealaltă – spuse Tommy şi Dirk o aşează cu grijă lângă celelalte figurine de pe etajeră. Întors cu spatele, întrebă prevăzător:

— Şi dacă n-ai să fii aici în vacanţa cealaltă?

— Voi fi – îi răspunse Tommy după o pauză. Voi fi.

Era o făgăduială. Îşi zâmbiră, cu zâmbetul acela abia schiţat, cald şi nedorit şi plecară, Dirk în satul lui, Tommy acasă la el, unde îl aştepta bagajul pregătit de plecare.

În seara aceea, domnul MacIntosh veni iar la familia Clarke şi vorbi cu părinţii în camera din fată. Tommy, care se culcase, se trezi cu domnul MacIntosh lângă el. Bătrânul şedea pe marginea patului şi spuse:

— Vreau să vorbesc cu tine, băieţaş.

Tommy ridică fitilul lămpii cu petrol şi văzu la lumina albă că domnul MacIntosh îl privea neliniştit. Stătea aşa, cu trupul lui bătrân şi zdravăn, cu burta mătăhăloasă, cu mâinile pe genunchi, iar în ochii-i cenuşii, de scoţian, se citea aşteptarea.

— Aş vrea să te gândeşti la cele ce ţi-am spus – îi vorbi domnul MacIntosh cu un accent brusc de bună dispoziţie. Mama ta spune că în doi ani ai să-ţi iei absolventa, că ai învăţat bine. Aşa că ai să poţi intra în facultate.

Tommy se sprijinea într-un cot? în tăcerea căre-i înconjura se auzeau bătăile tobelor din sat.

— Dar, domnule MacIntosh, nu sunt eu singurii! băiat bun la învăţătură. *:

Domnul MacIntosh fremătă, apoi îi spuse y-s-l:

— Aşa e, dar acum vorbesc cu tine.

Tommy tăcea? ca de obicei, aceşti doi adversari erau mult mai tari decât ar fi fost normal să fie, şi asta numai datorită îndemânării lor de a da vorbelor un alt înţeles. Apoi, cu inima bătându-i puternic, spuse:

— De ce nu-l trimiteţi pe Dirk la facultate? Sunteţi

atât de bogat şi Dirk ştie tot atâta carte cită ştiu şi eu. *E* mai bun ca mine la matematică. E cu mult înaintea mea la învăţătură şi poate să facă socoteli pe care eu nu le pot face.

Domnul MacIntosh îşi încrucişă nervos picioarele, apoi şi le desfăcu şi grăi:

— De ce să-l trimit pe Dirk la facultate?

Acum Tommy trebuia. să spună verde la ce făcea aluzie, dar domnul MacIntosh era sigur că Tommy n-o va face. Ca să fie mai sigur, îşi coborî vocea şi spuse:

— Gândeşte-te la mama ta, băieţaş. Se chinuieşte cu tine şi cred că nu vrei s-o faci să sufere, nu-i aşa?

Tommy se uită spre uşă; o dâră groasă de lumină venea de sub ea: în camera cealaltă maică-sa şi taică-su îl aşteptau în tăcere pe domnul MacIntosh, să le dea ştiri despre viitorul minunat şi sigur al lui Tommy.

— Ştiţi bine de ce-ar trebui să meargă Dirk la facultate – rosti băiatul desperat, mişcându-se necăjit sub cearşaf, dar domnul MacIntosh socoti că e mai bine să nu audă. Se ridică de pe pat şi spuse repede:

— Gândeşte-te, băieţaş. Nu e nicio grabă acum, dar în vacanţa următoare vreau să ştiu.

Şi ieşi din cameră. Când deschise uşa, un tablou penibil, în plină lumină, se înfăţişă ochilor lui Tommy: tatăl şi mama lui se uitau zâmbind stânjeniţi la domnul MacIntosh. Uşa se închise, Tommy stinse lampa şi totul se cufundă în întuneric.

În ziua următoare plecă la şcoală. Doamna Clarke, dereticând prin casa domnului MacIntosh ca de obicei, îi spuse nefericită:

— Cred că vei găsi fiecare lucruşor la locul lui – şi se strecură afară, ca şi cum i-ar fi fost ruşine.

Cât despre domnul MacIntosh, era într-o dispoziţie care-i făcea şi pe ceilalţi să-i vorbească grijuliu, că doamna Clarke. Bucătarul, care-i gătea de doisprezece ani, îl

anunţă că-l părăseşte în luna aceea. De două ori pumnul vajnic şi păros al stăpânului îl doborâse la pământ, şi, la urma urmelor, nu era sclav ca să rămână mai departe la cheremul unui om atât de năbădăios. Când un vagonet încărcat cu pietre alunecă şi sfărâmă capetele a doi muncitori, domnul MacIntosh ieşi înaintea poliţiştilor care veniseră pentru anchetă şi le spuse supărat să-şi vadă de treburile lor. Pentru prima oară în istoria neglijentelor scandaloase de la mină, după multe asemenea accidente, domnului MacIntosh îi fu dat să audă vorbele indignate ale unui ofiţer de poliţie:

— Vorbiţi ca şi cum aţi fi mai presus de lege, domnule MacIntosh. Dacă se mai întâmplă vreodată, veţi suporta consecinţele…

Dar cel mai rău a fost când i-a dat ordin lui Dirk să se întoarcă la muncă, în mină, şi Dirk a refuzat.

— Nu puteţi să mă siliţi! îi spuse Dirk.

— Cine e stăpânul minei? urlă domnul MacIntosh.

— Nu există lege care să silească pe copii să muncească – îi răspunse băiatul de treisprezece ani, care crescuse tot atât de înalt cât tatăl său. Tinereţea cinstită şi suplă împotriva forţei brutale a vârstnicului.

Cuvântul Tege atâta în aşa măsură mânia domnului MacIntosh, încât i se făcu negru în faţa ochilor şi sângele îi năvăli vijelios în întunericul acela fierbinte care-i stăruia în cap. De fapt, tocmai mânia îl făcuse om cumpătat, fiindcă foarte de tânăr învăţase să se teamă de propriul lui temperament. Şi, mai presus de orice, era un om abil. Aşteptă până i se limpeziră ochii şi apoi întrebă cu socoteală:

I

— De ce-ţi place să hoinăreşti prin sat? De ce nu vii la muncă, să câştigi bani?

— Ştiu să scriu şi să citesc, mă pricep la matematică mai bine decât Tommy, decât baas Tommy – adăugă el,

într-un fel care atâta din nou mânia domnului MacIntosh, aşa încât bătrânul fu nevoiţ să facă încă un efort ca să se stăpânească.

Dar Tommy era slăbiciunea lui şi domnul MacIntosh scăpă nişte cuvinte care-l făcură mai apoi să se întrebe dacă nu cumva înnebunise subit. Căci spuse:

— Foarte bine, când ai să împlineşti şaisprezece ani, ai să vii să-mi ţii registrele şi să-mi scrii corespondenţa.

Dirk răspunse: „E-n regulă”, ca şi cum aşa s-ar fi cuvenit, şi plecă, lăsându-l pe domnul MacIntosh cu sine însuşi, neputincios şi plin de furie. Căci cine altul decât el singur ar fi putut să-i ţină registrele? Un alt om la registre i-ar fi devenit stăpân. Era cu neputinţă, n-avea de gând să-l lase vreodată pe Dirk sau pe oricare altul să le vadă. Totuşi făgăduise. Dar va găsi alt mijloc ca să-l folosească pe Dirk, ori – şi ideea îi veni involuntar – ca să scape de el.

Din starea aceea de proastă dispoziţie, domnul MacIntosh căzu în alta, de îngândurare mohorâtă, care era cu totul străină de firea lui. Să fii abil este o calitate cu totul deosebită de procesul de gândire. Abilitatea, mai ales abilitatea de a face bani, e un fel de instinct. Dacă domnul MacIntosh a ştiut totdeauna ceea ce vrea să facă şi cum să facă, asta nu înseamnă că ştia de ce dorise atâţia bani, ori de ce-şi alesese tocmai acele mijloace ca să şi-i procure. Domnul MacIntosh se simţea ca pisica băgată cu nasul în propria ei murdărie şi multe nopţi la rând rămase în casa lui mică şi plină de zăpuşeală, care vibra neîncetat în zgomotul şteampurilor, şi se gândi cu tristeţe la sine şi la viaţa sa. Îşi aminti, de pildă, că avea şaizeci de ani şi că de bună seamă nu-i mai rămâneau decât zece – cincisprezece ani de trăit. Nu era un gând care să bucure pe un om care nu prea obişnuieşte să gândească, mai ales când acesta n-a socotit niciodată câţi ani are. Era puternic, sănătos, zdravăn. Totuşi împlinise şaizeci de ani şi care va fi realizarea vieţii lui? O groapă imensă în pământ şi o avere

de un milion de lire sterline. Cum să-şi petreacă aceşti zece – cincisprezece ani? Tot aşa ca până acum, căci nu i-ar fi plăcut să plece de acolo – şi lucrul acesta îi dădea o senzaţie de limitare şi de inutilitate, fiindcă nu-i intrase până atunci în cap că nu era chiar atât de liber pe cât se simţea.

Bine, atunci – şi gândul ăsta îl făcu să se chinuie şi mai mult – de ce nu se căsătorise? Căci se considera om de casă şi. totdeauna îşi dorise o femeie cumsecade, ca să se însoare cu ea. Acum avea şaizeci de ani. Adevărul este că domnul MacIntosh nu putea înţelege de ce nu se căsătorise şi de ce nu avusese copii; în cursul acestor tăcute şi chinuitoare frământări îi apărea în minte imaginea mamei lui Dirk, dar numai ca s-o respingă în grabă. Senzualul domn MacIntosh avea gustul femeilor cu pielea neagră, şi acum era desigur prea târziu ca să admită permanenţa acestui aspect al firii sale, când de fapt îşi închipuise că era vorba doar de un fel de capriciu, de o improvizaţie, aidoma cu a celui ce se deprinde să fumeze un soi inferior de tutun când nu-şi mai poate oferi tutun de calitate.

Se gândea la Tommy, despre care avea obiceiul să spună: „Am o slăbiciune pentru băieţaşul ăsta”.

Acum nu mai avea pentru el doar o slăbiciune, ci o dragoste adâncă, răscolitoare. Cum Tommy, fiul salariatului său, îl privea cu dispreţ, el, domnul MacIntosh, se simţea năpădit de mânie şi de ruşine, ca şi cum ar fi fost vinovat de ceva. De ce? Era ridicol.

Întreaga situaţie era ridicolă, aşa că domnul MacIntosh îşi reluă felul obişnuit de gândire. „Tommy nu e decât un copil – îşi spuse – are să-şi dea seama după vreun an. Cât despre Dirk, am să-i găsesc vreo slujbă când va sosi vremea”.

La sfârşitul trimestrului, când Tommy veni acasă, domnul MacIntosh ceru ca de obicei să-i vadă notele, care

totdeauna îl umpleau de mândrie. Acum însă, în loc să fie în fruntea clasei, cu laude din partea profesorilor şi cu note bune la toate materiile, Tommy era aproape la coadă şi avea calificative ca: neîngrijit, leneş, prost crescut. Singura materie la care luase o notă mai acătării era desenul, de care însă domnul MacIntosh nu ţinea socoteală.

Când părinţii îl întrebară de ce nu mai învaţă, Tommy răspunse neliniştit: „nu ştiu”, şi într-adevăr nu ştia. După ce scăpă de întrebări, alergă la muşuroi. Acolo se afla Dirk; aştepta cărţile pe care Tommy totdeauna i le aducea, îndată ce intră pe uşă, Tommy se duse la poliţa unde se afla sculptura mamei lui Dirk, o dădu jos, şi se uită la partea nelucrată unde trebuia să fie faţa.

— Ştiu cum să-i fac chipul – îi spuse lui Dirk şi scoase câteva cuţite şi dălţi pe care le cumpărase din oraş.

Îşi petrecu aşa trei săptămâni din vacantă. Când dădu ochii cu domnul MacIntosh, arăta posomorât şi jenat.

— Trebuie să înveţi ceva mai bine – îl povăţui bătrânul înainte ca Tommy să plece înapoi la şcoală, dar nu primi alt răspuns decât un zâmbet silit.

Afară de faptul că ajunsese în coada clasei, deşi până nu de mult fusese primul, în cursul acelui an Tommy se mai remarcase de două ori. Ţinuse, la cercul de discuţii, o cuvântare înflăcărată privitoare la caracterul inuman al Barierei de culoare[7], care plăcuse într-adevăr profesorilor, fiindcă e binecunoscut faptul că tinerii trec printr-o perioadă de revoltă înainte de a intra în conformism. De fapt, cu cât. era mai grozavă revolta verbală, cu atât conformismul era mai asigurat. Tommy îşi procurase în taină, de la librăriile din oraş, cărţi pe care copiii de vârsta lui nu le citeau de obicei, cărţi despre istoria Africii, de

7 Bariera de Guloare, în Republica sud-africană, era legea prin care oamenilor de culoare le era interzis să ia parte la activităţi alături de albi.

antropologie comparată şi apoi de istorie contemporană. Ceru ziare de la Biblioteca de stat, ceru legile ţării; mai ales cele care priveau raporturile dintre negri, albi şi mulatri. Pe acestea le-a cumpărat şi le-a adus lui Dirk.

Mai era însă ceva, erau orele de desen care în şcoala aceea se ţineau de două ori pe săptămână şi în cursul cărora se desenau busturile lui Iulius Cezar sau Nelson, mănunchiuri de frunze şi ferigi, vreun vas mare, masa aşezată pieziş, astfel ca elevii să înveţe practic ceea ce li se spunea despre legile perspectivei. În şcoala aceea nu se făcea modelaj ori altceva care să se apropie de sculptură; desenul era însă cam din acelaşi domeniu şi bariera misterioasă care îi interzicea să se distingă la geometrie ori la engleză dispărea când punea mâna pe creion.

La sfârşitul trimestrului, foaia lui de observaţii conţinea calificative foarte proaste, dar se admitea în cuprinsul ei că arăta „interes pentru evenimentele la ordinea zilei” şi că avea „talent la desen”.

Cuvântul acesta „desen”, care apăru succesiv la sfârşitul a două trimestre, îi tulbură pe părinţii lui şi atrase atenţia domnului MacIntosh. Acesta chiar îi spuse Annei Clarke:

— E frumos să pictezi, dar băiatul n-o să-şi câştige traiul cu asta.

Şi doamna Clarke îi reproşă lui Tommy:

— E foarte frumos ce faci tu, Tommy, dar n-ai să poţi trăi din pictură.

— N-am spus că vreau să trăiesc din pictură – strigă Tommy amărât. De ce trebuie neapărat să fiu cineva, mereu vreţi să ajung cineva.

În vacanţa aceea Dirk citi legile elaborate de parlament şi rapoartele comisiilor şi subcomisiilor, pe care i le adusese Tommy; în acest timp Tommy încercă ceva nou. Era acolo o placă de lemn alb, moale, pe care Dirk o şterpelise din mină, gândind că-i va fi poate de folos

prietenului său. Tommy o aşează lângă peretele colibei, îngenunche în faţa ei şi încercă s-o sculpteze ca pe o friză ori basorelief – nu cunoştea cuvântul potrivit pentru ceea ce dorea să facă. Ciopli în ea putui mare al minei, înconjurat de mormane de pământ şi de stânci, dominat de piscurile munţilor înalţi; pe marginea puţului dăltui un om voinic cu un ciomag în mână şi dincolo de margine un şir de negri poticnindu-se în drumul lor spre adâncul puţului. Din puţ ieşeau flăcări şi fum. Tommy stoarse frunze şi obţinu un lichid verde, amestecă argilă cu apă şi coloră munţii şi marginea puţului; înnegri pe negri cu cărbune; flăcările care ţâşneau din puţ le coloră în roşu, cu vopseaua folosită la maşinile minei.

— Dacă o laşi aici, or s-o mănânce furnicile – îi spuse Dirk, uitându-se cu plăcere răutăcioasă la reliefurile neîndemânatice, dar impresionante. La care Tommy dădu din umeri. Căci pe cât era de absorbit de lucrul pe care-l avea în mână, pe cât era de grijuliu să nu i-l strice cineva ori să fie tulburat în timpul lucrului, pe atât era de nepăsător faţă de ceea ce se întâmpla cu opera lui după ce-o termina.

Dirk vopsise policioara figurinelor cu o substanţă care gonea furnicile şi acum tot Dirk aşează placa pătrată de lemn pe o tablă cositorită, vopsită cu aceeaşi substanţă, şi o atârnă în aşa fel, încât să nu se atingă de peretele colibei pe care s-ar fi putut sui furnicile.

Şi astfel Tommy se întoarse la şcoală, cu aceeaşi lipsă de interes faţă de învăţătură, dar cu hotărârea fermă de-a face mai multe copii după Iuliu Cezar şi după vasele de flori; Dirk rămase cu cărţile lui şi cu legile parlamentului.

Când se vor întâlni data următoare vor fi împlinit paisprezece ani şi amândoi ştiau că vor avea de făcut faţă crizelor şi problemelor vârstei. Totuşi, la despărţire nu şi-au spus nimic altceva decât obişnuitul „pe curând”; nici nu s-au înţeles să-şi scrie unul altuia, deşi de data asta Tommy

primise un comision, să-i trimită lui Dirk anumite cărţi şi legi ale parlamentului în vederea unui scop pe care îl aproba întru totul.

Dirk îşi ridicase o colibă numai pentru el, unde locuia singur, tot în sat, dar izolat; îşi iubea mama, dar trăia despărţit de ea. La coliba lui veneau noaptea câţiva muncitori cărora corcitura – acest pui de cuc în cuibul lor – nu le trezea dezgust şi pe care-i interesa ceea ce le spunea el despre legi şi regulamente. De fapt, Dirk le împărtăşea ceea ce învăţase singur în mândra lui izolare.

— Învăţătura – spunea el – învăţătura, aici e cheia – şi Tommy îl aproba, deşi abandonase ideea de a mai învăţa el însuşi, sau cel puţin aşa lăsa să se înţeleagă din purtarea pe care o avea. În tot cursul acelui trimestru poşta a adus pachete pentru „Dirk, la întreprinderea domnului MacIntosh” şi domnul MacIntosh i le dădea lui Dirk fără să-i pună vreo întrebare.

În fiecare noapte în coliba afumată şi întunecoasă, câte cinci-şase muncitori şedeau aplecaţi peste caietele trimise de Tommy, ţinând în mâini capete de creion şi învăţând să scrie, să socotească şi să înţeleagă legile.

Într-o noapte, domnul MacIntosh ieşi târziu din cealaltă colibă şi văzu lumina roşie a unui foc licărind uşor pe pământul bolovănos din faţa colibei lui Dirk. Pretutindeni era întuneric. Se strecură cu grijă până ajunse în umbra uşii şi se uită înăuntru. Dirk şedea ghemuit la pământ, înconjurat de şase oameni, şi se uita într-un ziar.

Domnul MacIntosh se întoarse acasă la lumina stelelor, dus pe gânduri. Dacă Dirk ar fi ştiut la ce se gândea domnul MacIntosh, s-ar fi mâniat tare, căci revolta lui înflăcărată, cuvintele lui de nemulţumire, toate erau îndreptate împotriva domnului MacIntosh şi a tiraniei lui. De data asta, pentru prima dată domnul MacIntosh se gândea la Dirk cu o mândrie aspră, amuzată. Poate fiindcă,

la urma urmei, era scoţian şi pentru că în fiecare ins care ţine la naţia asta zace un respect instinctiv pentru învăţătură şi pentru oamenii hotărâţi „să ajungă”. „O aşchie din bătrânul trunchi” – îşi zise în sine domnul MacIntosh, şi îşi aduse aminte că şi el, când era tânăr, se trudise ca să-şi însuşească o fărâmă de învăţătură. Şi dacă aşchia n-avea culoare prea frumoasă, ei bine, va face totuşi ceva pentru aşchia asta. Ceva, are să hotărască el ce, când va veni timpul. Cât despre ceilalţi care erau cu Dirk… nu era nimic mai uşor dec: îl să dea afară pe un muncitor şi să angajeze altul. Şi domnul MacIntosh se îndreptă spre pat, îşi puse, cum îi era obiceiul, bluza şi pantalonii pijamalei şi, ca să facă economie, se culcă fără să se spele.

A doua zi dimineaţă dădu ordin unuia dintre supraveghetori să-l cheme pe Dirk. Inima lui se muia la gândul scenei plină de generozitate care urma să aibă loc în scurtă vreme. Voia să propună ca Dirk să-i înveţe pe toţi supraveghetorii să scrie şi să citească – bineînţeles plătindu-i munca – aşa încât supraveghetorii să-i fie mai de folos, să ponteze muncitorii pe statele de plată, de pildă.

Supraveghetorul veni cu răspunsul că baas Dirk îşi petrece ziua studiind în coliba lui baas Tommy. Omul vorbea aşa ca şi cum ar fi dat de înţeles că baas Dirk nu putea fi deranjat când era atât de ocupat şi că totul se petrecea din cauza lui Tommy.

Văzând de aproape efectul vorbelor lui pe faţa mare şi aspră a domnului MacIntosh, care se umflase de furie, supraveghetorul se dădu un pas înapoi. Nu făcea parte dintre admiratorii lui Dirk.

După ce gâfâi din greu câteva clipe, domnul MacIntosh izbuti să-şi stăpânească abil mânia. Dădu drumul omului şi plecă.

În dimineaţa aceea îşi lăsă putui în părăsire şi intră în tufişuri, îndreptându-se către piscul cel înalt şi albăstrui. Auzise vag că Tommy avea de partea aceea un fel de

colibă, dar îşi închipuia că era o jucărie. Era şi tare mânios din pricina acelui calculat „baas Dirk”. Urmă un timp o potecă bine bătută, care înainta printre copaci, şi ajunse într-un luminiş. De cealaltă parte a luminişului era un muşuroi de furnici şi pe muşuroi o colibă solidă, cu o perdea din frunze de ferigă la peretele deschis din fată. În uşă şedea Dirk. Purta o cămaşă albă, curată, şi pantaloni lungi, moi. Avea părul uns şi pieptănat şi-şi ţinea capul aplecat peste cărţi. Mâna care întorcea paginile cărţii avea un inel de aramă pe degetul cel mic. Avea întocmai înfăţişarea unui viitor funcţionar, înfăţişare pe care domnul MacIntosh o dispreţuia mai mult decât pe oricare alta.

Domnul MacIntosh rămase un timp la marginea luminişului aşteptând parcă să se întâmple ceva, ca să se poată năpusti, purtat şi apărat de o mânie dispreţuitoare, asupra lui Dirk şi să-l nimicească pentru totdeauna. Dar nu se întâmplă nimic. Dirk continua să întoarcă liniştit paginile cărţii, aşa că domnul MacIntosh plecă acasă şi mâncă rasol de vacă cu morcovi.

După aceea intră în camera de dormit, se duse la un anumit sertar şi scoase de acolo un obiect învelit în pânză; îl dezveli şi se uită la chipul lui Dirk, cel modelat de Tommy şi pe care-l cumpărase cu cinci lire. Şi domnul MacIntosh suci şi răsuci în mină imaginea stângace a lui Dirk, cu atâta curiozitate de parcă băiatul n-ar fi trăit pe aceeaşi bucăţică de pământ cu el, de parcă n-ar fi putut să-l examineze cu atenţie la orice oră din zi ar fi vrut.

Dacă ne-am duce cu mintea la ziua judecăţii de apoi, când mormintele îşi vor elibera nepărtinitoare morţiu negri, albi, roşii sau galbeni, şi când morţii se vor strânge veseli la un loc, una din plăcerile acestei întruniri va fi poate că oamenii care au trăit toată viaţa lor pe aceleaşi meleaguri sau pe aceeaşi stradă se vor uita unii la alţii miraţi şi întrebători: „Va să zică aşa arătai” – ar fi murmurul ce s-ar auzi în tot cerul lui Dumnezeu. Căci zidul

de sticlă dintre culoare şi culoare nu este numai o barieră împotriva apropierii dintre oameni, el este un zid gros şi strâmb prin care oamenii albi şi cei negri se văd unii pe alţii, dar se văd… în ce fel? Domnul MacIntosh privea chipul lui Dirk ca şi cum ar fi aşteptat vreo revelaţie finală, însă gândul pe care nu şi-l putea goni din minte era că statueta îl înfăţişa pe el însuşi, când avea doisprezece ani. Aşa că, după câteva clipe, o înveli din nou în pânză şi o vârî într-un colţ al sertarului, ca să n-o mai vadă şi ca să nu-i mai vină gândul acela nedorit şi chinuitor.

Târziu după-masă ieşi afară şi se duse la coliba de pe muşuroi. Era goală. Îşi croi drum prin iarba înaltă până la genunchi şi prin tufe, apoi se căţără pe peretele tare şi alunecos al muşuroiului până intră în colibă.

Mai întâi se uită la cărţile din ladă. Cu cât se uita, cu atât i se ştergea din iminte capul pomădat al lui Dirkfuncţionarul, care-i apărea mereu de când aruncase cealaltă imagine în fundul unui sertar. Şi iată că în el se trezi respectul pentru Dirk. Cărţi de matematică superioară, cu formule mai complicate decât rezolvase el vreodată. Geografie, istorie. „Dezvoltarea comerţului cu sclavi în secolul al XVIII-lea”. „Dezvoltarea instituţiilor parlamentare în Marea Britanie”. Titlul ăsta îl făcu pe domnul MacIntosh să zâmbească; parcă era un corsar liber care cerceta un anunţ al gărzii de coastă. Domnul MacIntosh scotea o carte după alta şi zâmbea. Apoi, lângă cărţi, văzu un teanc de broşuri subţiri, albastre, şi le examină. „Legea angajării în muncă a băştinaşilor”. „Legea angajării în muncă a tinerilor băştinaşi”. „Legea pentru circulaţia băştinaşilor”. Şi domnul MacIntosh dădu cu tifla în foile scrise şi râse – şi dacă acest râs ar fi ajuns la urechile lui Dirk, băiatul s-ar fi simţit mai rău decât dacar fi fost biciuit.

Căci, în vreme ce dădea lămuriri prietenilor săi amărâţi, noaptea, în colibă, cu privire la aceste legi şi la

altele, i se părea că fiecare cuvânt rostit e ca o piatră aruncată în domnul MacIntosh, tatăl său. Şi totuşi domnul MacIntosh râdea, căci dispreţuia legile în aceeaşi măsură în care le dispreţuia Dirk, deşi în alt mod. Când domnului MacIntosh, în vreunul din rarele lui drumuri la oraş, i se întâmpla să treacă pe lângă clădirea parlamentului, se uita la edificiu îngăduitor şi plin de înţelegere.

„Ei şi, de ce nu? părea el să zică. E o afacere ca oricare alta”.

Tot aşa, în faţa actelor de revoltă desperată ale lui Dirk, îi venea să zâmbească şi aşează la loc în ladă cărţile şi broşurile. Apoi se uită la celelalte obiecte din colibă şi de-abia atunci observă policioara cu statuete. Se uită şi-şi simţi obrajii arzând de mânie. O văzu pe mama lui Dirk privindu-l, senzuală şi ruşinată, peste capul copilului; văzu fetiţa, fetiţa lui, stând ghemuită cu picioarele ei firave adunate sub ea şi privindu-l, văzu la marginea policioarei chipul de lut, mic şi şters, care mai păstra încă înfăţişarea viguroasă a lui Dirk. Respirând greu şi abia stăpânindu-şi mânia, domnul MacIntosh se dădu înapoi ca să vadă mai bine figurinele, şi călcâiul lui atinse o scândură înclinată. Se întoarse către ea şi văzu peisajul cu mina, pe care-l sculptase şi colorase Tommy. Văzu puţul cel mare – chipurile mici şi negre poticnindu-se şi târându-se către flăcări, se văzu pe sine însuşi, cu ciomagul în mână, stând pe marginea gropii, cu picioarele desfăcute, cu pălăria dată pe ceafă.

Mânia şi tulburarea îl năpădiră în aşa hal, încât domnul MacIntosh ieşi din colibă şi nu se opri decât în luminiş, unde începu să se plimbe încoace şi încolo, prin iarbă, uitându-se la colibă, în vreme ce se frământa şi mârâia de supărare. După un timp, se apropie iar de colibă şi se uită înăuntru. Da, era mama lui Dirk, care-l privea ruşinată de pe policioară, ca şi cum i-ar fi spus: „Da, eu sunt, îţi aminteşti?” Iar pe duşumea era scândura pătrată,

colorată, care spunea ce gândea Tommy despre el şi despre viaţa lui. Atunci domnul MacIntosh scoase o cutie de chibrituri din buzunar. Aprinse un chibrit. Înţelese că n-avea niciun rost să stea în colibă cu un chibrit aprins în mână. Lăsă chibritul să cadă şi-l înăbuşi cu piciorul. Apoi îşi puse pipa în gură, şi-o umplu şi o aprinse, uitându-se în acelaşi timp la policioară şi la scândură pătrată. Al doilea chibrit căzu pe jos şi rămase acolo arzând încet, cu o flacără mică, albă

Îl apăsă şi pe acela cu călcâiul. Mânia însă îl copleşea în aşa măsură, încât aprinse al treilea chibrit, îl vârî între paiele acoperişului, ieşi din colibă, trecu prin luminiş şi se pierdu în tufişuri. Fără să se uite înapoi, se îndreptă spre casă, unde îl aşteptau rasolul şi morcovii. Se simţea indignat, furios şi necăjit. Se simţea jignit şi voia să explice cuiva cât de monstruoasă nedreptate îi făcea Tommy când îl privea aşa. Dar n-avea cui să explice şi, cu înefetul, se linişti singur; câteva zile rămase trist şi posomolrât, apoi timpul îl aduse la normal. Când îşi aducea aminte de ceea ce făcuse, îşi dădea seama că nu-i plăcea. Nu regreta că dăduse foc colibei, nu i se părea un lucru demn de luat în seamă. Era supărat pe sine însuşi fiindcă se lăsase stăpânit de mânie, fiindcă acţionase sub imperiul ei. Îşi dădea seama că astfel de fapte au şi urmări.

Timpul trecea şi el se gândea mai ales cum soarta crudă îi refuza dreptul să aibă un fiu care să-i continue munca – fiindcă, bineînţeles, se gândea ia munca lui ca la ceva ce trebuie continuat. Se gândea trist la Tommy care îl renega. Şi astfel, gândindu-se la Tommy, dragostea pentru băiat îl cuprinse din nou; îl va aştepta; şi se gândea la cuvintele dojenitoare pe care i le va spune.

Întors de la şcoală, Tommy se duse în luminiş şi găsi pe muşuroi un morman de cenuşă împrăştiat de vânturi. Îl găsi şi pe Dirk care şedea pe un trunchi de copac, în desiş, şi-l aştepta.

— Ce s-a întâmplat? întrebă Tommy. Şi apoi, brusc: Ţi-ai salvat cărţile?

— Nu, le-a ars el.

— De unde ştii?

— Ştiu.

— Ai pierdut toate cărţile – spuse Tommy foarte supărat, simţindu-se vinovat de parcă le-ar fi ars el însuşi.

— Sculpturile tale şi statuile au ars şi ele.

La vorbele astea Tommy dădu din umeri, fiindcă nu-i păsa de figurine după ce le sculpta.

— Să clădim din nou coliba – sugeră el.

— Mi-au ars cărţile… – grăi Dirk cu vocea sugrumată şi Tommy, privindu-l, îl văzu cum îşi încleştează pumnii. Instinctiv, se dădu într-o parte. Când am să fiu mare, am să curăţ locul de voi, de voi toţi, să nu rămână un singur alb în Africa, unul singur!

Pe chipul lui Tommy apăru un zâmbet de spaimă. Ura pe care o citea în ochii lui Dirk era aşa de puternică, încât simţea nevoia să se dea înapoi. Se opri lângă Dirk, pe trunchi, şi-i spuse: j

— Am să încerc să-ţi trimit alte cărţi.

— Şi el o să mi le ardă din nou.

— Dar ţi-ai băgat în cap tot conţinutul lor – îl consolă Tommy.

Dirk nu spunea nimic, dar şedea ţeapăn, cu pumnii încleştaţi; şi aşa au rămas toată dimineaţa aceea fierbinte, pe trunchi, unul lângă altul, în desişul tăcut, în timp ce porumbeii gângureau şi şteampurile bufneau. Când se despărţiră, spre prânz, ca să se întoarcă fiecare în lumea lui, atât de deosebită de a celuilalt, se simţeau foarte trişti; îşi dădeau seama că nu mai erau copii, că terminaseră cu joaca şi că-i aştepta ceva nou.

Părinţii lui Tommy aveau pe masă raportul de şcolaritate al fiului lor. Se uitau mustrători la Tommy. Băiatul era în coada clasei şi rămăsese repetent. Dacă va

învăţa tot aşa, n-avea să mai promoveze poate niciun an…

— Erai un băiat atât de silitor! murmură marna lui. Ce s-a întâmplat cu tine?

Aşezându-se la masă, Tommy dădu din umeri supărat şi morocănos, ca şi cum ar fi spus: „Mai lăsaţi-mă în pace!” Căci nu se simţea nici prost, nici leneş, aşa cum arăta raportul.

În camera lui se găseau blocuri de desen şi creioane, ciocane şi dălţi. În sinea lui nu-şi spusese niciodată că schimbă un ţel cu altul, fiindcă de fapt nu avea niciun ţel. Cum ar fi putut el să accepte o situaţie viitoare, când niciodată nu-şi propusese vreuna? Acum, când avea cincisprezece ani, stătea în faţa părinţilor care-l dojeneau, se gândea că domnul MacIntosh va citi în curând raportul şi nu simţea altceva decât o cruntă încăpăţânare, o vigoare care se năştea în el şi-l susţinea.

După-amiază se duse înapoi în luminiş, luând cu el dălţile. Pe acelaşi trunchi de copac moale şi putred pe care şezuse dimineaţa, se aşează şi acum, aşteptându-l pe Dirk. Dar Dirk nu veni. Punându-se în locul prietenului său, înţelese că Dirk nu putea să-şi mai împartă vremea cu un alb, căci un alb, chiar dacă-i era cel mai vechi prieten, nu-i era de fapt decât duşman. Aşteptă totuşi, stând pe trunchiul acela de copac toată după-amiaza. La picioare, în iarbă, era cutia cu ciocane şi dălţi; mângâia cu palma lemnul moale şi cald pe care şedea şi degetele lui făceau astfel cunoştinţă cu forma şi calitatea lemnului.

Dirk nu veni nici în ziua următoare.

Tommy dădu ocol trunchiului de arbore căzut la pământ şi-l cercetă. Era foarte gros şi rădăcinile lui se răsuceau în aer până la înălţimea umărului. Începu să-i cioplească rădăcina. Voia să-l facă iar pe Dirk.

În seara aceea domnul MacIntosh veni în vizită la familia Clarke şi citi raportul. Apoi se întoarse acasă, întrebându-se de ce i se împotrivea Tommy cu atâta

îndârjire. A doua zi veni iar la Clarke, dorind să-l vadă pe Tommy, dar băiatul nu era acolo.

Traversă atunci desişul, ce duce la muşuroi, şi-l găsi pe Tommy îngenuncheat în iarbă, lucrând la rădăcina copacului. Tommy îi dădu bună dimineaţa şi-şi văzu mai departe de lucru, iar domnul MacIntosh se aşează pe trunchi, privind.

— Ce faci acolo?

— Îl fac pe Dirk – răspunse Tommy, şi domnul MacIntosh, stacojiu la faţă, aproape că sări de pe trunchi. Dar Tommy nu se uită la el şi domnul MacIntosh rămase pe loc, tăcut. Îl izbi atunci forţa concentrării cu care Tommy cioplea în rădăcina aceea putrezită şi luă altă hotărâre.

— Nu ţi-ar plăcea să te faci sculptor?

Tommy se opri din dăltuit şi se uită la domnul MacIntosh, de parcă acesta îi întindea o nouă cursă. Dădu din umeri şi, prefăcându-se supărat, îşi văzu mai departe de treabă.

— Dacă ai într-adevăr talent, poţi să câştigi bani cu astfel de lucruri. Am un văr în Scoţia care se ocupă cu aşa ceva. Face amintiri pentru turişti.

Vorbea mieros şi vesel.

Tommy nu reţinu amintirile, cum nu reţinuse nici celelalte încercări de a-i şti rbi independenţa. Îl întrebă însă:

— De ce aţi ars cărţile lui Dirk?

Domnul MacIntosh râse uşurat:

— De ce să-i ard cărţile?

I se părea într-adevăr ridicol, căci pe lucrul lui Tommy se mâniase, nu pe al lui Dirk.

— Ştiu că dumneavoastră le-aţi ars. Ştiu bine. Şi Dirk ştie.

Domnul MacIntosh îşi aprinse pipa bine dispus. Acum lucrurile i se păreau mai simple. Tommy nu ştia de ce dăduse foc colibei, şi ăsta era lucrul principal. Trase

câteva fumuri şi spuse:

— De ce-ţi închipui că nu vreau să-l las pe Dirk să înveţe? E bine să ştie ceva carte.

Tommy se uită la el neîncrezător.

— I-am cerut lui Dirk să folosească învăţătura lui şi să-i înveţe pe ceilalţi. Dar el nu vrea. Sunt eu vinovat de asta?

Acum pe faţa lui Tommy se citea o neîncredere totală. Apoi se făcu roşu, şi domnul MacIntosh nu înţelese de ce. Ce se întâmpla cu băiatul ăsta de arăta aşa rău? Dar Tommy îşi zicea că nu e pe drumul cel bun… Apoi se gândi cum ar fi reacţionat Dirk la o astfel de ofertă, ce-ar fi însemnat ea pentru mânia, revolta şi mândria prietenului său – şi îl înţelese pe loc. Cu obrajii înejă purpurii, izbucni în râs. Era un râs amar, ironic şi domnul MacIntosh se simţi încurcat, căci râsul pe care-l auzea nu era câtuşi de puţin un râs de copil.

Încet, de pe faţa lui Tommy se şterse roşeaţa, băiatul luă dalta în mână şi se apucă iar de lucru. După un timp, vorbi:

— De ce nu-l trimiteţi pe Dirk la facultate în locul meu? Este mai inteligent decât mine. Eu nu sunt inteligent, citiţi raportul.

— Ei, băieţaş… – începu dojenitor domnul MacIntosh, voind să zică: „Ai fost leneş la şcoală ca să-mi forţezi mina în privinţa lui Dirk?” Dar se miră singur de gândurile astea şi alunecă spre o minciună convenţională, pe care Tommy n-o cunoştea: Ştii cum stau lucrurile, sau ar trebui să ştii. Dar vorbeşti ca şi cum n-ai înţelege.

Tommy şedea în genunchi, cu spatele la domnul MacIntosh, cioplină rădăcina. Şi tot restul timpului domnul MacIntosh fumă. A doua zi veni iar, se aşeză pe trunchi şi aşteptă. Tommy se uită la el ca şi cum prezenţa lui era un dar nedorit, însă nu scoase o vorbă.

Cu încetul, rădăcina aceea mare şi rămuroasă de la

capătul trunchiului luă forma lui Dirk. Domnul MacIntosh aştepta stingherit şi duşmănos. Nu-i plăcea ceea ce vedea, dar nu se putea împiedica să nu se uite. După un răstimp, spuse:

— Dacă se iscă un foc în veld, lucrarea ta o să ardă. Şi în orice caz or s-o mănânce furnicile.

Tommy dădu din umeri. Pe el îl interesa munca în sine, nu ceea ce se întâmpla cu lucrarea odată terminată. Atitudinea lui era atât de deosebită de firea strângătoare a domnului MacIntosh, încât acestuia i se părea că lui Tommy îi lipseşte o doagă. Îl întrebă:

— De ce nu lucrezi la ceva care să dureze? Ori măcar să înveţi ca Dirk, tot ar fi mai bine.

Tommy îi răspunse:

— Aşa-mi place.

— Dar uite că furnicile umblă de pe acum pe trunchi. Până când ai să te întorci de la şcoală, data viitoare, n-are să mai rămână nimic.

— Ori poate c-o să-i dea cineva foc – sugeră Tommy, şi-l privi triumfător în faţă. Domnul MacIntosh se înroşi, căci vorbele i se păreau prea aproape de adevăr.

Zilele treceau şi bătrânul se uita la noua lucrare cu ură, teamă şi neplăcere. Sculptura era aproape gata. Chiar dacă nu-i mai adăuga nimic, putea fi socotită terminată.

Trupul vânjos şi prelung al lui Dirk ieşea din lemn răsucindu-se, ca o fiinţă care se luptă să scape din strânsoare. Capul aplecat pe spate, în agonia genezei, ochii îngustaţi şi gura – gura domnului MacIntosh – strânsă cu încăpăţânare, ca a celui ce urmăreşte un ţel. Umerii erau liberi, dar mâinile captive; nu se puteau smulge din lemnul cel dens, rămâneau prizoniere. Corpul era liber şi el până la genunchi, dar mai jos picioarele nu erau modelate, forma naturală a lemnului ţinând loc de genunchi.

Domnului MacIntosh nu-i plăcea. Nu ştia ce fel de

artă are înaintea ochilor, dar ştia că nu-i place, că-l tulbură până în adâncuri, aşa încât, când se uita la sculptură, îi venea să ia un topor şi s-o taie bucăţele. Sau s-o ardă…

În ceea ce-l privea pe Tommy, pentru el încurcătura bătrânului care-l priveghea toată ziua era un adevărat triumf. Încet şi pentru prima dată înţelegea că lucrarea lui nu era o joacă, ci altceva, o armă! Se uita la chipul respingător al domnului MacIntosh şi un simţământ nou, de respect pentru el însuşi şi pentru ceea ce făcea, se trezea în el.

Noaptea, domnul MacIntosh şedea în odaia lui la lumina lumânării şi se gândea, sau mai degrabă simţea hotărârea pe care trebuia s-o adopte.

Nu putea nega puterea talentului lui Tommy. Problema era să găsească o modalitate pentru a schimba talentul în bani. Nu se pricepea în treburi de acest fel. Tommy însuşi avea să-i arate calea, căci către sfârşitul vacanţei îi spuse:

— Când eşti bogat, poţi face orice. Îl puteţi trimite pe Dirk la facultate, fără să vă pese de cheltuială.

Cu vocea lui cumpătată, convingătoare, cu care vorbea totdeauna, MacIntosh îi spuse:

— Ştii însă foarte bine că mulatrii nu se pot duce nicăieri.

— Puteţi să-l trimiteţi la Capetown – spuse Tommy. La universitatea de acolo sunt şi mulatri. Sau la Johannesburg.

Şi insistă, deşi domnul MacIntosh tăcea:

— Sunteţi atât de bogat, încât puteţi face orice doriţi.

Dar domnul MacIntosh, ca cei mai mulţi oameni bogaţi, nu vedea în bani lucruri care se pot cumpăra ori realiza, el se gândea mai degrabă cum să-i investească în clădiri sau în pământ.

— Ar costa mii – spuse el. Mii, pentru un mulatru.

Privirea dispreţuitoare a lui Tommy îl făcu să tacă şi

adăugă grăbit:

— Am să mă gândesc la asta.

Dar nu se gândea la Dirk, ci la Tommy. Stând singur în odaia lui, îşi spunea că cine vrea să afle trebuie să plătească.

În dimineaţa următoare îşi făcu pregătirile de plecare la oraş. Se bărbieri, apoi îşi puse peste maioul de bumbac o haină vărgată, care îi ascundea pe jumătate pantalonii kaki, murdari. Asta însemna că mergea până la capătul concesiunilor făcute de obicei vieţii de la oraş, pe care o dispreţuia. Se sui apoi în automobilul lui mare, american, şi plecă.

În oraş luă calea cea mai simplă pentru a afla.

Se duse la Ministerul Instrucţiunii şi spuse că vrea să-l vadă pe ministru.

— Sunt MacIntosh – anunţă el, sigur pe sine. Secretara cea drăguţă, care se uita pieziş la hainele lui, se duse imediat în cabinetul ministrului şi anunţă:

— E un domn MacIntosh care vrea să vă vorbească.

Îl descrise ca fiind un bătrân gras, murdar, cu burta mare. Nu după mult, uşile se deschiseră şi domnul MacIntosh se afla în faţa diriguitorului cunoştinţelor.

După cinci minute ieşi, după ce obţinuse ceea ce dorise, numele unui anumit expert. Străbătu bulevardele înverzite ale oraşului şi se îndreptă spre casa către care fusese îndrumat. Era o casă mare şi bine îngrijită, lucru care-i întări credinţa că arta, bine folosită, poate să aducă bani. Îşi parcă maşina lângă trotuar şi intră.

Pe verandă, la o masă încărcată de cărţi, şedea un om cu ochelari, de vârstă mijlocie. Domnul Tomlinson era un adevărat savant, cu ore de lucru pe care le respecta. Îşi ridică privirile şi văzu un om gras, murdar, cu părul negru de pe piept ieşindu-i peste albul murdar al maioului. Îl întrebă aspru:

— Ce doreşti?

— Ai răbdare – îi răspunse domnul MacIntosh de sus, şi-i arătă o scrisoare de la ministrul Instrucţiunii.

Domnul Tomlinson o luă, o citi şi se linişti. Textul era astfel conceput, încât arăta că întrevederea lui cu domnul MacIntosh era o favoare pe care o făcea direct ministrului.

— N-o să-ţi pară rău de timpul pe care-l pierzi – îi spuse domnul MacIntosh. La auzul acestor vorbe, domnul Tomlinson se simţi neplăcut impresionat? se îmbujoră şi spuse:

— Mi-e teamă că n-o să am vreme.

— La dracu', omule, e vorba de o problemă în legătură cu specialitatea dumitale! Aşa mi-a spus Wentworth.

— Eu – grăi domnul Tomlinson, vorbind răspicat – sunt specialist în monumente antice.

Domnul MacIntosh se uită la el, apoi râse:

— Wentworth zicea că ai să mă ajuţi, dar n-are importanţă. Am să mă duc în altă parte.

Şi plecă.

Domnul. Tomlinson aşteptă până când vagabondul acela părăsi veranda, intrând într-un automobil magnific, şi se gândi: L-a furat. Apoi, încurcat şi mirat, se îndreptă spre telefon. După câteva clipe, zâmbea. Până la urmă râse. Domnul MacIntosh era domnul MacIntosh, un specimen original din vremurile de altă dată. Cuvintele „de altă dată" îl îmblânziră pe domnul Tomlinson. De aceea chemă la telefon hotelul la care domnul MacIntosh, ca om bogat ce era, trăsese de bună seamă, îi arătă că făcuse o eroare* şi că va fi liber a doua zi ca să-l însoţească.

În dimineaţa următoare, domnul MacIntosh, de loc surprins că, după toate cele, expertul se afla la dispoziţia sa, îl luă pe domnul Tomlinson, care nu-şi ascundea un zâmbet îngăduitor, şi plecară împreună spre mină.

Puternicul automobil gonea cu mare viteză? domnul Tomlinson se ţinea ţeapăn, deşi era aruncat dintr-o parte

în alta, şi asculta istorisirile domnului MacIntosh despre Australia şi Noua Zeelandă, dar se gândea la însoţitorul său mai degrabă ca la un monument antic.

În sfârşit, ieşiră din câmpie şi intrară printre colinele înverzite, apoi printre munţii înalţi care se grămădeau în blocuri de granit. Căldura intra ca nişte valuri compacte în maşină şi domnul Tomlinson se gândea: „Ce bine va fi când vom trece munţii şi vom ajunge în câmpie!” Dar în loc de câmpie, intrară într-o depresiune înaltă, înconjurată de munţi, şi în pământ apăru deodată o groapă uriaşă, de o parte a căreia se aflau două case acoperite cu tablă, iar de partea cealaltă câţiva acri de colibe kaffire. Şteampurile minei bufneau regulat, ca bătăile inimii, şi domnul Tomlinson se întreba cum putea cineva, alb sau negru, să trăiască într-un astfel de loc.

Mâncă rasol, morcovi şi cartofi prăjiţi în ulei lângă unul din cei mai bogaţi oameni din sudul Africii. Se gândea cât de bine şi în ce mod inteligent ar fi folosit el banii dacă i-ar fi avut. Asta e de fapt singura consolare a omului cultivat, dar cu venituri modeste.

După-masă domnul MacIntosh îi spuse:

— Şi acum să mergem.

Domnul Tomlinson îşi dădu asentimentul şi, zâmbind în sinea sa, îl urmă pe domnul MacIntosh pe cărar ea kaffirilor, care străbătea desişul. Nu ştia ce avea de văzut. Domnul MacIntosh îl întrebase:

— Ai putea să-mi spui dacă un băiat are talent după ce te uiţi la o bucată de lemn sculptată de el?

Domnul Tomlinson îi răspunsese că va face tot ce* va putea.

Ajunseră la trunchiul de copac căzut. Un băiat mărişor, cu părul castaniu căzut în dezordine pe frunte, şedea îngenuncheat în iarbă, lucrând în lemn cu o daltă mare.

— E un prieten al meu – îi spuse domnul MacIntosh

lui Tommy, care se ridicase în picioare, stânjenit, întrebându-se ce avea să i se întâmple.

— Te supără dacă domnul Tomlinson vede ce faci?

Tommy dădu din umeri, simţind că lucrurile iau o întorsătură pe care n-o înţelege. Se uita mirat şi respectuos la domnul Tomlinson, i se părea că e vreun profesor, nicidecum un om de artă, căci şi-i închipuia altfel pe oamenii de artă.

— Ei? se adresă domnul MacIntosh domnului Tomlinson, după o pauză de o jumătate de minut.

Domnul Tomlinson râse într-un fel care însemna:

„Nu fi aşa de grăbit”.

Se învârti în jurul rădăcinii sculptate, privind chipul lui Dirk când dintr-un unghi, când dintr-altul.

Apoi îl întrebă pe Tommy:

— De ce faci lucrurile astea?

Încurcat, Tommy dădu din umeri, ca şi cum ar fi spus:

„Ce întrebare prostească!”

Dar domnul MacIntosh anunţă în grabă:

— Are note bune la desen.

Domnul Tomlinson zâmbi iar şi trecu în partea cealaltă a trunchiului. De acolo putea să vadă fata lui Dirk, capul acestuia dat pe spate, cu ochii pe jumătate închişi, dar încordaţi, muşchii gâtului sculptaţi din vinele naturale ale lemnului.

— E cineva pe care-l cunoşti? îl întrebă pe Tommy eu un ton uşor, intim, folosit de un om de artă când vorbeşte cu alt om de artă.

— Da – îi răspunse Tommy; îl supăra întrebarea.

Domnul Tomlinson se uită la chipul lui Dirk, apoi la domnul MacIntosh.

— Seamănă cu dumneata – observă în treacăt, dar se înroşi când văzu furia care-l cuprindea pe domnul MacIntosh. Se depărtă, ca să-i dea acestuia putinţa să-şi ascundă stingherea la. Apoi se întoarse şi-l întrebă pe

Tommy:

— Aşa deci, vrei să fi sculptor?

— Nu ştiu – răspunse băiatul sfidător.

Domnul Tomlinson dădu din umeri cam neliniştit şi-i făcu un semn domnului MacIntosh prin care arăta că se lămurise. Îi spuse la revedere lui Tommy şi plecă acasă cu MacIntosh.

Acolo i se oferi ceai şi biscuiţi şi domnul MacIntosh îl întrebă:

— Ei, ce crezi?

Dar domnul Tomlinson se simţea jignit de felul cum «era iscodit şi spuse:

— Hm, depinde…

— De ce?

— Pare un băiat talentat – admise domnul Tomlinison.

— Asta e tot ceea ce voiam să ştiu – mai spuse domnul MacIntosh şi sugeră interlocutorului său că acum era gata să-l ducă înapoi în oraş.

Dar domnul Tomlinson nu terminase ce avea de spus şi continuă:

— E foarte interesantă sculptura aceea. Cred că a văzut fotografii prin reviste. Are o concepţie cu totul modernă.

— Modernă? Ce vrei să zici?

Domnul Tomlinson dădu iarăşi din umeri, renunând la discuţie, şi-l întrebă practic:

— Şi acum ce vrei să faci?

— Dacă zici că are talent, îl trimit la universitate, să studieze artele plastice.

După o pauză lungă, domnul Tomlinson murmură:

— Ce băiat norocos…

Voia să-i împărtăşească celuilalt din deziluziile saler dar domnul MacIntosh îl înştiinţă:

— Totdeauna am avut slăbiciune pentru el.

Îl duse pe Tomlinson înapoi la oraş şi, când ajunseră

pe verandă, îi înfăţişă un cec de cincizeci de lire pe care expertul îl respinse cu indignare.

— Atunci dă-l asistentei sociale – îi recomandă neliniştit domnul MacIntosh şi se sui în maşină, lăsându-l pe celălalt să-şi aline susceptibilitatea cum va crede de cuviinţă.

Pe la miezul nopţii se afla înapoi la mină; casa familiei Clarke era cufundată în întuneric, aşa că trebui să-şi amine până a doua zi dorinţa de a se arăta generos.

Dimineaţa se duse la Annie Clarke şi-i spuse că are să-l trimită pe Tommy la universitate, ca să poată ajunge sculptor, şi doamna Clarke plânse de recunoştinţă şi spuse că domnul MacIntosh e mult mai bun decât merită Tommy, că băiatul are să-şi bage poate minţile în cap şi are să se apuce de învăţat.

Din punctul de vedere al domnului MacIntosh, lucrurile erau aranjate.

Plecă printre copaci ca să-l găsească pe Tommy şi să-i anunţe viitorul pe care i-l pregătea.

Când se apropie, văzu două siluete, pe Dirk şi pe Tommy, stând pe trunchi şi vorbind. Se opri sub copăci. Îşi vedea aşteptările întoarse pe dos şi mânia nu-l lăsa să meargă mai departe. Se întoarse acasă necăjit şi îngândurat. Ştia exact ce s-ar întâmpla dacă ar vorbi cu Tommy – şi acum trebuia să-şi facă un plan, să ia o hotărâre.

Şi în vreme ce domnul MacIntosh se frământa necăjit la el acasă, Tommy şi Dirk îl aşteptau; şi lor lucrurile le apăreau acum tot atât de limpezi ca şi lui.

Dirk venise la Tommy în clipa când plecau cei doi bărbaţi, cu o zi în urmă. Tommy şedea pe rădăcina rămuroasă şi se uita la chipul cioplit al lui Dirk, încercând să înţeleagă ce voiseră de la el. Cuvântul „sculptor” îi umbla prin gură, îl gusta, căutând să găsească o apropiere între ciudăţenia cuvântului şi forma viguroasă care se

lupta să iasă din lemn. Nu-i plăcea. Nu dorea... dar ce dorea? Simţea un îndemn, începutul neclar al unui lucru care avea să fie pentru el ca o a doua naştere, că va trebui să se zbată ca să se nască; obligaţiile îl îmboldeau ca o ţepuşă care avea într-o zi să se transforme în bici şi biciul va cădea mereu pe spatele lui, aşa încât va trebui mereu să meargă înainte.

Sensul încătuşării şi al îndatoririlor îi fu confirmat când veni Dirk.

— Ce-au vrut?

— Vor să fiu sculptor; tot timpul vor să fiu ceva – îi spuse Tommy posomorât, aruncând cu pietre în copaci. Arunca pietrele la înălţimea ierbii. Una lovi chipul sculptat al lui Dirk; atunci încetă joaca.

Dirk se uita la el însuşi.

— De ce mă faci aşa? îl întrebă. Trăsăturile înguste ale fetei i se încordaseră şi nu lăsau altceva să se vadă decât împotrivirea lui obişnuită, sardonică; parc-ar fi spus: „Şi tu, ca şi ceilalţi!”

— Ce vrei să spui? îl sfidă Tommy pe loc.

Dirk dădu ocol sculpturii într-un sens, apoi în celălalt.

— Eşti ca toţi ceilalţi – îi spuse.

— De ce? Ce nu-ţi place la statuie?

Tommy într-adevăr era necăjit. În sinea lui se întreba: „Ce să mă fac cu el?” Cu încetul înţelese că neliniştea lui Dirk se datora credinţei pe care prietenul său – o avea în dreptul la libertate şi pe care acesta o simţea totdeauna violent; atunci îi vorbi pe alt ton:

— Spune-mi, ce ţi se pare nepotrivit?

— De ce trebuia să ies din lemn? De ce n-am nici mâini, nici picioare?

Ai, dar nu se văd...

Se uita la Dirk, cum stătea în faţa lui şi, deodată, cu un gest de îngrijorare spuse:

— Ei, nu face nimic, e numai o statuie.

Se aşeză pe trunchi, Dirk lângă el. După un timp* întrebă:

— Cum ai vrea să fii?

— Dacă te-ai face pe tine însuţi, ai vrea să fii pe jumătate în lemn?

Tommy se căzni să înţeleagă, însă nu reuşi.

— Dar nu sunt eu, eşti tu.

Vorbea cu greutate şi se gândea:

„E un lucru important, trebuie să mă gândesc mai târziu la asta”. Îşi dădea seama cu greu că, iată, se ivea prima datorie pe care o avea de plătit.

Dirk vorbi brusc:

— Nu e nevoie să mă faci în lemn. Poţi să obţii acelaşi efect dacă-mi pui mâinile în cătuşe.

Tommy îşi ridică fruntea, râzând scurt, mirat.

— Ce e de râs? îl întrebă Dirk agresiv. N-o lua aşa de uşor? m-ai înfăţişat pe jumătate în lemn, ca şi cum aş fi mai degrabă copac decât fiinţă omenească.

Tommy râse iar, de data asta cu tristeţe/

Ei, am să te fac din nou – cedă el în cele din urmă. Nu te necăji, s-a terminat. Am să te fac altfel.

Tăcere. Apoi Dirk vorbi din nou:

— Ce-a spus omul ăla de tine?

— De unde vrei să ştiu?

— Se pricepea la sculpturi?

— Cred că da.

— Poate ai să ajungi celebru – spuse în cele din urmă Dirk. În cartea pe care mi-ai dat-o scria despre pictori. Poate ai să fii ca ei.

— Ei, taci din gură! îi spuse Tommy, aspru. Eşti tot aşa de rău ca el.

— Ce mai e cu el?

— De ce trebuie să fiu cineva? Întâi trebuia să fiu marinar, apoi învăţat, acum sculptor.

— Cât despre mine* nu am nevoie de voinţa lor ca să

nu fiu nimic – spuse Dirk sarcastic.

— Ştiu – recunoscu Tommy supărat. Apoi continuă cu căldură: N-am să mă duc la universitate până când nu te vor trimite şi pe tine.

— Ştiu – spuse Dirk repede. Ştiu că n-ai să te duci.

Îşi zâmbiră unul altuia, cu zâmbetul acela abia schiţat, timid, deschis, care-i chinuia atâta, fiind chezaşul bătăliilor pe care le aveau de dat în viitor. Apoi Tommy puse întrebarea:

— De ce n-ai venit la mine în tot timpul ăsta?

— Sunt sătul de tine – îi răspunse Dirk. Îmi vine uneori să nu mă mai uit în viaţa mea la vreo faţă albă. Simt că vă urăsc pe toţi, pe fiecare în parte.

— Ştiu – zise Tommy întunecat. Apoi izbucniră în râs şi sentimentul de neplăcere dispăru.

Începură să vorbească pentru prima dată despre ceea ce vor face în viaţă.

— Şi când ai să termini practica de inginer, ce-ai să te faci? Oamenii de culoare nu pot fi ingineri.

— Situaţia nu va fi totdeauna aşa – răspunse Dirk.

— Va fi foarte greu – spuse Tommy privindu-l întrebător, dar se linişti când Dirk îl întrebă sarcastic:

— Greu? Va fi greu? Acum nu e greu, albule?

Spre sfârşitul zilei domnul MacIntosh se apropie de ei, venind dinspre casă.

Omul acela bogat, corpolent, cu spirit pătrunzător, cu ochii mici, inteligenţi şi cenuşii, cu buzele înguste, care trădau egoismul, se opri în faţa lor şi se adresă agresiv lui Tommy:

— Vrei să te duci la universitate şi să te faci sculptor?

— Dacă vine şi Dirk – îi răspunse pe loc Tommy.

— Tu ce vrei să înveţi? îl întrebă MacIntosh pe Dirk direct.

— Vreau să fiu inginer – îi răspunse pe loc Dirk.

— Vă plătesc taxele la universitate şi când isprăviţi

voi cursurile, isprăvesc şi eu cu voi. Nu vreau să vă mai văd şi să nu mai veniţi la mină după ce plecaţi.

Dirk şi Tommy acceptară amândoi şi înţelegerea lor mută avu darul să-i mărească necazul domnului MacIntosh, aşa că bătrânul mormăi cu răutate:

— Vă închipuiţi că veţi merge împreună la universitate? Vă înşelaţi. Veţi locui separat şi n-o să puteţi hoinări, aşa cum aţi vrea voi.

Băieţii se uitară unul la altul şi apoi, ca şi cum ar fi încheiat între ei un pact, acceptară, dând din cap.

— În niciun caz tu, Tommy, nu poţi intra la facultate dacă nu înveţi bine la şcoală. Dacă repeţi anul şi înveţi ca să-ţi iei bacalaureatul, ai să intri; dar acum nu te poţi prezenta aşa cum eşti, coada clasei.

Tommy spuse:

— Voi învăţa. Apoi adăugă repede: Dirk are nevoie de cărţi mai multe ca să înveţe.

Mânia începea să-l cuprindă pe domnul MacIntosh, clar Tommy îl lămuri:

— Aşa e drept. Le-aţi ars şi acum nu mai are niciuna.

— Bine – admise cu greu domnul MacIntosh. Bine, aşa să fie.

Se uită la cei doi băieţi, cum şedeau unul lângă altul, pe trunchiul de copac. Tommy se aplecase înainte, îşi coborâse ochii, avea privirea tulbure, dar hotărâtă. Dirk şedea drept, privindu-şi tatăl în faţă, cu ochii plini de ură.

— Bine – spuse iar domnul MacIntosh, silindu-se să facă o glumă care li se păru tuturor nepotrivită – bine, am să vă trimit pe amândoi la universitate, dar să nu fiţi prea recunoscători şi să-mi mulţumiţi.

Auzindu-i vorbele, amândoi se întoarseră spre el atât de miraţi, încât bătrânul se înroşi.

— Hai, hai – le spuse – hai, hai… Apoi se întoarse şi părăsi poiana, strigându-le din mers ca să lase impresia că-i domină: Adu-ţi aminte, băieţaş, nu te trimit la

universitate dacă nu înveţi bine anul ăsta…

Îi părăsi şi se îndreptă spre casă; se simţea îmbătrânit şi supărat, parc-ar fi suferit o înfrângere de care nu-şi dădea prea bine seama.

Cât despre băieţi, rămaseră tăcutf după plecarea lui.

Victoria le aparţinea în întregime, dar acum trebuiau s-o ia din nou de la cap în lunga şi aspra bătălie pentru a înţelege ce au câştigat şi cum vor folosi ceea ce au câştigat.

FOAMEA

E întuneric în colibă, şi foarte frig. Numai în jurul deschizăturii prelungi care este uşa şi peste care atârnă o pânză de sac, aşa cum cere buna-cuviinţă, dăinuie o lumină galbenă, difuză, iar prin găurile din pânză pătrund degete de căldură galbenă, îmboldind şi îndemnând picioarele lui Jabavu.

„Îhî” – mormăie el. Îşi trage picioarele şi smuceşte cearşaful, căutând să-l întindă ca să se acopere. Sub Jabavu e aşternută o rogojină de trestie şi când băiatul îi simte răcoarea se dă într-o parte, bombănind prin somn. Îşi întinde iar picioarele, şi degetele căldurii iar îl împung, şi-l cuprinde mânia că e obidit. Se agaţă de somn parcă s-ar teme să nu-i fure vreun hoţ somnul; se înfăşoară în somn ca într-un cearşaf care mereu alunecă; n-a dorit niciodată şi nicicând nu va dori ceva, aşa cum doreşte acum să doarmă. Se apleacă spre somn cu atâta lăcomie, de parcă s-ar apleca spre o băutură fierbinte într-o noapte friguroasă. O soarbe, o înghite hulpav şi se afundă mulţumit în uitare, până când vorbele încep să picure prin somn cum pică pietrele într-o apă adâncă. „Îhî” – mormăie iar Jabavu. Stă întins, nemişcat, ca un iepure mort. Dar cuvintele îl picură mereu în urechi şi, cu toate că şi-a jurat să nu se mişte, să nu se scoale, să se ţină strâns de somnul ăsta pe care cineva încearcă să i-l răpească, se trezeşte, dar e posomorât şi furios.

Fratele lui, Pavu, de partea cealaltă a vetrei stinse din mijlocul podelei de pământ, se scoală şi el. E tot posomorât. E întunecat la faţă şi clipeşte încet; se ridică în picioare, trăgând cearşaful după el. O ascultă respectuos pe mama lor, care îi dojeneşte:

— Copii, tata vă aşteaptă de mult; ar fi putut săpa un câmp întreg până acum.

Cu vorbele astea le aduce aminte de îndatoriri, le vâră din nou în cap ceea ce uitaseră, că mai adineauri fuseseră deşteptaţi de tatăl lor, care-şi pusese tăcut mâna mai întâi pe umărul unui băiat, apoi pe al celuilalt.

Simţindu-se vinovat, Pavu îşi împătureşte cearşaful şi-l aşază pe prispa de pământ ridicată pe o latură a colibei; apoi rămâne în picioare, aşteptându-l pe Jabavu.

Dar Jabavu şade într-un cot lângă cenuşa focului de azi-noapte, şi vorbeşte cu maică-sa care îi tot dojeneşte:

— Mamă, scoţi pe gură atâtea vorbe câte fire de praf aduce vântul.

Pavu se cutremură. El n-ar vorbi decât respectuos cu părinţii lui. Totuşi nu se cutremură prea mult, căci aşa e Jabavu. Gură-Mare. Şi dacă părinţii spun cu tristeţe că în vremea lor niciun copil n-ar fi vorbit cu părinţii lui aşa cum vorbeşte Gură-Mare, apoi e tot atât de adevărat că acum mulţi copii vorbesc aşa; atunci cum să te cutremuri de ceva care se întâmplă în fiecare zi?

Întrerupând un şuvoi de vorbe repezite ale maică-sii, Jabavu spune:

— Ei, mamă, *shut up*[8]!

Cuvintele *shut up* sunt în englezeşte. Acum Pavu se cutremură într-adevăr, din adâncul sufletului, dar cu partea aceea a firii lui care plăteşte tribut vechilor forme de purtare. Îi spune repede lui Jabavu:

— Hai, destul, ne aşteaptă tata!

E atât de ruşinat, încât dă la o parte cârpa de la uşă

8 Shut up — tacă-ti fleanca.

şi iese afară, clipind în lumina soarelur. Soarele e de un galben-palid şi luminos; se încălzeşte iute Pavu; îşi mişcă la soare, ca într-o apă caldă, mădularele înţepenite, apoi se apropie de taică-su:

— Bună dimineaţa, tată.

Şi bătrânul îi răspunde:

— Bună dimineaţa, fiule!

Bătrânul poartă o pătură castanie, vărgată cu roşu, adusă pe după umăr şi prinsă acolo cu un ac mare* de siguranţă. Are o sapă pentru muncă şi suliţa străbunilor săi, cu care va doborî vreun iepure ori vreo antilopă, dacă s-ar arăta vreuna. Băiatul n-are pătură. Poartă o vestă ruptă şi găurită. Are şi el o sapă.

Din interiorul colibei vin voci. Mama încă mai bodogăneşte. Se aud pârâituri şi trosnet de vreascuri rupte – asta înseamnă că mama adună în genunchi cenuşa nefolositoare şi că face alt foc. Parcă o vede cum stă ghemuită, aprinzând focul pentru o nouă zi de muncă. Şi parcă îl vede şi pe Jabavu, tolănit pe rogojină, întorcându-şi posomorât ochii de la ea, fiindcă-l ceartă.

Se privesc unul pe altul, le e ruşine, apoi se uită încolo, peste colibele pipernicite ale satului; văd dispărând printre copaci o ceată de băştinaşi, prieteni şi rude care locuiesc în colibe. Oamenii aceştia au şi plecat la muncă, la câmp. E aproape şase dimineaţa. Tata şi Pavu, ferindu-se să se uite unul la altul, de ruşine, apucă pe urma celorlalţi. Jabavu o să vină singur… dac-o veni. * Odinioară, bărbaţii din coliba lui erau primii pe câmp, odinioară câmpul lor era săpat primul, semănat primul, cules primul. Acum sunt ultimii, şi asta din cauza lui Jabavu, care munceşte ori nu munceşte, după cum are chef.

În colibă, mama îngenunchează în faţa focului şi aşteaptă să ţâşnească o flacără mică. la adăpostul palmei. Căldura flăcăruii o mângâie, îi potoleşte amărăciunea.

— Hai, Gură-Mare, ridică-te – îi spune, mustrându-l

blând. Ai de gând să zaci aici toată ziua, în vreme ce tată-tu şi frate-tu muncesc?

Îşi ridică ochii spre el, gata să zâmbească iertătoare acestui fiu rău. Dar Jabavu sare din cearşaf de parcă l-ar fi muşcat un şarpe şi strigă:

— Mă cheamă Jabavu, nu Gură-Mare. Îmi iei până şi numele pe care mi l-ai dat!

Şi rămâne ţeapăn, privind acuzator, tremurând de mânie. Mama coboară privirile, ca şi cum ar fi vinovată.

E ceva ciudat la mijloc, căci Jabavu n-are câtuşi de puţin dreptate, de vreme ce ea a fost totdeauna o mamă adevărată, o nevastă bună. Totuşi, în clipa asta, între ei doi, mamă şi fiu, s-a creat o situaţie de parcă ea ar fi făcut vreo greşeală, iar el o învinuieşte pe drept. Dar nu trece mult şi băiatul uită mânia, trupul lui se destinde, se reazemă leneş de perete şi aşteaptă. Maică-sa se întoarce către prispa arcuită ca un corn de lună din spatele ei ca să ia o oală. Jabavu aşteaptă încordat. Acum îl frământă alt gând: De ce o fi având nevoie; pe ce oală va pune ea mâna? Când vede pe care, scoate un suspin de uşurare. Mama aude suspinul şi se minunează. Nu luase oala de gătit cu fiertura de dimineaţă, ci bidonul de benzină în care încălzeşte apa de spălat.

Tata, şi Pavu, şi toţi oamenii din sat se spală când se întorc de la câmp ca să mănânce de dimineaţă; se mai spală şi în râu, lângă locul unde muncesc. Dar toată fiinţa lui Jabavu, fiecare atom din creierul şi din trupul lui cer cu stăruinţă să fie serviţi altfel, să aibă apă caldă acum, în mod special, ca să se spele cu ea. Şi totuşi alteori lui Jabavu nu-i păsa de curăţenie.

Mama pune bidonul pe pietre, în bătaia flăcărilor roşii şi jucăuşe; aproape îndată apa începe să sfârâie şi să scoată aburi albăstrui. Îl aude pe Jabavu suspinând din nou. Femeia îşi ţine capul aplecat şi se minunează. Se gândeşte că în Jabavu, în fiul ei, ar trăi parcă un animal

înfometat, care se uită cu ochii băiatului şi vorbeşte prin gura lui. Îl iubeşte pe Jabavu. Îl socoate viteaz, iubitor, deştept, puternic şi respectuos. Crede că are toate aceste calităţi, că animalul sălbatic care s-a cuibărit în Jabavu nu e fiul ei. Totuşi, bărbatu-său, ceilalţi copii, ba chiar tot satul îi spun lui Jabavu Gură-Mare, ori Jabavu-lacomul, lăudărosul, fiul neascultător, care fără îndoială va fugi într-o zi în oraşul albilor şi va ajunge una din puşlamalele care alcătuiesc acolo un tineret criminal. Da, aşa se vorbeşte, şi ea ştie asta. Câteodată şi ea îşi spune acelaşi lucru. Acum cincisprezece ani a fost foamete. A fost un an secetos, când unii oameni au murit şi mulţi au suferit de foame.

În anul dinaintea celui secetos îşi vânduseră grăunţele, ca de obicei, la depozitul din sat, păstrând pentru ei cât le trebuia. Obţinuseră preţul obişnuit al acelui an. Albul de la magazie, un grec, păstra grăunţele în magazie, aşa cum făcea totdeauna, ca să le vândă tot băştinaşilor când aceştia ajungeau la ananghie, lucru care se întâmpla des. Nu ştiau să se descurce în viaţă, erau mereu gata să vândă mai mult decât trebuia, de dragul şilingilor strălucitori cu care îşi puteau cumpăra basmale, brăţări sau pânzeturi. Anul aceki, în pieţele mari din America şi Europa preţurile se schimbaseră. Grecul vându-se tot porumbul pe care-l avea la un mare depozit din oraş, ba şi-a trimis oamenii prin satele vecine, îndemnându-i pe băştinaşi să vândă tot ce aveau. Le oferea mai mult decât de obicei, dar de fapt cumpăra cu jumătate din preţul pe care-l primea la oraş. Totul ar fi mers bine dacă n-ar fi urmat anul acela de secetă. Porumbul se ofilea pe câmp, ştiuletii nu creşteau, rămâneau mici cât pumnul. Panica a cuprins satele. Oamenii veneau în valuri la magazia grecului şi la alte magazii săteşti din regiune. Grecul spunea da, da, are porumb, totdeauna va avea porumb, dar bineînţeles la alt preţ, la cel fixat de guvern. Şi, fireşte, oamenii n-aveau bani ca să cdmpere porumbul la un preţ

nou, atât de ridicat.

Aşadar, în anul acela, foametea bântuia prin sate. În anul acela sora mai mare a lui Jabavu, care avea trei ani, a încercat să sugă la pieptul mamei sale, dar mama a respins-o cu asprime ca pe un copil neastâmpărat. Femeia îl alăpta încă pe Jabavu, care a fost totdeauna flămând şi pretenţios, şi mai avea şi alt copil, născut abia de o lună. Iarna fusese rece şi prăfoasă. Bărbaţii se duceau să vâneze iepuri şi antilope, femeile căutau toată ziua prin desiş verdeţuri şi rădăcini, şi abia găseau cu ce să facă o fiertură. Praful acoperea satele, atârna ca nişte nori întunecoşi în aer, intra, suflat de vânt, în colibe şi în nările oamenilor. Fetiţa muri, fiindcă înghiţise prea mult praf, ziceau oamenii. Sânul mamei secase şi când Jabavu se agăţa zbătându-se de poalele ei, ea îl izgonea. Era bolnavă de durere, fiindcă-i murise fetiţa şi fiindcă-i era frică să nu-şi piardă şi pruncul. Căci acum antilopele şi iepurii se răriseră mult, fuseseră vânaji fără cruţare – şi doar din frunze şi din rădăcini\ nu se putea trăi. Dar Jabavu n-a renunţat cu uşurinţă la pieptul mamei. Noaptea, când ea dormea pe rogojină, cu pruncul alături, Jabavu se apropia, împingând şi zbătându-se, ca să sugă; ea se deştepta tresărind şi zicea:

— Eeeh, voinic mai e copilul ăsta al meu…

Jabavu n-avea decât un an, dar ea trebuia să se lupte din toate puterile ca să-l ţină la distanţă. Bărbatul se scula pe întuneric, îl lua în braţe pe Jabavu care ţipa şi dădea din picioare, îl depărta de ea şi de pruncul cel plăpând. Între timp, muri şi pruncul, dar de atunci Jabavu rămase posomorât şi se bătea ca un pui de leopard pentru orice bucăţică de mâncare. Era un schelet mic – atârna pielea neagră de pe el, avea ochi uriaşi, frenetici? amuşina prin praf după boabe căzute ori după resturi de verdeţuri stricate.

La lucrurile astea se gândea mama, stând ghemuită

şi privind aburii care se încolăceau deasupra apei. Pentru ea, Jabavu însemna trei copii, şi îl iubea cu toată pasiunea pustiitoare a acelui an grozav. Se gândea: atunci, când era atât de firav, i-a ieşit lui Jabavu numele de Gură-Mare – da, oamenii îi ziceau aşa chiar de pe atunci. Da, din vina foametei îndelungate a ajuns Jabavu ceea ce este.

Dar deşi îl dezvinovăţea în chipul acesta, nu se putea împiedica să nu-şi aducă aminte cum se purta când era prunc. Femeile râdeau când îl vedeau cum suge.

— Asta s-a născut flămând – ziceau ele – o să ajungă om mare!

Ce mai prunc dolofan era, cât sugea de sălbatic, cum mai ţipa după mâncare!... Şi iar îi găsea, iubitoare, scuze: Dacă Jabavu n-ar fi fost aşa cum era, dacă nu i-ar fi întreţinut vigoarea încă de pe când se născuse, ar fi murit şi el ca ceilalţi. La gândul ăsta îşi ridica ochii, plini de iubire şi de mândrie, dar şi-i cobora iarăşi, iute. Ştia că un băiat mare ca Jabavu, care avea aproape şaptesprezece ani, se simte jignit când maică-sa îl priveşte ca şi cum i-ar aduce aminte că e tot copil.

Numai Jabavu ştie ce e cu el, dar ştie foarte confuz. Stă încă rezemat de peretele de pământ. Nu se uită la maică-sa, ci la apa care se încălzeşte, spre folosul lui. Pe dinăuntru îl bântuie o furtună alcătuită din mânie, din durere, din iubire şi din jigniri? simte atât de mult, şi totul deodată, de parcă un diavol al furtunii ar fi pătruns în el. Ştie foarte bine că nu se poartă aşa cum ar trebui, şi totuşi nu vede cum s-ar putea purta altfel, ştie că printre oamenii de seama lui e ca un taur negru într-o turmă de capre, şi totuşi el a fost crescut de ei; nu vrea altceva decât să se ducă în oraşul albilor, deşi nu ştie nimic despre acest oraş decât ce a auzit de la călători. Deodată îi trece prin minte un gând:

„Dacă mă duc în oraşul albilor, mama o să moară de mâhnire”.

Acum se uită la maică-sa. N-o vede nici tânără, nici bătrână, nici frumoasă, nici urâtă. Este mama lui, care a intrat în stăpânirea bărbatului ei aşa cum se cuvine, după ce s-a plătit pentru ea un număr îndestulător de vite. A născut cinci copii, dintre care trei trăiesc. Ştie bine să gătească şi e respectuoasă faţă de soţul ei. Este o mamă aşa cum trebuie să fie o mamă, după vechile concepţii. Jabavu nu dispreţuieşte aceste concepţii; pentru el ele nu există. N-ai de ce să dispreţuieşti ceva de care te-ai eliberat. Nevasta lui Jabavu nu va fi ca maică-sa; nu ştie cum, dar ştie că nu va fi ca ea.

De fapt, după noile concepţii, mama lui, care n-are nici treizeci şi cinci de ani, este încă tânără şi ar fi destul de drăguţă dacă şi-ar pune o rochie ca a femeilor de la oraş. Ea însă poartă un fel de pieptar albastru de bumbac, strâns deasupra sânilor, aşa ca să-i lase umerii goi, şi o fustă albastră de bumbac adusă astfel încât arşiţa să nu-i pârlească picioarele. Nu se simte nici bătrână, nici tânără, nici modernă, nici demodată. Ştie şi ea că nevasta lui Jabavu nu-i va semăna; când se gândeşte la femeia asta necunoscută, se simte cuprinsă de respect, dar şi de teamă. Îşi spune:

„Dacă fiul ăsta al meu îşi găseşte o femeie asemenea lui, atunci n-o să mai fie ca un taur sălbatic printre boi”.

Gândul ăsta o îmbărbătează: dă drumul fustei să-i cadă firesc, se depărtează de dogoarea focului şi ridică bidonul în care apa s-a încălzit.

— Acum poţi să te speli, fiule – îi spune.

Jabavu înşfacă iute bidonul de parcă acesta ar încerca să fugă şi îl duce afară. Acolo se opreşte şi îl aşază încet la pământ. Posomorât, ca şi cum i-ar fi ruşine de ceea ce face, se înapoiază în colibă, ia cearşaful de unde-l aruncase, îl împătureşte şi-l pune pe prispa de pământ. Apoi înfăşoară rogojina de papură şi o reazemă de perete, face la fel cu rogojina fratelui său şi o aşază în acelaşi loc.

Se uită la maică-sa, care îl observă în tăcere, îi vede ochii blânzi şi miloşi… nu poate să suporte. Îl cuprinde furia; iese afară.

Ea îşi spune:

„Uite, aşa e fiul meu. Ce repede şi frumos împătureşte cearşaful, cum reazemă de bine rogojina de perete! Ce uşor ridică bidonul plin de apă! Ce puternic e, şi ce bun! Da, se gândeşte la mine, s-a întors să deretice prin colibă, îi e ruşine că e nepăsător”.

Îşi vorbeşte singură şi îşi spune iarăşi şi iarăşi ce bun e Jabavu, deşi ştie că nu e bun şi, mai ales, nu cu el însuşi; că dacă îl apucă un acces de bunătate, ca adineauri, Jabavu se poartă de parc-ar face o faptă rea, nu una bună. Ştie că dacă îi mulţumeşte, el va striga la ea. Se uită prin uşa colibei şi îşi vede fiul vânjos şi puternic, cu pielea de bronz, strălucind de sănătate în soarele proaspăt al dimineţii. Pe fata-i încruntată se citeşte însă mânie şi ostilitate. Mama se întoarce să nu mai vadă.

Jabavu duce bidonul cu apă la umbra unui copac mare, îşi scoate şortul şi începe să se spele. Apa caldă şi mângâietoare curge peste el; îi place să se frece cu săpun tare. E primul om din sat care foloseşte săpunul albilor. Îşi spune:

„Eu, Jabavu, mă spăl cu apă bună, caldă, şi cu săpun, aşa cum se cuvine. Nici chiar tata nu se spală când se trezeşte…”

Trec nişte femei, dar el se face că nu le vede. Ştie la ce se gândesc, şi îşi spune:

„Nişte femei proaste din sat, habar n-au de nimic. Dar eu ştiu că Jabavu e ca un om alb care se spală când se scoală din somn”.

Femeile trec încet, cu fetele întunecate. Se uită spre coliba în care mama stă în genunchi şi găteşte; clatină din cap şi vorbeşte cu milă despre această biată femeie, prietena şi sora lor, care a crescut un astfel de fiu. Dar în

vocile lor se deosebeşte şi altă notă de emoţie; Jabavu o înţelege, deşi nu poate s-o audă. Invidie? Admiraţie? Niciuna, nici alta. Nu e pentru prima dată că un copil ca Jabavu a fost crescut cu ajutorul sătenilor. Şi femeile ştiu bine că purtarea lui Jabavu poate fi înţeleasă numai dacă se gândesc la lumea oamenilor albi. Omul alb a adus cu el şi bune, şi rele, lucruri de admirat şi lucruri de temut, şi e greu să-ţi dai seama care-i aşa şi care-i altminteri. Dar când un aeroplan zboară sus, pe deasupra lor, ca un bondar strălucitor prin aer, şi când automobilele uriaşe trec pe şosea spre nord, ele se gândesc în acelaşi timp la Jabavu şi la tinerii ca el.

Jabavu a terminat cu spălatul. Rămâne sub copacul cel mare fără să facă nimic, cu spatele spre colibele satului. Pe pielea lui se joacă şi tremură lumina galbenă a soarelui. Simte schimbarea temperaturii şi începe să cânte de plăcere. Apoi nemulţumit opreşte cântecul: n-are cu ce să se acopere, decât şorţul pe care-l poartă de obicei băieţii din kraaluri. Mai are o pereche veche de pantaloni scurţi, care-i erau mici încă de acum câţiva ani. Îi purta fiul grecului de la magazie, când băiatul avea zece ani.

Jabavu ia pantalonii de pe creanga copacului şi încearcă să şi-i tragă pe el. Nu-i încap. Deodată plesnesc la spate. Se răsuceşte cu grijă, să vadă cât de mare e ruptura. I se vede fundul prin ea. Se încruntă, ia un ac mare ca cel pentru sacii de grăunţe, trece prin urechea lui o fibră subţire, scoasă de sub scoarţa unui copac, şi începe să însăileze o plasă de fibre chiar peste fund. Coase fără să-şi scoată pantalonii; stă răsucit, mânuind acul cu o mină şi strângând marginile rupturii cu cealaltă. În cele din urmă termină. Acum pantalonii îl acoperă în chip decent. Sunt vechi, îl strâng aşa cum scoarţa copacului strânge lemnul alb de sub ea, dar sunt totuşi pantaloni, nu şorţ.

Acum vâră cu grijă acul sub scoarţa copacului, aşază şorţul între două crengi, apoi scoate un pieptene de sub

nişte frunze. Îngenunchează în faţa unui ciob mic de oglindă pe care-l găsise în gunoi, în dosul magaziei grecului, şi începe să se pieptene. Are părul des şi se piaptănă până oboseşte, dar cărarea i se vede acum bine. Îşi înfige pieptenul de oţel cu insolenţă în păr, la ceafă, şi se uită fericit în oglindă. Acum părul lui e pieptănat în felul oamenilor albi.

Ridică bidonul şi aruncă apa în tufe? picăturile descriu o curbă frumoasă, lucitoare, şi el se uită la ele cum cad ca o ploaie luminoasă; o găină bătrână, care se adăpostise acolo de căldură, fuge cotcodăcind. El izbucneşte în hohote când vede găina bătrână bătând din aripi. Apoi aruncă şi bidonul între tufe. E nou şi străluceşte printre frunzele verzi. Privind bidonul, simte un impuls, acelaşi impuls care îl zguduie totdeauna la fel, înmuindu-l şi nedumerindu-l. Se gândeşte la maică-sa, care a plătit bidonul cu un şiling la prăvălia grecului, n-o să ştie unde este. Tainic, ca şi cum ar săvârşi ceva rău, ia bidonul, îl duce până la uşa colibei şi vârându-şi cu grijă mâna prin deschizătură, îl pune înăuntru. Mama, care mestecă mălaiul în apa fierbinte, nu se întoarce. Băiatul însă ştie că ea bagă de seamă ce face el. Aşteaptă s-o vadă întorcându-se; dacă se întoarce şi-i mulţumeşte, atunci o să zbiere la ea; simte mânia ca un nod în gât. Cum maică-sa nu se întoarce, îl cuprinde mai tare mânia, i se face negru înaintea ochilor. Nu poate să îndure ca cineva, nici chiar mama lui, să înţeleagă de ce *se* furişează ca un hoţ când face o faptă bună. Se întoarce semeţindu-se la umbra copacului şi murmură: „Eu sunt Jabavu, eu sunt Jabavu”, ca şi cum ăsta ar fi răspunsul pentru toate privirile triste, cuvintele mustrătoare şi tăcerile semnificative.

Se ghemuieşte sub copac, dar o face cu grijă, ca nu cumva pantalonii să i se rupă de tot. Se uită spre sat. Este un kraal de băştinaşi, aşa cum se întâlneşte pretutindeni în Africa, nişte colibe rotunde de pământ aşezate la

întâmplare, cu acoperişuri conice de iarbă. Câteva sunt pătrate, după chipul caselor în colţuri ale albilor. Dincolo de kraal se înalţă un brâu de copaci şi, dincolo de aceştia, câmpurile. Jabavu îşi spune: „Asta e satul meu”, dar îndată gândurile-i iau alt drum, se îndreaptă spre oraşul oamenilor albi. Jabavu ştie totul despre acest oraş, deşi n-a fost niciodată acolo. Când se întoarce cineva de la oraş, ori când trece cineva prin sat, Jabavu aleargă să asculte povestiri despre o viaţă minunată, despre aventuri, despre emoţii. În mintea lui oraşul apare foarte limpede. Ştie că locuinţele oamenilor albi sunt numai din cărămizi, nu din pământ. A văzut o astfel de casă. Grecul cu prăvălie are o casă de cărămidă, două camere straşnice, cu scaune în ele, cu mese şi cu paturi ridicate de la pământf, sprijinite pe picioare. Jabavu ştie că oraşul oamenilor albi are astfel de case, multe, multe case, poate tot aşa de multe câte ar încăpea în spaţiul cuprins între locul unde şade el acum şi şoseaua care merge spre nord şi care se află la o jumătate de milă. Mintea i se umple de uimire şi emoţie când îşi închipuie lucrurile astea, şi se uită spre satul lui cu nemulţumire, cu nelinişte. Satul e pentru oamenii bătrâni, lor li se potriveşte. Şi Jabavu nu-şi poate aminti să fi simţit altă dată altfel decât acum; parcă s-ar fi născut cu impresia că satul reprezintă trecutul lui, nu viitorul. Tot astfel, parcă s-a născut cu dorul de clipa când va merge la oraş. Foamea de acest oraş îl chinuie. Ce este foamea asta? Jabavu nu ştie. Dar o simte puternică şi o voce îi sună în ureche: Vreau, vreau! Parcă şi degetele i se frământă spasmodic: Vrem! Parcă fiecare fibră din corpul lui cântă şi strigă: Vreau, vreau, vreau.

Doreşte totul şi nimic. Nu-şi spune în sine: vreau un automobil, un aeroplan, o casă. Jabavu e inteligent şi ştie că un negru nu poate avea astfel de lucruri. Dar vrea să fie în apropierea lor, să le vadă, să le atingă, să lucreze la ele, poate. Când se gândeşte la oraşul oamenilor albi, vede

ceva frumos, viu colorat şi ciudat. Pentru el oraşul oamenilor albi e un curcubeu ori o dimineaţă minunată şi caldă, ori o noapte senină, când se dănţuieşte. Viaţa asta emoţionantă îl aşteaptă şi el, Jabavu, este născut pentru ea. Îşi imaginează un loc cu lumină, căldură şi râsete, şi oamenii zic: „Ura, iată-l pe prietenul nostru Jabavu! Vino lângă noi, Jabavu”.

Astfel de vorbe doreşte el să audă. Nu vrea să mai asculte glasurile morocănoase ale bătrânilor zicându-i: „Gură-Mare, uite la Gură-Mare? ia ascultă ce le mai toarnă Gură-Mare!”

Dorinţa lui este atât de teribilă, că-l doare tot corpul, începe să viseze cu ochii deschişi. Iată cum arată visul lui, care i se furişează, timid, prin minte: Se vede pe sine însuşi mergând spre oraş, intrând în oraş. Un poliţist negru îl salută: „Ei, Jabavu, iată-te, în sfârşit! Şi eu sunt din satul tău, îţi aminteşti de mine?”

— Prietene – îi răspunde Jabavu – am auzit de ţine de la fraţii noştri, mi s-a spus că acum eşti fiul guvernului.

— Da, Jabavu, acum slujesc guvernul. Uite, am a uniformă grozavă, şi un loc unde să pun capul, şi prieteni. Sunt respectat şi de albi, şi de negri. Pot să-ţi dau o mână de ajutor.

Acest fiu al guvernului îl ia pe Jabavu de mină şi-l duce în odaia lui, îi dă să mănânce, poate chiar pline, pâine albă, din care mănâncă albii, şi ceai cu lapte. Jabavu a auzit despre alimentele astea de la oamenii care se întorc în sat. Apoi fiul guvernului îl duce pe Jabavu la omul alb pe care îl slujeşte.

— Ăsta-i Jabavu – rosteşte el – prietenul meu din satul în care m-am născut.

— Aha, ăsta-i Jabavu – zice albul. Am auzit despre tine, fiule. Dar nimeni nu mi-a spus ce zdravăn eşti, ce deştept. Trebuie să îmbraci uniforma asta şi să devii un fiu al guvernului.

Jabavu a văzut astfel de poliţişti fiindcă o dată pe an poliţiştii vin prin sate să strângă impozitele. Oameni mari, oameni de seamă, oameni negri în uniformă… * Jabavu se vede pe el însuşi în uniformă şi ochii-i strălucesc de dorinţă. Se vede plimbându-se prin oraşul oamenilor albi. Da, baas, nu, baas. Faţă de poporul lui e foarte îngăduitor. Negrii spun: „Da, ăsta e Jabavu al nostru, e din sat cu noi, îţi aminteşti? E fratele nostru bun, ne ajută”.

Visul lui Jabavu zboară atât de sus, încât se sfărâmă şi băiatul clipeşte, trezindu-se. Căci a auzit despre oraş lucruri care îi spun că visul acesta e o prostie. Nu poţi să ajungi aşa de uşor poliţist şi fiu al guvernului. Trebuie să fii într-adevăr deştept – şi Jabavu se scoală şi se duce până în faţa unui bolovan mare şi lat; mai întâi se uită în jur, să vadă dacă nu-l pândeşte cineva. Răstoarnă bolovanul şi ia de sub el un sul de hârtii, apoi pune repede piatra la loc şi se aşază pe ea. Hârtia rămăsese de la pachetele pe care le cumpărase în prăvălia grecului. Unele hârtii erau tipărite, altele aveau poze mici, colorate, puse unele lângă altele, ca să alcătuiască o povestire. Hârtiile cu poze colorate, astea îi plac lui mai mult.

Ele l-au învăţat pe Jabavu să citească. Le împrăştie pe pământ şi se apleacă asupra lor; buzele încep să formeze cuvinte. Cea dintâi poză înfăţişează un alb călare pe un cal negru şi mare; albul are o puşcă lungă care scuipă flăcări roşii. Bang! zic literele de deasupra. Bang, zice şi Jabavu încet. B-a-n-g. Ăsta a fost primul cuvânt pe care l-a învăţat. Poza a doua înfăţişează o frumoasă fată albă, cu rochia căzându-i de pe umeri, cu gura deschisă. „Ajutor”, zic literele. „Ajutor”, zice şi Jabavu, ajutor, ajutor. Trece la următoarea. Aici albul cel mare a prins-o pe fată de după mijloc şi o ridică pe cal. Câţiva albi răi, cu pălării mari, negre, îşi îndreaptă puştile spre fată şi spre albul cel bun. „Ţine-mă bine, iubitule”, zic literele. Jabavu repetă cuvintele. Încet-încet ajunge până în josul paginii. Ştie

povestea pe dinafară. Îi place. Dar povestea de pe foaia următoare nu e atât de uşoară. În ea se povesteşte despre nişte oameni galbeni, cu fetele mici, crispate. Sunt răi. Un alb mare, altul de data asta, e bun şi ţine în mână un bici. Biciul ăsta îl încurcă pe Jabavu, fiindcă îi cunoaşte menirea; l-a simţit pe pielea lui când a fost biciuit de grec pentru o obrăznicie. Cuvintele spun: „Grrr! gălbejiţilor, vă învăţ eu minte!” Albul îi loveşte cu biciul pe micuţii oameni galbeni şi Jabavu e încurcat, neliniştit. Căci în prima poveste, el e albul de pe cal care o scapă pe frumoasa albă din mâinile oamenilor răi. Dar aici nu poate să fie el albul, din cauza biciului… Ceasuri după ceasuri a încercat Jabavu să înţeleagă povestea asta şi mai ales cuvintele care ziceau: „Voi, şerpi galbeni”. Şfichiul biciului se încolăcea peste toată poza şi multă vreme Jabavu a crezut că vorba şarpe însemna bici. Apoi a înţeles că şerpii erau oamenii galbeni… Până la urmă, aşa cum a făcut de atâtea ori până atunci, întorcea pagina, trecând de la povestea asta grea la alta.

Jabavu ştie să citească nu numai poveştile desenate, dar şi unele cuvinte tipărite. În mormanul de gunoaie din dosul prăvăliei grecului a găsit odată un alfabet pentru copii, sau mai bine zis o jumătate de alfabet. A trecut mult timp până să înţeleagă că era numai jumătate. Avea obiceiul să stea ore întregi şi să potrivească literele alfabetului la cuvinte ca „bang”, iar apoi la cuvintele engleze pe care le învăţase când se istorisea cu tristeţe şi admiraţie despre omul alb. Negru, alb, colorat, băştinaş, kaffir, mălai, miros rău, murdar, prost, muncă. Astea erau unele din cuvintele pe care ştia să le rostească înainte de a le putea citi. Abia după mult timp şi-a întregit alfabetul. După foarte mult timp. A stat sub copacul ăsta mai mult de un an, gândindu-se şi chibzuind, în vreme ce oamenii din sat râdeau şi-l făceau leneş. Apoi a încercat să citească texte tipărite, fără ilustraţii. Îi venea atât de greu, de parcă

nu învăţase nimic. Lunile treceau. Încet, foarte încet, pagina cu litere negre începea să capete înţeles.

Cât timp va trăi, Jabavu n-are să uite ziua când a descifrat o propoziţie întreagă. Propoziţia suna astfel: „Africanul trebuie să mănânce fasole şi zarzavaturi, carne şi nuci, ca să-şi păstreze sănătatea”. Când a priceput propoziţia asta grea şi lungă, s-a tăvălit pe jos de bucurie, râzând şi spunându-şi „Oamenii albi scriu că trebuie să mâncăm lucrurile astea tot timpul. Aşa am să fac când am să mă duc în oraşul oamenilor albi!”

Dar erau şi cuvinte pe care nu le înţelegea, oricât se străduia de mult. „Orice persoană care contravine dispoziţiilor legii este pasibilă de o amendă de 25 lire sau de trei luni închisoare”. Multe ceasuri s-a căznit Jabavu cu fraza asta, şi totuşi ea n-a căpătat pentru el niciun înţeles. Odată s-a dus în satul vecin, la cinci mile depărtare, ca să întrebe pe un înţelept care ştia englezeşte. Dar nici acesta n-o înţelegea. În schimb, l-a învăţat pe Jabavu o mulţime de cuvinte englezeşti. Acum Jabavu vorbeşte englezeşte binişor. Îşi însemnase cu un cărbune toate cuvintele grele din ziar, ca să întrebe ce înţeles au ele, când va găsi pe cineva care să ştie. Poate când se va întoarce vreunul plecat la oraş. Dar nu se întorcea nimeni. Ar fi trebuit să vină un tânăr, fiul unchiului său, dar acela în loc să se întoarcă în sat, s-a dus la Johannesburg. Timp de un an nu s-a auzit nimic despre el. Şapte tineri din sat lucrau în oraş, şi doi la Johannesburg, în mine. Nu se ştia când aveau să se întoarcă, săptămâna viitoare, sau anul viitor. Foamea din el îl frământă; îşi zice:

„Când o să mă duc? Când? Când? Când? Am şaisprezece ani, sunt bărbat. Ştiu să vorbesc englezeşte, ştiu să citesc ziarele. Înţeleg pozele… – dar la gândul ăsta îşi aminteşte că nu înţelege chiar toate pozele. Întoarce cu răbdare paginile înapoi şi se opreşte la povestea cu oamenii galbeni şi pirpirii. Ce făcuseră de erau bătuţi cu

biciul? De ce erau unii oameni galbeni, alţii albi, alţii negri, alţii castanii, ca el? De ce li se zice şerpi sau gălbejiţi? De ce, de ce, de ce?” Dar Jabavu nu-şi poate formula întrebările la care doreşte răspuns şi neputinţa îi măreşte foamea care dospeşte în el.

„Trebuie să mă duc în oraşul oamenilor albi. Acolo am să aflu, acolo am să învăţ”.

Se gândeşte cu îndoială: „Dacă m-aş duce de capul meu?” Dar e un gând înspăimântător, n-are curaj să facă asta. Se aşază dezamăgit şi melancolic lângă trunchiul copacului, desenează cu degetele figuri în praf şi-şi spune: „Poate că vine cineva de la oraş şi mă ia cu el, când se înapoiază. Ori poate că-l conving pe Pavu să meargă cu mine”. Dar numai se strânge de durere la gândul că fără îndoială mama şi tatăl lui vor muri de supărare dacă amândoi fiii lor vor pleca deodată. Fiica lor îi părăsise acum trei ani ca să se angajeze dădacă la o fermă, la douăzeci de mile depărtare, aşa că n-o puteau vedea decât de două-trei ori pe an, şi atunci numai pentru o zi.

Dar foamea din el creşte atât de mult, că părerea de rău pentru părinţi dispare. Îşi spune: „Am să vorbesc cu Pavu. Am să-l fac să vină cu mine”.

Când oamenii se întorc de la câmp, împreună cu tatăl şi cu fratele lui, Jabavu şade tot sub copac, gânditor. Când îi vede, deodată se ridică şi intră în colibă. Acum îi e foame de mâncare, sau mai degrabă vrea să fie primul la masă şi să fie servit primul. Mama pune fiertură albă în fiecare ulcică. Ulcelele sunt de argilă, le-a făcut ea singură şi le-a împodobit cu ornamente negre, aplicate pe fond roşu. Sunt frumoase, dar Jabavu ar vrea farfurii de cositor, aşa cum a văzut în prăvălia grecului. Lingurile sunt de cositor şi-i face plăcere să le atingă.

După ce pune fiertura vâscoasă în ulcele, o netezeşte la suprafaţă cu dosul lingurii, ca să arate frumos, să lucească. A mai pregătit şi un sos din rădăcini şi frunze

culese din desiş, şi toarnă câte puţin sos peste fiecare calup alb. Aşâză ulcelele jos, pe o rogojină. Jabavu se repede şi începe să mănânce. Ea îl priveşte şi ar vrea să-l întrebe: „De ce nu aştepţi, aşa cum s-ar cădea, până când mănâncă tata?” Dar nu-i spune nimic. Când tata şi fratele intră, aşezându-şi sapele şi lancea lângă perete, tata se uită la Jabavu, care mănâncă într-o tăcere supărătoare, cu ochii aplecaţi, şi spune:

— La plăcinte înainte, la război înapoi.

Jabavu nu răspunde. Aproape că a terminat de mâncat. Se gândeşte că ar mai fi loc în burtă pentru încă o ulcică plină. Îl macină pofta de mâncare şi poate mânca până i se îngreuiază burta. Înfulecă în grabă ultimii dumicaţi şi împinge ulcica spre maică-sa. Ea nu i-o umple numaidecât, şi pe Jabavu îl cuprinde furia, dar înainte ca vorbele să-i iasă clocot din gură, tata, care băgase de seamă totul, începe să vorbească. Jabavu lasă mâinile în jos şi ascultă.

Bătrânul e obosit şi vorbeşte domol. A mai spus aceleaşi lucruri de foarte multe ori. Familia îl ascultă şi totuşi nu-l ascultă. Vorbele pe care le rosteşte sunt lucruri care există, aidoma cuvintelor de pe o foaie de hârtie, care pot fi citite sau nu, pot fi ascultate sau nu.

— Ce se întâmplă cu ai noştri? întreabă el trist. Ce se întâmplă cu copiii noştri? Odinioară, în kraalele noastre era linişte, domnea ordinea. Fiecare ştia ce treburi avea de făcut şi cum să şi le facă. Soarele răsărea şi apunea, luna se schimba la fată, venea anotimpul secetos, apoi ploile, omul se năştea, trăia, murea. Ştiam pe atunci cu toţii ce era bun şi ce era rău.

Nevastă-sa, mama lui Jabavu, îşi spune:

„Îl frământă atât de mult dorul după vremurile de altă dată, pe care le înţelegea, încât a uitat cum se jefuiau triburile între ele, a uitat că în partea asta a ţării trăiam cu spaima triburilor din sud. Ne-am pierdut jumătate din viaţă

prin kopje, ca iepurii, şi noi femeile eram minate ca vitele, pentru a fi nevestele bărbaţilor din alte triburi”.

Dar ea nu-şi rosteşte cu glas tare gândurile. Spune numai:

— Da, da, bărbate, adevărat grăieşti.

Mai scoate fiertură din ceaun şi o pune în ulcica bărbatului, deşi acesta abia s-a atins de mâncare. Jabavu vede, muşchii lui se întind şi ochii, fixaţi asupra mamei, sunt înfometaţi şi duşmănoşi.

Bătrânul continuă:

— Şi acum, printre ai noştri, parcă bântuie o furtună. Tinerii se duc la oraş, la mine şi la ferme, învaţă lucruri urâte şi când se întorc acasă se poartă ca nişte străini, n-au respect faţă de moşii lor. La oraş, fetele ajung prostituate, se îmbracă la fel ca femeile albe, iau de bărbat orice om, fără să se gândească la legile rudeniei. Albii ne folosesc ca servitori şi vremurile astea de sclavie n-au sfârşit.

Pavu a terminat de mâncat fiertura. Se uită la maică-sa. Ea îi mai pune în ulcică şi adaugă sos de verdeţuri. Acum, după ce i-a servit pe cei ce au muncit, îl serveşte şi pe cel care a trândăvit. Îi dă lui Jabavu cât a mai rămas, de altfel destul de puţin, şi-i toarnă şi ultimele picături din sosul de verdeaţă. Nu se uită la el. Îi cunoaşte durerea, durerea lui de copil, care-l chinuie, fiindcă a fost servit ultimul. Şi Jabavu nu mai mănâncă, fiindcă a fost servit ultimul. Stomacul lui nu mai doreşte mâncare. Se aşază posomorât şi ascultă ce spune taică-su. Vorbele bătrânului sunt adevărate, dar sunt multe lucruri despre care nu spune nimic, despre care nu va spune nimic niciodată, fiindcă este bătrân şi aparţine trecutului. Jabavu se uită la frate-su, îl vede absorbit, încruntat şi înţelege că gândurile lui Pavu sunt ca ale lui.

— Ce se va întâmpla cu noi? Când mă uit în viitor, mi se pare că mă uit într-o noapte fără sfârşit. Când ascult ce

se spune despre oraşele oamenilor albi, inima mi se-mpăcleşte ca o vale peste care s-a întins un nor de ploaie. Când aud cum albul ne strică copiii, mi se pare că-mi umplu capul cu apă mocirloasă; nu mă pot gândi la astfel de lucruri, sunt prea grele.

Jabavu se uită la frate-su şi-i face uşor un semn cu capul. Pavu îşi cere voie politicos de la părinţi; politeţea lui e pentru amândoi, fiindcă Jabavu pleacă fără să spună nimic.

Bătrânul se întinde pe rogojină, la soare, ca să se odihnească o jumătate de ceas, înainte de a se întoarce la câmp. Mama strânge ulcelele şi ceaunul ca să le spele. Copiii se duc sub copacul cel mare.

— A fost greul fără tine, frate – sunt vorbele dojenitoare pe care le aude Jabavu. Se aştepta să audă astfel de vorbe, dar se încruntă şi spuse:

— Am stat şi m-am gândit.

Ar vrea ca frate-său să-l întrebe cu nerăbdare la ce lucruri importante şi minunate s-a gândit, dar Pavu urmează:

— Noi avem de terminat o jumătate de câmp şi ar fi drept să munceşti cu noi în după-amiaza asta.

Jabavu simte furia cum creşte în el, dar caută să se stăpânească. Înţelege că nu e Cuminte să-şi închipuie că frate-său îşi dă seama de importanţa pozelor de pe hârtie şi a cuvintelor tipărite. Îi spune:

— M-am gândit la oraşul oamenilor albi.

Se uită cu importanţă la fratele său, dar Pavu nu-i răspunde decât atât:

— Da, ştim că în curând va sosi timpul să ne părăseşti.

Jabavu e indignat că gândul lui tainic e discutat de alţii cu atâta uşurinţă.

— Nimeni n-a zis că trebuie să plec. Mama şi tata vorbesc tot timpul, până când o să-i apuce durerea de fălci,

că băieţii cuminţi rămân în sat.

Pavu spune râzând liniştit:

— Da, aşa spun ei, ca toţi bătrânii, dar ştiu că va veni vremea să plecăm amândoi.

Mai întâi Jabavu se încruntă, apoi explodează:

— Ai să vii cu mine!

Dar Pavu îşi pleacă fruntea şi spune tărăgănat:

— Cum să vin cu tine? Eşti mai mare, e drept să pleci. Dar tata nu poate să muncească singur la câmp. Poate am să vin mai târziu…

— Mai sunt şi alţi părinţi care n-au copii. Tata vorbeşte despre obiceiuri, dar dacă obicei se cheamă ceea ce se întâmplă mereu, atunci obiceiul de acum este ca tinerii să plece de la sate şi să meargă la oraş.

Pavu stă la îndoială. Chipul i se încreţeşte de tristeţe. Şi el vrea să plece la oraş. Dar îi e frică. Ştie că Jabavu va pleca în curând şi dacă ar merge cu fratele lui mai mare, care e puternic şi înţelept, frica i-ar dispărea.

Jabavu îi citeşte gândurile pe faţă şi deodată devine neliniştit, de parc-ar simţi un hoţ umblând pe afară. Se întreabă dacă fratele ăsta visează şi-şi face planuri despre oraşul oamenilor albi aşa cum îşi face el, şi la gândul ăsta întinde mâna, făcând o mişcare ca şi cum ar vrea să păstreze ceva numai pentru el. Simte că dorinţa lui este atât de puternică, încât n-ar fi mulţumit decât dacă ar dobândi întregul oraş al albilor; pentru fratele lui nu mai rămâne nimic, nici măcar o părticică. Dar îşi lasă braţul să cadă şi grăieşte şiret:

— Vom merge împreună. Ne vom ajuta unul pe altul. Să nu ne ducem singuri într-un loc unde, după cum spun drumeţii, străinul poate fi jefuit, ba chiar omorât.

Se uită la Pavu care îi soarbe cuvintele din gură.

— E bine ca fraţii să fie împreună. Omul care pleacă singur e ca vânătorul care vânează singur în regiuni primejdioase. Când vom fi plecaţi, tata n-o să aibă nevoie

să cultive atâtea grâne, fiindcă n-o să mai aibă şi burţile noastre de hrănit. Şi când sora noastră se va mărita, el va dobândi vitele ei şi banii ei de lobola[9]…

Vorbeşte mereu, încercând să-şi păstreze tonul blând şi convingător, deşi îl macină un dor aprig după lucrurile acelea minunate de la oraş. Încearcă să vorbească aşa cum vorbeşte un om cu judecată despre chestiuni serioase, dar îşi frământă mâinile şi nu-şi poate înfrânge neastâmpărul picioarelor.

Vorbeşte mereu şi Pavu ascultă, dar tatăl iese din colibă şi se uită pieziş la ei. Se ridică amândoi şi îl însoţesc la câmp. Jabavu se duce fiindcă vrea să-l câştige pe Pavu, nu pentru altă pricină, şi-i tot vorbeşte cu glas scăzut în timp ce trec printre copaci.

Au în desiş două petice de pământ, cultivate cu porumb, şi printre porumb, cu dovleci. Tulpinile porumbului sunt răzleţe şi dovlecii rari. Nu de mult a venit de la oraş un om alb într-un automobil şi s-a mâniat când a văzut culturile. Le-a spus că lucrează ca oamenii neştiutori, că în alte părţi ale tării negrii urmează sfaturile albilor şi, ca urmare, ogorul lor e roditor, iar culturile bogate. Le-a spus că pământul lor e sărac fiindcă hrănesc prea multe vite pe el – dar la vorbele astea urechile lor au rămas surde. Se ştia prea bine în sat că dacă omul alb le spune să-şi împuţineze vitele spre folosul pământului, el face asta fiindcă vrea să pună mina pe vite. Vitele însemnau avere, vitele însemnau putere; numai un străin putea să-şi închipuie că o vacă bună face cât zece slabe. Din cauza acestei neînţelegeri în privinţa vitelor, oamenii de la sate primesc cu bănuială orice vorbă a fiilor guvernului, fie albi, fie negri. Neîncrederea asta era ca o povară apăsătoare, ca un nor pogorât peste viaţa lor. Era hrănită de toţi drumeţii care veneau de la oraş. Umblau zvonuri despre noi conducători, despre concepţii noi,

9 Zestre. La africani zestrea soţiei o ia socrul, nu bărbatul.

despre noi tulburări. Tinerii ca Jabavu ori chiar ca Pavu ascultau ca şi cum n-ar fi fost nimic de mirare, dar bătrânii erau înspăimântaţi.

Când cei trei ajung la câmpul pe care vor să-l prăşească, bătrânul spune o glumă despre sfatul dat de omul de la oraş. Pavu râde politicos, Jabavu nu zice nimic. O parte din nemulţumirea lui e că tatăl tine să-şi cultive pământul după moda veche. Jabavu însă văzuse metodele noi în satul aflat la cinci mile depărtare. Ştie că albul are dreptate în ceea ce spune.

Munceşte lângă Pavu şi mormăie:

— Tata e un prost. Pământul ăsta ar rodi de două ori mai mult dac-am face ceea ce spun fiii guvernului.

Pavu îi răspunde blând:

— Taci, poate să ne audă. Lasă-l să facă ce ştie. Boul bătrân se duce la râu pe cărarea pe care a învăţat-o de când era vitei.

— Ei, *shut up*! bombăne Jabavu şi începe să muncească mai repede, ca să rămână singur. De ce să ia un copil ca frate-su la oraş? se întreabă el supărat. Totuşi trebuie, fiindcă singur îi este teamă. Încearcă să facă astfel încât să-i atragă atenţia lui Pavu şi să muncească împreună. Dar Pavu se face că râu observă şi munceşte liniştit lângă tatăl său.

Jabavu sapă de parc-ar fi intrat un diavol în el. Când apune soarele a muncit cu o treime mai mult decât ceilalţi. Tata rosteşte aprobator:

— Când munceşti, fătul meu, munceşti de parc-ai fi hrănit numai cu carne.

Pavu tace. E supărat pe Jabavu, dar în acelaşi timp aşteaptă cu dor amestecat cu un fel de teamă clipa când va auzi iar vorbele acelea dulci şi primejdioase. După cină, fraţii ies în întunericul de afară şi hoinăresc printre focuri. Jabavu vorbeşte şi iar vorbeşte. Şi aşa se scurg zilele, trece o săptămână, apoi o lună. Câteodată Jabavu îşi pierde

răbdarea şi Pavu se îmbufnează. Apoi Jabavu revine şi vorbeşte blând şi încet. Câteodată Pavu zice „da”, apoi zice iar „nu, cum să-l lăsăm pe tata?” Şi iar vorbeşte Jabavu Gură-Mare, şi ochii-i sclipesc fără odihnă, iar corpul îi e încordat. În timpul ăsta, fraţii au stat împreună cât n-au stat ani întregi până atunci. Sunt văzuţi noaptea, sub copaci, plimbându-se printre colibe, stând în uşa colibei. Mulţi oaipeni zic:

— Jabavu îl încântă pe frate-su, ca să meargă cu el.

Totuşi Jabavu nu ştie că ceea ce face el e limpede pentru ceilalţi, fiindcă niciodată nu se gândeşte la ceilalţi, are ochi numai pentru sine şi pentru Pavu.

Şi vine ziua când Pavu acceptă, dar numai dacă vor spune mai întâi părinţilor; doreşte ca amărăciunea despărţirii să fie îmblânzită măcar de un simulacru de ascultare. Jabavu nu vrea să audă de aşa ceva. De ce? Nu ştie, dar i se pare că zborul ăsta într-o viaţă nouă îi va aduce bucurie numai dacă-l va fura. Pe lângă toate, îi e teamă ca nu cumva mâhnirea tatălui să nu abată hotărârea lui Pavu. Argumentează. Pavu argumentează şi el. Se ceartă. O săptămână întreagă dăinuie între ei tăcerea; doar vorbele furtunoase o întrerup. Şi tot satul vorbeşte:

— Uite, Pavu, fiul cel bun, se împotriveşte la cele ce-i spune Jabavu Gură-Mare.

Singurul om care nu ştie nimic e tatăl, şi asta poate pentru că nu vrea să ştie un lucru atât de îngrozitor.

În ziua a şaptea, Jabavu vine seara la Pavu şi-i arată o bocceluţă gata făcută. Îşi pusese în ea pieptenele, teancul de hârtii cu poze şi cuvinte, o bucată de săpun.

— Voi pleca la noapte – îi spuse lui Pavu, şi Pavu îi răspunse:

— Nu cred.

Totuşi, pe jumătate îl crede. Jabavu e om neînfricat şi dacă pleacă la drum de unul singur, alt prilej n-are să se mai ivească pentru Pavu. Pavu se aşază în uşa colibei; pe

faţă i se citeşte tortura şovăielii. Jabavu vine lângă el şi-i spune:

— Acum, frate, trebuie să te hotărăşti, fiindcă nu mai pot să aştept.

În clipa asta se apropie mama şi spune:

— Aşa, copii, vă duceţi la oraş?

Vorbeşte cu tristeţe; la auzul vocii ei, cel mai tânăr dintre fraţi ar vrea să o asigure că gândul ăsta nu i-a trecut niciodată prin minte. Dar Jabavu ţipă supărat:

— Da, da, plecăm! Nu mai putem să trăim în satul ăsta unde au rămas numai copiii, şi femeile, şi bătrânii.

Mama se uită către focul altei colibe, lângă care şade tata cu câţiva prieteni. Se profilează ca nişte umbre întunecate pe fondul roşu al focului şi flăcările aruncă scâmtei în întuneric. E o noapte întunecoasă, bună pentru fugă. Mama spune:

— Tata va muri, fără doar şi poate. Dar îşi zice în gând: „Nu va muri, cum n-a murit niciunul din taţii ai căror fii au plecat la oraş”.

Jabavu strigă:

— Atunci să rămânem închişi în satul ăsta până vom muri cu toţii din cauza prostiei unui bătrân care nu vede în viaţa albilor decât ceea ce e rău.

Ea îi răspunde încet:

— Nu pot să vă împiedic să plecaţi, feţii mei. Dar dacă plecaţi, plecaţi acum, nu mai îndur să vă văd certându-vă şi stând supăraţi în fiecare zi.

Apoi, fiindcă o gâtuie mâhnirea, ridică repede o oală şi pleacă, făcându-se că aduce apă de gătit. Dar nu trece de prima pată de întuneric dens de sub copacul cel mare. Rămâne acolo, uitându-se la luminile stinse şi pâlpâitoare care vin de la focuri, la colibele ascuţite şi negre, la sclipirea îndepărtată a stelelor. Se gândeşte la fata ei. Când a părăsit-o fata, a plâns până a crezut că moare. Acum se bucură că a părăsit-o. Munceşte pentru o femeie

albă şi bună, care îi dă îmbrăcăminte; trage nădejde să se mărite cu bucătarul, care câştigă bine. Viaţa acestei fete este cu mult mai presus de viaţa mamei, şi mama ştie că dac-ar fi fost mai tânără, ar fi mers şi ea la oraş. Ar dori să plângă de amărăciune şi singurătate. Totuşi nu plânge. O doare gâtul din pricina lacrimilor înăbuşite acolo.

Se uită la cei doi fii, care vorbesc repede şi în şoaptă, ţinându-şi capetele apropiate. Jabavu zice:

— Hai să mergem. Dacă nu plecăm acum, mama o să-i spună tatii şi el o să ne oprească.

Pavu se scoală încet. Rosteşte:

— Ah, Jabavu, n-am inimă să fac una ca asta!

Jabavu înţelege că a sosit clipa hotărârii finale.

— Gândeşte-te, mama ştie că plecăm şi nu s-a supărat. Putem să trimitem bani din oraş ca să le mai uşurăm bătrâneţele…

Pavu intră în colibă, îşi ia din paie muzicuţa de gură, de pe prispa de pământ toporişca. E gata. Stau în colibă şi se uită speriaţi unul la altul; Jabavu e îmbrăcat cu pantalonii lui rupţi, are pieptul gol; Pavu e încinse c-un şort şi vesta-i e găurită. Se gândesc că vor fi caraghioşi când vor ajunge în oraş. Toate poveştile cu huliganii care jefuiesc şi omoară, cu recrutarea oamenilor pentru mine, cu femeile de la oraş care nu seamănă cu niciuna din femeile întâlnite de ei vreodată le trec acum prin capetele înfierbântate şi-i tin pe loc. Apoi Jabavu vorbeşte cu vioiciune:

— Hai, frate, nu aşa se merge la drum.

Şi părăsesc coliba.

Nu se uită la copacul sub care stă mama lor. Merg dând din mâini ca oamenii mari. Apoi aud paşi repezi; e mama care aleargă după ei.

— Aşteptaţi, fiii mei!

Simt cum bătrâna le caută palmele şi simt cum le pune în mână ceva tare şi rece. A dat fiecăruia câte un

şiling.

— Ca să aveţi pe drum. Mai staţi…

Acum au în mâini câte o legăturică şi îşi dau seama că le-a făcut demâncare şi că a aşteptat clipa asta ca să le-o dea.

Pavu îşi întoarce faţa de ruşine şi de tristeţe. Apoi o sărută pe maică-sa şi o ia la fugă. La început Jabavu se simte recunoscător, apoi îl cuprinde necazul pentru că maică-sa l-a înţeles atât de bine, şi asta nu-i place. E ţintuit de bucata de pământ pe care stă. Ştie că dacă va rosti o singură vorbă, va izbucni în plâns, ca un copil. Mama îi vorbeşte încet, din întuneric:

— Nu-l lăsa pe fratele tău în nevoie. Tu ai minte, eşti neînfricat şi ştii să treci prin primejdii, dar el nu ştie… j

Jabavu strigă:

— Fratele meu e fratele meu, dar e şi el bărbat…

Ochii ei lucesc blând spre el din întuneric şi apoi aude iar cuvinte rugătoare:

— Tatăl tău va muri dacă nu are veşti de la voi. Să nu faceţi ca ceilalţi copii, trimiteţi vorbă prin agentul pentru băştinaşi, să ştim ce mai e cu voi.

Dar Jabavu îi strigă:

— Agentul pentru băştinaşi e de folos numai babunilor şi proştilor. Eu ştiu să scriu şi am să-ţi trimit două, nu trei scrisori pe săptămână.

Când aude cum se laudă, mama suspină şi Jabavu, deşi n-are intenţia să facă aşa ceva, îi apucă mâna, i-o strânge, apoi i-o dă la o parte, ca şi cum nu el, ci ea a dorit să-i strângă mâna, şi pleacă fluierând prin întunericul de sub copaci.

Mama aşteaptă până îşi vede fiii împreună, apoi mai rămâne puţin şi se întoarce spre lumina focurilor, plângând întâi încet, apoi, pe măsură ce mâhnirea o cuprinde, din ce în ce mai tare. Plânge fiindcă fiii ei au părăsit kraalul pentru stricăciunea de la oraş. Totul s-a întâmplat din

pricina bărbatului ei, şi va suferi cu el din greu şi îndelung. „Îi vedeam din spate cum mergeau cu bocceluţele lor”, aşa îi va spune, şi în vocea ei va fi mustrare amară şi chin mult. Căci ea e nevastă în aceeaşi măsură în care e mamă, şi o femeie simte* într-un fel ca mamă, în alt fel ca nevastă, şi amândouă simţirile sunt adevărate şi sincere.

Cât despre Jabavu şi Pavu, ei merg tăcuţi şi înfricoşaţi prin întunericul care domneşte în desiş, până ajung la marginea satului unde văd o colibă părăsită. Nu le place să călătorească noaptea; planul lor fusese să plece în zori, aşa că acum se furişează în colibă şi rămân treji, până se iveşte lumina zilei, la început cenuşie, apoi galbenă.

Au înaintea lor, până la oraş, un drum de cincizeci de mile, – vor să ajungă acolo noaptea, dar frigul le scurtează paşii. Merg ghemuiţi, strângând din dinţi, ca să nu tremure. În jurul lor iarba e înaltă şi galbenă, presărată cu o mulţime de diamante strălucitoare care cu încetul se împuţinează, apoi dispar, căci soarele e acum fierbinte, li se încălzesc trupurile. Se îndreaptă din mijloc, pielea de pe spate li se destinde. Băieţii se mişcă acum mai uşor, dar în tăcere.

Pavu îşi întoarce într-o parte şi în alta chipu-i mic şi îngrijorat, uitându-se la priveliştile noi, căutând să prindă sunete noi. Îşi face curaj căci e înfricoşat. Gândurile i se întorc în sat, după sprijin. Acum tata se duce singur la câmp, încet, fiindcă durerea e grea, acum mama aşază pe foc ceaunul cu apă pentru fiertură…

Jabavu merge încrezător. Gândurile lui sunt numai la marele oraş. Jabavu! aude el. Iată-l pe Jabavu cum vine la oraş!

Un zgomot le umple urechile şi sunt nevoiţi să sară într-o parte ca să se ferească de un camion mare. Sar atât de repede, încât cad în mâini şi în genunchi, în iarba* grasă. Îşi ridică ochii şi rămân cu gurile căscate văzând pe şoferul alb aplecându-se în afară şi rânjind la ei ca să-i

sperie şi să se amuze. Nu ştiu că omul râde acum fiindcă îi vede ce caraghioşi sunt, ghemuiţi în iarbă şi privind ca nişte găgăuţe. Pe urmă se ridică şi aşteaptă până când camionul dispare într-un nor de praf alburiu. Platforma camionului e plin de oameni negri; unii strigă, alţii se clatină şi râd. Jabavu zice:

— Ehei, dar ăsta a fost un camion din ălea mari.

Gâtlejul şi pieptu-i sunt pline de dorinţă. Vrea să atingă camionul, să vadă cât de minunat este construit, poate chiar să-l conducă… Stă acolo, cu chipul încordat şi înfometat… când aude alt zgomot, un sunet strident ca strigătul cocoşului – şi fraţii sar iar în lături. De data asta cad în picioare, şi praful îi învăluie din toate părţile.

Se uită unul la altul, apoi îşi coboară privirile, ca să nu se vadă că nu înţeleg nimic. Se întreabă: Camioanele astea vor anume să ne înspăimânte pe noi? Dar de ce? Nu pricep. Auziseră ei o poveste despre felul cum un alb urâcios îl prostea pe un negru şi râdea de el, dar ceea ce li s-a întâmplat lor este cu totul altceva. Se gândesc: „Mergeam pe drum, nu făceam niciun rău, şi ne-a speriat, de ce ne-a speriat?”

Acum merg încet, uitându-se înapoi peste umăr ca să nu fie luaţi prin surprindere. Când văd vreun camion sau automobil se dau la o parte, în iarbă, şi aşteaptă acolo până ce trece maşina. Sunt puţine automobile, dar multe camioane şi toate pline cu oameni negri. Jabavu se gândeşte:

„În curând, poate mâine, când îmi iau slujbă, am să fiu dus cu un camion…”

Lucrul ăsta minunat, care trebuie să i se întâmple, îl emoţionează atât, încât grăbeşte pasul, dar e nevoit iar să sară într-o parte ca să nu dea un camion peste el.

Merg poate de o oră când ajung din urmă un bărbat care călătoreşte cu nevasta şi copiii. Omul merge înainte ţinând în mână o lance şi o secure, femeia în urmă, ducând

în spate oalele de mâncare şi un prunc; un copil micuţ se ţine de cămaşa ei. Jabavu îşi dă seama că oamenii ăştia nu sunt de la oraş, că se duc de la un sat la altul, aşa că nu-i este frică de ei. Îi salută, salutul îi e înapoiat şi merg mai departe împreună, vorbind.

Când Jabavu îi spune că face o călătorie lungă până la oraş, omul îi zice:

— N-ai mai fost acolo până acum?

Jabavu nu poate să-şi mărturisească ignoranţa.

— Da, de mai multe ori.

— Atunci n-am nevoie să-ţi mai atrag atenţia asupra stricăciunii de acolo.

Jabavu tace. Îi pare rău acum că n-a spus adevărul. Dar e prea târziu, o potecă se desparte de drum şi familia apucă pe acolo. În vreme ce-şi iau rămas bun, un camion trece la un deget de ei şi-i umple de praf. Bărbatul se uită după camion şi clatină din cap.

— Astea sunt camioanele care ne cară fraţii la mine – zice el, ştergându-şi praful de pe faţă şi scuturându-l de pe pătura cu care era acoperit.

— E bine că ştii ce primejdii te pasc pe drum, altfel ai fi fost până acum într-unul din camioanele astea, ai fi umplut cu praf gurile oamenilor cinstiţi şi ai fi râs când ei sar speriaţi la zgomotul claxonului.

Îşi aşază mai bine pătura pe umeri şi se întoarce, urmat de nevastă şi de copii.

Jabavu şi Pavu pleacă încet mai departe, duşi pe gânduri. De câte ori n-au auzit ei despre felul cum se recrutează oamenii pentru mine! Totuşi, poveştile astea, trecute din gură-n gură, se transformă în ceva care seamănă cu imaginile urâte din somn, când ţi-e greu şi nu te simţi la largul tău. Nu poţi să te gândeşti la ele acum, când străluceşte soarele. Şi totuşi tovarăşul ăsta de drum le-a vorbit cu groază despre camioane. Jabavu se simte ispitit. Se gândeşte.

„Asta e un om de la ţară, ca tata, şi vede numai faţa rea a lucrurilor. Poate că eu şi fratele meu vom călători până la oraş într-unul din camioanele astea”.

Dar teama se ridică în el ca un val şi picioarele i se mişcă domol, cu nehotărâre, şi când alt camion trece pe lângă ei, el se trage la marginea drumului şi se uită după vehicul cu ochii mari, ca şi cum ar vrea să-l oprească. Când camionul încetineşte, inima începe să-i bată atât de tare, încât nu ştie dacă-i bate de frică, de nerăbdare ori de dorinţă. Pavu îl trage de mână şi-i spune:

— Hai, iute!

Dar el îi răspunde:

— Te sperii de orice, ca un copil care miroase încă a lapte.

Albul care conduce camionul scoate capul şi se uită înapoi. Se uită lung la Jabavu şi la fratele lui, apoi îşi trage capul înăuntru. Din cabina camionului coboară un negru, care vine spre ei. Poartă haine ca albii şi păşeşte lenevos. Jabavu, văzându-l cât e de împopoţonat, îşi aduce aminte de pantalonii lui rupţi şi îşi lipeşte coatele de şolduri, ca să ascundă ruptura. Dar bărbatul cel împopoţonat înaintează rânjind şi zice:

— Hei, băieţi, vreţi să suiţi?

Jabavu face un pas înainte, dar simte că Pavu îl apucă de cot. Nu ia în seamă strânsoarea, dar parcă e un avertisment şi îşi înfige amândouă picioarele adânc în praf, ca un bou care se împotriveşte jugului.

— Cât? întreabă el, şi bărbatul cel împopoţonat îi răspunde:

— Ei, tu eşti băiat deştept! Fără bani. Suie-te, până la oraş. Îţi pui şi numele pe o hârtie, ca oamenii albi, şi călătoreşti în camionul ăsta mare, şi pe urmă găseşti o slujbă grozavă.

Râde şi îşi dă aere, şi dinţii lui albi strălucesc. E într-adevăr un bărbat grozav şi foamea din Jabavu e ca o

gheară care îl înşfacă de inimă, în vreme ce se gândeşte că şi el va fi ca bărbatul ăsta.

— Da – zice el grăbit – pot să-mi pun numele, ştiu să scriu şi să citesc, citesc şi pozele.

— Aşa – zice bărbatul cel grozav, râzând mai tare ca oricând. Atunci eşti un băiat deştept, tare deştept. Slujba ta va fi grozavă, vei scrie într-un birou, lângă oamenii albi şi cumsecade, pe bani mulţi, pe zece lire, poate pe cincisprezece lire pe lună!

Mintea lui Jabavu se întunecă, de parcă gândurile îi înoată în apă. În ochi îi luceşte o lumină galbenă, îşi dă zi seama că a mai făcut un pas înainte şi bărbatul cel grozav scoate o foaie de hârtie acoperită toată cu litere. Jabavu ia hârtia şi încearcă să descifreze cuvintele. Pe unele le cunoaşte, pe altele nu le-a văzut niciodată. Se uită îndelung la hârtie.

Bărbatul cel grozav zice:

— Tu eşti băiat deştept, cum vrei să înţelegi totul deodată? Camionul aşteaptă. Pune degetul aici şi suie-te repede în camion.

Jabavu spune în silă:

— Pot să-mi scriu numele ca oamenii albi, n-am nevoie să pun degetul. Fratele meu o să pună degetul, eu o să scriu numele meu, Jabavu.

Îngenunchează, pune hârtia pe o piatră şi ia capătul de creion pe care i-l întinde bărbatul cel grozav şi se gândeşte unde să pună prima literă a numelui său. Dar îl aude pe bărbatul cel grozav spunând:

— Fratele tău nu e destul de voinic pentru munca asta.

Jabavu se întoarce, vede că Pavu tremură de frică, dar că e şi grozav de supărat. Că se uită cu groază la Jabavu. Jabavu îşi opreşte mâna şi se gândeşte: „De ce nu e fratele meu destul de voinic? Mulţi dintre noi vin la oraş când sunt copii, şi muncesc”.

Îşi aduce aminte ce i-a povestit cineva că cei ce recrutează oameni pentru mine aleg numai oameni puternici, cu umeri zdraveni. Ehei, Jabavu are putere multă, e ca un taur tânăr, îl umple mândria. Da, va merge la mină, de ce să nu meargă? Dar cum să-şi lase fratele? îşi ridică ochii spre bărbatul cel grozav, care dă semne de nelinişte; se uită la oamenii negri de pe platforma camionului. Vede pe unul din ei clătinând capul spre el, ca şi cum l-ar preveni. Dar ceilalţi râd. Lui Jabavu i se pare că râd cu cruzime şi deodată se înalţă pe picioare, dă hârtia bărbatului grozav şi spune:

— Fratele meu şi cu mine mergem împreună. Aşadar, vrei să mă tragi pe sfoară! De ce nu mi-ai spus că voi, cei din camion, vă duceţi la mină?

Acum bărbatul cel grozav e foarte supărat. Dinţii albi i s-au ascuns. În gura închisă. Ochii-i fulgera.

— Tuciuriu prost ce eşti! zice el. Mă faci să-mi pierd timpul, să pierd timpul şefilor mei. Am să trimit poliţaiul după tine!

Face un pas înainte şi ridică pumnul. Jabavu şi fratele lui se întorc de parcă cele patru picioare ale lor ar fi prinse într-un singur trup şi o zbughesc printre copaci.

În timp ce aleargă, aud hohotele de râs ale celor din camion şi-l văd pe bărbatul cel grozav întorcându-se la maşină. E foarte supărat. Cei doi fraţi văd că oamenii râd de el, nu de ei, se ghemuiesc în desiş, se ascund bine, gândindu-se la sensul acestei întâmplări. Când camionul se pierde într-un nor de praf, Jabavu zice:

— Ne-a făcut tuciurii, deşi pielea lui e ca a noastră. Nu prea înţeleg cum vine treaba asta.

Pentru prima oară vorbeşte şi Pavu:

— A spus că nu sunt destul de puternic ca să muncesc!

Jabavu se uită mirat la el. Vede că fratele său e jignit.

— Am cincisprezece ani, aşa mi-a spus agentul

pentru băştinaşi, şi de cinci ani lucrez pentru tata. Şi totuşi omul ăsta spune că nu sunt destul de puternic.

Jabavu vede că în sufletul fratelui său frica se luptă cu mânia; nu e sigur care din două va învinge. Îi spune:

— Ai înţeles, frate, că ăsta recrutează muncitori pentru minele din Johannesburg?

Pavu tace. Da, a înţeles, dar mândria lui vorbeşte prea tare ca să mai poată auzi şi altă voce. Jabavu se hotărăşte să nu-i mai spună nimic. Gândurile i se perindă prea repede prin minte. La început se gândeşte:

„Grozav bărbat mai era, cu hainele lui albe, frumoase! Apoi: Sunt nebun de mă gândesc la lucrul în mină? Oraşul către care mergem este plin de primejdii, totuşi e mic pe lângă Johannesburg, cel puţin aşa ne-au spus călătorii, şi acum fratele meu, cu inima lui cât un purice, se simte atât de jignit, încât e gata să meargă nu numai în oraşul ăsta mic, dar chiar şi la Johannesburg!”

Fraţii zăbovesc în desiş, deşi drumul e pustiu. Soarele s-a ridicat deasupra capului şi stomacul începe să le vorbească despre foame. Desfac legăturile pregătite pentru ei de mama lor şi găsesc înăuntru turte mici de mălai, coapte în spuză. Mănâncă turtele, dar stomacurile nu sunt mulţumite decât pe jumătate. Sunt încă departe de mâncarea adevărată şi de oraş, dar mai întârzie printre tufişuri, unde se simt în siguranţă. Soarele s-a înălţat atât de sus, încât, când ies din tufişuri, îi bate pe umărul drept. Merg încet, şi de fiecare dată când trece un camion, îşi întorc feţele şi păşesc prin iarba de la marginea drumului. Îşi întorc capetele cu atâta străşnicie, încât se miră când îşi dau seama că alt camion a oprit totuşi lângă ei şi se uită îngrijoraţi la un alt bărbat grozav care rânjeşte spre ei.

— Căutaţi slujbă bună? îi întreabă zâmbind politicos.

— Nu vrem să mergem la mină – răspunde Jabavu.

— Cine vorbeşte de mină? râde omul. Slujbă la birou, cu şapte lire pe lună, poate zece, cine ştie.

Râsul lui nu e un râs care trezeşte încrederea; Jabavu îşi smulge privirile de la frumoasele ghete negre pe care le poartă acest domnişor şi e gata să spună nu, când, deodată, Pavu întreabă:

— E slujbă şi pentru mine?

Omul şovăie. Trece un timp în care ar fi putut spune de mai multe ori „da”. Jabavu vede cum creşte mândria pe faţa lui Pavu.

Apoi omul răspunde:

— Da, da, e slujbă şi pentru tine. Cu timpul ai să creşti şi ai să fii tot atât de voinic ca fratele tău.

Se uită la umerii lui Jabavu, la picioarele lui zdravene. Scoate o bucată de hârtie şi o întinde celui mic, nu lui Jabavu. Lui Pavu i-e ruşine, fiindcă niciodată n-a ţinut în mână un creion şi hârtia i se pare uşoară, îi vine greu să umble cu ea. O strânge tare între degete, ca şi cum i-ar fi frică să nu-i zboare din mână. Jabavu îl priveşte mânios. El trebuia să fie cel întrebat, nu fratele lui; el e mai mare, el e conducătorul, el ştie să scrie.

— Ce scrie pe hârtiile astea? întreabă el.

— Slujba e scrisă pe hârtia asta – zice omul, ca şi cum lucrul n-ar avea nicio importanţă.

— Înainte de a ne pune numele pe hârtia asta, să vedem despre ce slujbă e vorba – zice Jabavu, şi ochii omului privesc într-o parte. Apoi spune:

— Fratele tău şi-a pus degetul, acum scrie-ţi şi tu numele, altfel o să vă despărţiţi.

Jabavu se uită la Pavu care zâmbeşte jumătate mândru, jumătate stânjenit şi spune fără putere:

— Ce prostie, frate, omul alb face atâta caz pentru un lucru de nimic, pentru pusul degetului

Pavu se uită înfricoşat la hârtia pe care şi-a pus degetul. Bărbatul cel grozav se leagănă pe picioare râzând şi grăieşte:

— Aşa e, ai semnat hârtia şi prin asta eşti de acord să

munceşti doi ani la mină şi dacă nu vrei, înseamnă că nu respecţi contractul şi intri la închisoare. Şi acum – se adresează el lui Jabavu – semnează şi tu, fiindcă pe fratele tău îl luăm în camion, căci a semnat hârtia.

Jabavu vede cum mâna bărbatului grozav se întinde ca să-l apuce de umăr pe Pavu. Cu o singură mişcare îşi înfige capul în burta omului, îl împinge pe Pavu într-o parte, se întorc amândoi şi o rup la fugă. Fug sărind prin desiş până se depărtează bine. Îşi aruncă înfricoşaţi privirile înapoi şi văd că bărbatul cel grozav) nu încearcă să-i urmărească, dar că se uită după ei; lovitura în burtă îi întunecase privirile. După un timp, aud camionul pornind, apoi depărtându-se, şi din nou tăcerea se aşterne pe drum.

După ce se gândeşte mult, mult, Jabavu zice:

— Este adevărat că oamenii noştri, când se duc la oraş, se schimbă atât ide tare, încât nici rudele lor nu-i mai recunosc. Omul ăsta, care ne-a minţit adineauri, o fi vreun netrebnic în satul lui.

Pavu nu răspunde şi Jabavu îşi urmează şirul gândurilor până începe să râdă.

— Dar noi am fost mai deştepţi decât el! zice, şi când îşi aminteşte cum şi-a înfipt capul în burta bărbatului grozav, se tăvăleşte de râs. Se ridică apoi în picioare, fiindcă Pavu nu râde şi pe faţa lui pluteşte un aer pe care Jabavu îl cunoaşte bine. Pavu e încă atât de înspăimântat, încât tremură din tot corpul; stă cu, faţa întoarsă, ca să nu-l vadă Jabavu. Şi Jabavu îi vorbeşte blând, cum vorbeşte un băiat unei fete. Dar Pavu s-a săturat. Se gândeşte să se întoarcă acasă şi Jabavu înţelege. Îl tot dăscăleşte până când întunericul începe să se strecoare printre copaci. Trebuie să-şi găsească un loc de dormit. Nu cunosc regiunea, trebuie să fi ajuns departe, la mai bine de şase ceasuri de casă. Nu vor să doarmă sub cerul liber, căci lumina focului s-ar putea vedea. Găsesc nişte stânci mari, cu un spaţiu între ele, şi aduc lemne acolo şi le aprind, aşa

cum le-au aprins şi părinţii lor, în trecut, şi se aşază să doarmă; le e frig fiindcă au umerii goi şi picioarele goale, sunt înfometaţi, şi dimineaţa, când se vor trezi, nu vor avea o fiertură bună, caldă. Jabavu adoarme gândindu-se că a doua zi, când se vor scula, şi soarele îşi va trimite blând razele printre copaci, Pavu îşi va redobândi curajul şi va uita pe cel care voia să-l angajeze cu sila. Dar când se trezeşte, Jabavu e singur. Pavu fugise devreme, cum se crăpase de zi, tot atât de înspăimântat de limba isteaţă a lui Jabavu Gură-Mare, pe cât era de cei ce încercau să-l angajeze cu sila. În clipa asta se află poate la jumătatea drumului spre casă. Jabavu e atât de mânios, încât aruncă cu pietre în copaci, dând copacilor numele lui Pavu. Este atât de mânios, încât strigă şi sare până oboseşte, apoi se potoleşte şi se întreabă dacă n-ar fi bine să alerge după fratele său şi să-l aducă înapoi, îşi spune însă că e prea târziu, că ori cum Pavu nu e decât un copil înfricoşat, că nu poate fi de niciun folos unui om curajos ca el. O clipă se gândeşte că şi el s-ar întoarce acasă, fiindcă-i este grozav de frică să se ducă singur la oraş. Apoi se hotărăşte să plece totuşi mai departe şi decretează: el, Jabavu, nu se teme de nimic.

Dar nu-i vine uşor să iasă de sub adăpostul copacilor şi s-o apuce pe drum. Mai întârzie, făcându-şi curaj, spunându-şi că ieri i-a întrecut în isteţime pe cei ce voiău să-l angajeze cu sila, în timp ce mulţi alţii sunt păcăliţi. „Sunt Jabavu – îşi zice – sunt Jabavu, sunt prea deştept ca să mă las înşelat de albii cei răi şi de negrii cei răi”. Se bate în piept. Joacă puţin pe loc, rupând frunzele şi iarba până când acestea fac o roată în jurul lui. „Sunt Jabavu Gură-Mare…” şi vorbele i se schimbă în cântec:

Iată-l pe Jabavu.
Iată-l pe Gură-Mare.
Izvoditor de vorbe adevărate şi înţelepte.
Vin la oraş, în oraşul mare al omului alb.

Merg singur. Ehei.

Nu mi-e teamă că mă angajează cu forţa.

Nu mă bizui pe nimeni, nici măcar pe fratele meu.

Sunt Jabavu, şi merg singur.

Cântând aşa, iese din desiş şi porneşte pe drum. Când aude motorul vreunui camion, aleargă către tufişuri şi aşteaptă acolo până când trece vehiculul.

Fiindcă trebuie să se ascundă deseori în desiş, înaintează foarte încet şi nici când începe să amurgească nu a ajuns la oraş. Nu cuipra o fi apucat pe un drum greşit? Nu îndrăzneşte să întrebe pe nimeni. Dacă cineva trece pe drum şi îi dă bineţe, el tace, de frică să nu fie vreo capcană. E atât de înfometat, încât ceea ce simte nu mai poate fi numită foame. Stomacul a obosit tot spunând că e gol, a tăcut şi s-a posomorât; picioarele îi tremură de parcă i s-ar fi muiat oasele; capul i să umflat şi îl simte atât de uşor, de parcă s-ar fi umplut cu vânt. Se strecoară în desiş, caută rădăcini şi frunze bune şi le mestecă, dar stomacul lui bolboroseşte:

„Ei, Jabavu, îmi dai frunze după ce am ajunat atât?” Se aşază la umbra unui pom, îşi pleacă fruntea, îşi lasă mâinile să-i atârne moi şi pentru prima dată frica de ceea ce va găsi în oraşul cel mare îl străpunge ca o suliţă. Ar dori să nu fi plecat de acasă. Pavu stă acum lângă foc, mâncând de seară…

Întunericul coboară, copacii se profilează pe cer mai întâi aşa cum sunt, mari şi negri, apoi se topesc în întunericul de pretutindeni şi, lângă el, Jabavu vede lumina unui foc. Îngheaţă. Apoi se ridică în picioare şi se îndreaptă spre foc cu atâta grijă, de parc-ar urmări un iepure. La o bună distanţă îngenunchează şi se uită printre frunze, spre foc. Trei oameni, doi bărbaţi şi o femeie, şed în jurul lui şi mănâncă. Lui Jabavu îi lasă gura apă; parcă gura lui ar fi o cutie lăsată în ploaie. Scuipă. Inima îi bate ca un ciocan: „Nu te încrede în nimeni, nu te încrede în

nimeni!” în măruntaiele lui foamea deschide o gură mare şi băiatul se gândeşte: „La noi totdeauna drumeţul a putut să ceară găzduire la foc; n-or fi acum toţi nepăsători şi duşmănoşi”.

Face câţiva paşi înainte, foamea îl împinge, frica îl trage înapoi. Cei trei oameni îl văd şi înlemnesc; îl privesc cu ochi mari şi vorbesc între ei şi Jabavu înţelege că le e teamă de el, să nu le facă vreun rău. Apoi oamenii îi văd pantalonii rupţi, care acum nu-l mai strâng, şi-l salută cu bunătate, ca pe un consătean. Jabavu le răspunde la salut şi îi roagă:

— Fraţilor, mi-e foame.

Îndată femeia îi pune înainte o turtă albă şi câteva bucăţi de mâncare galbenă? Jabavu mănâncă tot, ca un câine hămesit, şi când foamea i se mai potoleşte, îi întreabă ce i-au dat să mănânce, şi ei îi spun că i-au dat mâncare de la oraş, că a mâncat peşte şi franzelă. Jabavu îi priveşte şi el acum şi vede că sunt bine îmbrăcaţi, că poartă pantofi, chiar şi femeia, că au cămăşi curate şi pantaloni, că femeia poartă o rochie roşie şi o pălăriuţă galbenă, croşetată. Pentru o clipă îl cuprinde iar frica? sunt oameni de la oraş, poate nişte netrebnici. Muşchii i se încordează, ochii îi sticlesc, dar ei vorbesc cu el, râd şi-i spun că sunt oameni serioşi. Jabavu tace fiindcă se întreabă de ce călătoresc pe jos, ca sătenii, în loc să meargă cu trenul sau cu camionul de cursă, cum fac de obicei oamenii de la oraş. Se simte şi stingherit, fiindcă i-au înţeles atât de repede gândurile. Dar îşi simte mândria gâdilată când îi aude spunând:

— Când sătenii vin la oraş pentru prima dată, ei văd în orice om un netrebnic. Dar e mai înţelept să facă aşa decât să se încreadă în oricine. Faci bine că eşti neîncrezător.

Împachetează hrana rămasă şi o pun într-o cutie castanie, pătrată, care are încuietoare din metal

strălucitor. Jabavu e fascinat când vede cum funcţionează încuietoarea şi-i întreabă dacă poate s-o manevreze şi el, şi ei zâmbesc şi spun că poate. Apoi mai pun lemne pe foc şi vorbesc încet, în vreme ce Jabavu ascultă. Ce spun ei, el înţelege doar pe jumătate… Vorbesc despre oraş şi despre omul alb, dar nu ca oamenii de la sate, cu tristeţe, admiraţie sau frică. Nici nu vorbesc aşa cum gândeşte Jabavu despre oraş, ca despre o călătorie spre o tară nouă şi minunată, unde totul este posibil. Nu, ei îşi măsoară cuvintele şi în vorbele lor se distinge o amărăciune liniştită care îl jigneşte pe Jabavu, fiindcă vorbele lor înseamnă: „Ce prost eşti cu speranţele şi visurile tale mari!”

Înţelege că femeia este nevasta unuia dintre bărbaţi, a domnului Samu, şi sora celuilalt. Femeia asta nu seamănă cu nicio alta pe care a mai întâlnit-o ori despre care a auzit vorbindu-se. Când încearcă să-şi dea seama de deosebiri, nu poate, fiindcă îi lipseşte experienţa. Femeia e îmbrăcată drăguţ, totuşi nu e cochetă, aşa cum a auzit el că sunt toate femeile de la oraş. E tânără şi s-a căsătorit de curând, dar e serioasă şi vorbeşte ca şi când ceea ce spune este tot atât de important ca ceea ce spun bărbaţii; nici nu foloseşte cuvintele ca mama lui Jabavu: da, bărbate, nu, bărbate, adevărat grăieşti, bărbate. E infirmieră la spitalul de femei din oraş şi ochii lui Jabavu se măresc când aude lucrul ăsta. E o femeie cu şcoală! Ştie să scrie şi să citească! Înţelege leacurile omului alb! Domnul Samu şi celălalt bărbat sunt şi ei oameni cu şcoală. Ştiu să citească nu numai cuvinte ca da, nu, bun, rău, negru şi alb, dar chiar cuvinte lungi ca reglementare şi document. Când vorbesc, gura le e plină de astfel de cuvinte şi Jabavu ia hotărârea să-i întrebe ce înseamnă cuvintele de pe hârtia din bocceluţa lui pe care le-a însemnat cu cărbune. Dar îi e ruşine să întrebe, mai bine ascultă. Cel mai mult vorbeşte domnul Samu, însă tot ceea ce spune el e aşa de complicat, încât lui Jabavu îi oboseşte mintea, şi atunci loveşte în foc

cu o creangă verde, ascultând sfârâitul sevei înfierbântate şi uitându-se după scânteile care zboară în întuneric şi pier. Stelele strălucesc liniştit deasupra capului. Somnoros, Jabavu se gândeşte că stelele sunt, poate, scântei de la focurile tuturor oamenilor, scântei care urcă şi urcă până ajung la cer, dar acolo se opresc ca muştele care se grămădesc la un loc şi caută scăpare… *

Se reculege şi bolboroseşte;

— Domnule, vreţi să-mi explicaţi…

Scoate din buzunar bucata de hârtie împăturită şi murdară şi, îngenunchind, o desfăşoară în faţa domnului Samu, care se oprise din vorbă, puţin surprins poate că e întrerupt într-un chip atât de nepoliticos.

Citeşte cuvintele acelea grele. Se uită la Jabavu. Apoi, înainte de a-i da lămuriri, îi pune întrebări. Cum a învăţat Jabavu să citească? A învăţat totul singur? Chiar singur? De ce vrea să ştie să scrie şi să citească? Ce crede despre ceea ce citeşte?

Jabavu răspunde stângaci, temându-se de râsul acestor oameni deştepţi. Dar ei nu râd. Se proptesc în coate şi-l privesc – şi ochii lor sunt blânzi. Le povesteşte despre alfabetul rupt, cum ia întregit singur alfabetul, cum a învăţat cuvintele care explicau pozele şi până la urmă cuvinte care înseamnă singure ceva, fără poze. În timp ce vorbeşte, îi scapă cuvinte englezeşti, din dragoste faţă de ceea ce povesteşte, şi le spune câte ore, şi săptămâni, şi luni a petrecut sub copacul cel mare, învăţând de unul singur, minunându-se, punându-şi întrebări.

Cei trei oameni deştepţi se uită unul la altul şi ochii lor spun ceva ce Jabavu nu înţelege numaidecât. Apoi doamna Samu se apleacă şi-i explică, răbdătoare, în cuvinte simple, ce înseamnă propoziţiile grele, cum sunt ziarele, unele pentru albi, altele pentru negri. Îi explică povestea cu oamenii galbeni, îi arată ce poveste rea este, şi lui Jabavu i se pare că în câteva minute a învăţat de la

femeia asta mai mult decât a învăţat în toată viaţa lui despre lumea în care trăieşte. Vrea să-i spună:

„Stai, lasă-mă să mă gândesc la ceea ce mi-ai spus, altfel uit totul”.

Acum însă o întrerupe domnul Samu, care se apleacă şi se adresează lui Jabavu. După câteva minute de vorbă, lui Jabavu i se pare că domnul Samu nu-l vede numai pe el, dar şi pe mulţi alţi oameni? vorbeşte tare şi răspicat, propoziţiile i se înşiră unele după altele, ca şi cum ar fi fost rostite deseori mai înainte şi exact în acelaşi fel. Simţământul ăsta e atât de puternic, încât Jabavu se uită peste umăr să vadă dacă nu mai sunt alţii în spatele lui? dar nu, nu vede decât întunericul şi copacii, în frunzele cărora se răsfrânge lumina stelelor.

— Timpurile sunt amarnice, sunt teribile pentru oamenii din Africa – zice domnul Samu. Oamenii albi s-au întins ca lăcustele peste Africa şi, ca lăcustele dimineaţa, nu pot să mai zboare din cauză că picăturile de rouă de pe aripile lor sunt grele. Rouă care îngreuiază pe omul alb este banul, pe care el îl câştigă de pe urma muncii noastre. Omul alb e prost sau inteligent, curajos ori laş, bun ori crud, dar toţi, toţi oamenii albi spun acelaşi lucru, deşi pe căi diferite. Ei spun că omul negru a fost ales de Dumnezeu ca să servească drept scoc de apă sau butuc de spart lemne până la sfârşitul vremurilor; mai spun că omul alb îl va apăra pe negru de neştiinţa lui, până când neştiinţa asta va dispărea? după două sute de ani, cinci sute sau o mie, i se va da voie să fie liber, când va fi învăţat să se ţină pe cele două picioare ca un copil care se desprinde de fusta maică-sii. Orice-ar spune însă, /faptele oamenilor albi sunt aceleaşi. Ne iau în casele lor, fie că suntem bărbaţi, fie că suntem femei, ca să le gătim, să le facem curat, să îngrijim de copiii lor, ne iau în fabrici şi în mine; îşi clădesc vieţile pe munca noastră, şi totuşi în fiecare zi şi în fiecare ceas al zilei ne insultă, ne fac porci şi

kaffiri, şi leneşi, proşti, ignoranţi. Poreclele pe care ni le dau sunt tot aşa de multe ca frunzele din copacul ăsta şi în fiecare zi oamenii albi devin tot mai bogaţi, iar oamenii negri tot mai săraci. Într-adevăr, vremurile sunt rele şi mulţi dintre ai noştri se fac răi, învaţă să fure şi să omoare, învaţă să urască, devin porci, aşa cum sunt numiţi de albi. Şi, totuşi, deşi vremurile sunt amarnice, să fim mândri că trăim acum, căci copiii noştri şi copiii copiilor noştri se vor uita în urma lor şi vor zice: „Dacă n-ar fi fost ei, oamenii care au trăit în vremurile acelea grele, şi care au trăit cu vitejie şi înţelepciune, vieţile noastre ar fi fost vieţile unor sclavi. Suntem liberi datorită lor”.

Jabavu a înţeles uşor prima parte a acestui discurs, fiindcă a auzit-o foarte des înainte. Aşa vorbeşte şi tatăl lui, şi toţi drumeţii care vin de la oraş. S-a născut cu astfel de vorbe în urechi. Dar acum vorbele sunt mai greu de înţeles. Vocea domnului Samu continuă pe un ton diferit, mâna i se ridică şi coboară, vorbeşte despre sindicate, despre organizare, despre politică, despre comitete, reacţiune, progres, societate, răbdare şi educaţie. Ori de câte ori un cuvânt nou şi greu intră în capul lui Jabavu, băiatul îl înhaţă, îl înşfacă, îl examinează, încearcă să-l înţeleagă – dar acum îi zboară pe la urechi zeci de astfel de vorbe şi el se pierde, rămâne nelămurit. Se uită uluit la domnul Samu care şade aplecat înainte, îi urmăreşte mâna care se ridică şi coboară, ochii vii aţintiţi asupra lui, i se pare că ochii aceia îl străpung, că îi caută cele mai tainice gânduri. Se întoarce într-o parte, căci nu vrea să şi le dezvăluie.

r, în kraal am fost tot timpul înfometat, tot timpul am aşteptat clipa când voi ajunge în mijlocul bogăţiilor din oraşul oamenilor albi. Toată viaţa trupul mi-a vorbit cu vocea foamei: vreau, vreau, vreau. Vreau petreceri şi haine, şi hrană aşa ca peştele, ca franzela, pe care le-am mâncat adineauri; vreau să am o bicicletă şi o femeie din

oraş? vreau, vreau... Dacă-i ascult pe oamenii ăştia înţelepţi, viaţa mea va fi legată de a lor şi nu voi avea parte de dans, de muzică, de haine şi de mâncare, ci de muncă, muncă, muncă, de necazuri, de primejdii şi de teamă". Căci Jabavu a înţeles abia acum că oamenii ăştia călătoresc aşa, noaptea, prin desiş, pe jos, fiindcă se duc în alt oraş cu cărţi în care sunt scrise cuvinte ca organizare şi comitet – şi poliţia nu îndrăgeşte astfel de cărţi.

Oamenii ăştia înţelepţi, bogaţi, buni, care au haine pe ei şi mâncare bună în burtă, călătoresc ca ţăranii, pe jos. Foamea din Jabavu prinde glas şi băiatul spune cu voce tare:

— Nu, nu pentru Jabavu.

Domnul Samu îi vede chipul şi se opreşte. Doamna Samu îi spune binevoitoare:

— Soţul meu este atât de obişnuit să ţină discursuri, încât nu mai poate să se oprească.

Cei trei râd, şi Jabavu râde cu ei. Apoi domnul Samu spune că e foarte târziu şi că trebuie să se culce. Dar mai întâi scrie ceva pe o bucată de hârtie şi-i dă hârtia lui Jabavu.

— Am scris aici numele unui prieten al meu, domnul Mizi, care te va ajuta când vei ajunge în oraş. Va fi foarte impresionat când îi vei spune că ai învăţat singur să scrii şi să citeşti, în kraal.

Jabavu îi mulţumeşte şi pune hârtia în boccea? apoi se întind toţi patru în jurul focului şi se culcă. Ceilalţi au fiecare câte o pătură. Lui Jabavu îi e frig şi pielea de pe piept şi de pe spate i se strânge şi tremură. Până şi oasele parcă-i tremură. Pleoapele, îngreuiate de somn, se deschid şi se luptă cu frigul. Mai pune lemne pe foc şi se uită la geamantanul castaniu. Pleoapele i se închid. Adoarme. Visează.

Jabavu e poliţist, are o uniformă grozavă, cu nasturi lucioşi de alamă. Se plimbă pe bulevard legănând în mină

o cravaşă. Vede pe cei trei în faţa lui? femeia duce geamantanul. Aleargă după ei, o prinde pe femeie de umăr şi-i spune:

— Aşa, ai furat geamantanul! Deschide-l, să văd ce ai în el!

Ea e tare înspăimântată. Ceilalţi doi fug. Deschide geamantanul. Înăuntru sunt franzele, şi peşti, şi o carte mare, neagră, cu numele Jabavu pe ea. Jabavu zice:

— Mi-ai furat cartea. Eşti o hoaţă!

O duce la agentul pentru băştinaşi, care o pedepseşte.

Jabavu se trezeşte. Focul a amorţit, n-a mai rămas din el decât o movilă cenuşie cu câteva sclipiri roşii. Încuietoarea geamantanului nu mai străluceşte. Jabavu se târăşte pe burtă prin iarbă până când ajunge la geamantan. Pune mâna pe el, se uită în jur. Nimeni nu mişcă. Îl ridică, se scoală în picioare fără să facă zgomot şi se strecoară în întuneric, pe potecă. Începe să alerge. Dar nu aleargă mult. Se opreşte, fiindcă e foarte întuneric şi-i e frică de întuneric. Deodată îşi pune întrebarea:

„Jabavu, de ce-ai furat geamantanul? Sunt nişte oameni de treabă, care n-au vrut decât să te ajute şi (i-au dat demâncare când ai fost mort de foame”.

Dar mâna i se strânge pe geamantan ca şi cum i s-ar vorbi alt limbaj. Rămâne în întuneric fără să se mişte; întreaga lui făptură strigă de dorinţă după geamantan şi doar gânduri mici, înspăimântate, îi trec prin minte.

Mai sunt patru-cinci ore până la răsăritul soarelui, şi în tot timpul ăsta va sta singur în desiş. Tremură de groază. Trupul îi îngheaţă de frig şi de spaimă. Vrea să fie iar lângă foc, vrea să nu se fi atins niciodată de geamantan. Îngenunchează în întuneric şi genunchii îl dor, căci iarba e tare, deschide geamantanul şi pipăie înăuntru. Simte formele moi, umede ale alimentelor şi formele tari ale cărţilor. E prea întuneric ca să vadă ceva, nu poate

decât să pipăie. Stă mult timp îngenuncheat acolo. Apoi înhaţă geamantanul şi se furişează înapoi; merge până când vede lumina stinsă a focului şi cele trei corpuri liniştite. Se mişcă aidoma unei pisici sălbatice, aşază geamantanul la locul lui, apoi se întinde la pământ.

„Jabavu nu e hoţ – îşi spune mândru. Jabavu e băiat bun”.

Adoarme şi visează, dar nu ştie ce visează; se deşteaptă deodată, neliniştit, ca şi cum s-ar fi apropiat un duşman. O lumină cenuşie îşi face drum printre copaci, lăsând să se vadă un morman de cenuşă şi trei oameni adormiţi. Corpul lui Jabavu e înţepenit de frig şi pielea îi este aspră ca pământul. Se ridică încet şi rămâne o clipă încordat, în atitudinea unui alergător gata să ia startul. Foamea din el îi spune:

„Pleacă, Jabavu, şi iute, până nu ajungi ca ăştia, să trăieşti cu spaimă de poliţie!”

Porneşte printre tufişuri în salturi mari, rouă îl udă, frigul îl înfioară. Fuge până ajunge la drum, care e pustiu, fiindcă e prea devreme. Când apar primele maşini şi camioane, se afundă în desişurile de mărăcini; şi călătoreşte aşa, ascuns, tot timpul. Azi va ajunge la oraş. De fiecare dată când trece peste o culme se uită să vadă oraşul; se va ivi cu siguranţă, ca un vis luminos de bogăţie, de după un deal. Către mijlocul dimineţii vede o casă. Apoi altă casă. Casele continuă să apară, risipite, la mici distante unele de altele, timp de o jumătate de oră. Apoi urcă o creastă de deal şi, de cealaltă parte a ei, Jabavu vede – dar Jabavu înlemneşte şi rămâne cu gura căscată.

Ah, cât e de frumos, cât e de frumos oraşul alb! Uite cum sunt aşezate casele, în pătrate, uite străzile drepte cum despart casele unele de altele de parcă le-ar rândui cu degetul. Uite cum se înalţă clădirile, albe şi colorate, cum se răsfrâng de acoperişuri razele soarelui, de te orbesc. Şi uite ce mari sunt casele! Ehei, casa grecului e ca un coteţ

de câine pe lângă ele! Aici clădirile sunt aşa de înalte de parcă trei sau patru clădiri s-ar fi aşezat unele peste altele, şi toate au în jurul lor grădini cu flori roşii, şi purpurii, şi galbene, şi prin grădini sunt pânze de apă, care strălucesc întunecat, şi pe apă plutesc flori. Şi uite cum se întinde oraşul peste toată valea, ba se înalţă şi în partea cealaltă! Jabavu merge înainte; deapănă din picioare, fără să se uite unde calcă; apucă pe o stradă, apoi pe alta, până aude claxonul unui automobil şi sare iar într-o parte şi rămâne privind atent, dar n-a mai sărit în praf, ci pe asfaltul drept şi cald. Merge mai departe încet, coboară panta, se suie pe cealaltă, apoi ajunge pe vârful dealului vecin şi rămâne acolo mai mult. Casele se înşiră în faţa lui cât vede cu ochii şi de partea cealaltă a dealului. Casele nu mai au sfârşit. Îl străbate un nou simţământ. N-ar zice că e înspăimântat, dar simte un fior în stomac. Îşi aduce aminte de sat şi el, Jabavu, care a tânjit atâţia ani după clipa asta, închipuindu-şi că n-are loc în sat, aude acum un glas şoptindu-i:

„Jabavu, Jabavu, eu te-am făcut, îmi aparfii, ce-ai să faci în acest oraş mare şi năucitor, care trebuie să fie, desigur, mai mare decât oricare alt oraş?”

A uitat că niciun oraş nu se poate asemui cu Johannesburg şi cu alte oraşe din Sud, sau mai degrabă nu îndrăzneşte să-şi amintească, fiindcă e ceva prea înspăimântător.

Acum casele sunt de diferite feluri, unele mari, altele mărunte, ca a grecului. Sunt şi diferite feluri de oameni albi, îşi zice Jabavu, încet în sine, dar e greu să pricepi totul deodată. Până acum îşi închipuise că oamenii albi ar fi toţi la fel de bogaţi, de puternici şi de deştepţi.

Jabavu vorbeşte cu picioarele lui: „Hai, mergeţi, mergeţi”, dar picioarele nu-l mai ascultă. Stă pe loc şi ochii i se plimbă peste străzi şi case, şi sunt ochii unui copil mic. Apoi aude un fâşâit, o alunecare de roti de cauciuc şi lângă

el apare un poliţist negru pe bicicletă. Se opreşte, cu un picior pe caldarâm şi se uită la Jabavu. Se uită la pantalonii lui vechi şi rupţi, la fata lui necăjită. Îi spune blând:

— Te-ai rătăcit?

Îi vorbeşte în englezeşte. Mai întâi Jabavu îi răspunde nu, fiindcă până şi în clipa asta i se pare nepotrivit să spună că nu ştie ceva. Dar apoi răspunde mohorât:

— Da, nu ştiu unde să mă duc.

— Şi cautrde lucru?

— Da, fiu al guvernului, caut de lucru.

Vorbeşte în limba lui natală, dar poliţistul, care e din altă regiune, nu înţelege, şi Jabavu vorbeşte iar în englezeşte.

— Atunci trebuie să te duci la Biroul permiselor şi să obţii un permis ca să poţi căuta de lucru.

— Şi unde e biroul ăsta?

Poliţistul coboară de pe bicicletă, îl ia de mină şi-i vorbeşte îndelung, precum urmează:

— Mergi drept înainte o jumătate de milă până la a cincea stradă la stânga, apuci pe ea şi mergi iar drept înainte până…

Jabavu ascultă, dă din cap şi zice: „Da, mulţumesc”, apoi poliţistul încalecă pe bicicletă şi pleacă, şi Jabavu rămâne buimac, fiindcă n-a priceput nimic. Porneşte apoi la drum şi nu ştie dacă picioarele îi tremură de frică sau de foame. Când s-a întâlnit cu poliţistul soarele îl lumina din spate şi când picioarele i s-au oprit fiindcă aşa au vrut ele, de slăbiciune, soarele îl bătea de sus. De jur-împrejurul lui sunt numai case şi femei albe stau în verande împreună cu copiii lor şi oameni negri lucrează prin grădini, dar vede şi mai mulţi oameni negri pe străzile rezervate, vorbind şi râzând. Câteodată înţelege ce spun, alteori nu, căci în oraşul acesta sunt oameni din Nyasaland, şi din Rhodesia de nord, şi din ţara portughezilor şi nu înţelege boabă din limba acestora şi se teme de ei. Dar când aude limba lui,

pricepe că oamenii arată cu degetul pantalonii lui rupţi şi bocceluţa lui şi că râd spunând:

— Ia uitaţi-vă la băiatul ăsta necioplit din kraal!

Se opreşte la încrucişarea dintre două străzi, uitându-se într-o direcţie şi în alta. Nu mai ştie încotro i-a spus poliţistul să meargă. Mai merge puţin şi vede o bicicletă proptită de un copac. La «paté e un coşuleţ şi în el sunt pâini şi franzeluţe, la fel cu cele din care mâncase cu o seară în urmă. Se uită la ele şi-i lasă gura apă. Deodată mâna lui se întinde şi ia o franzeluţă. Se uită în jur. Nu l-a văzut nimeni. Bagă franzeluţa în buzunar şi pleacă. Când a lăsat strada în urmă, scoate franzeluţa şi merge mâncând. Dar când a terminat-o, stomacul lui îi spune parcă: „Ei, doar o franzeluţă după ce am stat gol toată dimineaţa?! mai bine nu-mi dădeai nimic”.

Jabavu merge mai departe, uitându-se după alt coş aşezat pe o bicicletă. Trece când pe o stradă, când pe alta, care seamănă cu cea dinainte, dar nu este aceeaşi. Se scurge mult timp până să găsească ceea ce doreşte. Dar acum nu-i mai vine atât de uşor. Atunci mina i s-a întins singură şi a luat franzeluţa, pe când acum mintea îl previne1: „Fii atent, Jabavu, fii atent!” E lângă coş, se uită în jur, o femeie albă strigă la el peste gardul grădinii şi el o rupe la fugă până trece de colţul străzii şi dă în altă stradă. Acolo se reazemă de un copac, tremurând. E o stradă îngustă, plină de copaci, liniştită şi umbroasă. Nu vede pe nimeni. Apoi dintr-o casă iese o negresă – femeie de serviciu, – are braţele pline de haine şi le agaţă pe o frânghie, – se uită peste gard, la Jabavu.

— Hei, băiat din kraal, ce doreşti? strigă ea la el, râzând. Ia te uită ce băiat prost din kraal!

— Nu sunt băiat din kraal – răspunde el supărat, dar ea continuă:

— Uită-te la pantalonii tăi! şi intră înăuntru, privindu-l dispreţuitoare.

Jabavu rămâne proptit de copac, uitându-se la pantaloni. Este adevărat că stau gata să cadă de pe el. Dar nu sunt chiar necuviincioşi.

Nu se mai vede nimeni. Strada pare goală. Jabavu se uită la hainele atârnate pe frânghie. Sunt multe: haine, rochii, pantaloni, veste. Se gândeşte: „Fata asta a fost obraznică”. Se simte jignit de vorbele ei. Îşi strânge iar coatele de şolduri ca să-şi acopere ruptura pantalonilor. Ochii i-au rămas la haine – şi sare peste gard, apucă o pereche de pantaloni. Dar nu poate să-i tragă de pe sfoară, fiindcă sunt prinşi cu un cârlig mic de lemn. Trage, cârligul sare, pantalonii îi rămân în mână.

Sunt moi şi călduroşi, tocmai atunci călcaţi. Trage şi o cămaşă galbenă, pânza se rupe în cârligul de lemn, dar cămaşa e în mâna lui şi în clipa următoare sare peste gard şi o rupe la fugă. La colţul străzii se uită înapoi; în grădină e linişte, nu se iveşte nimeni şi se pare că nimeni nu l-a văzut. Acum Jabavu păşeşte sobru pe străzi, pipăind ţesătura călduroasă şi fină a pantalonilor şi a cămăşii. Inima îi bate, la început ca un pui când iese din găoace, apoi ca un vânt puternic care se izbeşte de un zid. Forţa bătăilor inimii îl istoveşte, şi Jabaviu se sprijină de un copac, să se odihnească. Un poliţist vine încet pe bicicletă. Se uită la Jabavu. Se uită iar, descrie un cerc mare şi se opreşte lângă el. Jabavu nu zice nimic, numai priveşte.

— De unde ai hainele astea? întreabă poliţistul.

Mintea lui Jabavu se frământă şi spune:

— Le duc stăpânului meu.

Poliţistul se uită la pantalonii rupţi ai lui Jabavu şi la bocceluţă.

— Unde şade stăpânul tău? îl întreabă cu şiretenie.

Jabavu arătă înainte. Poliţistul se uită unde arată Jabavu, apoi la fata lui Jabavu.

— Ce număr are casa stăpânului tău?

Mintea lui Jabavu se pierde din nou şi apoi învie;

reuşeşte să spună:

— Numărul trei.

— Şi cum se numeşte strada?

Acum nu mai iese nimic din gura lui Jabavu. Poliţistul se dă jos de pe bicicletă ca să se uite în actele lui Jabavu, când deodată se aude zarvă pe strada de pe care a venit Jabavu. Se descoperise furtul. Se aud blesteme, voci supărate şi ascuţite; doamna albă îi spune femeii de serviciu să aducă lucrurile lipsă, femeia strigă şi plânge, iar cineva cheamă de mai multe ori: poliţia. Poliţistul şovăie, se uită la Jabavu, se uită pe strada cealaltă şi atunci Jabavu îşi aduce aminte de cel care voia să-l angajeze cu sila. Se aruncă cu capul în pântecele poliţistului, bicicleta cade peste acesta şi Jabavu sare într-o parte, intră pe o stradă rezervată, sare peste o ladă cu gunoi, apoi peste alta, trece printr-o grădină goală, apoi printr-alta care nu e goală şi oamenii de acolo sar în picioare şi se uită după el, apoi intră pe altă stradă rezervată şi se opreşte să se odihnească între o ladă de gunoi şi peretele unui lavabou. Acolo îşi scoate repede pantalonii scurţi şi îşi trage pantalonii furaţi. Aceştia sunt lungi, gri, din stofă bună, aşa cum n-a mai văzut el niciodată. Îşi pune şi cămaşa galbenă, dar îi vine greu s-o îmbrace, fiindcă niciodată n-a purtat cămaşă; se încurcă cu ea în mâini înainte de a descoperi gaura prin care să-şi vâre capul. Îşi bagă cămaşa, care îl strânge, în pantaloni, care-i sunt prea mari şi se gândeşte cu părere de rău la ruptura din cămaşă, dar îşi dă seama că a rupt-o fiindcă habar n-avea de cârlige. Vârâ iute pantalonii cei scurţi sub capacul lăzii de gunoi şi porneşte pe strada rezervată; se căzneşte să nu alerge, deşi îl mănâncă tălpile. Merge până când se depărtează bine de cartierul acela, apoi îşi zice:

„Acum am scăpat. Printre atâţia oameni n-o să bage nimeni de seamă nişte pantaloni gri şi o cămaşă galbenă”.

Îşi aduce aminte cum se uita poliţistul la bocceluţă,

îşi bagă săpunul şi pieptenele în buzunar, la un loc cu hârtiile, şi aruncă pânza bocceluţei sub un tufiş. Se gândeşte: „Abia am venit în oraş dimineaţa şi iată că am pantaloni gri, ca oamenii albi, cămaşă galbenă, ba am mai mâncat şi franzelută! Nici n-am cheltuit şilingul pe care mi l-a dat mama. Zău că e cu putinţă să trăieşti bine în oraşul omului alb!”

Mângâie cu dragoste forma monedei. În clipa asta, fără să înţeleagă din ce pricină, îşi aduce aminte de cei trei pe care-i întâlnise noaptea trecută şi deodată începe să mormăie:

— Netrebnici! Oameni proşti! La dracu’ cu ei, blestemaţii, mama dracului!… Aceste vorbe sunt înjurături ale oamenilor albi şi el îşi închipuie că sunt grozave. Le rosteşte de mai multe ori, până când se simte ca un om mare, nu ca un băieţaş la care maică-sa avea obiceiul să se uite şi să spună cu tristeţe:

— Ah, Jabavu Gură-Mare, ce drac al albilor a mai intrat şi-n tine?!

Jabavu se umflă în pene şi e atât de fudul, încât în clipa când îl opreşte un poliţist şi-i cere actele, nu se poate reculege şi îi răspunde de sus:

— Eu îs Jabavu!

— Aşa, tu eşti Jabavu! zice poliţistul şi pe dată se opreşte în faţa lui. Ia spune, drăguţule, cine e Jabavu. şi unde este permisul lui?

Nebunia mândriei se topeşte şi îi răspunde umil:

— N-am încă permis. Am venit să caut de lucru.

Dar poliţistul se uită acum la el şi mai bănuitor.

Jabavu are îmbrăcăminte de foarte bună calitate, deşi cămaşa-i este puţin ruptă, şi vorbeşte bine englezeşte. Cum ar fi putut să sosească tocmai atunci din kraal? Se uită la situpa lui Jabavu, adică actul pe care fiecare băştinaş african trebuie să-l aibă mereu asupra lui şi citeşte:

Băştinaş Jabavu
District Cutare
Kraal Cutare
Buletinul de înregistrare nr. X078910312.

Copiază datele într-un carnet şi-i dă situpa înapoi, spunându-i:

— Acum să-ţi arăt drumul spre Biroul permiselor şi dacă până mâine la ora asta n-ai permis ca să-ţi cauţi de lucru, ai s-o păţeşti.

Apoi poliţistul pleacă.

Jabavu merge pe străzi, aşa cum i s-a arătat, şi ajunge într-un cartier plin de case mici ca aceea a grecului. Irî ele trăiesc oameni cu sânge amestecat, despre care auzise el, dar pe care nu-i văzuse niciodată şi care sunt numiţi mulatri. Nu după mult ajunge la o casă mare, unde se găseşte Biroul permiselor şi uncie aşteaptă mulţi oameni negri, aşezaţi în rânduri lungi, care duc spre ferestrele şi uşile clădirii. Jabavu se aşază într-unul din rânduri, zicându-şi că oamenii ăştia sunt ca vitele care aşteaptă să fie adăpate, şi aşteaptă şi el. Rândul se mişcă foarte încet. Bărbatul dinainte şi femeia din spate nu înţeleg ce-i întreabă; atunci le vorbeşte englezeşte şi află că nu s-a aşezat bine, că trebuie să treacă în alt rând. Se îndreaptă politicos spre un poliţist care bagă de seamă să nu se întâmple dezordini sau să nu se işte vreo încăierare, îi cere lămuriri şi i se arată în ce rând să intre. Acum aşteaptă iar şi, fiindcă trebuie să stea fără să se mişte, aude glasul foamei, dar mai ales al foamei care vine din stomac, şi i se pare că-i trec prin creier valuri de lumină şi de întuneric, ca nişte ape mişcătoare, şi stomacul îi spune iar că, de când a plecat de acasă, de acum trei zile, a mâncat prea puţin şi Jabavu încearcă să-şi potolească dlirerea din stomac zicându-şi „O să mănânc îndată”, dar luminile i se învârtesc vijelios prin faţa ochilor, se simte înghiţit de întunericul greu, greţos, şi apoi îşi dă seama că

se află pe o duşumea rece, tare, că feţe de oameni sunt aplecate peste el, unele albe, altele negre.

Leşinase şi fusese adus în clădirea Biroului pentru permise. Feţele sunt blânde, dar Jabavu e îngrozit şi se zbate ca să se ridice pe picioare. Câteva braţe îl ajută şi e condus într-o cameră unde trebuie să aştepte ca să fie examinat de medic înainte de a primi permisul pentru a căuta de lucru. Mai sunt acolo şi alţi africani care n-au pe ei niciun fel de îmbrăcăminte. I se spune să-şi scoată îmbrăcămintea şi toţi se uită la el înveseliţi, fiindcă îşi încrucişează braţele pe piept, apărându-şi cămaşa, închipuindu-şi că vor să i-o ia. Îşi roteşte ochii cu desperare şi trece câtva timp până înţelege, se dezbracă şi se aşază gol în rând cu ceilalţi. Îi este frig din cauza foamei, deşi afară soarele arde. Unii după alţii, africanii sunt examinaţi şi medicul le pune un obiect lung şi negru pe piept, îi întoarce pe o parte şi pe alta. Fiecare fibră a lui Jabavu protestează, aude în el multe voci şi una din ele strigă:

— Sunt oare bou de mă întoarce pe o parte şi pe alta, aşa cum face doctorul ăsta alb?

Altă voce spune cu nelinişte:

— Dacă n-aş fi auzit că oamenii albi au multe meşteşuguri ciudate şi minunate în medicina lor, aş crede că obiectul ăsta negru cu care ne ascultă e o sculă de vrăjitor.

Vocea din stomac îi spune iar şi iar, fără pic de jenă, că-i este foame şi că va leşina din nou dacă nu mănâncă repede.

Până la urmă ajunge la doctor; medicul îl ascultă la piept, îl ciocăneşte, i se uită în gât, în ochi, la subsuoară şi la vintre. Ar vrea să-l omoare pe doctorul alb fiindcă îl atinge şi se uită la el în chipul ăsta. Dar în fiinţa lui îşi face loc şi răbdarea, primul dar pe care oraşul omului alb îl face omului negru. Răbdarea lucrează împotriva furiei. Şi când

doctorul spune că Jabavu e tare ca un bivol şi că e apt pentru muncă, băiatul poate ăă plece. Doctorul a mai spus ca Jabavu an* splina mărită, ceea ce înseamnă că a suferit de malarie şi că va mai suferi de boala asta; că are poate şi limbrici. Dar astea sunt boli prea comune ca să trezească interes şi ceea ce-l interesa pe doctor era vreo boală care să contamineze pe albi, dacă vă lucra în casele lor.

Când Jabavu se întoarce să plece, doctorul îl întreabă de ce i s-a făcut negru înaintea ochilor şi a căzut jos, iar Jabavu îi răspunde simplu că îi e foame. La auzul acestor vorbe un poliţist face un pas înainte şi-l întreabă de ce îi e foame. Jabavu răspunde că n-are ce să mănânce. La care poliţistul spune neliniştit:

— Bine, bine, dar bani n-ai? Căci dacă n-are, Jabavu va fi trimis într-un lagăr unde va primi demâncare şi un adăpost pentru noapte. Dar Jabavu răspunde că are un şiling.

— Atunci de ce nu-ţi cumperi mâncare?

— Fiindcă trebuie să păstrez şilingul ca să-mi cumpăr ceea ce-mi trebuie.

— Şi mâncare nu-ţi trebuie?

Oamenii râd când aud că cineva, care are un şiling în buzunar, leşină de foame, dar Jabavu tace.

— Acum trebuie să pleci de aici şi să-ţi cumperi singur demâncare şi să mănânci. Ai unde să dormi la noapte?

— Da – răspunde Jabavu, pe care întrebarea îl înspăimântă.

Apoi poliţistul îi întinde un permis care îi dă dreptul să-şi caute de lucru două săptămâni.

Jabavu se îmbrăcase şi acum scoate din buzunar hârtiile, printre care îşi păstrează situpa, ca să pună permisul cel nou lângă ele. Când umblă cu hârtiile, îi cade pe duşumea o foaie. Poliţistul se apleacă repede, o ridică şi o citeşte. Pe ea şedea scris:

„Domnul Mizi, strada a treia, nr. 33, cartierul băştinaşilor”.

— Aşadar, domnul Mizi este prietenul tău? îl întreabă bănuitor poliţistul.

— Nu, zice Jabavu.

— Atunci de unde ai bucata asta de hârtie cu numele lui?

Limba lui Jabavu înţepeneşte. După ce e întrebat din nou, murmură:

— Nu ştiu.

— Va să zică, nu ştii de unde ai bucata asta de hârtie? Nu ştii nimic despre domnul Mizi?

Poliţistul îi mai pune şi alte întrebări sarcastice, dar Jabavu îşi apleacă privirile şi-l aşteaptă răbdător să termine. Poliţistul scoate un carnet, scrie în el date amănunţite despre Jabavu şi-i spune că i-ar prinde mai bine dacă s-ar duce în lagărul pentru noii sosiţi în oraş. Jabavu refuză din nou şi repetă că are prieteni la care să doarmă.

— Da, văd eu ce prieteni ai – îi spune poliţistul, o remarcă pe care Jabavu nu o înţelege, şi apoi e liber să plece.

Jabavu pleacă de la Biroul pentru permise, fericit că are acest nou act, care îi dă dreptul să rămână în oraş. Nu-şi închipuie că primul poliţist care-l întrebase de nume îl va anunţa la secţia din care face parte şi va arăta că Jabavu este probabil hoţ? că poliţistul de la Biroul pentru permise va nota în dreptul numelui şi numărului său că e prieten cu primejdiosul agitator Itlizi.

Da, n-a trecut nicio jumătate de zi şi Jabavu a ajuns binecunoscut în oraş, şi totuşi, în timp ce merge pe străzi, se simte singur şi pierdut, ca un bou care s-a rătăcit de cireadă. Se opreşte la un colţ, privind mulţimea de africani care se îndreaptă grămadă spre cartierul băştinaşilor, pe jos sau cu bicicletele, vorbind, râzând, cântând. Jabavu se

gândeşte că se va duce să-l caute pe domnul Mizi. Se alătură mulţimii, dar merge foarte încet din cauza nenumăratelor lucruri noi pe care le are de văzut. Se uită la orice, mai ales la fete, care i se par necrezut de frumoase în rochiile lor drăguţe şi, după un timp, i se pare că una din ele parcă s-ar uita la el. Dar sunt atât de multe, încât nu poate să reţină chipul nici uneia. De fapt, multe se uită la el, fiindcă arată foarte bine în cămaşa lui galbenă şi în pantalonii noi. Unele îi fac chiar semne, dar el nu-şi poate închipui că semnele sunt pentru el şi se uită în altă parte.

După un timp îşi dă seama că o fată, care a trecut pe lângă el, se întoarce, că trece iar pe lângă el. E sigur, o recunoaşte după rochie. Are o rochie galbenă cu flori mari, roşii. Se uită în jur şi nu vede nicio altă rochie asemănătoare, aşa că fata trebuie să fie aceeaşi. Pentru a treia oară fata trece pe lângă el, foarte aproape, şi Jabavu vede că poartă pantofi frumoşi, verzi, că are

O bonetă croşetată din lină roz şi ca tine în mină o poşetă, ca femeile albe. Îi e ruşine când se uită la fata asta drăguţă şi totuşi ea îi aruncă nişte priviri pe care el nu le poate înţelege greşit. Se întreabă neîncrezător:

„Să-i vorbesc? Toată lumea ştie cât de neruşinate sunt femeile astea de la oraş; mai bine să aştept până învăţ cum să mă port cu ea. Să zâmbesc, ca să vină ea la mine?” Dar zâmbetul nu-i apare pe faţă. „Mă place?” Foamea creşte iar în Jabavu; i se întunecă înaintea ochilor. „Sigur că vrea bani, şi eu n-am decât un şiling”.

Fata merge acum lângă el, la o distanţă de un braţ. Îl întreabă galeş:

— Mă placi, frumosule, da?

Vorbeşte în englezeşte şi el îi răspunde:

— Da, îmi placi foarte mult.

— Atunci de ce te încrunţi şi te uiţi atât de supărat?

— Nu mă uit supărat – zice Jabavu.

— Unde stai? şi e atât de aproape că-i simte rochia cum îl atinge.

— Nu ştiu – răspunde el încurcat.

Când aude aşa, femeia începe să râdă, şi râde, şi-şi rostogoleşte ochii.

— Da ştii că eşti nostim, înţeleptule?

Şi râde înainte, aspru şi strident, într-un fel care îl surprinde, fiindcă râsul ei nu seamănă a râs.

— Unde pot găsi un loc de dormit? Nu vreau să mă duc în lagărul condus de agentul pentru băştinaşi – 1 se adresează el politicos, întrerupându-i hohotele. Ea se opreşte şi se uită la el surprinsă cu adevărat.

— Eşti de la ţară? îl întreabă după o pauză destul de lungă, uitându-se la hainele lui.

— Am venit astăzi din sat, am căpătat permis ca să caut de lucru, mi-e grozav de foame şi habar n-am de nimic – îi spune el, şi vocea îi sună umil, lucru care îl necăjeşte, fiindcă ar vrea să se poarte ca un om mare cu fata asta şi acum îi vorbeşte ca un copil. Mânia din el se agită slab, cu timiditate, apoi se potoleşte; e prea flămând, prea singur. Cât despre ea, s-a dat într-o parte, spre marginea trotuarului, şi merge tăcută, încruntată, îi spune:

— Ai învăţat englezeşte la misiune?

— Nu – zice Jabavu – în sat la mine.

Ea tace iar. Nu-l crede.

— Şi de unde ai cămaşa asta frumoasă şi pantalonii ăştia de om alb, aproape noi?

Jabavu şovăie, apoi, semeţindu-se, îi răspunde:

— I-am luat azi-dimineaţă dintr-o grădină pe lângă care treceam.

Şi femeia râde din nou, îşi rostogoleşte ochii şi spune:

— He-he, ce băiat deştept, vine direct din kraal şi fură cu atâta dibăcie!

Deodată se opreşte din râs fiindcă a vorbit numai ca

să câştige timp; nu-l crede. Merge mai departe, chibzuind. E membră a unei bande care caută astfel de băieţi necioplţi, de la ţară, ca să-i pună să fure şi să-i folosească pe măsură ce este nevoie. Vorbeşte cu el fiindcă-i place – azi e liberă, nu lucrează. Dar ce să facă? I se pare că Jabavu este membru al altei bande, ori poate că lucrează pe cont propriu şi, dacă ar fi aşa, banda ei trebuie să afle.

Îi mai aruncă o privire şi-l vede cât e de serios, cum merge cu un aer de aparentă indiferenţă. Se repede la el, cu ochii scăpărând, arătându-şi dinţii:

— Minţi! îmi tai piroane!

Jabavu se dă într-o parte. Vai, ce femei mai sunt şi astea!

— Nu mint – îi răspunde supărat. Aşa e cum îţi spun.

Se depărtează de ea, gândind: „Am fost un prost că am stat de vorbă cu asta, nu pricep purtarea unor astfel de fete”.

Ea, uitându-se după el, îi examinează picioarele desculţe şi decalce că n-a purtat niciodată încălţăminte… deci i-a spus adevărul. În acest caz, se hotărăşte deodată. Un băiat ripcioplit, care a putut să vină la oraş şi să fure cu atâta dibăcie fără să fie prins, este un talent care poate fi de folos. Se duce după el şi îi vorbeşte politicoasă:

— Spune-mi cum ai furat, ai fost foarte isteţ.

Şi vanitatea îl împinge pe Jabavu să povestească faptul aşa cum s-a întâmplat, iar ea ascultă gânditoare.

— N-ar trebui să porţi acum îmbrăcămintea asta – îi spune ea la urmă. Doamna albă a reclamat şi poliţiştii vor urmări pe noii veniţi în oraş ca să vadă dacă n-au astfel de lucruri.

Jabavu o întreabă surprins:

— Cum o să găsească o pereche de pantaloni şi o cămaşă într-un oraş plin de cămăşi şi de pantaloni?

Ea râde şi spune:

— Habar n-ai de nimic! Poliţiştii care ne

supraveghează sunt puzderie, ca muştele la miere; vino cu mine, ai să-mi dai hainele astea şi eu am să-ţi dau altele, tot aşa de bune, însă altele.

Jabavu îi mulţumeşte politicos, dar se codeşte. A înţeles că stă de vorbă cu o hoaţă. Nu se gândeşte că el însuşi e hoţ; furase chiar în ziua aceea, dar cu greu dă faptei numele ei adevărat. I se pare mai degrabă că a luat o firimitură de la masa unui om bogat. După o pauză, întreabă:

— Îl cunoşti pe domnul Mizi, din strada a treia, nr. 33?

Pentru a doua oară ea rămâne surprinsă şi tace. Apoi o cuprinde neîncrederea şi-şi spune: „Omul ăsta ori nu ştie nimic, ori e foarte şmecher”. Îi răspunde sarcastic, pe acelaşi ton ca poliţistul de la Biroul pentru permise:

— Ai prieteni de seamă. Cum să cunosc eu un om atât de important ca domnul Mizi?

Dar Jabavu îi povesteşte despre întâlnirea din noaptea trecută din desiş, despre domnul şi doamna Samu, despre cel care era cu ei, despre cele ce au discutat, cum l-au admirat fiindcă a învăţat singur să scrie şi să citească, cum i-au dat adresa domnului Mizi.

În cele din urmă, femeia îl crede şi-l înţelege; îşi spune:

„Nu trebuie să-l las să-mi scape. Ne va fi de mare ajutor la treaba noastră”. Dar apoi îi trece prin minte alt gând, mult mai puternic: „Ei, dar e băiat frumos…”

Jabavu o întreabă politicos:

— Îţi plac oamenii ăştia, domnul Samu, doamna Samu şi domnul Mizi?

Ea râde dispreţuitoare şi dezamăgită, fiindcă ar fi vrut ca băiatul să se gândească la ea, nu la alţii.

— Eşti nebun? Mă crezi şi pe mine nebună? Oamenii ăştia sunt absurzi. Îşi zic conducători ai popoarelor africane, vorbesc şi iar vorbesc, scriu scrisori guvernului:

„Vă rugăm, domnule ministru, vă rugăm. Daţi-ne demâncare, daţi-ne case, nu ne obligaţi să avem tot timpul permise!” După ce se roagă câţiva ani, guvernul le aruncă un şiling, iar ei spun: „Mulţumim, domnule ministru”. Sunt nişte proşti.

Apoi se apropie de el, îl ia de braţ şi-i spune:

— Pe lângă toate cele, sunt nişte netrebnici, n-ai văzut? Vino cu mine, am să te atut.

Merg împreună pe stradă, spre cartierul băştinaşilor şi ea îi povesteşte ce lucruri minunate vor face, despre filme, despre dansuri, despre beţii. Are grijă să nu-i pomenească despre furturi, ori despre bandele de borfaşi, ca să nu-l înspăimânte. Mai are şi alt motiv: omul care conduce banda o înfricoşează. Îşi zice:

„Dacă bărbatul ăsta inteligent şi proaspăt venit mă place, am să-l fac să se însoare cu mine, am să ies din bandă şi am să lucrez numai cu el”.

Fiindcă vorbele ei spun una, iar gândurile alta, Jabavu citeşte în purtările ei ceva care îl încurcă; n-are încredere în ea; în afară de asta, ameţeala îl cuprinde valuri-valuri şi sunt clipe când nu aude ce i se spune.

— Ce-i cu tine? îl întreabă ea, văzându-l că se opreşte şi închide ochii.

— Ţi-am spus că mi-e foame – îi răspunde din întunericul care-l înconjoară.

— Ai răbdare – îi spune ea nepăsătoare, căci a trecut atâta vreme de când suferea şi ea de foame, încât uitase ce simţi în starea asta. Se supără pe el fiindcă merge încet.

Apoi bagă de seamă că Jabavu se uită la o bicicletă cu un coş la spate, că întinde mâna după pâinea din coş. şi-l trage de mână.

— Ai înnebunit? îl întreabă cu voce ascuţită, înspăimântată, uitându-se împrejur, fiindcă pe stradă trec oameni.

— Mi-e foame – îi spune el iar, privind franzelele. Ea

scoate repede câteva monede dintr-un buzunar al rochiei, le dă vânzătorului şi-i întinde o franzelă lui Jabavu. El se opreşte şi începe să mănânce cu atâta poftă, că oamenii se întorc să-l privească şi râd, iar ea se uită la el contrariată, cu ochii mari, şi-i spune:

— Eşti un porc, nu un băiat drăguţ, aşa cum îmi trebuie mie.

Şi pleacă fără să-l aştepte, gândindu-se:

„Nu e decât un ţărănoi necioplit. Sunt nebună că mă uit la el”.

Dar lui Jabavu nu-i pasă. Mănâncă pâinea şi simte cum îi revin puterile, cum gândurile încep să-i umble mai bine prin cap. După ce termină de mâncat, se uită după fată, dar abia dacă-i mai vede rochia galbenă, în depărtare, pe stradă, şi poala rochiei se leagănă într-un fel care-i aduce aminte de batjocura vorbelor:

— Eşti un porc…

Se grăbeşte s-o ajungă; o ajunge şi-i spune:

— Îţi mulţumesc pentru pâine. Am fost tare flămâmL Eşti prietena mea.

Ea îi răspunde fără să se uite:

— Porcule, câine care nu ştie să se poarte!

— Nu, nu-i adevărat – răspunde el. Când un om» este atât de flămând, nu se mai gândeşte la purtări.

— Ţăranule! îi zice ea, legănându-şi şoldurile şi gândindu-se: „Nu e rău să-i arăt că ştiu mai multe decât el”.

Acum începe să vorbească Jabavu, cel cu stomacul plin de pâine şi cu puteri noi:

— Nu eşti decât o fată oarecare. În oraşul ăsta sunt multe fete drăguţe, tot aşa de nostime ca şi tine.

Zicând aşa, o depăşeşte şi caută cu privirea o altă fată drăguţă, dar ea aleargă după el.

— Unde te duci? îl întreabă zâmbind. Nu ţi-am spus că vreau să te ajut?

— Să nu mă mai faci ţăran – îi spune Jabavu măreţ, cu bărbăţie, căci într-adevăr nu-i pasă de ea mai mult decât de celelalte pe care le vede în jurul lui. Ea îi aruncă o privire scurtă, e uimită şi tace.

Acum, că şi-a umplut burta, Jabavu se uită iar cu interes în jurul lui, îi pune mereu întrebări şi ea îi răspunde cu plăcere.

— Ce sunt casele alea mari din care iese fum?

— Sunt fabrici.

— Ce-i cu locul ăla plin de grădiniţe cu cruci şi pietre în chip de copii cu aripi?

— Este cimitirul oamenilor albi.

Şi aşa, după ce au mers îndelung, cotesc de pe strada principală şi intră în cartierul băştinaşilor şi primul lucru pe care-l observă Jabavu este că pe câtă vreme în oraşul oamenilor albi pământul era ascuns sub iarbă, grădini ori asfalt, aici se ridică nori de praf, groşi, roşii, care întunecă lumina soarelui, că din pricina asta pomii arată ca şi cum ar fi trecut pe acolo un roi de lăcuste, atât erau de prăfuiţi şi de golaşi. Pe de altă parte, în jurul lui roia un număr atât de mare de africani, încât trebuia să se ţină tare, ca o stâncă în mijlocul unui curent iute.

Mai pune şi alte întrebări şi află că terenul acela mare şi gol este pentru jocul de fotbal, că celălalt e pentru lupte greco-romane, şi, în sfârşit, ajung în cartierul de locuinţe. Acestea sunt asemenea casei grecului, mici, urâte, golaşe. Dar sunt foarte multe şi foarte aproape unele de altele. Femeia rosteşte saluturi cu vocea ei ascuţită, stridentă, şi Jabavu bagă de seamă că uneori e numită Betty, alteori Nada, câteodată Eliza. O întreabă:

— De ce ai atâtea nume?

Ea râde şi răspunde:

— De unde ştii că în mine nu sunt mai multe fete?

Şi iată că acum, pentru prima dată, râde şi el ca ea, tare şi răsunător, aplecându-se din mijloc, fiindcă i se pare

că a auzit o glumă grozavă. Apoi se îndreaptă şi-i spune:

— Am să te c-hem Nada.

Ea îi răspunde repede:

— Numele meu din kraal pentru un băiat din kraal.

— Nu – îi spune el pe loc – îmi place Betty.

Ea îşi lipeşte coapsa de a lui.

— Prietenii mei buni îmi zic Betty.

El îi spune apoi că ar vrea să vadă tot oraşul acum, înainte de lăsarea întunericului, şi ea îi răspunde că n-au să zăbovească mulţi ani aici.

— Oraşul omului alb e foarte mare şi-ţi trebuie multe zile ca să-l vezi. Dar oraşul nostru e mic, deşi suntem de zece, de douăzeci, de o sută de ori mai mulţi decât ei.

Apoi adaugă:

— Asta înseamnă la ei dreptate – şi îl priveşte, ca să vadă ce efect au vorbele ei.

Dar Jabavu îşi aminteşte că domnul Samu a folosit aceleaşi cuvinte, numai că în gura lui ele sunau altfel. Se încruntă şi Betty, văzându-i încruntarea, îi arată drumul mai departe şi-i vorbeşte despre altceva. Căci dacă el n-o înţelege, ea înţelege că ceea ce oamenii luminii – aşa sunt ei numiţi – i-au spus lui Jabavu, i se va întipărit puternic în minte, şi se gândeşte: „Dacă nu sunt atentă, are să se ducă la domnul Mizi şi am să-l pierd şi cei din bandă vor fi foarte supăraţi”.

Când trec de casa domnului Mizi, strada a treia, nr. 33, ea face câteva glume aspre despre acesta, dar Jabavu tace şi Betty se gândeşte: „Să-l las să se ducă acum la domnul Mizi? Dacă se duce mai târziu, ar putea fi periculos”. Totuşi nu îndrăzneşte să-l lase să se ducă, simte că-i vine greu, că-i bate inima pentru Jabavu. Îl conduce pe străzi politicoasă, blândă, răspunde la toate întrebările lui, deşi ignoranta de care dă Jabavu dovadă o nelinişteşte adesea. Îi arată că locuinţele mai bune, care au două camere şi bucătărie, sunt ale africanilor bogaţi; că

locuinţele acelea mari, de formă ciudată, sunt numite „colibe Nissen” şi că în ele dorm laolaltă douăzeci de oameni, că magaziile cele mari numite „Old Brick” sunt pentru cei ce câştigă foarte puţin? că această clădire e Palatul, unde se ţin întruniri şi se dau baluri. Ajung apoi la un loc mare, viran, plin cu oameni. Este piaţa; poliţiştii mişună pretutindeni, cu cravaşele în mână. Jabavu se gândeşte că o franzeluţă, deşi albă şi gustoasă, înseamnă prea puţin pentru un stomac ca al lui, care a stat gol atâta vreme şi se uită la feluritele soiuri de alimente până când Betty îi spune:

— Aşteaptă, peste puţin o să mâncăm mai bine.

Şi Jabavu se uită la oamenii care cumpără alune americane sau turtite de mălai prăjit pentru cină şi pe loc se simte superior lor, din cauza vorbelor lui Betty.

Apoi îl scoate de acolo, fiindcă ea trăise atât de mult în această parte a oraşului, încât nu mai găseşte nimic interesant aici, aşa cum găseşte el, care se uită după toţi oamenii. Acum se depărtează de centru şi-i spune:

— Mergem în Polonia.

E gata să râdă şi Jabavu înţelege că e vorba de o glumă. O întreabă:

— Cum e gluma asta cu Polonia?

Îi răspunde repede, înainte ca râsul s-o podidească prea tare:

— În războiul dintre albi care tocmai s-a terminat a fost trasă şi o ţară, Polonia, unde s-a dat o bătălie grozavă, cu bombe multe şi aşa locul spre care mergem se cheamă Polonia, din cauza bătăilor şi scandalurilor de acolo.

Îşi dă drumul şi râde din plin, dar se opreşte când vede că Jabavu rămâne serios şi tăcut. Băiatul se gândeşte: „Nu-mi trebuie bătăi şi scandaluri”.

Sfioasă, cu glasul slab, ca de copil, îi spune:

— Atunci mergem la Johannesburg; iar el, nevrând să pară înspăimântat, o întreabă:

— Şi aici, unde e gluma?

Ea îi răspunde:

— Locul ăsta e numit Johannesburg, fiindcă şi în Johannesburg sunt bătăi şi scandaluri.

Fata se încovoaie acum de râs şi Jabavu râde din politeţe. Apoi, văzând că la el e numai politeţe şi voind să-l impresioneze, îi spune suspinând adânc, cu sentiment:

— Da, şi albii ăştia care ne tot spun: uitaţi-vă cum v-am scăpat de luptele nenorocite dintre triburi şi v-am adus pacea! Dar ei înşişi Se un de războaie şi omoară atât de multă lume, încât nu-ţi vine să crezi când citeşti în ziare că numărul morţilor e atât de mare.

Aşa a auzit ea că spunea domnul Mizi, la o întrunire, şi când îşi dă seama că Jabavu e impresionat, vorbeşte mai departe cu mândrie:

— Da, şi asta numesc ei civilizaţie!

După care Jabavu o întreabă:

— Nu înţeleg, ce este civilizaţia?

Ea* răspunde ca o profesoară:

— E felul de viaţa al albilor, cu case şi cinematograf, şi cow-boy, şi alimente, şi biciclete.

— Atunci îmi place civilizaţia – zice Jabavu cu cea mai mistuitoare foame din el, şi Betty râde prietenoasă şi-i spune:

— Dar ştii că eşti mare zurbagiu, prietene, îmi placi!

Ajung acum într-un cartier urât, în care se află şiruri de adăposturi multe şi înalte, construite din cărămizi, şi magherniţe din bidoane de gaz turtite, ori din lăzi şi cutii, şi pretutindeni domneşte un miros greu.

— Aici e Polonia Johannesburg – zice Betty, mergând atentă cu pantofii ei frumoşi printre murdării şi gunoaie. Ochii îngroziţi ai lui Jabavu văd un om prăbuşit în iarbă.

— N-are unde să doarmă? întreabă el prosteşte, şi ea îl trage de mână şi-i spune:

— Hai, lasă-l, e beat-turtă, nu fi nătărău!

Acum Jabavu se află pe teritoriul ei şi e înfricoşat; ea adoptă un ton mai sacadat, de superioritate. Jabavu o urmează, dar nu-şi poate dezlipi ochii de la omul care pare mort. O urmează pe Betty, însă cu inima grea, neliniştit. Nu-i place locul ăsta, şi-l cuprinde spaima.

Pătrund apoi într-o căsuţă mai retrasă şi el îşi regăseşte cumpătul. Sala în care intră e din cărămizi netencuite, are o bancă de-a lungul pereţilor şi câteva scaune într-un colţ. Duşumeaua e din ciment roşu, iar pe căpriori sunt prinse în cuie fâşii de hârtie colorată. Mai sunt şi două uşi; una se deschide şi apare o femeie. E foarte grasă, are faţa tuciurie, latră şi lucioasă, ocfyii mici şi iscoditori. Poartă o pânză albă legată în jurul capului şi o rochie roz, curată, din bumbac. Ţine de mină un băieţel drăgălaş şi curat. Se uită întrebător la Betty, care zice:

— L-am adus pe Jabavu, prietenul meu, ca să doarmă aici la noapte.

Femeia dă din cap şi se uită la Jabavu; el îi zâmbeşte, fiindcă o place şi se gândeşte:

„E o femeie cumsecade, din vremea veche, simţită şi respectabilă, iar băieţelul e simpatic”.

Iese cu Betty din încăperea aceea mare şi intră în alta. Face bine că nu spune ceea ce gândeşte, căci altfel ea de bună seamă l-ar lăsa în voia sorţii, ca pe un nătâng de care nu se lipeşte învăţătura; fiindcă, pe cât este de adevărat că femeia asta, doamna Kambusi, este bună în felul ei, şi respectabilă în felul ei, tot atât este de adevărat că inteligenta i-a dat posibilitatea să ţină localul cel mai rentabil din oraş şi că numai o dată a fost chemată la judecată, şi atunci ca martor. Are patru copii, de la mai mulţi bărbaţi, şi femeia asta înţeleaptă i-a trimis pe cei trei copii mai mari departe, la o şcoală catolică, unde vor creşte şi se vor instrui fără să ştie de unde vin banii pentru învăţătura lor. Copilul cel mic va pleca şi el la şcoală în anul următor, înainte de a înţelege ce face doamna

Kambusi. Are de gând să-şi trimită copiii apoi la o şcoală din Anglia ca să ajungă medici şi avocaţi. Căci e foarte, foarte bogată.

Camera în care se află îl face pe Jabavu să se simtă tulburat şi neliniştit. E atât de mică, încât abia e loc pentru un pat îngust, un pat pe picioare, şi în jurul lui e doar atât spaţiu cât să poţi circula. Într-un cui, bătut în peretele de lemn, atârnă câteva rochii. Betty stă pe pat şi se uită provocator la Jabavu. Dar el rămâne nepăsător, îşi roteşte ochii în jur, şi-i poartă pe tavanul scund, pe pereţii înguşti şi se gândeşte:

„Mamă-Doamne, cum să trăiesc într-o cutie, ca puii de găină!”

Observând cât e de neatent, fata îi spune blând:

— Poate vrei să mănânci ceva?

Ochii lui se întorc spre ea şi îi răspunde:

— Îţi mulţumesc, sunt încă tare flămând.

— Am să-i spun doamnei Kambusi – zice ea cu vocea aceea blândă, dulceagă, care lui nu-i face plăcere, şi iese afară. După un timp îl cheamă. Părăseşte camera cea mică, trece prin sală şi pătrunde prin uşa a doua într-o încăpere care îl lasă mut de uimire. Vede acolo o masă acoperită cu o cuvertură adevărată, cu multe scaune în jur, şi o maşină mare de gătit după modelul celor ale oamenilor albi. Niciodată n-a stat Jabavu pe un scaun, dar acum se aşază şi se gândeşte:

„Nu mai e mult şi o să am şi eu astfel de scaune pentru bunăstarea făpturii mele”.

Doamna Kambusi are treabă la maşina de gătit, şi nişte mirosuri îmbătătoare vin de la oalele de pe maşină. Betty pune pe masă furculiţe şi cuţite şi Jabavu se întreabă cum să pună mâna pe ele fără să se vadă cât este de neştiutor. Băieţelul şade în faţa lui şi se uită cu ochi mari, solemn, şi Jabavu se simte mai mărunt chiar şi decât copilul ăsta, care se pricepe la scaune, la furculiţe şi la

cuţite.

Când mâncarea e gata, încep să măiiânce. Jabavu se uită cum fac ceilalţi, apoi izbuteşte să-şi sileascâ degetele greoaie să mânuiascâ furculiţa şi cuţitul, scule complicate, şi îşi uită repede stângăcia din cauza plăcerii cu care se înfruptă din aceste noi şi delicioase mâncăruri. Iată iar peşte, care vine tocmai din marile lacuri din Nyasaland, uite şi zarzavaturi, care plutesc într-un lichid gras şi savuros, uite şi prăjituri moi şi dulci, presărate cu zahăr roz. Jabavu mănâncă şi mănâncă până când îşi simte stomacul umflat şi sătul, apoi observă că doamna Kambusi îl urmăreşte.

— Ai fost tare flămând – observă ea cu simpatie, vorbind în limba lui maternă. Lui Jabavu i se pare că nu şi-a mai auzit limba de luni întregi, nu numai de trei zile, şi-i spune recunoscător:

— Ah, prietenă, eşti de-a noastră…

— Am fost – îi răspunde doamna Kambusi cu un zâmbet reţinut şi el tace iar, stingherit. Simte o trăsătură aspră în felul ei de a fi şi totuşi asprimea ei nu înseamnă cruzime faţă de el. Ochii ei sunt pătrunzători, se mişcă iute, ca nişte scântei negre, şi-i spune: – Am să-ţi dau o lecţie Ascultă-mă. La ţară intrăm în casă şi dăm binele fraţilor noştri şi primim ospeţia lor în virtutea dreptului de sânge şi de rudenie. Aici însă nu e aşa; fiecare om e un străin piuă nu dovedeşte că e prieten. La fel şi orice femeie – adaugă ea uitându-se la Betty.

— Am mai auzit astea, măicuţă – îi spune Jabavu recunoscător.

— Ce ţi-am spus până acum? Nu sunt măicuţa ta.

— Totuşi – zice Jabavu – uite, vin la oraş şi cine-mi pune mâncarea în faţă: o femeie din neamul meu.

Ea îi răspunde liniştită, vorbind englezeşte de data asta:

— Vei plăti pentru mâncarea ta, fiindcă vii aici ca

prietenul lui Betty, nu al meu.

Lui Jabavu îi îngheaţă sufletul când aude aşa ceva, fiindcă n-are bani de mâncare. Apoi se uită din nou în ochii inteligenţi ai acestei femei şi vede în ei bunătate.

Vorbind iarăşi în limba lor maternă, femeia continuă:

— Şi acum, bagă de seamă. Fata asta de aici, al cărui nume nu vreau să-l rostesc ca să nu înţeleagă că vorbim despre ea, mi-a spus ce e cu tine. Mi-a istorisit despre întâlnirea ta cu oamenii luminii în desiş, astă-noapte, cum au prins dragoste pentru tine, cum ţi-au dat numele prietenului lor de aici, n-am să-i rostesc numele, fiindcă oamenii care sunt prietenii fetei ăsteia – uite-o cum caută să înţeleagă ce vorbim – nu-i iubesc pe oamenii luminii. Vei înţelege de ce nu-i iubesc după ce vei sta mai mult în oraş. Iată însă ceea ce vreau să-ţi spun: Probabil că, asemenea multor băieţi nou veniţi la oraş, ai nişte idei grozave despre viaţă, despre ceea ce vei face. Viaţa însă e grea, mai grea decât îţi închipui tu acum. Viaţa mea a fost grea şi mai e şi acum, deşi m-am descurcat foarte bine, fiindcă am avut cap. Dacă aş avea norocul s-o iau de la început, ştiind ceea ce ştiu acum, n-aş arunca bucăţica asta de hârtie cu numele scris pe ea. E mare lucru să intri în casa aceea ca prieten, să fii prietenul acelui om… tine minte.

Jabavu ascultă, îşi apleacă ochii. I se pare că vorbesc două voci în el. Una-i spunea „E o femeie cu multă experienţă; fă aşa cum zice ea, te învaţă de bine”.

Şi cealaltă: „Aşa, uite altă pisăloagă care îţi dă sfaturi; o bătrână care a uitat ce înseamnă să fii tânăr, care ar vrea să fii tot atât de potolit şi de adormit ca ea”.

Femeia continuă, aplecându-se înainte, cu ochii aţintiţi într-ai lui:

— Ascultă-mă bine. Când am auzit că ai intrat în legătură cu oamenii luminii încă înainte de a intra în oraş, m-am întrebat cum se face că ai dat peste un astfel de noroc. Apoi mi-am amintit că din mâinile lor ai căzut în

cele pe care le vedem acum pe masă, frământându-se de necaz fiindcă stăpâna lor nu înţelege ceea ce vorbim. Prietene, norocul tău e foarte amestecat. Totuşi e foarte puternic, fiindcă mii de oameni din neamul nostru vin la oraş şi habar n-au nici de oamenii luminii, nici de oamenii întunericului, pentru care lucrează fata asta foarte rea de aici. Aud poate despre ei prin alţii. Dar fiindcă s-a întâmplat că poţi să alegi, vreau să-ţi spun, să fi vorbesc acum ca o femeie din neamul tău, ca măicuţa ta, că eşti un prost dacă nu te desparţi de fata asta şi dacă nu te duci imediat în casa a cărei adresă o ştii.

Se opreşte, se ridică şi continuă:

— Şi acum, să luăm un ceai.

Toarnă în ceşti ceai tare, dulce. Jabavu gustă pentru prima dată băutura asta şi i se pare foarte bună. Bea şi îşi ţine ochii aplecaţi de teamă să nu-i întâlnească pe ai lui Betty. Simte că e mânioasă. Şi nu vrea nici ca doamna Kambusi să-l înţeleagă, să priceapă ceea ce gândeşte, şi anume că nu vrea s-o părăsească pe Betty – mai târziu poate, nu imediat. Acum, când e sătul şi odihnit, dorinţa lui e să rămână cu fata. Se ridică amândoi şi el îşi ţine ochii tot în pământ; observă că Betty pune pe masă banii datoraţi pe mâncare. Dar câţi bani! A pus patru şilingi de fiecare şi-l cuprinde admiraţia pentru femeile astea care umblă cu atâţia bani. Apoi o privire iute spre doamna Kambusi îi arată că ea îl urmăreşte cu ochi grei, ironici, ca şi cum ar înţelege de minune tot ce se petrece în mintea lui.

— Îţi mulţumesc pentru ceea ce mi-ai spus – i se adresează el, fiindcă nu vrea să-i piardă bunăvoinţa.

— Să-mi mulţumeşti când vei trage folos din sfaturile mele – îi răspunde ea şi, fără să se mai uite la el, ia în mină o carte, pune copilul pe genunchi şi, în timp ce tinerii ies spunându-i bună seara, ea începe să-l înveţe pe copil din carte.

— Ce ţi-a spus? îl întreabă Betty cum ies pe uşă.

— M-a sfătuit cum să mă port în oraş – îi răspunde Jabavu şi continuă, vrând să afle amănunte despre ea: E o femeie bună şi deşteaptă.

Dar Betty râde dispreţuitor.

— E cea mai mare ticăloasă din oraş.

— Cum aşa? o întreabă el speriat. Dar ea îşi leagănă şoldurile şi răspunde:

— Ai să vezi.

Jabavu n-o crede. Intră în camera ei.

Se culcă şi când se trezeşte, vede că fata stă la picioarele patului, privindu-l nerăbdătoare.

— Dormi ca un pui când apune soarele.

El îi răspunde lenevos:

— Sunt obosit după drumul făcut din kraal până aici.

— Dar eu nu sunt obosită – zice ea uşor, şi adaugă: La noapte am să dansez, dacă nu cu tine, atunci cu altcineva.

Jabavu nu scoate o vorbă, cască numai.

După un timp, vorbeşte tot ea, cu glas umil, blând:

— Te-am necăjit numai. Hai, scoală-te, leneşule! Nu vrei să vezi balul! Şi adaugă şireată: Să vezi cum îşi conduce localul inteligenta doamnă Kambusi.

În clipa asta pe Jabavu pare că nu-l interesează nici doamna Kambusi, nici ceea ce a spus ea. Cască, se dă jos din pat, îşi trage pantalonii, apoi îşi piaptănă părul. Ea îl urmăreşte cu privirile. E supărată, dar îl admiră.

— Băiat din kraal – spune ea încet – eşti în oraş de o jumătate de zi, dar te porţi ca şi cum te-ai şi plictisit de el.

Lui îi plac vorbele astea, cum de altfel le şi era scopul, şi o mângâie un pic? ei îi face plăcere, însă îl cârpeşte şi râde, şi trec amândoi în camera vecină. Aici se află strânşi o mulţime de oameni care stau pe bănci, de-a lungul zidurilor, iar în fund, pe scaune, sunt câţiva care au instrumente muzicale. Prin uşa deschisă vede că afară e noapte. Intră din ce în ce mai multă lume.

— Va să zică aşa arată un local? zice Jabavu mirat, fiindcă tot ce vede pare foarte respectabil. Dar ea îi spune:

— Ai să vezi cum arată.

Muzica începe să cânte. Orchestra e alcătuită dintr-un saxofon, o chitară, un bidon de gaz în loc de tobă, o trompetă şi două cutii care sunt izbite una de alta. Jabavu n-a mai auzit astfel de muzică. Deocamdată, oamenii nu dansează; stau pe loc şi ţin în mâini nişte căni de cositor şi îşi mişcă iute membrele înainte şi înapoi, îşi bâţâie capetele şi umerii pe măsură ce îi cuprinde ritmul muzicii.

Apoi se deschide cealaltă uşă şi intră doamna Kambusi. Arată ca mai înainte, curată şi demnă în rochia ei trandafirie. Ţine în mână un urcior foarte mare şi trece de la cană la cană, turnând în fiecare lichidul din urcior şi întinzând mâna liberă după bani. E urmată de un băieţaş. Nu e băiatul ei; acela doarme în camera vecină şi n-are voie nici măcar să vadă ce se petrece aici. Acesta e un băiat pe care doamna Kambusi l-a tocmit de la o familie săracă şi treaba lui e să se ducă afară, în întuneric, la locul unde e îngropat un burduf cu skokian şi să aducă din băutura asta pe măsură ce e nevoie. Dacă vine poliţia, în local nu se găseşte băutură. Tot el ia banii şi-i pune într-un loc sigur, sub ziduri.

Skokianul e o băutură păcătoasă, dăunătoare, a cărei fabricaţie e interzisă. Se prepară repede, într-o singură zi, din mai multe substanţe diferite. Acum e făcută din mălai, zahăr, tutun, spirt metilic, cremă de ghete şi drojdie. Unii fabricanţi de skokian folosesc şi obiecte vrăjite ca, de pildă, un picior de mort, dar doamna Kambusi nu crede în vrăji. Câştigă destui bani şi fără ele.

Când ajunge lângă Jabavu, îl întreabă încet, în limba lor:

— Vrei să bei?

— Da, măicuţă – zice el umil – vreau să gust.

Ea îi spune:

— Niciodată nu l-am gustat, deşi îl fac în fiecare zi. Dar ţie îţi dau puţin.

Îi toarnă doar o jumătate de cană, în loc să i-o umple, şi Jabavu îi spune, cu voce de băiat supărat, posomorât, flămând:

— O vreau plină.

Ea se opreşte din mersul în jur şi-i aruncă o privire de dispreţ amar:

— Eşti un prost. Oamenii inteligenţi fac otrava asta ca s-o bea proştii. Eşti şi tu unul dintre proşti.

Şi îi toarnă skokian până îi umple cana; zâmbeşte, fiindcă nu vrea să înţeleagă cineva cât e de supărată, şi trece mai departe pe lângă bărbaţii şi femeile care aşteaptă şezând pe bănci, făcând glume şi râzând; băiatul din spatele ei duce o tavă plină cu bomboane, nuci, peşti şi prăjituri presărate cu zahăr.

Betty îl întreabă invidioasă:

— Ce ţi-a spus?

— Îmi dă să beau pe gratis, fiindcă suntem din acelaşi loc.

Şi adevărul e că femeia a uitat să ia bani de la Jabavu.

— Te place – îi spune Betty şi el se bucură că o vede geloasă.

„Aşa – îşi spune el în sine – femeile astea înţelepte, de la oraş, sunt tot aşa de simple ca fetele de la ţară”.

Cu gândul ăsta îi trimite doamnei Kambusi, în partea cealaltă a sălii, un anumit fel de zâmbet, dar doamna Kambusi se uită la el dispreţuitoare şi Betty râde. Jabavu sare în picioare ca să-şi ascundă ruşinea şi începe să danseze. Totdeauna a fost un mare dansator.

Dansează îmbietor în jurul fetei, aruncându-şi picioarele înainte, până când fata începe să râdă, se ridică şi i se alătură şi într-o clipă sala e plină de oameni care se răsucesc, bat din picioare şi strigă, şi aerul se umple de

praf, tavanul se zguduie, până şi pereţii par să tremure. Lui Jabavu i se face sete şi se apleacă spre cana lui, de pe bancă. Soarbe o gură plină – şi parcă soarbe foc. Tuşeşte, se scutură şi Betty râde.

— Băiat din kraal – zice ea, dar vocea îi e mângâietoare, admirativă.

Batjocorit, Jabavu ridică iar cana şi o goleşte şi băutura îl pătrunde, îi aprinde picioarele, pântecul şi creierii cu flacăra nebuniei. Abia acum Jabavu dansează într-adevăr, mai întâi ca un taur, vârându-se în faţă, ţinându-şi capul aplecat şi umerii încovoiaţi, respirând iute, apoi, ca un cocoş, pe vârfurile degetelor, cu braţele depărtate, ridicându-şi sus genunchii şi izbind cu călcîiele de pământ, şi tot timpul fata se răsuceşte şi tremură în faţa lui, legănându-şi şoldurile, zvâcniiidu-şi sânii, sudoarea curgându-i şiroaie.

După un timp, doamna Kambusi îşi face iar turul cu urciorul ei mare şi alb. Când el îi întinde cana, ea i-o umple zâmbindu-i larg, deschis, şi zicându-i:

— Bine faci, înţeleptule, bea, bea cât poţi de mult!

De data asta doamna Kambusi întinde mina şi Betty e aceea care-i dă banii. El dă cana duşcă şi tăria băuturii îl face să se cutremure, să vadă sala învârtindu-se în jurul lui. Intră iar să danseze în îmbulzeală, printre oamenii transpiraţi şi săltăreti, şi dansează ca un demon, şi pe fată îi luceşte flacăra nebuniei. Mai târziu, dar nu ştie cât de târziu, aude vocea doamnei Kambusi strigând: „Poliţia!” Betty îl apucă şi-l trage pe bancă; prin aburii băuturii şi ai ameţelii, vede că toţi îşi golesc cănile şi băiatul le umple repede cu limonadă. Apoi, la un semn al doamnei Kambusi, trei perechi se ridică şi dansează, dar în alt chip. Când doi poliţişti negri intră în sală, nimeni nu bea skokian, se dansează liniştit şi orchestra cântă o melodie fără pic de foc în ea.

Doamna Kambusi, calmă de parc-ar da la râşnită

porumb în sat la ea, zâmbeşte poliţiştilor. Aceştia dau ocol sălii, uitându-se prin căni, dar ştiu că n-or să găsească picătură de skokian, fiindcă au mai fost deseori pe aici. Lucrurile se desfăşoară de parcă-ar fi în vizită la nişte prieteni vechi. Când au isprăvit de căutat skokianul, încep să se uite după cei ce n-au permis. În clipa asta doi oameni o zbughesc pe uşă, pe când doamna Kambusi zâmbeşte şi ridică din umeri ca şi cum ar spune: „Nu e vina mea că n-au permise”.

Când poliţiştii au ajuns la el, Jabavu le arată permisul care-i dă drept să caute de lucru şi situpa. E întrebat când a venit în oraş şi el răspunde:

— Azi-dimineaţă.

Poliţiştii se uită unul la altul, apoi unul din ei întreabă:

— De unde ai îmbrăcămintea asta frumoasă?

Jabavu îşi rostogoleşte ochii, picioarele i se încordează şi e gata să sară la uşă, când doamna Kambusi se apropie şi spune că ea i-a dat cu ce să se îmbrace. Poliţiştii ridică din umeri şi unul îi spune lui Jabavu:

— Pentru o singură zi, ai făcut treabă bună.

Omul i-a vorbit în silă şi Jabavu simte mâna lui Betty pe braţul lui şi-i aude glasul:

— Stai liniştit, nu vorbi.

El tace. La plecare, poliţiştii iau cu ei patru bărbaţi şi o femeie care n-au permisele legale. Doamna Kambusi îi conduce până afară şi strecoară o liră în mâna fiecăruia; fac veseli schimb de amabilităţi şi doamna Kam-< buşi se întoarce zâmbind.

Căci doamna Kambusi şi-a condus localul atâta vreme şi cu atâta profit nu numai fiindcă e femeie deşteaptă şi face în aşa fel încât în casa ei să nu se găsească nici skokian, nici sume mari de bani, dar şi fiindcă dă bani poliţiei. În măsura în care un astfel de local poate fi în ordine, al ei este în ordine. Dacă poliţia caută vreun

răufăcător, poliţiştii descind mai întâi în alte taverne unde se consumă skokian. Deseori doamna Kambusi le trimite un mesaj:

„Căutaţi pe cutare care a făcut scandal noaptea trecută? îl veţi găsi în cutare loc”.

O astfel de situaţie mulţumeşte pe toată lumea, cu excepţia poate a celor ce beau skokian, dar nu e vina doamnei Kambusi că pe lumea asta sunt atâţia proşti.

După câteva minute de acalmie – prudentă mai înainte de toate! – doamna Kambusi face un semn orchestrei, muzica îşi schimbă ritmul şi dansul reîncepe. Acum, însă, Jabavu nu-şi mai dă seama de ce face. Oamenii îl văd dansând, strigând, bând, dar el nu-şi mai aminteşte ce s-a întâmplat după plecarea poliţiei. Când se trezeşte, e întins pe pat; după tăria şi culoarea luminii înţelege că e spre prânz. Încearcă să-şi ridice capul, dar îl lasă înapoi cu un geamăt de durere. Niciodată nu s-a simţit ca acum. În capul lui şi-a găsit sălaş ceva greu şi dezlânat, care se rostogoleşte la orice mişcare şi fiecare gest dă naştere unor valuri de durere care îi străbat tot corpul. I se pare că i s-a dizolvat carnea şi totuşi se luptă să nu se dizolve totul; durerea muşcă din el de parcă l-ar tăia cu cuţitele; dacă-şi mişcă un mădular, acesta îi atârnă greu, îi cade lipsit de putere. Zace aşa chinuindu-se şi dorindu-şi moartea; câteodată ochii i se întunecă, apoi e orbit de lumină şi după mult timp simte ceva greu care-i apasă braţul şi-şi aduce aminte că o fată e lângă el. Ca şi el, zace şi ea, şi se chinuie, şi geme şi rămân amândoi îndelungi aşa. După-amiază, târziu, se scoală şi se uită unul la celălalt. În ochi le sticlesc încă scântei, aşa că nu pot vedea lămurit. Jabavu îşi spune:

„Urâtă mai e şi femeia asta!”

Ea gândeşte despre el aidoma, se dă jos din pat şi se duce clătinându-se la fereastră, unde rămâne aplecată.

— Bei deseori din porcăria asta? o întreabă Jabavu.

— Ai să te obişnuieşti – îi răspunde ea posomorâtă.

— De câte ori bei?

În loc să-i răspundă direct, ea îi explică:

— Ce să facem? Avem o singură sală de bal şi suntem mii. – în sala de bal încap cel mult trei-patru sute de oameni. Acolo se vinde bere proastă, fabricată de albi, care nu ştiu s-o facă bună ca a noastră. Şi poliţia ne pândeşte ca pe copii. Ce să facem?

Vorbele ei amare nu-l impresionează câtuşi de puţin, fiindcă nu exprimă ceea ce simte ea într-adevăr, ci ceea ce a auzit de la alţii. Apoi tânărul se miră că fata mai trăieşte după ce bea atâta. Îşi lasă capul pe mână şi se apleacă încet înainte şi înapoi, gemând. Clătinatul îi face rău şi se opreşte. Vremea trece şi întunericul începe să se aştearnă.

— Să ne plimbăm puţin – îi spune ea – o să ne facă bine.

Jabavu se dă jos din pat şi trece împleticindu-se în camera vecină, şi ea îl urmează. Doamna Kambusi, auzindu-i, îşi vâră capul pe uşă şi-i întreabă cu glasul dulce, politicos şi dispreţuitor:

— Ei, bunul meu prieten, îţi place să bei skokian?

Jabavu îşi apleacă ochii:

— Măicuţă, niciodată n-am să mai gust porcăria asta.

Ea îl priveşte ca şi cum ar spune: „Bine, vom vedea!”

şi-l întreabă:

— Vrei să mănânci?

Jabavu se scutură, simţind că-l apucă iar durerile, şi-i răspunde:

— Măicuţă, niciodată n-am să mai mănânc.

Dar fata intervine:

— Habar n-ai! Da, mâncăm! Hrana goneşte suferinţa.

Doamna Kambusi dă din cap şi se retrage după uşă? cei doi pleacă să se plimbe, mişcându-se ca nişte găini plouate, printre colibele încropite din bidoane şi cârpe, apoi prin câmpia cu iarbă murdară, prăfuită.

— E o băutură păcătoasă – zice ea cu nepăsare – dar dacă n-o bei în fiecare zi, nu-ţi face rău. Trăiesc aici de patru ani şi beau de vreo două-trei ori pe lună. Îmi plac băuturile albilor, dar legea ne opreşte să le cumpărăm fiindcă, zic ei, ne învaţă la rele, şi atunci trebuie să plătim în plus mulatrilor, ca să cumpere ei pentru noi.

Simt acum că picioarele nu-i mai ascultă, se opresc şi vântul serii le mângâie obrajii. Adierea vine de departe, dinspre desişurile şi kopjele care se văd la câteva mile ca nişte grămezi negre sub stelele luminoase. Vântul e răcoros, durerea li se mai potoleşte şi se înapoiază, mergând încet, dar mai apăsat. La uşa unei case văd un om zăcând nemişcat şi Jabavu nu mai are acum nevoie să întrebe ce s-a întâmplat cu el. Se opreşte totuşi, voind să-l ajute, fiindcă omul are hainele pătate de sânge. Fata îi aruncă o privire iute, neliniştită.

— Eşti nebun? Lasă-l în pace! şi-l trage de acolo.

Jabavu o urmează, uitându-se înapoi la omul rănit, şi zice:

— E adevărat că în oraşul ăsta suntem cu toţii străini.

Glasul îi sună răguşit, vorbele îi tremură şi Betty îi spune repede, căci îşi dă seama că-i e ruşine:

— E vina mea? Dacă suntem văzuţi lângă el, s-ar putea crede că l-am rănit noi…

Apoi, fiindcă Jabavu e tot posomorât şi trist, vorbeşte cu vocea schimbată, cutremurată de mâhnire:

— Ah, mamă, câteodată mă întreb ce caut eu aici, cum de trăiesc alături de proşti şi de netrebnici! Am învăţat la o mănăstire de călugăriţe catolice şi acum ce fac?

Se uită la Jabavu, să vadă cum îi preţuieşte mâhnirea, dar el nu pare impresionat. Zâmbetul lui o înfurie şi-i strigă:

— Da, fiindcă oamenii sunt mincinoşi şi hoţi cu toţii. De cinci ori mi-a promis unu că se însoară cu mine, că vom

trăi cinstit într-o casă din cele care se închiriază oamenilor căsătoriţi. De cinci ori m-a părăsit, după ce i-am cumpărat haine, şi hrană, şi am cheltuit o mulţime de bani cu el.

Jabavu păşeşte liniştit înainte; merge încruntat şi ea continuă cu răutate:

— Da, şi tu la fel, băiat din kraal, spune, mă iei de nevastă? Ai petrecut cu mine şi n-ai cheltuit nici măcar un penny, deşi am văzut că ai un şiling, căci m-am uitat, în vreme ce dormeai. În schimb, eu ţi-am dat să mănânci, să bei şi te-am ajutat.

S-a apropiat de el cu ochii îngustaţi şi întunecaţi de ură şi Jabavu rămâne cu gura căscată de turnire când o vede că-şi deschide poşeta şi scoate un cuţit pe care-l mişcă dibaci, în aşa fel încât lumina palidă a cerului se reflectă pe lama lui.

„Hait – se gândeşte Jabavu – am stat toată noaptea lângă o femeie care m-a căutat prin buzunare şi care umblă cu un cuţit în poşetă!”

Dar tace şi ea se apropie atât de mult, încât îi simte umerii lângă pieptul lui şi vârful cuţitului apăsându-l pe stomac.

— Te însori cu mine sau te omor! îi zice, şi lui Jabavu i se moaie picioarele. Apoi curajul îi revine, îl cuprinde dispreţul şi o apucă de încheietură, îi răsuceşte mina şi cuţitul cade la pământ.

— Eşti rea – îi spune – şi eu nu mă însor cu o femeie rea care umblă cu cuţitul şi rosteşte vorbe urâte.

Ea începe să plângă şi îngenunchează ca să-şi caute cuţitul în praf. Apoi se scoală, îşi pune cuţitul cu grijă în poşetă şi spune:

— E un oraş rău, şi viaţa aici e rea şi anevoioasă.

Jabavu nu se îmblânzeşte, căci în adâncul lui o voce îi şopteşte acelaşi lucru, dar el nu vrea să creadă, căci foamea după bunătăţile oraşului îl chinuie mai puternic decât oricând.

Pentru a doua oară se aşază la masa doamnei Kambusi şi mănâncă. I se aduc cartofi prăjiţi în grăsime sărată, apoi turte de mălai fierte cu sare şi ulei, apoi iar prăjituri presărate cu zahăr roz, oare îi plac atât de mult, şi la urmă o ceaşcă de ceai fierbinte şi dulce.

— Aşa cum ai spus – zice el – răul s-a dus.

— Şi acum eşti gata să bei iar skokian? îl întrebă politicos doamna Kambusi.

Jabavu se uită repede la ea, fiindcă politeţea ei are acum altă nuanţă. I se pare că ochii ei sunt înspăimântători, fiindcă din lumina lor acum rece, liniştită şi amară, el înţelege următoarele:

„Bine, prietene, omoară-te singur cu skokian, risipeşte-ţi puterile cu fata asta până ai să le pierzi cu totul, nu-mi pasă. Chiar dacă înveţi să ai discernământ şi ajungi unul din oamenii luminii, nici de asta nu-mi pasă- Pur şi simplu nu-mi mai pasă. Am văzut prea multe”.

Ea îşi reazemă corpul masiv pe spătarul scaunului, îşi amestecă ceaiul iarăşi şi iarăşi cu o linguriţă frumoasă, lucitoare şi ochii ei reci, sfredelitori, zâmbesc până când Jabavu se scoală şi spune:

— Să mergem.

Betty se ridică şi ea, plăteşte opt şilingi ca în seara trecută, dau bună seara şi pleacă amândoi.

— Nu numai că am cheltuit o groază de bani ca să te hrănesc – spune Betty cu amărăciune, dar mai şi dormi în camera mea şi simpatica ta doamna Kambusi, pe care o numeşti măicuţă, îmi ia chirie mare pentru asta, să ştii.

Apoi intră în camera ei şi se aşază pe pat, ca şi cum ar fi în dreptul lui, şi ea vine supusă după el şi se ghemuieşte alături. El rămâne gânditor; până şi oasele îi sunt obosite şi îl dor. Vrea să doarmă.

În ciuda cunoştinţelor lui în materie de femei, de data asta a dat greş. Nu poate să doarmă. Înăuntrul lui se dă *o* luptă. Se gândeşte la sfatul pe care i l-a dat doamna

Kambusi, apoi, cum sfatul i se pare greu de urmat, îşi spune că sfătuitoarea lui nu e decât o ticăloasă, traficantă de skokian. Se gândeşte la doamna şi la domnul Samu şi la prietenul lor, cum au prins aceştia dragoste pentru el, cum îl socoteau înţelept şi tocmai când să ia hotărârea să se ducă la ei, gândul la asprimea vieţii lor îl face să se cutremure. Se gândeşte la fata asta, cât e de rea, de lipsită de modestie, ba chiar şi de frumuseţe, se gândeşte că e drăguţă numai din cauza îmbrăcăminţii, apoi îl umflă mândria şi-i vine să cânte.

Apoi îşi aduce aminte că n-are decât un şiling, că trebuie să câştige bani. Gândul lui e că trebuie să muncească cinstit pentru bani; nu-i zboară mintea la furtişaguri. Aşa că o zgâlţâie pe Betty; ea se trezeşte în silă; pielea din jurul ochilor i se încreţeşte, fiindcă o izbeşte lumina galbenă a becului fără abajur din plafon.

— Vreau să ştiu care muncă e plătită mai bine în acest oraş? o întreabă el.

Betty rămâne mai întâi uluită, apoi, când înţelege, râde batjocoritor:

— Tot nu pricepi care muncă se plăteşte mai bine?

Închide ochii şi-i întoarce spatele. El o zgâlţâie iar, până o înfurie.

— Ah, potoleşte-te, băiat din kraal, am să-ţi explic mâine dimineaţă!

— Ce muncă aduce mai mulţi bani? insistă el.

Ea se întoarce, se ridică într-un cot şi-l priveşte. Pe faţă i se citeşte amărăciunea. Dar nu amărăciunea cinstită care poate fi văzută pe faţa doamnei Kambusi, ci mai degrabă mila unei femei faţă de ea însăşi. După un timp, îi spune:

— Prostule, dacă munceşti în casele albilor şi dacă te porţi frumos şi dacă munceşti ani de-a rândul, poţi să câştigi două sau trei lire pe lună.

Râde, fiindcă suma e mică. Dar lui Jabavu i se pare

mult. Îşi aduce aminte că masa luată la doamna Kambusi a costat patru şilingi, însă îşi spune:

„Aceea e o ticăloasă şi m-a pungăşit, desigur”.

Nedumerirea lui este reală, fiindcă nu-şi poate închipui că el, Jabavu, nu va avea ceea ce doreşte întinzând doar mâna şi luând. A visat oraşul atât de mult şi cu atâta pasiune… şi esenţa unui vis este că visul trebuie să vină deghizat, să zâmbească frumos, să ascundă partea lui urâtă unde scrie: „Asta-i preţul pe care trebuie să-l plăteşti…”

— Dar în fabrici? o întreabă Jabavu.

— Cam o liră pe lună şi mâncarea.

— Atunci mâine am să mă angajez în casa unui om alb; trei lire sunt mai bune decât una.

— Prostule, trebuie să munceşti câteva luni sau chiar ani ca să câştigi trei lire!

Dar Jabavu, hotărârea odată luată, adoarme pe loc. Acum rămâne ea trează şi se gândeşte cât de proastă a fost că a pescuit un ţărănoi care habar n-are de oraş, apoi se întristează, o cuprinde o tristeţe veche, fiindcă e în firea ei să iubească indiferenta bărbaţilor – şi nu e pentru prima dată când stă trează lângă un bărbat adormit, gândindu-se cum va fi părăsită. Apoi se înspăimântă, fiindcă în curând va trebui să povestească celor din bandă despre Jabavu, şi printre ei este un bărbat care îşi zice Jerry, un om destul de inteligent ca să priceapă că interesul ei pentru Jabavu e mai mult de cât profesional.

Până la urmă, negăsind vreo ieşire, se lasă cuprinsă de amărăciune, o amărăciune care nu este a ei f căci a învăţat-o din spusele altora; îşi spune iar că albii sunt răi, că-i fac pe negri să trăiască porceşte, că asta nu e dreptate, că nu din vina ei este aşa de păcătoasă – şi încă alte multe lucruri de acelaşi fel, până când mintea ei oboseşte şi adoarme. Când se deşteaptă de dimineaţă, îl vede pe Jabavu pieptănându-se. Arată foarte mândru în

cămaşa lui galbenă. Se gândeşte cu răutate că poliţia va umbla după cămaşa asta şi că Jabavu va intra la apă. Dorinţa ei de a-i face rău nu se dovedeşte însă atât de puternică pe cât îşi închipuie; trage un geamantan de sub pat, scoate din el o cămaşă de culoare roz, i-o aruncă şi-i spune:

— Îmbrac-o pe-asta, altfel ai să fii înhăţat.

Jabavu îi mulţumeşte, dar în aşa fel încât parcă s-ar fi aşteptat la o astfel de atenţie, apoi îi spune:

— Acum să-mi arăţi unde să mă duc ca să găsesc de lucru.

— N-am să vin cu tine. Azi trebuie să câştigi bani şi pentru mine. Am cheltuit atât de mult ca să te ţin, că nu mai am un penny.

— Nu ţi-am cerut să cheltuieşti bani cu mine – îi spune cu cruzime Jabavu, şi ea scoate iar cuţitul, ameninţându-l. Dar el o anunţă: Nu fi tâmpită: Nu mi-e* frică de cuţitul tău!

Ea începe să plângă. Acum bărbăţia lui, hrănită de o mândrie atât de nemăsurată încât Jabavu îşi închipuie că pentru el nu există nimic imposibil, îi spune că trebuie să mângâie fata, aşa că îşi trece braţele în jurul ei şi-i vorbeşte:

— Nu mai plânge. Apoi îi spune: Eşti o fată drăguţă, dar cam neroadă. Să ştii că te iubesc.

Ea plânge şi-i răspunde:

— Cunosc bărbaţii. N-ai să te întorci niciodată la mine!

El zâmbeşte.

— Poate că da, poate că nu.

Zicând acestea, se ridică şi pleacă; în dimineaţa aceea atât mai vede ea din făptura lui, dinţii albi strălucitori şi zâmbetul vesel. Se pune pe plâns, apoi se mânie, apoi se duce să caute banda şi pe Jerry, gândindu-se tot timpul la zâmbetul acela insolent şi la cele ce va

spune celor din bandă, pentru ca Jabavu să devină unul de-al lor.

Jabavu pleacă din cartierul numit Polonia şi Johannesburg, trece prin cartierul băştinaşilor, pe strada comercială şi se îndreaptă spre cartierul oamenilor albi, acolo unde sunt casele cele mai frumoase. Hoinăreşte încoace şi încolo, căutând o casă care să-i placă mai mult. Succesul pe care l-a avut de când a venit la oraş îl face să-şi închipuie că prima casă în care va intra îşi va deschide uşile, că va auzi:

— Ah, uite-l pe Jabavu! Cât te-am aşteptat!

După ce alege casă, intră în curte şi se opreşte, uitându-se în jur, dar o femeie albă, în vârstă, care taie flori cu o pereche de foarfeci strălucitoare, îl întreabă eu asprime:

— Ce vrei?

— Caut de lucru.

— Du-te prin dos! Ce obrăznicie!

El rămâne nepăsător în faţa ei şi ea îi strigă:

— N-auzi? Du-te prin dos. De când intri prinfată ca să ceri de lucru?

El iese din grădină, înjurând în gând şi ascultând-o cum bombăne despre hoţii de kaffiri, şi se duce în dosul casei, unde servitoarea îi spune că n-are de lucru pentru el. Jabavu se înfurie. Apucă pe o stradă rezervată, dând furiei glas de ură: „Vrăjitoare albă, femeie scârboasă, albii sunt toţi nişte porci!”

Apoi intră prin dos în altă curte. Vede o grădină, mare, cu zarzavaturi; o pisică grasă şi fericită stă tolănită pe iarba verde; sub un copac, un copil într-un leagăn. Dar nu vede niciun om. Aşteaptă, se plimbă, se uită atent pe ferestre, copilul uguie în leagăn, dând din mâini şi din picioare; la urmă, Jabavu observă pe veranda din spate un şir de pantofi care trebuiau lustruiţi. Nu se poate opri să nu se uite la pantofi. Îi măsoară din priviri, îşi priveşte

piciorul. Se uită iar în jur – nimeni. Înhaţă perechea cea mai mare de pantofi şi iese în stradă. Nu-i vine să creadă că a scăpat aşa de uşor, dar pielea i se încreţeşte de frică să nu audă glasuri mânioase în urmă şi paşi alergând după el. Dar cum nu se întâmplă nimic, se aşază jos şi-şi pune pantofii. Fiindcă n-a mai purtat niciodată încălţăminte, nu-şi dă seama dacă neplăcerea ce-o simte se datorează faptului că pantofii sunt prea mici, sau fiindcă picioarele lui nu sunt obişnuite cu ei.

Se scoală şi merge, dar face paşi mici, stângaci, din cauza durerii., totuşi e foarte mândru. Acum e îmbrăcat până şi la picioare, ca un om alb.

Intră prin dos în altă curte şi de data asta femeia de acolo îl întreabă ce ştie să facă.

— De toate – îi răspunde.

— Eşti bucătar sau servitor?

El tace. Ea îl întreabă:

— Cât ai câştigat până acum?

Cum el tace mereu, îi cere situpa. După ce o vede, îi spune furioasă:

— De ce mă minţi? Abia ai venit de la ţară!

Iese în stradă, trist şi supărat, gândindu-se că barem a învăţat ceva. Intră în casa vecină. Când femeia îl întreabă ce ştie, el se uită umil şi spune cu voce slabă că n-a mai? lucrat până atunci în vreo casă de alb, dar că va învăţa repede. Se gândeşter. „Arăt bine aşa cum sunt îmbrăcat şi femeia o să angajeze un băiat drăguţ ca mine”. Dar ea îi răspunde că n-are nevoie de un om fără experienţă. Acum Jabavu pleacă mai departe, e nefericit şi i se pare că nimeni pe lume nu-l doreşte. Fluieră cu cufaj, bătând din picioarele încălţate în pantofii cei noi, şi i-i spune că va găsi în curând o slujbă bună, bine plătţtă, dar în casa următoare femeia îl anunţă că-l angajează pentru treburile casnice, cu doisprezece şilingi pe liină. Jabavu îi răspunde că nu primeşte doisprezece şilingi, şi ea îi dă

înapoi situpa şi-l înştiinţează, fără să se supere, că n-are să capete mai mult de doisprezece şilingi, fiindcă n-are experienţa. Apoi femeia intră în casă. La fel i se întâmplă de mai multe ori până după-amiază, când intră într-o grădină unde un bărbat taie lemne. Îl aude vorbind pe limba lui şi-i cere sfat. Omul este prietenos şi-i spune că nu va câştiga mai mult de doisprezece ori treisprezece şilingi pe lună până va învăţa să facă treabă şi că mai târziu, după câteva luni, va câştiga o liră! I se va da în fiecare zi mălai ca să-şi facă fiertură, va primi carne o dată sau de două ori pe săptămână, şi va dormi într-o odăiţă cât o cutie, din spatele casei, împreună cu ceilalţi servitori. Jabavu ştie toate lucrurile astea, fiindcă le auzise deseori de la oamenii care treceau prin sat, dar nu le învăţase pe pielea lui, ca acum. Totdeauna şi-a zis: „Cu mine va fi altfel”.

Îi mulţumeşte acestui om prietenos şi pleacă mai departe pe stradă, având grijă să nu se oprească ori să caşte gura, ca să nu aibă de-a face cu poliţia. Se întreabă:

„Ce-i aia experienţă? Eu, Jabavu, sunt cel mai voinic tânăr din sat. Pot să prăşesc un câmp de două ori mai iute decât ar face-o altul; pot să dansez mai mult decât oricare altul, fără să obosesc; fetele mă plac mai mult pe mine şi-mi zâmbesc când trec, am venit în oraşul ăsta de două zile şi uite, m-am îmbrăcat, mă port cu una din cele mai deştepte femei din oraş de parc-ar fi o servitoare, şi totuşi ea mă iubeşte. Eu sunt Jabavu! Eu sunt Jabavu şi am venit în oraşul omului alb!”

Face câţiva paşi de dans, târându-şi picioarele printre frunzele de pe stradă, dar vede că pantofii lui moi se umplu de praf şi se opreşte. Soarele va apărea în curând. N-a mâncat nimic de aseară şi se întreabă dacă să se întoarcă la Betty. Se gândeşte: „Mai sunt şi alte fete”, şi porneşte încet pe stradă, uitându-se pe deasupra gardurilor, prin grădini, şi unde vede vreo negresă, femeie de serviciu, atârnând rufe ori jucându-se cu copiii, priveşte

atent. Îşi spune că va alege o fată ca Betty, dar /când întâlneşte una cu privirea deschisă şi obraznică, / asemenea ei, şovăie şi trece mai departe. Până la jurmă vede o fată lângă un copil alb, culcat într-un cărucior frumos pe roţi, şi se opreşte. Fata are faţa rotundă, plăcută, şi ochi strălucitori. Poartă o rochie albă şi în jurul capului şi-a înnodat o eşarfă de un roşu-închis* O studiază un timp şi apoi îi vorbeşte în englezeşte:

— Bună dimineaţa.

Ea nu-i răspunde numaidecât, ci mai întâi se uită la el.

— Vrei să-mi dai o mână de ajutor? o întreabă el iar.

— Cu ce pot să-ţi fiu de folos?

După accentul vorbelor ei, el îşi spune că trebuie să fie din regiunea lui şi îi vorbeşte mai departe în limba lui maternă; ea îi răspunde zâmbind, se apropie unul de altul şi îşi vorbesc peste gard. Descoperă că de la satul ei la al lui nu se merge mai mult de un ceas, şi fiindcă vechea tradiţie de ospitalitate e mai tare decât teama nouă care-i stăpâneşte pe amândoi, ea îl invită în camera ei şi el vine. Acolo, în vreme ce copilul doarme în căruţ, ei stau la taifas şi Jabavu, uitând cum îi vorbea lui Betty, se poartă cu fata asta respectuos, ca şi cum ar fi una din satul său.

Ea îi spune că poate să doarmă la ea în noaptea aceea, dar mai înainte îl înştiinţase că e logodită cu un bărbat din Johannesburg, cu care se va căsători, astfel ca Jabavu să nu-i înţeleagă greşit intenţiile. Îl părăseşte pentru un timp ca s-o ajute pe stăpână să culce copilul. Jabavu are grijă să nu se arate, stă într-un colţ, căci Alice i-a spus că legea nu-i dă dreptul să rămână la ea; dacă vine poliţia, el trebuie să fugă, fiindcă stăpâna ei e de treabă şi nu merită să-i facă neplăceri cu poliţia.

Jabavu rămâne liniştit, uitându-se prin odăiţă, care este de aceeaşi mărime cu a lui Betty, şi are aceiaşi pereţi şi duşumea din cărămizi, cu tavan din tablă; înţelege că

acolo dorm trei oameni după numărul aşternuturilor împăturite şi aşezate în colţuri diferite, şi îşi spune că\nu va accepta niciodată să fie băiat de serviciu. Nu după mult, Alice se întoarce cu mâncarea. A pregătit fierturi de mălai, nu aşa de bună ca acasă la mama lui, fiindcă ai nevoie de timp ca să pregăteşti o fiertură bună, şi Alice a făcut-o la soba stăpânei. Dar a făcut multă şi a adus şi o bucată de marmeladă primită de la stăpână. În timp ce mănâncă, vorbesc despre satul lor şi despre viaţa lor de aici. Alice îi spune cât câştigă – o liră pe luni, că stăpâna îi dă îmbrăcăminte şi mălai cât vrea. Vorbeşte cu multă dragoste despre femeia asta şi, o clipă, Jabavu se simte îndemnat să-şi schimbe hotărârea, să-şi caute şi el un serviciu asemănător. Dar o liră pe lună – nu, nu e pentru Jabavu, care o dispreţuieşte pe Alice, fiindcă se mulţumeşte cu atât. Totuşi se uită la ea cu bunătate şi o găseşte foarte drăguţă. A lipit o luminare de uşor, la lumina ei domoală, obrajii, ochii şi dinţii fetei strălucesc. Are o voce blândă, reţinută, şi lui îi place, mai ales când îşi aduce aminte de vocea lui Betty. Jabavu se încălzeşte privind-o şi simte căldura ei răspunzându-i. Când tac, Jabavu încearcă s-o apropie, dar cu grijă, nu cum ar fi procedat cu Betty. Ea nu se împotriveşte, se cuibăreşte în braţele lui şi-i povesteşte despre bărbatul care i-a făgădui s-o ia în căsătorie şi care a plecat la Johannesburg ca să câştige bani pentru lobola. La început îi scria şi-i trimitea bani, dar acum tace de un an. Are altă femeie, aşa i-au spus drumeţii. Totuşi, crede c-o să se întoarcă, fiindcă era un bărbat de treabă.

— Aşadar, la Johannesburg nu e atât de rău? o întreabă Jabavu, gândindu-se la zvonurile atât de diferite pe care le auzise.

— Se pare că multora le place acolo, fiindcă, după ce se duc o dată, se mai duc iarăşi şi iarăşi – îi răspunde ea, dar în silă, fiindcă gândul nu-i place.

Vorbeşte înainte şi Jabavu învaţă altă lecţie de viaţă în marele oraş – şi-i este recunoscător. Îi este recunoscător şi pentru că această fată îi arată ce este bine şi drept aici, în oraş. Dimineaţa îi mulţumeşte de mai multe ori, îşi ia rămas bun de la ea şi de la ceilalţi doi bărbaţi care au venit noaptea târziu să doarmă în cameră; ea îi mulţumeşte de asemenea, din politeţe, şi îi arată din priviri că ar putea lua locul bărbatului / din Johannesburg, dacă ar vrea. Dar Jabavu a învăţat să se ferească de mijloacele pe care orice femeie de la oraş le foloseşte ca să facă rost de un soţ, şi-i urează să i se întoarcă repede logodnicul şi să fie fericită. Apoi pleacă şi, înainte de a ajunge la coiful străzii, gândurile îi zboară la treburile lui. Ea se uită după el şi câteva ziue se va gândi la el cu tristeţe.

E dis-de-dimineaţă, soarele abia a răsărit şi pe străzi sunt oameni puţini. Jabavu se plimbă îndelung prin preajma caselor şi grădinilor, învăţând ordinea străzilor, dar nu mai caută de lucru. Când s-a lămurit atât încât să-şi găsească singur drumul fără să mai întrebe la fiecare colţ de stradă, se duce în partea oraşului unde sunt prăvăliile şi se uită la ele. Nu şi-a închipuit niciodată că poate exista atâta bogăţie şi varietate. Nu înţelege decât jumătate din ceea ce vede şi se întreabă cum or fi fiind folosite asemenea lucruri, dar deşi e atât de uimit, nu rămâne niciodată mult în faţa unei vitrine; îşi pune picioarele în mişcare chiar când ele ar dori să stea pe loc, şi face aşa ca să nu-l ia la ochi poliţia. După ce-a trecut de vitrinele cu alimente şi haine şi multe alte obiecte ciudate, se îndreaptă spre prăvăliile indienilor, unde se vinde pentru negri, se amestecă în mulţime, ascultă muzica gramofoanelor şi trage cu urechea ca să înţeleagă ce spun oamenii. Şi aşa îşi trece ziua, învăţând şi ascultând. Când i se face foame, se apropie de o căruţă cu fructe, trece iute pe lângă ea şi apucă o legătură de banane cu atâta îndemnare de parcă degetele lui numai asta ar fi făcut, şi

se miră singur de dibăcia lor. Trece într-o stradă lăturalnică mâncând bananele fără să se ferească, de parc-ar fi plătit pentru ele. Se gândeşte ce să facă. Să se întoarcă la Betty? Nu-i convine. Să se ducă la domnul Mizi, aşa cum l-a sfătuit doamna Kambusi? Se scutură şi de gândul ăsta; mai târziu, mai târziu, îşi zice, după ce o să guste din toate plăcerile oraşului. Şi în buzunar n-are decât un şiling, nimic altceva.

Începe să viseze. E ciudat că în vremea când se afla în sat îşi făcea nişte visuri mult mai puţin semeţe şi mai puţin pretenţioase decât cele pe care şi le face acunk; totuşi, chiar aşa, neştiutor cum era în sat, se ruşina de visurile acelea mărunte şi copilăreşti, pe când acum, cu toate că îşi dă seama foarte bine că gândurile îi sunt absurde, totuşi tablourile strălucitoare care i se perii idă prin minte îl stăpânesc cu atâta forţă, încât grăbeşte pasul, păşeşte ca un nebun, cu gura deschisă, cu ochii sticloşi. Se vede pe sine însuşi trecând pe una din străzde largi cu casele cele mari. Un om alb îl opreşte şi îi spune: „Îmi placi, vreau să te ajut. Vino la mine, am *J)* cameră frumoasă, pe care n-o folosesc. Poţi să locuieşti în ea, poţi să mănânci la masa mea şi să bei ceai ori de câte ori vrei. Am să-ţi dau bani când o să ai nevoie. Am cărţi multe; dacă vrei, ai să le citeşti pe toate, şi ai să te cultivi… Fac asta fiindcă nu sunt de acord cu bariera de culoare şi vreau să-i ajut pe cei din neamul tău. Când ai să înveţi tot ce scrie în cărţi, ai să devii un om al luminii, la fel ca domnul Mizi, pe care-l stimez foarte mult. Apoi am să-ţi dau atî-ia bani câţi o să ai nevoie ca să-ţi cumperi o casă mare; ai să trăieşti în ea şi ai să fii un conducător al africanilor, ca domnul Samu şi domnul Mizi…

Visul e atât de îmbietor şi de puternic, încât până la urmă Jabavu se opreşte sub un copac, fără să se mai uite la nimic, ca fermecat. Un poliţist trece încet pe lângă el, călare pe o bicicletă, şi-l priveşte, lucru care nu se

potriveşte cu visul, aşa că îşi pune picioarele în mişcare. Culorile frumoase şi crude ale visului încă îi zboară prin faţa ochilor când îşi spune: „Oamenii albi sunt atât de bogaţi şi de puternici, că n-or să-şi economisească banii ca să-mi dea mie locuinţă şi cărţi de citit”. Apoi o voce îi şopteşte: „Dar mai sunt mulţi alţii ca tine”.

Se cutremură la auzul acestei voci, nu suportă să se gândească la alţii, foamea de el însuşi era prea puternică. Îşi spune: „Dacă mă duc la şcoala din centru şi le povestesc cum am învăţat singur să scriu şi să citesc, poate că mă primesc şi pe mine”.

Dar Jabavu e prea mare ca să mai meargă la şcoală şi el ştie asta. Încet, foarte încet, nebunia dulce a visului îl părăseşte şi, domolit, apucă pe strada care duce în centru. Nu ştie ce-o să facă după ce va ajunge acolo, dar îşi închipuie că ceva are să se întâmple, spre binele lui.

E după-amiază, pe la cinci, şi e sâmbătă. În văzduh pluteşte un aer de sărbătoare şi de libertate, fiindcă ieri a fost zi de plată şi oamenii se întreabă cum să-şi cheltuiască banii mai bine. Când ajunge în piaţă, zăboveşte pe acolo, e ispitit să-şi cheltuiască şilingul, să-şi cumpere ceva bun de mâncare. Dar acum banul acesta a căpătat însemnătate pentru el, e ca o amuletă. I se pare că se află de foarte mult timp în oraş, nu doar de patru zile, şi în tot timpul acesta şilingul a stat în buzunarul lui. Are sentimentul că dacă pierde banul, îşi pierde norocul. Apoi îi mai vine un gând: mamei lui i-a trebuit mult timp până să-l economisească. Se miră că în kraal şilingul e atât de mare, pe câtă vreme aici l-ar cheltui pe câteva turtiţe de mălai fiert şi pe o prăjitură. E supărat pe sine însuşi din cauză că i-e milă de maică-sa şi murmură:

— Eşti un mare prost, Jabavu!

Şilingul îi rămâne în buzunar şi pleacă mai departe, întrebându-se cum să găsească ceva demâncare fără să-i ceară lui Betty. Ajunge la sala de dans, care e plină de

lume.

E prea devreme ca să înceapă dansul de sfârşit de săptămână, aşa că se strecoară prin mulţime şi se uită să vadă ce se petrece. Nu după mult îl vede pe domnul Samu şi pe câţiva alţii, la o uşă laterală. Se apropie de el, spunându-şi „Uite pe cineva care o să mă ajute”. Domnul Samu vorbeşte cu un prieten într-un fel pe care Jabavu îl recunoaşte, ca şi cum acel prieten nu este o persoană singură, ci mai multe; şi ochii domnului Samu se mută de la o faţă din apropiere la alta, apoi la alta şi tot aşa mereu, ca şi cum i-ar ţine pe oameni în puterea lui cu ochii, atrăgându-i la un loc, schimbându-i într-o singură fiinţă. Ochii i se opresc şi pe fata lui Jabavu şi Jabavu zâmbeşte şi face un pas înainte, dar domnul Samu, vorbind mereu, se uită la altcineva. Jabavu simte ceva rece pe şira spinării. Pentru prima dată îi vine gândul: „Domnul Samu e supărat fiindcă am fugit în dimineaţa aceea”, şi pe dată se depărtează şi-şi spune:

„Ei, nu-mi pasă de domnul Samu; nu e decât un palavragiu. Oamenii ăştia ai luminii sunt nişte proşti, spun guvernului vă rog, vă rog”.

Dar n-a făcut nicio sută de paşi că-şi încetineşte mersul, se opreşte, simte că picioarele îi întorc corpul în lac şi că se îndreaptă înapoi, spre sală. Acum oamenii se îngrămădesc la uşa cea mare. Domnul Samu e înăuntru şi Jabavu urmează mulţimea. Până să ajungă şi el înăuntru, sala s-a umplut, aşa că rămâne în fund şi se reazemă de perete.

Pe estradă se află domnul Samu, omul care îl însoţea în desiş, şi un al treilea, prezentat îndată ca fiind domnul Mizi. Ochii lui Jabavu, orbiţi de atâta lume strânsă la un loc, abia văd chipul domnului Mizi, dar el înţelege că e un bărbat înzestrat cu multă putere şi inteligentă. Se înalţă cât mai mult pe picioare, ca domnul Samu să-l poată vedea, dar ochii domnului Samu trec peste el fără să-l vadă

şi Jabavu se gândeşte:

„Dar cine e domnul Samu? Nimic pe lângă domnul Mizi”.

Apoi se uită cum sunt îmbrăcaţi oamenii, vede că hainele lor sunt de culoare închisă, unele vechi, altele pătate. Nu e nimeni în sala aceea care să fie îmbrăcat frumos şi cochet ca Jabavu; şi copilaşul nefericit din Jabavu se liniştеşte; rămâne calm şi ascultă.

Vorbeşte domnul Mizi. Vocea lui e puternică, oamenii din bănci nu fac o mişcare, stau aplecaţi înainte şi pe fetele lor se citeşte un dor nemărginit, ca şi când ar asculta o poveste minunată. Totuşi, ceea ce spune domnul Mizi nu e câtuşi de puţin frumos. Jabavu nu înţelege şi întreabă pe un om de lângă el ce înseamnă adunarea aceea. Omul îi spune că cei de pe estradă sunt şefii Ligii pentru eliberarea popoarelor africane, că discută acum legile care tratează într-un fel pe africani şi altfel pe albi; sunt foarte înţelepţi, zice omul, pot să înţeleagă legile aşa cum sunt ele scrise, lucru care cere mulţi ani de învăţătură; că mai târziu vor discuta felul în care guvernul administrează rezervaţiile pentru africani, apoi de ce vrea guvernul să reducă numărul vitelor deţinute de africani, legea permiselor şi alte multe lucruri. Îi arată lui Jabavu o hârtie cu numerele 1, 2, 3.

4, 5 şi 6; în dreptul fiecărui număr sunt scrise cuvinte ca „Diminuarea şeptelului”. Îi mai spune că hârtia aceea e ordinea de zi a adunării.

La început, vorbeşte îndelung domnul Mizi, apoi domnul Samu, apoi din nou domnul Mizi; câteodată oamenii din sală par să mârâie de mânie, alteori oftează şi strigă „ruşine!” şi simţămintele astea, care par să fie ca simţămintele unei singure persoane, îl cuprind şi pe Jabavu; şi el bate din palme, oftează şi strigă „ruşine! ruşine!” Totuşi, abia înţelege ceea ce se vorbeşte. După un timp, domnul Mizi se ridică şi vorbeşte despre o temă

intitulată „salariul minimal” şi de data asta Jabavu înţelege fiecare cuvânt. Domnul Mizi spune că nu de mult, un membru al parlamentului oamenilor albi a cerut promulgarea unei legi care să fixeze la o liră pe lună salariul minimal al unui muncitor african, dar ceilalţi membri ai parlamentului au spus „nu, e prea mult”. Acum domnul Mizi voia ca fiecare om să semneze o petiţie către membrii parlamentului, prin care să ceară acestora să reconsidere această hotărâre crudă. Când rosteşte aceste cuvinte, toţi bărbaţii şi femeile din sală strigă „da, da!” şi bat din palme atât de mult, încât lui Jabavu, care bate şi el, îi amorţesc mâinile. Se uită acum la oamenii ăştia mari şi înţelepţi de pe estradă şi doreşte din fiecare fibră a corpului său să fie ca ei. Se vede pe el însuşi stând pe o estradă, în timp ce sute de oameni oftează, bat din palme şi strigă „da, da!”

Deodată, fără să înţeleagă ce se întâmplă cu el, ridică mâna şi strigă: „Vă rog, vreau să vorbesc!” Toţi oamenii din sală se întorc să-l privească şi îl privesc surprinşi. În sală se lasă o tăcere adâncă. Apoi domnul Samu se ridică repede şi, după ce se uită la Jabavu, spune:

— E un tânăr prieten al meu, să-l lăsăm să vorbească.

Zâmbeşte şi dă din cap spre Jabavu, care se simte nespus de mândru, ca şi cum un şoim uriaş l-ar fi luat pe aripile lui şi-l urcă în ceruri. Se sumeteşte un pic în timp ce se îndreaptă spre locul vorbitorului. Apoi arată cum a venit din kraalul său abia de patru zile, cum a scăpat de cei ce voiau să-l angajeze prin viclenie, cum nu avea ce să mănânce şi cum a leşinat de foame, cum a fost examinat de un doctor alb de parc-ar fi fost o vită, cum a căutat de lucru… Vorbele îi vin pe limbă de parcă cineva, foarte deştept, stă în spatele lui şi-i şopteşte la ureche ce să spună. Omul ăsta deştept nu-i aminteşte unele lucruri ca, de pildă, cum a furat îmbrăcămintea, pantofii şi mâncarea, cum a căzut în mrejele lui Betty, cum şi-a petrecut noaptea

în localul acela. Povesteşte în schimb cum i s-a poruncit, când a intrat în grădina femeii albe, să se ducă prin dos, adică „prin locul cel mai potrivit pentru tuciurii”, şi vorbele astea Jabavu le rosteşte cu multă amărăciune; cum i s-a oferit o leafă de doisprezece şilingi pe lună şi mâncare. În timp ce Jabavu vorbeşte, oamenii din sală murmură „da, da”.

Jabavu are încă multe de spus când domnul Samu se ridică şi-l întrerupe:

— Suntem recunoscători tânărului nostru prieten pentru cele ce a spus. Greutăţile prin care a trecut sunt asemenea cu ale tuturor tinerilor care vin la oraş. Cu toţii ştim din propria noastră experienţă că ceea ce a spus el e adevărat. Nu e rău că am auzit din nou aceste lucruri.

Cu aceste vorbe trece liniştit la alt subiect, la faptul că africanii trebuie să aibă atâtea permise, şi mitingul se desfăşoară mai departe. Jabavu este contrariat, fiindcă i se pare nedrept ca adunarea să treacă la altă problemă după faptele înspăimântătoare pe care le-a povestit el. Mai observă că unii oameni, în timp ce se întoarce la locul lui, zâmbesc între ei, şi zâmbetul lor îi zgândăreşte mândria. Se uită la omul de lângă el, care nu zice nimic. Cum Jabavu se tot uită la el şi zâmbeşte, ca şi cum ar vrea să-i audă părerea, omul zice cu simpatie:

— Ai gură mare, prietene.

Când aude vorbele astea, pe Jabavu îl apucă furiile, mâna i se ridică singură, dar când să lovească, omul îl prinde iute de încheietură şi-i şopteşte:

— Potoleşte-te, ai să faci scandal degeaba. Să nu ne batem aici.

Jabavu scrâşneşte chinuit:

— Numele meu e Jabavu, nu Gură-Mare.

Dar omul îi răspunde:

— Nu vorbesc despre numele dumitale, nu-l cunosc. Îţi spun că nu trebuie să ne batem aici, fiindcă oamenii

luminii au destule necazuri şi fără asta.

Jabavu îşi face drum spre uşă, fiindcă i se pare că în urechi îi răsună doar râsete batjocoritoare, Gură-Mare, Gură-Mare, iar şi iar. Ieşirea este însă înţesată de oameni şi Jabavu nu poate să iasă, deşi se căzneşte? îi deranjează pe ceilalţi şi ei îi cer să se astâmpere. Jabavu rămâne pe loc, mânios şi nefericit. Un om îi spune:

— Prietene, vorbele tale mi-au ajuns la inimă. Ai grăit cu multă dreptate.

Jabavu îşi uită amărăciunea, se linişteşte pe loc şi îl cuprinde mândria, fiindcă nu ştie că omul ăsta îi vorbeşte numai ca să-l vadă mai bine la faţă? căci omul venea la toate adunările de acest fel, lăsând să se creadă că e alături de cei asupriţi, dar după aceea se ducea la poliţie, care vrea să ştie pe toţi africanii care tulbură liniştea şi se răzvrătesc. Adunarea nu a luat sfârşit, că Jabavu a şi spus acestui om prietenos cum se numeşte, din ce sat vine, cât de mult îi admiră pe oamenii luminii, informaţii care au fost binevenite.

Când domnul Samu declară mitingul închis, Jabavu se strecoară cât poate de repede şi se duce la uşa cealaltă, pe unde vor ieşi vorbitorii. Domnul Samu îi zâmbeşte şi dă din cap când îl vede, îi strânge mâna şi-l prezintă domnului Mizi. Nimeni nu-l felicită pentru ceea ce a spus, dar toţi se uită la el ca bătrânii satului când gândesc: „Băiatul ăsta o să crească şi o să fie de folos părinţilor lui, dacă părinţii îl ţin din scurt”.

Domnul Samu zice:

— După câte văd, tânărul meu prieten, n-ai prea avut noroc de când ai venit la oraş, dar greşeşti dacă îţi închipui că eşti un caz excepţional.

Apoi, citind dezamăgirea pe faţa lui Jabavu, îi spune cu bunătate:

— De ce pleci aşa de repede şi nu te duci la domnul Mizi, care se bucură când poate să ajute pe cineva?

Jabavu îşi ridică fruntea şi răspunde că pleacă aşa, repede fiindcă vrea să ajungă devreme în oraş, că nu vrea să le tulbure somnul pentru atât de puţin şi că nu e în stare să găsească locuinţa domnului Mizi.

Domnul Mizi intervine:

— Atunci vino cu noi şi ai s-o găseşti.

Domnul Mizi e un bărbat înalt, puternic, cu umeri largi. Dacă Jabavu e ca un taur tânăr, voinic, dar stângaci, domnul Mizi e ca un taur matur, învăţat să se folosească de puterea lui. Faţa lui nu e o faţă pe care s-o îndrăgească un tânăr, fiindcă e fără zâmbet, fără căldură uşuratică. E sever şi gânditor şi ochii lui văd totul. Dar dacă Jabavu nu-l iubeşte pe domnul Mizi, în schimb îl admiră şi cu fiecare clipă ce trece simte tot mai mult cât este de copil pe lângă acest bărbat, şi în vreme ce sentimentul de dependenţă, pe care-l urăşteşi care-l înfurie, creşte în el, nu mai ştie dacă să fugă sau să rămână acolo unde se află. Rămâne totuşi şi porneşte împreună cu alţii spre casa domnului Mizi.

E o casă la fel ca a grecului. Jabavu ştie acum că „pe lângă casele albilor, casa asta e un nimic, dar camera din faţă i se pare foarte frumoasă. Pe perete se află o oglindă mare; în mijloc, o masă lungă, acoperită cu o cuvertură verde şi moale, cu ciucuri groşi, de mătase; în jurul mesei, multe scaune. Jabavu se aşază pe duşumea, în semn de respect, dar doamna Mizi, care primeşte pe oaspeţi, îi spune cu bunătate:

— Prietene, aşază-te pe scaunul ăsta – şi împinge spre el un scaun. Doamna Mizi e o femeie micuţă, cu aţa veselă şi cu ochi neastâmpăraţi, gata oricând să zâmbească. Se pare că în doamna Mizi s-a adunat tot râsul care a fugit din domnul Mizi şi că domnul Mizi se gândeşte atât de mult, încât i-a luat toate gândurile doamnei Mizi. Dacă o vezi pe doamna Mizi singură, îţi vine* greu să-ţi închipui că are un soţ uriaş, sever şi înţelept; iar cine îl vede pe domnul Mizi nu crede că nevasta? lui e atât de

mică şi de zâmbitoare. Totuşi, când sunt împreună, se potrivesc de minune, ca şi cum ar fi un singur om.

Într-atât l-au cuprins pe Jabavu teama şi respectul că se află acolo, încât se împiedică de scaun şi simte că mai bine ar muri ca să scape de ruşine, dar doartfna Mizi râde la el într-un chip atât de firesc, încât inedpe să râdă şi el, şi nu se opreşte decât când îşi dă se îma că oamenii aceştia s-au adunat aici nu numai de dragul prieteniei, ci şi pentru discuţii serioase.

În jurul mesei au luat loc domnul Samu, doamna Samu, fratele ei, apoi domnul Mizi, doamna Mizi şi un băiat care e fiul lor. Doamna Mizi serveşte ceai în ceşti frumoase, albe, şi aduce o mulţime de prăjiturele presărate cu zahăr roz. Tânărul Mizi bea repede o ceaşcă de ceai, apoi spune că vrea să înveţe şi iese pe uşă cu o prăjitură în mină; doamna Mizi îşi rostogoleşte ochii şi-l plânge că o să moară de atâta învăţătură. Domnul Mizi îi spune să nu fie neroadă, aşa că ea se aşază pe scaun, zâmbind, şi ascultă.

Întâi vorbeşte domnul Mizi, apoi domnul Samu. Parcă vorbesc unul cu celălalt, totuşi din când în când se uită la Jabavu, fiindcă nu vorbesc despre ceea ce ar dori, ci îşi aleg subiectul pentru ca Jabavu să înţeleagă anumite lucruri.

Jabavu nu înţelege pe loc, dar când înţelege, o furtună de resentimente îi întunecă mintea. O voce îi spune:

„Eu, Jabavu, tratat ca un copil!”

Alta îi spune:

„Sunt oameni de treabă, ascultă ce-ţi spun”.

Astfel, vorbele lor îi intră în cap în fragmente şi se adună acolo, formând împreună un gând ciudat şi sucit, care i-ar surprinde pe oamenii aceştia înţelepţi dacă l-ar putea vedea. Dar poate că e o uşurinţă din pârtii acestor oameni care îşi petrec viaţa învăţând, gândind şi vorbind despre probleme ca „mersul istoriei” sau „dezvoltarea

societăţii”, când uită că minţile lor au avut şi ele odinioară vârsta copilăriei, când problemele de acest fel păreau ciudate, ba chiar teribile.

Aşa că iată-l pe Jabavu la masă, mâncând din prăjiturile pe care i le întinde doamna Mizi; la început este posomorât şi îndărătnic, apoi se luminează la faţă şi devine atent şi câteodată îşi coboară ochii, vrând să-şi ascundă gândurile, apoi şi-i ridică scânteitori şi rosteşte: „Da, da, e adevărat”.

Domnul Mizi spune ce greu îi vine unui african când ajunge la oraş, fiindcă nu ştie altceva decât că trebuie să uite tot ceea ce a învăţat în kraal. Mai spune că un astfel de tânăr trebuie să fie iertat dacă, din neştiinţă, o apucă pe un făgaş greşit.

Aici, Jabavu îşi ridică instinctiv mâinile şi le încrucişează peste frumoasa lui cămaşă nouă; doamna Mizi îi zâmbeşte şi-i umple iar ceaşca.

Apoi domnul Samu spune că un astfel de tânăr are de ales între o viaţă scurtă, de belşug şi veselie, după care va intra ori la închisoare, ori va căpăta darul beţiei, ori se va îmbolnăvi – şi o viaţă închinată binelui poporului său, după care… – dar aici doamna Mizi izbucneşte într-un hohot de râs şi spune:

— Din păcate, şi aşa va avea o viaţă scurtă şi tot închisoare.

Domnul Mizi zâmbeşte răbdător şi arată că nevestei lui îi plac glumele bune, că este deosebire între închisoarea pentru fapte urâte ca furtul, şi închisoarea pentru o cauză înaltă. Vorbeşte mai departe şi arată că un tânăr inteligent va înţelege repede că înhăitarea cu puşlamalele duce numai la necazuri, aşa că mai bine e să se instruiască. De asemenea, că în curând îşi va da seama ce prostie este să se angajeze bucătar, sau băiat de serviciu, fiindcă astfel de muncitori nu sunt niciodată decât doi ori trei la un loc, aşa că trebuie să se ducă la fabrică,

sau chiar la mină, unde…

Timp de vreo zece minute Jabavu nu mai înţelege boabă, fiindcă domnul Mizi foloseşte expresii ca dezvoltarea industriei, clasa muncitoare, misiunea ei istorică. Când ceea ce spune domnul Mizi devine iar uşor de urmărit, Jabavu înţelege că trebuie să devină un muncitor în care toţi să aibă încredere, că noaptea va trebui să înveţe de unul singur sau împreună cu alţii, căci un om care vrea să-i conducă pe ceilalţi trebuie nu numai să fie mai bun decât ei, dar şi să ştie mai multe… şi aici doamna Mizi chicoteşte, şi spune că domnul Mizi are capul mare şi că e conducător numai fiindcă poate să vorbească mai tare decât oricare alt om. La care domnul Mizi zâmbeşte drăgăstos şi-i spune că o femeie trebuie să-şi respecte bărbatul.

Jabavu, întrerupând schimbul de drăgălăşenii dintre doamna şi domnul Mizi, întreabă deodată:

— Spuneţi-mi, vă rog, cât am să câştig într-o fabrică?

E atâta foame în glasul lui, că domnul Mizi se încruntă puţin, iar doamna Mizi se strâmbă şi dă din cap.

Domnul Mizi spune:

— Nu mult. Poate o liră pe lună, dar…

Aici doamna Mizi nu-şi poate stăpâni râsul şi zice:

— Când eram mică şi învăţam la şcoala catolică, «l-am auzit altceva decât de Dumnezeu, că trebuie să fiu bună, că păcatul e rău, că e nelegiuit să vrei fericire în viaţa asta, că trebuie să mă gândesc numai la viaţa din ceruri. Apoi l-am întâlnit pe domnul Mizi care mi-a spus că nu există Dumnezeu şi atunci m-am gândit: Aha, acum o să am ca bărbat un om frumos, scap de biserică şi voi avea parte de veselie, de dansuri şi de voie bună. Dar am aflat că deşi nu există Dumnezeu, totuşi trebuie să fiu tot bună, să nu mă gândesc la dansuri şi la voie bună, ci doar la vremea când va veni raiul pe pământ. Câteodată îmi spun că oamenii inteligenţi sunt tot atât de răi ca predicatorii.

Râsul o zguduie atât de tare, încât trebuie să-şi pună mâinile la gură; se uită peste mâini, cu ochii mari, la bărbatul ei, care oftează şi spune răbdător:

— Există o urmă de adevăr în ceea ce spui. A fost odată o perioadă în cursul dezvoltării societăţii când religia era un factor de progres şi întruchipa ideea de bine a oamenirii, dar acum binele şi speranţa aparţin mişcărilor populare de pe tot întinsul globului.

Vorbele astea n-au sens pentru Jabavu care se uită la doamna Mizi de parc-ar cere ajutor, ca un copil la mama lui. De fapt, ea înţelege ce se petrece în mintea Lui mai bine decât cei doi bărbaţi inteligenţi, mai bine chiar decât doamna Samu, care n-a păstrat în ea nimic copilăresc.

Doamna Mizi vede ochii lui Jabavu care-i cer dragoste şi protecţie în faţa asprimii bărbaţilor; dă din cap: şi-i zâmbeşte ca şi cum i-ar spune:

„Da, eu râd, dar tu trebuie să asculţi, fiindcă ei au dreptate în ceea ce zic”.

Şi Jabavu îşi apleacă fruntea şi-şi spune:

„Tot restul vieţii mele va trebui să muncesc cu o liră pe lună, să învăţ noaptea, să n-am haine bune, să nu dansez...” – şi simte cum foamea lui veche îi dă ghes şi-l îndeamnă: „Fugi, fugi repede, până nu e prea târziu!”

Dar oamenii luminii văd aşa de limpede drumul pe care-l are de urmat Jabavu, încât li se pare că nu mai trebuie să vorbească despre el, şi trec mai departe, discutând despre felul în care trebuie să-şi aranjeze viaţa un conducător, ca şi cum Jabavu chiar ar fi conducător. Ei spun că un astfel de om> trebuie să se poarte în aşa fel, încât nimeni să nu poată spune: e un om rău. Trebuie să fie sobru, să respecte legile, să nu calce nici cea mai mică stipulaţie a legii permiselor, să nu uite să-şi pună lumină la bicicletă, să nu circule noaptea, fiindcă – şi aici zâmbesc amândoi ca de o glumă reuşită – aceşti oameni se bucură de mare atenţie din partea poliţiei chiar şi fără să fie

contravenienţi. Dacă li se încredinţează bani, ei trebuie să dea socoteală pentru fiecare penny.

— Ca şi cum – întregeşte doamna Mizi gângurind – banii ar veni din cer şi Dumnezeu va cere socoteală pentru ei.

Că trebuie să aibă numai o nevastă şi să rămână credincioşi căminului – şi aici doamna Mizi adaugă în glumă că şi fără aceste considerente domnul Mizi ar fi avut tot numai o femeie, aşa că n-are de ce să dea vina pe greutăţile vremii.

La vorbele astea toţi râd îndelung, chiar şi domnul Mizi; văd însă că Jabavu nu râde de loc, că şade tăcut, cu fruntea umbrită de gânduri negre. Atunci domnul Samu începe să povestească o întâmplare care să ajute la educarea lui Jabavu. Dar în Jabavu sunt voci care se ceartă şi argumentează atât de puternic, încât el abia aude ce povesteşte domnul Samu.

— Domnul Mizi – zice domnul Samu – e o pildă pentru toţi cei ce vor să conducă pe africani spre o viaţă mai bună. El a fost în trecut mesager al Biroului agenţilor pentru băştinaşi, ba chiar interpret, aşa că era respectat şi avea un salariu bun. Dar, fiindcă i se interzicea ca funcţionar al guvernului să vorbească la întruniri sau să fie membru al Ligii, mulţi ani la rând a pus bani deoparte, până a strâns atât cât să-şi cumpere o mică prăvălie în centrul oraşului. A renunţat la serviciu şi a devenit independent. Acum trebuie să se lupte din greu ca să-şi asigure existenţa, fiindcă ar fi o grea lovitură pentru Ligă dacă un conducător al ei ar fi acuzat că încarcă preţurile ori dă lipsă la cântar; asta înseamnă că ceilalţi negustori câştigă mult mai mult decât domnul şi doamna Mizi, astfel că…

Târziu de tot, Jabavu e întrebat dacă vrea să doarmă acolo în noaptea aceea, fiindcă dimineaţa i se va găsi de lucru la o fabrică. Jabavu mulţumeşte domnului Mizi, apoi

domnului Samu, dar cu glas scăzut, nesigur. E dus la bucătărie, unde fiul domnului Mizi stă încă aplecat deasupra cărţilor. În bucătărie se află un pat pentru acest tânăr. Pentru Jabavu se aşterne jos o saltea. Doamna Mizi îi spune fiului:

— Ei, ai învăţat destul, du-te la culcare.

Băiatul se desparte de cărţi cu părere de rău şi iese din bucătărie ca să se spele înainte de a se culca. Jabavu aşteaptă stânjenit lângă saltea, în timp ce doamna Mizi aranjează mai bine aşternutul pentru fiul ei. Îl apucă o dorinţă puternică să-i povestească totul, cum arde de nerăbdare să ajungă un om al luminii, dar cum, în acelaşi timp, perspectiva aceasta îl înspăimântă; dar tace fiindcă îi e ruşine. Apoi doamna Mizi se îndreaptă de mijloc şi se uită la el cu blândeţe. Se apropie de el şi-i pune mina pe braţ spunându-i:

— Fiule, am să-ţi spun o taină. Domnul Mizi şi domnul Samu nu sunt chiar atât de înspăimântători pe cât par.

Şi chicoteşte, în timp ce-i aruncă priviri complice, şi-l apasă de două-trei ori pe braţ, ca şi cum i-ar spune: „Hai, râzi puţin, atunci lucrurile or să ţi se pară mai uşoare”. Dar Jabavu nu poate să râdă. În schimb îşi vârâ mina în buzunar, scoate şilingul, şi înainte de a-şi da seama de ceea ce face, îl pune în palma doamnei Mizi.

— Ce-i asta? întreabă ea, uimită.

— E un şiling. Pentru muncă.

Acum dorinţa lui cea mai fierbinte este ca ea să ia şilingul şi să înţeleagă ce i-a spus. Dintr-odată ea se hotărăşte. Ia şilingul. Rămâne acolo, privind şilingul din palmă, apoi se uită la Jabavu, dă din cap şi zâmbeşte:

— Bine, fiule – îi spune ea cu blândeţe. Foarte bine. Am să i-l dau domnului Mizi şi am să-i spun că ai dat singurul tău şiling pentru munca lui.

Apoi îşi pune din nou amândouă mâinile pe braţele

lui Jabavu, i le apasă cu căldură, îi urează noapte bună şi iese.

Aproape îndată se înapoiază şi tânărul Mizi, şi după ce închide uşa, astfel ca mama lui să nu-l vadă şi să-l certe, se apleacă iar peste cărţi. Jabavu se întinde pe saltea şi inima lui e caldă şi plină de dragoste pentru doamna Mizi, pentru bunătatea ei, pentru intenţiile bune ce le are cu privire la viitor. Apoi, aşa cum şade întins acolo la căldură, vede că ochii tânărului Mizi sunt umflaţi şi roşii de atâta învăţătură, că băiatul este serios şi aspru, întocmai ca tatăl lui, deşi are aceeaşi vârstă cu Jabavu; îl cuprinde neliniştea şi, deşi doreşte să trăiască aidoma oamenilor de treabă, nu se poate împiedica să nu-şi zică:

„Trebuie să fiu şi eu ca ăsta, să muncesc toată ziua şi apoi toată noaptea, şi toate acestea numai pentru folosul altora?”

Cu gândurile acestea sumbre adoarme şi visează. Nu ştie ce visează, dar se zbate şi strigă atât de tare, că doamna Mizi, care s-a strecurat până la uşa bucătăriei ca să vadă dacă fiul ei a fost ascultător şi s-a culcat, îl aude şi-şi strânge buzele cu milă. „Bietul băiat – îşi zice ea – bietul băiat!” Apoi se întoarce în patul ei şi se roagă, aşa cum obişnuieşte să facă totdeauna înainte de culcare, în taină, căci domnul Mizi s-ar supăra dacă ar afla. Se roagă, aşa cum a fost învăţată la şcoala misionarilor catolici, pentru sufletul lui Jabavu, care are nevoie de ajutor în lupta lui cu ispitele din localuri şi cu cele întinse de netrebnici, se roagă pentru fiul ei, de care e de-a dreptul înspăimântată, fiindcă tot timpul e atât de serios şi fiindcă ştie precis ce vrea să devină.

Se roagă atât de mult stând în pat, încât domnul Mizi se deşteaptă şi-i spune:

— Ei, nevastă, ce tot faci acolo?

Şi ea îi răspunde blând:

— Nu fac nimic…

Iar el mormăie:

— Atunci culcă-te; pentru munca noastră e mai bine să dormi decât să te rogi.

— Timpurile sunt atât de grele pentru ai noştri, încât rugăciunea nu poate să facă niciun rău – răspunde ea.

— Eşti copil. Hai, culcă-te! mai spune el.

Ea se culcă. Sof şi Sofia adorm, mulţumiţi unul de celălalt şi de Jabavu. Domnul Mizi îşi face planuri cum o să-i încerce credinţa lui Jabavu şi apoi cum o să-l pregătească şi o să-l înveţe să vorbească la mitinguri, apoi…

Jabavu se deşteaptă dintr-un vis foarte urit tocmai când o lumină rece, cenuşie, se strecoară prin fereastra «nică a bucătăriei. Tânărul Mizi şade întins de-a latul patului şi doarme îmbrăcat, căci a fost prea obosit ca să-şi mai scoată hainele.

Se ridică, uşor ca o pisică sălbatică, se îndreaptă spre masa unde stau răvăşite cărţile şi se uită prin ele. Cuvintele cărţilor sunt atât de lungi şi de grele, încât nu le înţelege. Apoi rămâne în picioare, tăcut, ţeapăn, în bucătăria mică şi rece, cu mâinile împreunate, privind când într-o parte, când în cealaltă, mai întâi la băiatul serios şi deştept care a adormit obosit de învăţătură, apoi spre fereastra prin care intră lumina dimineţii. Mult timp şade aşa Jabavu şi violenta simţământelor îl chinuie. Ah, nu ştie ce cale să ia! Face mai întâi un pas spre fereastră, apoi se îndreaptă spre saltea, ca şi cum ar vrea să se culce iar, şi tot timpul foamea nrlă în el şi-l arde ca un foc. Aude voci strigându-l: Jabavu, Jabavu – dar nu ştie dacă vocile cheamă pe omul bogat, cu haine frumoase, ori pe omul luminii, cu ştiinţă de carte şi cu voce puternică şi convingătoare.

Apoi furtuna din el se potoleşte, se simte deşert, toate simţământele îl părăsesc. Se îndreaptă în vârful picioarelor spre fereastră, o deschide şi se strecoară afară.

În apropiere e un tufiş, se piteşte după el şi se uită în jur. Casele şi copacii par că trec din umbrele nopţii în ale dimineţii, căci cerul e limpede şi cenuşiu, brăzdat de dungi purpurii, totuşi lămpile de pe străzi încă luminează, palid, întunecimile. Pe uliţele înguste păşeşte o armată de oameni care merg la lucru, deşi Jabavu îşi închipuise că străzile vor fi pustii. Dac-ar fi ştiut, n-ar fi îndrăznit să fugă; acum însă trebuie într-un fel să iasă din tufiş, şi să vină în stradă fără să fie văzut. Se ghemuieşte, tremurând de frig, aşteptând să treacă lumea, ascultând cadenţa paşilor şi deodată i se pare că cineva se uită la el. E un tânăr subţirel, cu capul îngust, cu ochi care iscodesc pretutindeni. E o puşlama, aşa îl arată hainele. Pantaloni înguşti, umeri laţi, la gât fular de un roşu ţipător. Se pare că şi-a aţintit ochii spre tufişul unde se ascunde Jabavu. Şi, totuşi, nu se poate, fiindcă mai înainte Jabavu nu l-a văzut niciodată. Se ridică, prefăcându-se că a urinat în tufiş, şi păşeşte calm pe trotuar. Pe dată porneşte şi tânărul şi vine lângă el. Jabavu e înspăimântat; nu ştie de ce, dar nu vorbeşte şi se uită drept înainte.

— Ei, cum e cu înţeleptul domn Mizi? îl întreabă, în sfârşit, tânărul ciudat şi Jabavu îi răspunde:

— Nu ştiu cine eşti.

Tânărul râde şi-i spune:

— Numele meu e Jerry. Acum mă cunoşti.

Jabavu grăbeşte pasul, dar şi paşii lui Jerry se iuţesc.

— Ce-o să zică înţeleptul domn Mizi când o să afle că ai şters-o pe fereastră? îl întreabă Jerry cu o voce subţire, neplăcută, şi începe să fluiere uşor; pe faţa lui pluteşte un zâmbet, ca şi cum ar găsi că fluieră foarte frumos.

— N-am făcut aşa – zice Jabavu, şi vocea îi tremură de frică.

— Bine, bine, las-o baltă! Aseară te-am văzut intrând în casă cu domnul Mizi şi cu domnul Samu şi acum, dimineaţa, o ştergi pe fereastră. Cum vine asta? 11

întreabă Jerry cu aceeaşi voce subţire şi Jabavu se opreşte în mijlocul străzii, întrebând şi el:

— De ce mă urmăreşti?

— Te urmăresc pentru Betty – spune Jerry veselr şi fluieră mai departe.

Jabavu porneşte încet şi ar dori din toată inima să fie înapoi pe salteaua doamnei Mizi, în bucătărie. Înţelege că ceea ce se întâmplă e foarte rău pentru el, dar nu ştie încă de ce. Îşi zice:

„De ce mi-e teamă? Ce poate să-mi facă acest Jerry? Nu trebuie să mă port ca un copil”.

Îi spune:

— Nu te cunosc, nu vreau s-o mai văd pe Betty, aşa că pleacă de-aici!

Jerry îi răspunde ameninţător, înăsprindu-şi vocea:

— Betty o să te ucidă. Mi-a spus să-ţi transmit că vine cu şişul şi te ucide.

Deodată Jabavu începe să râdă, plin de încredere:

— Nu mi-e frică de şişul lui Betty. Vorbeşte prea mult despre el!

Jerry tace cât răsuflă de câteva ori şi se uită altfel la Jabavu. Apoi râde şi el şi zice:

— Ai dreptate, prietene. E o proastă.

— E foarte proastă – recunoaşte inimos Jabavu, – râd amândoi şi merg mâi departe unul lângă celălalt, apropiaţi.

— Ce-ai să faci acum? îl întreabă Jerry uşor şi Jabavu îi răspunde:

— Nu ştiu.

Se opreşte iar, gândindu-se:

„Dacă mă întorc acum, pot să intru înapoi pe fereastră înainte ca vreunul din ei să se trezească, şi niciunul n-o să ştie că am fugit”.

Dar Jerry pare că-i înţelege gândurile, fiindcă-i spune:

— E grozav că ai şters-o de la domnul Mizi pe

fereastră, ca un hoţ!

Jabavu îi răspunde repede:

— Nu sunt hoţ!

Jerry râde:

— Eşti un hoţ mare, mi-a spus mie Betty. Zice că eşti tare îndemânatic. Furi repede, de nu-şi dă seama nimeni.

Mai râde puţin şi-i spune:

— Ce-o să zică domnul Mizi dacă-i spun cum furi?

Jabavu întreabă prosteşte:

— Chiar ai să-i spui?

Jerry râde iar, dar nu răspunde şi Jabavu merge înainte tăcut. Trece câtva timp până să înţeleagă adevărul acestor vorbe şi chiar atunci îi vine greu să creadă. Apoi Jerry îl întreabă iar, cu vocea-i subţire şi veselă:

— Şi ce-a zis domnul Mizi când i-ai spus despre Betty şi că ai fost la local?

— Nu i-am spus nimic – îi răspunde Jabavu posomorât. Apoi înţelege de ce-i vorbeşte aşa Jerry, şi zice repede: Nu i-am spus nimic, nimic, ăsta-i adevărul.

Jerry merge mereu înainte, zâmbind respingător. Apoi Jabavu îl întreabă:

— De ce ţi-e teamă de domnul Mizi?…

„Dar nu poate sfârşi, fiindcă Jerry se întoarce deodată şi-l priveşte cu privirile:

— Cine *i-di* spus că mi-e teamă? Nu mi-e teamfă de… netrebnicul ăsta – şi-l insultă pe domnul Mizi folosind termeni pe care Jabavu nu i-a auzit în toată viaţa lui.

— Atunci nu te înţeleg – îi spune Jabavu, în simplitatea lui, şi Jerry îi răspunde:

— E adevărat că nu înţelegi nimic. Domnul Mizi e un om periculos. Fiindcă poliţia îl urmăreşte pentru ceea ce face, el e gata să spună poliţiei orice află, fie furt, fie încăierare. Ne pricinuieşte multe necazuri. Luna trecută a ţinut un miting la sală şi a vorbit despre crimă. A spus că datoria fiecărui african este să lupte împotriva consumului

de skokian, împotriva încăierărilor şi a furturilor, să ajute poliţia să închidă localurile şi să facă ordine în Polonia-Johannesburg.

Jerry vorbeşte cu mult dispreţ şi deodată lui Jabavu îi vine gândul:

„Domnului Mizrnu-i place să se distreze, aşa că-i opreşte şi pe ceilalţi s-o facă”.

Gândul ăsta îl face să-i cam fie ruşine; îşi zice:

„Da, ar fi bine să se facă puţină curăţenie în Polonia-Johannesburg”.

Apoi, flămând, rosteşte:

— Dar mie îmi place foarte mult să dansez…

— Aşa, aşa – intervine calm Jerry – nu ne place domnul Mizi.

Jabavu ar vrea să-i spună că lui îi place mult domnul Mizi, dar nu poate să vorbească. E ceva care-l opreşte. Ascultă mai departe ce spune Jerry despre domnul Mizi, cum îl insultă cu epitetele acelea noi pentru el, şi nu ştie ce să mai zică. Apoi Jerry îşi schimbă vocea şi-l întreabă ameninţător:

— Ce-ai furat de la domnul Mizi?

— Ce-am furat de la domnul Mizi?! răspunde uluit Jabavu. De ce să fur de la domnul Mizi?

Jerry îl apucă de braţ, îl opreşte şi-i spune:

— Fiindcă e om bogat, are prăvălie, are casă bună. Îmi spui mie că n-ai furat nimic? Atunci eşti un prost şi nu te cred.

Uimit, Jabavu se opreşte în loc, neputincios, şi simte degetele uşoare ale lui Jerry căutându-l prin buzunare, Yepede ca vântul. Apoi Jerry se depărtează, mirat de-a binelea, incapabil să creadă ceea ce-i spun propriile lui degete, şi-l buzunăreşte din nou. Nu găseşte nimic, decât un pieptene, o muzicuţă de gură şi o bucată de săpun.

— Unde le-ai ascuns? îl întreabă Jerry şi Jabavu îl priveşte în tăcere. E începutul neputinţei de a se înţelege

unul pe altul, neputinţă care într-o zi, nu prea îndepărtată, le va căşuna multe necazuri. Jerry pur şi simplu nu înţelege că Jabavu a lăsat să-i scape ocazia de a fura; în timp ce Jabavu îşi spune că nu poate fura de la domnul Mizi sau de la domnul Samu, cum nu poate fura de la părinţi sau de la fratele lui. Apoi Jerry se preface că-l crede şi-i spune:

— Bine, nu-i nimic. Mi s-a spus că e bogat. Are în casă toţi banii Ligii.

Jabavu tace.

— N-ai văzut unde-i ţine ascunşi? îl întreabă Jerry.

Jabavu dă din umeri şi se uită în jur, căutând să scape. Au ajuns la o încrucişare de străzi şi Jabavu se opreşte. Este atât de naiv, încât îşi închipuie că poate apuca la dreapta, pe strada care duce spre oraş, cu gândul să se întoarcă la Alice şi să-i ceară ajutor. Dar o privire spre faţa lui Jerry îi spune că aşa ceva nu e cu putinţă, astfel că merge mai departe, alături de acesta, pe strada care duce spre Polonia-Johannesburg.

— Să ne ducem s-o vedem pe Betty – spune Jerry. E proastă, dar e şi drăguţă.

Se uită la Jabavu ca să-l facă să râdă, şi Jabavu râde aşa cum vrea el. În câteva clipe, cei doi tineri vorbesc despre Betty – şi oricine ar vedea pe cei doi tineri cum merg râzând unul lângă altul, şi-ar închipui că sunt prieteni buni, că se simt bine împreună.

Adevărul e că pe Jabavu îl aţâţă gândul că va intra iar în localul acela şi că va fi lângă Betty, dar îşi spune că în curând va izbuti să fugă şi să se întoarcă la domnul Mizi, ba chiar crede că aşa va face.

Se aşteaptă să intre în camera lui Betty, din casa doamnei Kambusi, dar trec mai departe, coboară panta spre râu, se urcă de partea cealaltă şi ajung la o casă în aparenţă nelocuită. În jur cresc copaci şi tufişuri, printre care ei trec repede, ajung în spatele casei şi intră în ea

printr-o fereastră care pare închisă, dar care se deschide când Jerry apasă cu briceagul pe ivăr. Înăuntru se află nu numai Betty, dar şi alţi cinci-şase tineri şi încă o fată. În timp ce Jabavu se opreşte înfricoşat, întrebându-se ce se va întâmpla şi uitându-se dintr-o parte la Betty, Jerry spune vesel:

— Asta e prietenul despre care v-a spus Betty – şi le face cu ochiul, dar Jabavu nu observă.

E salutat de toţi şi se aşază lângă ei. E o încăpere goală, care a fost odinioară prăvălie; acum adăposteşte câteva cutii care sunt folosite drept scaune; în mijloc se află o ladă mare pe care sunt lipite luminări; pe ea sunt pachete de cărţi de joc şi sticle cu diverse feluri de băuturi. Nimeni nu bea, dar lui Jabavu i se oferă demâncare şi el mănâncă. Betty e liniştită şi politicoasă; când se uită în ochii ei înţelege că ea îl place tot aşa de mult ca şi înainte şi asta îl face să nu se simtă în largul lui, îl înfricoşează, fiindcă nu pricepe ce vor de la el. Totuşi, cu trecerea timpului, teama se spulberă. Par băieţi veseli, nu se iau la harţă. Cuţitul lui Betty nu iese din poşetă şi nu se întâmplă nimic altceva decât că Betty vine lângă el şi-i vorbeşte, rostogolindu-şi ochii:

— Te bucuri că mă vezi iar?

Şi Jabavu îi răspunde da, căci aşa şi era de fapt.

Mai târziu se duc în centru să vadă un film, şi Jabavu se scutură cu totul de vechea teamă, intră într-o stare atât de euforică, încât nu observă că ceilalţi se uită unii la alţii şi zâmbesc. Căci e un film cu cow-boy şi indieni, cu multe împuşcături, şi strigăte, şi galopade, şi Jabavu îşi închipuie că trage el însuşi cu puşca, şi că strigă, şi că îşi dă ifose călare pe un cal, aşa cum vede pe ecran. Ar vrea să întrebe cum se fac filmele, dar nu ţine să arate celorlalţi, pentru care toate sunt limpezi, cât e de neştiutor.

Când vine amiaza, se întorc la prăvălia părăsită, dar numai câte unul sau câte doi, în taină, şi încep să joace

cărţi. Acum Jabavu a uitat că voia să ajungă ca domnul Mizi şi să fie fiul doamnei Mizi. I se pare firesc să joace cărţi şi să bea. Beau bere kaffiră, făcută aşa cum se cuvine, ceea ce înseamnă ilegal, fiindcă africanilor nu le este îngăduit s-o fabrice în oraş pentru vânzare. Când vine seara, Jabavu e beat, dar nu-i pare rău, şi mustrările de cuget că se află acolo i se par acum neînsemnate, chiar copilăreşti. Apoi se duce cu Betty în camera ei, având grijă să se strecoare prin salonul cel mare, plin de dansatori, când doamna Kambusi nu se află acolo, fiindcă-i este ruşine să dea ochii cu ea.

Jerry a făcutt-o pe Betty să se gândească, ba chiar într-un chip de-a dreptul dezagreabil, la necinstea ei şi la nebunia că s-a încurcat cu Jabavu. Când i-a destăinuit, Jerry a fost mult mai furios decât şi-a închipuit ea, deşi se aştepta să-l vadă furios. A bătut-o, a ameninţat-o şi a chestionat-o cu atâta brutalitate, încât ea şi-a pierdut capul, care şi aşa nu era prea bine înzestrat, şi i-a spus tot soiul de minciuni care se băteau cap în cap, încât nici astăzi Jerry nu ştie care e adevărul.

Mai întâi i-a spus că n-a ştiut despre legătura lui Jabavu cu domnul Mizi, apoi s-a gândit ce bine ar fi să aibă în bandă pe cineva care să-i înştiinţeze despre planurile domnului Mizi; când a auzit aşa, Jerry a plesnit-o şi ea a început să urle. Apoi şi-a pierdut capul cu totul şi i-a spus că avea de gând să se mărite cu Jabavu şi să facă împreună cu el o bandă numai a lor, dar îndată i-a părut foarte, foarte rău de cele spuse, căci Jerry şi-a scos cuţitul; spre deosebire de al ei f cuţitul lui Jerry era făcut pentru a fi folosit, nu arătatr şi câteva minute s-a zvârcolit în ghearele unei groaze de nedescris. Jerry a părăsit-o în starea asta, dându-i ordine limpezi şi precise pe care nici chiar un cap prost ca al ei nu putea să le înţeleagă greşit.

În seara asta însă Jabavu se gândeşte doar că era gelos pe Jerry. Îi vorbeşte atât de mult despre aceste

lucruri, încât ea este nevoită să-i spună, supărată, că încă n-a învăţat nimic despre orăşeni, fiindcă altfel ar fi priceput că nu-l interesează femeile. Astfel capătă convingerea că e o. prostie să-i fie frică de acest om şi ia hotărârea să se ducă la familia Mizi.

Dimineaţa, Betty îl trezeşte din vreme şi-i spune că trebuie să-l întâlnească pe Jerry în cutare loc. Jabavu îi răspunde că nu vrea să se ducă şi că se va întoarce la oamenii luminii. Când aude asta, Betty sare din pat, se apleacă peste el şi-i spune înspăimântată:

— N-ai înţeles că Jerry o să te ucidă?

— Voi ajunge la Mizi înainte de a mă ucide el – răspunde Jabavu.

— Nu fi copil, Jerry nu va îngădui aşa ceva!

— Nu înţeleg de ce crede astfel de lucruri despre domnul Mizi. Nici el nu-i iubeşte pe poliţişti.

— Poate fiindcă odată Jerry a furat cu mâna lui bani de la domnul Samu, şi banii erau ai Ligii, şi…

Jabavu râde la auzul acestor vorbe, o îmbrăţişează şi-i şopteşte că se va duce totuşi la domnul Mizi, că-şi va schimba viaţa, că se va face om cinstit şi că apoi o va lua de nevastă. N-are de gând să facă ce spune; dar Betty îl iubeşte şi între frica ei de Jerry şi iubirea pentru Jabavu, nu poate decât să plângă, întinsă pe pat, cu faţa în perne. Jabavu se apleacă peste ea şi-i spune că îi va duce dorul, că o să mai vină s-o vadă, căci aşa l-a auzit vorbind pe cow-bov-ul din filmul la care fuseseră împreună; apoi o sărută lung şi apăsat, aşa cum a sărutat-o cow-boy-ul din film pe fata cea drăguţă, şi iese, dorindu-şi să ajungă repede la domnul Mizi. Dar cum iese, îl vede pe Jerry aşteptându-l în spatele unei colibe mai răsărite.

Jabavu îi salută, ca şi cum n-ar fi surprins că-l întâlneşte acolo, lucru care însă nu-l înşală pe Jerry, şi cei doi tineri se îndreaptă spre piaţă, unde negoţul începuse, deşi era devreme, fiindcă negustorii dormeau noaptea pe

locul unde-şi desfăceau marfa; cei doi îşi cumpără nişte turte reci de mălai şi le mănâncă mergând pe strada plină de oameni. Unii dintre aceştia sunt pe biciclete. Să tot fie şapte dimineaţa. Băieţii de serviciu, bucătarii şi jupânesele începuseră lucrul de vreun ceas, aşa că cei lângă care merg sunt muncitori din fabrici, şi Jabavu se uită la hainele lor rupte, îi observă cât sunt de săraci, nu arătoşi ca Jerry, şi nu se poate împiedica să nu se simtă fericit că nu face parte din tagma lor. E atât de supărat că domnul Mizi voia să-l trimită la fabrică, încât începe să-şi bată joc de oamenii luminii, iar Jerry râde şi-l aprobă şi din când în când mai toarnă gaz peste foc ca să-l întărâte.

Aşa a început cea mai tulbure, mai înspăimântătoare şi mai impresionantă zi pe care a trăit-o Jabavu vreodată. Tot ceea ce s-a întâmplat l-a zguduit, i-a vârât frica în oase, dar cu toate astea cum să nu-l admire pe Jerry care e atât de calm, de iute, de neînfricat? Pe lângă el, se simte ca un copil şi asta înainte chiar de a începe „să lucreze”.

Jerry îl duce mai întâi în odaia din dos a unui negustor indian. E o prăvălie pentru africani şi cei doi tineri intră nestingheriţi. O mulţime de oameni intră şi ies, sau întârzie pe trotuar. Băieţii rămân un timp în magazin, ascultând muzică de jaz la un gramofon, apoi indianul se uită la ei într-un anumit fel şi ei se strecoară neobservaţi într-o încăpere alăturată, apoi în camera din dos. E plină cu tot soiul de lucruri: haine de ocazie, haine noi, ceasuri, pendule, ghete, mărfuri nenumărate. Jerry îi spune lui Jabavu să-şi scoată îmbrăcămintea. Face şi el la fel şi-şi pun amândoi haine ordinare, ca să arate ca toţi ceilalţi, pantaloni scurţi kaki – ai lui Jabavu au un petic în spate – şi cămăşi albe, murdare. Nu-şi pun cravate şi în picioare îşi încalţă nişte sandale de pânză. Picioarele lui Jabavu se bucură că au scăpat de pantofii grei de piele, totuşi băiatul mormăie cu părere de rău că se desparte de ei, fie chiar şi pentru scurt timp.

Apoi Jerry apucă un coş mare, în care sunt zarzavaturi proaspete, şi ies amândoi din cameră, de rândul acesta prin uşa care dă în stradă. Jabavu întreabă cine e indianul, iar Jerry îi răspunde scurt că e un indian care îi ajută în muncă, lucru care nu-i spune nimic lui Jabavu. Trec de perimetrul prăvăliilor kaffire şi al prăvăliilor indiene, şi Jabavu se uită uluit la Jerry, care pare cu totul altul, un băiat simplu de la tară, cu obrazul proaspăt şi luminat. Numai ochii îi sunt aceiaşi, iuţi, pătrunzători, înguşti. Ajung pe o stradă din cartierul oamenilor albi, unde Jerry şi Jabavu se opresc la o uşă de serviciu, şi strigă că au zarzavat de vânzare. Cineva din casă le spune să plece. Jerry se uită repede în jur, – pe veranda din spate se află o masă acoperită cu o cuvertură frumoasă, o trage, o împătureşte atât de iute, încât Jabavu abia îi vede degetele mişcându-se şi o ascunde sub zarzavaturi. Amândoi pleacă încet mai departe, ca nişte paşnici zarzavagii. În curtea vecină o femeie albă le cumpără o varză şi în timp ce ea pleacă să aducă bani din casă, Jerry ia, printr-o fereastră deschisă, un ceas şi o scrumieră pe care le ascunde tot sub zarzavaturi. Din gospodăria vecină nu se poate fura nimic, fiindcă stăpâna stă pe veranda din spate şi tricotează, astfel că vede tot ce se întâmplă, dar din casa de alături mai iau o cuvertură.

Apoi vine o clipă care-l face pe Jabavu să se simtă foarte rău, deşi pentru Jerry nu e decât un motiv de a râde cu poftă: un poliţist îi întreabă ce au în coş şi Jerry îi spune o poveste lungă, tristă, încâlcită, că sunt pentru prima dată în oraş, că nu prea ştiu cum să se descurce, şi poliţistul se poartă frumos cu ei, îi îndrumă şi-i sfătuieşte de bine.

Jerry nu mai râde, ci îi zice:

— Acum vine încercarea cea mare; tot ce-am făcut până aici a fost treabă de copii.

Jabavu spune că nu vrea să intre la apă, dar Jerry îl ameninţă că-l ucide dacă nu face aşa cum i se spune.

Ameninţarea îl tulbură pe Jabavu, fiindcă nu ştie dacă Jerry, când râde şi vorbeşte în felul acesta, e serios sau nu. O clipă, îşi zice: „Jerry glumeşte”, dar în clipa următoare tremură. Totuşi, sunt momente când glumesc împreună, când simte că Jerry îi place; şi totuşi Jabavu e mai nelămurit în privinţa lui Jerry decât în privinţa oricărui alt om pe care l-a cunoscut. Se poate spune despre Betty că este aşa sau aşa, despre domnul Mizi că este cum este, dar cu Jerry e altfel, are într-însul ceva ciudat, neplăcut, chiar în clipele când lui Jabavu i se pare simpatic.

Acum cei doi intră într-un magazin pentru albi. E un magazin mic, foarte aglomerat. În spatele tejghelei serveşte un alb, ocupat tot timpul. Câteva femei aşteaptă să cumpere. Una dintre ele are un cărucior cu un copil în el şi şi-a pus sacoşa lângă roata căruciorului. Jerry se uită la sacoşă, apoi la Jabavu, care înţelege foarte bine ce vrea să zică. Simte un fior la inimă, dar ochii lui Jerry sunt atât de înspăimântători, încât nu i se poate împotrivi.

Femeia vorbeşte cu o prietenă şi mişcă între timp căruciorul puţin înainte, puţin înapoi; copilul doarme, Jabavu simte o sudoare rece pe spate, genunchii i se înmoaie. Aşteaptă până când negustorul se întoarce ca să ia ceva din raft; femeia râde cu prietena ei; Jabavu trage repede sacoşa şi iese afară. Acolo îl aşteaptă Jerry, care bagă sacoşa sub zarzavaturi.

— Nu fugi! îi spune Jerry încet.

Ochii îi aleargă pretutindeni, chipul însă şi-l păstrează liniştit. Trec repede pe după colţ şi intră în altă prăvălie. De aici nu fură nimic, în schimb cumpără sare de şase penny. După aceea Jerry îi spune lui Jabavu cu sinceră admiraţie:

— Eşti foarte bun la treaba asta. Betty n-a minţit. N-am mai văzut om atât de îndemânatic chiar de la început.

Şi Jabavu se simte mândru, fiindcă Jerry nu e omul care să împartă laude cu uşurinţă.

Părăsesc partea aceea a oraşului şi fură ceva mai mult din alt cartier încă un ceas, câteva linguri şi furculiţe şi apoi, printr-o întâmplare, încă o sacoşă lăsată pe masă, într-o bucătărie.

Se întorc la prăvălia indianului. Acolo Jerry începe tocmeala cu indianul, care-i dă două lire pentru lucrurile mărunte şi cinci lire pentru cele două sacoşe. Îi dă lui Jabavu o treime din bani, dar Jabavu se supără deodată atât de tare, încât Jerry încearcă să râdă, spunându-i că a glumit şi-i dă jumătatea care i se cuvine. Apoi îi spune:

— E ora două după-amiază. În câteva ceasuri am câştigat fiecare câte trei lire. Indianul ia pe seama lui riscul de a vinde lucrurile furate, care pot fi recunoscute. Noi nu avem niciun amestec. Ei, ce zici de treaba asta?

După o pauză care durează cam prea mult, căci Jerry îi şi aruncă repede o privire bănuitoare, Jabavu răspunde:

— Mi se pare straşnică.

Apoi cu timiditate:

— Dar permisul care mi s-a dat pentru a căuta de lucru e numai pentru paisprezece zile, şi câteva din ele au şi trecut.

— Te învăţ eu ce să faci – îi spune Jerry cu nepăsare. Nu e greu. Cine are cap se descurcă uşor aici. Trebuie să ştii cum să-ţi cheltuieşti banii. Mai e încă ceva. E bine să ai o femeie prietenă cu poliţia. Noi avem două de felul ăsta. Fiecare trăieşte cu câte un poliţist. Dacă intrăm la apă, poliţiştii ăştia doi ne ajută. Femeile au un rol foarte important în munca noastră.

Jabavu se gândeşte la cele auzite, apoi întreabă repede:

— Şi Betty e una din ele?

Jerry, care se aştepta la întrebarea asta, îi răspunde calm:

— Da, Betty este foarte pricepută în treburi cu poliţia.

Apoi, după o pauză:

— Nu fi prost! între noi nu poate fi vorba de gelozie. Nu îngădui aşa ceva. N-aş fi primit femei în bandă, fiindcă nu sunt bune la treabă, dar ne sunt de ajutor când e vorba de poliţie. Şi ascultă ce-ţi spun: Nu vreau să am neplăceri cu poliţistul. Dacă Betty îţi spune: „Astă-noapte îmi vine poliţistul”, să nu zici nimic. Altfel…

Şi Jerry scoate cuţitul pe jumătate, atât cât să-l vadă Jabavu. Zâmbeşte totuşi prietenos, de parc-ar glumi. Jabavu merge tăcut mai departe. Pentru prima dată înţelege că face acum parte dintr-o bandă, că Jerry e şeful ei, că Betty e femeia lui. Şi situaţia asta o să dureze… cât? Nu e nicio cale de scăpare?

Apoi întreabă, sfios:

— De când există banda?

Jerry nu-i răspunde pe loc. N-are încă încredere în Jabavu. Dar de azi-dimineaţă şi-a schimbat părerile în privinţa lui, căci îşi făcuse planul să-l pună pe Jabavu să fure, apoi să-l dea pe mâna poliţiei, dar în aşa fel încât să nu implice pe altcineva, ci să se descotorosească de el ca de un om primejdios. Acum e însă atât de impresionat de îndemânarea lui Jabavu şi de iscusinţa lui „la lucru”, încât se gândeşte să-l păstreze. Îşi spune în gând:

„După o săptămână de viaţă bună, după ce are să fure de mai multe ori şi o să fie amestecat în câteva încăierări, nu va mai avea curajul să se ducă la domnul Mizi. Va fi unul de-ai noştri, om de toată încrederea pentru fiecare dintre noi”.

Îi spune cu voce tare:

— De doi ani sunt şeful bandei. Suntem şapte, cinci bărbaţi şi două femei. Bărbaţii fură, aşa cum am furat noi azi-dimineaţă. Femeile sunt prietene cu poliţiştii, se împrietenesc cu orice om periculos. Ele descoperă băieţii veniţi din kraaluri şi-i jefuiesc. Nu dăm voie femeilor să se ducă pe străzi sau în magazine şi să fure, fiindcă nu sunt

bune de aşa ceva. Nu povestim femeilor despre treburile bandei, fiindcă vorbesc şi fiindcă fac prostii.

Aici se opreşte şi Jabavu îi înţelege gândul, anume că el, Jabavu, e una dintre prostiile pe care le-a făcut cu Betty. Dar e măgulit că Jerry îi spune totuşi lucruri pe care nu le spune femeilor. Îl întreabă:

— Aş vrea să mai ştiu ceva. Ce se întâmplă dacă unul dintre noi e prins?

— De doi ani de când sunt eu şef, nimeni n-a fost prins. Suntem foarte atenţi. Dar dacă te prinde, să nu vorbeşti despre ceilalţi, că altfel ţi se întâmplă ceva ce n-o să-ţi placă.

Şi scoate iar cuţitul pe jumătate, şi zâmbeşte iar, ca de o glumă. Când Jabavu îi mai pune o întrebare, îi răspunde:

— Destul pentru astăzi! Ai să afli la timp despre treburile bandei.

Şi Jabavu, gândindu-se la cele auzite, înţelege că, de fapt, a aflat prea puţin, că Jerry n-are încredere în el. Aşa, îl apucă dorul de domnul Mizi şi se blestemă cu amărăciune că a fugit de la el. Tot drumul se gândeşte cu tristeţe la domnul Mizi şi abia dacă îşi dă seama încotro merg.

Se îndreaptă către un şir. de case în care locuiesc mulatrii. Casa în care intră e plină de lume, pretutindeni sunt copii, şi se duc în fund, într-o cameră mică, murdară, care miroase urât. Într-un pat din colţ zace un mulatru şi Jabavu îi aude respiraţia şuierătoare chiar înainte de a intra în cameră. Omul se ridică în capul oaselor şi, în penumbra care domneşte în încăpere, Jabavu vede că e slab şi gârbovit, că are o paloare de om bolnav, că se uită printre pleoapele înconjurate de un clei albicias, că respiră greu prin gura deschisă. Îndată ce-l vede pe Jerry, îl bate pe umăr. Şi Jerry îi răspunde la fel, dar prea tare pentru slăbiciunea lui, fiindcă omul se prăbuşeşte pe spate, tuşind

şi scuipând, apăsându-şi cu mâinile pieptul îndurerat; după ce poate respira din nou, începe să râdă. Pe Jabavu îl uimeşte râsul teribil care îi apucă atât de des pe acest soi de oameni, căci ce găsesc ei de râs? E neplăcut, desigur, că omul e atât de bolnav, că încăperea e murdară şi urâtă, că pe coridorul de la intrare aleargă şi se zbenguiesc atâţia copii zdrenţăroşi şi murdari, şi aspectul locului îl înfioară pe Jabavu, dar Jerry râde mereu şi-l înjură groaznic, dar cu veselie, pe mulatru; la rândul lui omul îl înjură pe Jerry şi râde. Apoi se uită la Jabavu şi Jerry zice:

— Uite încă un bucătar pentru tine.

Şi izbucnesc amândoi în râs şi râd până când omul începe iar să tuşească; până la urmă, se reazemă obosit de perete, închide ochii şi gâfâie. Apoi vorbeşte stins, zâmbind dureros:

— Cât?

Şi Jerry începe să se tocmească, aşa cum a făcut şi cu indianul. Printre horcăieli şi accese de tuse, mulatrul susţine că vrea două lire ca să pretindă că-l angajează pe Jabavu, şi asta în fiecare lună; dar Jerry îi oferă zece şilingi şi până la urmă se împacă cu o liră-Jabavu îşi dă seama că cei doi ştiau din capul locului unde or să ajungă, atunci de ce atâta tocmeală printre accese de tuse şi în mirosul acela infect? apoi mulatrul îi dă un bilet în care arată că-l angajează bucătar şi-şi trece numele în situpa lui Jabavu. După aceea, uitându-se printre pleoape şi arătându-şi dinţii murdari şi rupţi, horcăie:

— Şi să-mi fii bucătar bun, hi-hi-hi…

Cei doi tineri ies din cameră închizând uşa după cir trec prin coridorul întunecos şi plin de copii şi ajung afară, unde-i întâmpină soarele vesel şi aerul proaspăt, care au puterea să transforme casa asta dărâmată şi urâtă într-una drăguţă, aşa cum e aşezată ea între tufe de hibicus şi de iasomie roşie.

— N-o mai duce mult – zice Jabavu cu voce stinsă, dar

Jerry nu-i răspunde decât atât:

— Tot mai trăieşte vreo lună, apoi s-or găsi alţii care să-ţi facă binele ăsta pentru o liră.

Frica de boală, urâciunea lucrurilor îl fac pe Jabavu să se simtă copleşit, şi se gândeşte: „Plec, nu pot să stau cu oamenii ăştia”. Când Jerry îi spune că trebuie să se ducă la Biroul pentru permise şi să se înregistreze cu slujba pe care a găsit-o, îşi zice: „Profit de ocazia asta şi fug la domnul Mizi”. Dar Jerry n-are intenţia să-i dea lui Jabavu o astfel de posibilitate. Merge cu el până la Biroul pentru permise; pe drum cumpără de la un mulatru care face negoţ ilegal de alcooluri o sticlă de whisky, băutură pentru albi, şi, în vreme ce Jabavu stă la coadă în faţa biroului, Jerry îl aşteaptă vesel, cu sticla sub haină, ba chiar discută cu un poliţist.

După ce Jabavu îşi prezintă situpa pentru examinare şi îşi termină treburile, se întoarce la Jerry zicându-şi

„Ehei, dar Jerry ăsta e curajos! Nu i-e teamă de nimic, stă de vorbă cu un poliţist şi tine sticla de whisky sub haină”.

Se întorc împreună în cartierul băştinaşilor şi Jerry îi spune râzând.

— Acum ai slujbă. Eşti un băiat straşnic!

Râde şi Jabavu, cât poate de tare, iar Jerry continuă:

— Acum prietenul tău, domnul Mizi, poate să fie mândru de tine. Eşti muncitor, eşti om respectabil.

Rid iar amândoi, dar Jerry îi aruncă o privire iute şi rece, printre pleoapele strânse, fiindcă, la urma urmelor, Jerry nu e de loc prost şi observă că râsul lui Jabavu seamănă mai mult cu un hohot de plâns. Tocmai îşi face socoteala cum să-l fină mai strâns în mină, când întâmplarea îi vine în ajutor. Doamna Samu, cu halat alb şi tichie albă, mergând spre spitalul unde are serviciul, se încrucişează pe drum cu ei. Mai întâi se uită la Jabavu, ca şi cum nu l-ar cunoaşte, apoi îi zâmbeşte şters, rece? este

tot ceea ce inima ei bună poate face, şi e mai mult decât a făcut doamna Mizi pentru el, când a zis: „Bietul băiat, să nu-l condamnăm, mi-e milă de el!” şi alte vorbe de acelaşi fel. Doamna Samu e mult mai puţin inimoasă decât doamna Mizi, în schimb are mai mult cap, şi este greu de spus ce e mai bine să ai. În clipa de faţă, ea îşi zice: „Am alte treburi mai importante decât să stau de puşlamaua asta mică”. Mergând spre spital, se gândeşte la o femeie care a născut un copil cu o infecţie la ochi.

Dar ochii lui Jabavu sunt plini de lacrimi şi ar vrea să alerge după doamna Samu şi să-i ceară ajutor. Însă cum ar putea o femeie să-l apere de Jerry?

Jerry începe să vorbească despre doamna Samu şi o face cu dibăcie. Râde şi zice:

— Ce ipocriţi! Vorbesc despre bunătate şi despre crimă şi uite, doamna Samu e a doua nevastă a domnului Samu, care s-a purtat atât de rău cu prima lui nevastă, încât aceasta a murit. Doamna Samu nu e decât o căţea.

Jerry trece apoi la domnul Mizi. Spune că e un prost care se încrede în doamna Mizi. Toţi oamenii ăştia ai luminii sunt la fel, nevestele lor sunt femei uşoare şi cu toţii sunt ca o turmă de babuini, nu altceva…

Şi tot aşa mai departe, râzând de ei, până când Jabavu, amintindu-şi de zâmbetul rece al doamnei Samu, îi dă dreptate, mai cu vrere, mai fără vrere, apoi începe şi el să glumească dur pe socoteala uniformei doamnei Samuf care e foarte strânsă pe şolduri, şi deodată cei doi tineri izbucnesc în râs.

Apoi se întorc la ceilalţi, dar nu în prăvălia geală, fiindcă nu trebuie să se afle prea des împreună în acelaşi loc, ci într-o cârciumă mult mai păcătoasă decât a doamnei Kambusi. Îşi petrec seara acolo şi Jabavu bea skokian din nou, dar cumpătat, ca a doua zi să nu se simtă rău. În timp ce bea, observă că nici Jerrv nu soarbe mai mult de o înghiţitură, că se preface beat şi că se uită cum bea

Jabavu. Pe de o parte, lui Jerry îi pare bine că Jabavu îşi păstrează mintea limpede, totuşi nu e prea mulţumit, fiindcă până acum s-a socotit singurul mai tare decât toţi ceilalţi. Acum, pentru prima dată îi dă prin minte că Jabavu e poate prea vânjos, prea isteţ şi că într-o zi ar putea să-i dispute conducerea. Îşi ascunde însă toate aceste gânduri îndărătul ochilor reci şi înguşti, şi pândeşte, şi târziu noaptea îi vorbeşte lui Jabavu ca unui egal, îi spune că acum ei doi trebuie să aibă grijă ca toţi proştii ăştia să meargă la culcare fără tămbălău. Jabavu o ia pe Betty şi pe doi tineri în odaia lui Betty, unde cad toţi ca nişte butuci pe duşumea, doborâţi de skokian, iar Jerry duce pe o fată şi pe ceilalţi bărbaţi într-un loc pe care-l cunoaşte el, o colibă veche de paie de la marginea oraşului.

Dimineaţa, Jerry şi Jabavu se trezesc cu mintea limpede, îi lasă pe ceilalţi să doarmă şi pleacă împreună în oraş, unde fură cu dibăcie încă un ceas, două perechi de pantofi, o pernă de sub capul unui copil şi, ceea ce e mai important, câteva brelocuri despre care Jerry spune că sunt de aur. Duc lucrurile la indian, şi acesta le dă bani mulţi pe ele. Mergând spre cartierul lor, Jerry îi spune:

— În ziua a doua am câştigat fiecare câte cinci lire – şi se uită adânc în ochii lui Jabavu, pentru ca acesta să înţeleagă ce vrea să-i spună. Şi lui Jabavu îi vine azi mai uşor când se gândeşte la domnul Mizi, se admiră singur că nu bea skokian, că lucrează alături de Jerry cu atâta dibăcie încât nu există diferenţă între ei.

În noaptea aceea se duc cu toţii în prăvălia părăsită şi beau whisky, care e mai bun decât skokianul, fiindcă nu-i îmbolnăveşte. Joacă o partidă de cărţi şi mănâncă pe săturate, şi tot timpul Jerry îl pândeşte pe Jabavu, căci are pentru el sentimente foarte amestecate. Vede că Jabavu face tot ce vrea cu Betty, că niciodată până atunci Betty n-a fost atât de supusă şi de grijulie cu un bărbat. Vede că tânărul bea cu grijă – niciodată până atunci n-a văzut un

băiat proaspăt venit din kraal, învăţând atât de repede socoteala băuturii. Vede cum ceilalţi, după numai două zile, au faţă de Jabavu aproape acelaşi respect pe care-l au când vorbesc cu el. Asta nu-i place câtuşi de puţin. Cum nu arată însă nimic din ceea ce gândeşte, în Jabavu se întăreşte credinţa că Jerry îi este prieten. În ziua următoare se duc iar pe străzile albilor şi fură, apoi beau whisky şi joacă mereu cărţi. În ziua următoare la fel, şi aşa trece săptămâna. Tot timpul Jerry vorbeşte blând, e politicos, zâmbitor? îşi ascunde ochii pânditori şi reci sub masca discreţiei şi a şireteniei – şi Jabavu vorbeşte nestingherit despre ceea ce simte. Vorbeşte despre dragostea lui pentru doamna Mizi, despre admiraţia lui pentru domnul Mizi. Vorbeşte cu încrederea oarbă a copilului şi Jerry ascultă, îndemnându-l cu un zâmbet ori cu o vorbă blândă, prefăcută, aşa încât, la sfârşitul săptămânii conversaţia lor se desfăşoară într-un chip foarte ciudat. Jerry spune:

— Ce ziceai despre alde Mizi?

Şi Jabavu răspunde:

— Ah, ce oameni inteligenţi, curajoşi…

Apoi iar Jerry, cu voce blândă, mieroasă:

— Aşa crezi?

— Ah, prietene, sunt nişte oameni care se gândesc numai la alţii!

— Aşa crezi! îl întreabă Jerry, dar cu aceeaşi voce blândă, mieroasă.

Apoi îi povesteşte, ca şi cum nu-l privesc astfel de lucruri, cum Mizi şi Samu au făcut aşa şi aşa, cât sunt de şireţi – şi deodată, cu violenţă:

— Ah, ce ticăloşi!

Jabavu râde şi-i dă dreptate. Parc-ar exista doi Jabavu şi unul din ei capătă viaţă cu ajutorul limbii iscusite a lui Jerry. Dar Jabavu cel adevărat îşi dă cu greu seama de toate acestea. S-ar părea ciudat ca un om să-şi petreacă

vremea furând şi bând şi făcând dragoste cu o femeie de la oraş, dar în acelaşi timp să-şi închipuie despre sine însuşi că e altfel decât ceilalţi, că va ajunge un om al luminii – şi totuşi aşa se petrec lucrurile cu Jabavu. Este atât de ameţit, atât de absorbit de furtişaguri, de mâncarea bună şi de băutura bună, apoi iar de furtişaguri, apoi de Betty, încât e aidoma unui boulean vânjos, pe jumătate năucit, dus la muncă de un om care i-a legat de coarne o sfoară. Bouleanul nu simte sfoara. Şi totuşi sunt clipe când o simte.

Vine şi ziua când Jerry îl întreabă, din întâmplare, ca şi cum n-ar da importanţă vorbelor:

— Şi, zi aşa, ai să ne părăseşti, ai să te duci la oamenii luminii?

Şi Jabavu îi răspunde cu simplitatea copilului:

— Da, aşa aş vrea să fac.

Pentru prima dată Jerry îşi îngăduie să râdă. Frica intră în Jabavu ca un cuţit şi îşi spune:

„Sunt nebun că vorbesc aşa cu Jerry!”

Dar în aceeaşi clipă Jerry face o glumă şi zice:

— Ticăloşii ăia! ca şi cum l-ar amuza prostia oamenilor luminii, şi Jabavu râde cu el. Căci mai presus de orice Jerry e foarte atent când foloseşte râsul împotriva lui Jabavu. Îl îndrumă blând, cu glume, apoi devine serios şi îl întreabă deodată: Şi aşa, vrei să ne părăseşti după ce-ai să te saturi de noi? Te duci la domnul Mizi?

Seriozitatea întrebării îl îngheaţă pe Jabavu şi nu mai spune nimic. Este aidoma boului adus cu blândeţe până la marginea câmpului şi acolo simte frânghia legată de coarne şi-şi spune: „Fără îndoială că omul ăsta n-o să-şi bată joc de mine”. Şi fiindcă nu vrea să înţeleagă, rămâne pe loc, nemişcat, înfigându-şi cu încăpăţânare cele patru picioare în pământ, clipind din ochii-i blajini, iar omul îl veghează, zicându-şi „Acum boul ăsta nătâng va începe să se zbată, să zbiere, să mugească şi să sară în aer, dar nu

ştie că n-are niciun rost să facă toate astea, fiindcă sunt mult mai deştept decât el”.

Totuşi Jerry nu gândeşte despre Jabavu aşa cum gândeşte omul despre bou. Deşi în toate privinţele este mai şiret şi mai cu experienţă decât Jabavu, îşi dă seama totuşi că Jabavu are în el ceva care îi scapă. Sunt clipe când îşi spune:

„Poate dar fi mai bine să-l las pe prostul ăsta să se ducă la Mizi. De ce nu? Am să-l ameninţ că-l omor dacă vorbeşte despre noi şi despre munca noastră…”

Dar e cu neputinţă să facă aşa, din cauza celuilalt Jabavu, care prinde viaţă la auzul glumelor. Odată ajuns la Mizi, n-o să-l apuce pe Jabavu dorul de bogăţie, de emoţiile vieţii de acum, de cârciumi şi de femei? În clipele astea n-o să simtă nevoia să-şi înjure vechii tovarăşi, ori să anunţe chiar poliţia? Fără îndoială că da. Şi ce n-o să spună el poliţiei? Numele tuturor celor din bandă, ale mulatrilor care îi ajută, al indianului care-i ajută… Tare ar fi vrut Jerry să fi băgat cuţitul de mult în Jabavu, încă de pe când a auzit-o prima dată pe Betty vorbind despre el. Acum nu mai poate, fiindcă Betty îl iubeşte pe Jabavu, şi ar putea ieşi cu bucluc. Ah, cât a dorit Jerry să nu aducă femei în bandă, ce chef ar avea să-i omoare pe amândoi… El însă nu ucide niciodată, decât atunci când este neapărat necesar, şi în niciun caz nu face două omoruri odată. Dar ura lui pentru Jabavu şi mai ales pentru Betty creşte şi se dezvoltă într-atât, încât îi vine greu s-o ascundă cu un zâmbet nepăsător şi prietenos.

Totuşi nu se opreşte, îl împinge cu blândeţe pe Jabavu pe poteca râsetelor primejdioase. Glumele pe care le face sunt înspăimântătoare şi, când Jabavu nu m-ai poate de frică, îl linişteşte:

— Ei, nu e decât o glumă.

Vorbesc despre lucruri la auzul cărora Jabavu ar fi tremurat cu câteva săptămâni în urmă. A învăţat mai întâi

să râdă de bogăţia domnului Mizi, de felul cum ticălosul ăsta inteligent ascunde banii în casă şi jecmăneşte poporul care crede în dânsul. Jabavu nu dă crezare acestor vorbe, dar râde şi chiar duce gluma mai departe, zicând:

— Ce proşti sunt! sau: E mai bine să conduci Liga pentru progresul popoarelor africane decât o cârciumă oarecare.

Totuşi Jabavu nu crede nimic din toate acestea, îi admiră sincer pe oamenii luminii şi nu-şi doreşte altceva decât să fie cu ei.

Mai târziu, Jerry întinde coarda şi spune:

— Într-o bună zi, oamenii luminii vor fi omorâţi, fiindcă sunt atât de ticăloşi.

Totodată, face şi glume cu privire la acest omor. Trec câteva zile până când Jabavu e pregătit să râdă, dar până la urmă ajunge să i se pară lucru neînsemnat, doar o glumă – şi râde. Apoi Jerry vorbeşte despre Betty şi-i spune cum a ucis el odată o femeie care devenise primejdioasă; râde şi-i spune că femeia proastă e rea şi periculoasă, că, deci, ar fi bine s-o ucidă pe Betty. Trec iarăşi câteva zile până când râde şi Jabavu, dar atunci râde fiindcă ideea morţii lui Betty îi face inima să-i salte de bucurie. Căci Betty devenise o povară pentru el, a ajuns să-i fie frică de ea. Ceasuri întregi îl veghează şi sporovăieşte:

— Hai, însoară-te cu mine şi vom fugi în alt oraş.

Sau:

— Hai să-l ucidem pe Jerry, şi să fii tu şeful bandei!

Sau:

— Mă iubeşti? Mă iubeşti? Mă iubeşti?

Şi Jabavu se gândeşte la femeile de altă dată, care nu vorbeau despre dragoste ziua şi noaptea, la femeile cu demnitate; dar până la urmă râde. Cei doi tineri râd împreună, hoinăresc pe străzi, vorbesc despre Betty, despre alte femei, cum sunt unele aşa, altele altminteri, până când lucrurile ajung atât de departe, încât Jabavu

râde nepăsător când Jerry vorbeşte despre uciderea lui Betty sau a oricărui alt membru din bandă; vorbesc cu dispreţ despre ceilalţi, spun că sunt proşti, că n-au îndemânare la treabă, că singurii mai răsăriţi sunt ei doi, Jerry şi Jabavu.

Totuşi, sub masca prieteniei, amândoi sunt înfricoşaţi, amândoi ştiu că în curând ceva are să se întâmple şi se pândesc unul pe celălalt, se urăsc unul pe altul, şi Jabavu se gândeşte tot timpul cum să fugă la domnul Mizi, în vreme ce Jerry visează noaptea mereu poliţie şi închisoare, visează omoruri, şi mai ales uciderea lui Jabavu, dar şi a lui Betty, fiindcă duşmănia lui pentru Betty a ajuns ca o boală. Câteodată, când o vede pe Betty cum se freacă de Jabavu, ori cum îl sărută, ca la cinema, de fată cu ceilalţi, cum nu-şi ia ochii de la el, mâna îi alunecă tainic spre cuţit şi-l strânge; îl mistuie pofta de a ucide.

Banda e dezorientată, ca şi cum ar avea doi şefi. Betty şade totdeauna lângă Jabavu şi consideraţia ei pentru el se transmite şi celorlalţi. Jerry şi-a impus poliţia datorită faptului că totdeauna este cu mintea limpede, că nu se îmbată niciodată, că e mai puternic decât oricare altul. Dar astăzi Jabavu e mai puternic ca «el. Parcă un ferment foarte activ de dizolvare a intrat în bandă, şi Jerry îi dă acestui ferment numele domnului Mizi.

Vine şi ziua când hotărăşte să scape într-un fel sau altul de Jabavu, cu toată îndemânarea lui la furt.

Mai întâi vorbeşte convingător despre minele de la Johannesburg, arătând ce frumoasă este viaţa de miner, cât câştigă acolo oameni ca ei. Dar Jabavu îl ascultă nepăsător, spunând „da” sau „aşa?”. Căci de ce să faci o călătorie grea şi primejdioasă spre sud, spre bogăţiile Oraşului de Aur, când viaţa e bogată şi aici? Atunci Jerry schimbă tactica, încearcă alt plan. E un plan primejdios şi el ştie asta. Vrea să facă o ultimă încercare de a-l slăbi pe

Jabavu, folosind skokianul. Şase nopţi la Tind îşi duce tovarăşii prin cârciumi, deşi altă dată îi povăţuia să nu bea rachiul acela prost care le moleşeşte voinţa şi le slăbeşte gândirea. În prima noapte, lucrurile se petrec ca de obicei, ceilalţi beau, Jerry şi Jabavu se abţin. În a doua zi la fel. În a treia, Jerry îl provoacă pe Jabavu la întrecere şi Jabavu la început refuză, apoi primeşte. Căci a ajuns într-o stare de spirit pe care nu o poate înţelege, i se pare că nu-i mai pasă de ceea ce se întâmplă. Aşa că Jabavu şi Jerry se pun pe băut şi primul care se prăbuşeşte e Jerry. Se deşteaptă în după-amiaza a patra şi-şi găseşte banda jucând cărţi, în timp ce Jabavu, rezemat de un zid, se uită în gol, refăcut. Acum pe Jerry îl cuprinde o ură cum n-a mai simţit nicicând împotriva lui Jabavu. Pentru Jabavu a băut în mod stupid, a zăcut în nesimţire ceasuri la rând, în timp ce banda juca mereu cărţi şi râdea poate de el. Parcă Jabavu ar fi acum şeful, nu el. Cât despre Jabavu, nefericirea lui a ajuns la un punct critic, i se întâmplă ceva foarte ciudat. E ca şi cum foarte încet, el, adevăratul Jabavu, se depărtează de celălalt Jabavu, de hoţul şi de ticălosul care bea şi fură, şi se uită de undeva cu calm şi nepăsare. Îşi spune că acum nu se mai află speranţă pentru el. Niciodată n-o să se mai poată întoarce la domnul Mizi; niciodată nu va putea fi un om al luminii. Pentru el viitorul nu mai există. Se judecă singur şi aşteaptă, în timp ce norul cenuşiu al nenorocirii se abate asupra lui.

Jerry se apropie, ascunzându-şi gândurile, şi-l felicită fiindcă a fost mai rezistent. Îl măguleşte, face glume pe socoteala celorlalţi, care nu-i aud. Jabavu îl aprobă fără entuziasm. O ponegreşte apoi pe Betty, ca şi pe celelalte femei, fiindcă în clipele astea, când vorbesc despre femei cu ură, sunt cei mai buni prieteni. Jabavu intră în joc, la început indiferent, apoi cu mai multă inimă. Nu după mult, încep iar să râdă împreună, şi Jerry se felicită singur pentru viclenia de care e în stare. Betty nu vede cu ochi

buni ceea ce fac ei, se apropie, dar amândoi o gonesc, şi ea se întoarce la ceilalţi plină de amărăciune, înjurând. Jerry spune iar că Betty e periculoasă, şi povesteşte cum a omorât el odată o fată din bandă care s-a îndrăgostit de un poliţist fată de care trebuia să fie doar drăguţă. Povesteşte întâmplarea nu numai ca să-l înspăimânte pe Jabavu, dar şi ca să vadă cum reacţionează acesta la ideea uciderii lui Betty. Şi lui Jabavu îi trece iar prin minte ce bine ar fi dacă Betty nu l-ar mai plictisi mereu cu cererile şi cu reproşurile ei, dar apoi goneşte acest gând. Jerry îl vede că se încruntă şi schimbă repede o glumă cu alta, spunând ce caraghios ar fi dacă cineva l-ar prăda pe domnul Mizi. Jabavu tace şi pentru prima dată înţelege rostul râsetelor şi al glumelor, înţelege că oamenii mai degrabă râd de ceea ce îi înfricoşează, că o glumă nu este câteodată decât un plan pentru ziua de mâine. Îşi spune*: „Poate că tot timpul Jerry a plănuit într-adevăr să-l ucidă, ba poate şi să-l jefuiască pe domnul Mizi”. Gândul că a fost atât de prost îl copleşeşte, nefericirea care pierise din sufletul lui în clipa când s-a împrietenit cu Jerry îl cuprinde iarăşi, se reazemă tăcut de perete şi nu-i mai pasă de nimic. Pentru Jerry starea asta e mai prielnică decât îşi închipuie, fiindcă în clipa când sugerează să meargă la cârciumă, Jabavu se ridică grăbit. În această a patra noapte, Jabavu bea pentru prima dată skokian cu plăcere. Niciodată nu şi-a dorit acest lucru de când a venit la oraş şi a băut în localul doamnei Kambusi. Jerry nu bea, ci pândeşte; se simte grozav de uşurat. Acum, îşi zice el, Jabavu o să se dedea la băutură ca şi ceilalţi, o să se moleşească aidoma lor şi Jerry o să-l dirijeze ca şi pe ei.

În a cincea zi, Jabavu doarme până târziu şi se deşteaptă când începe să se întunece; vede că ceilalţi se pregătesc să se ducă la cârciumă, dar lui i se face rău numai când se gândeşte; îi anunţă că nu merge la cârciumă, că rămâne în pat, în vreme ce restul bandei se

duce. Se întoarce cu faţa la perete, deşi Jerry glumeşte, îl mângâie şi râde, el nu se mişcă. Dar Jerry nu le poate spune celorlalţi să se ducă la cârciumă numai din cauza lui Jabavu, aşa că trebuie să plece şi el cu ei, înjurând de necaz, căci Jabavu rămâne singur în prăvălia părăsită. În ziua următoare, a şasea, membrii bandei sunt bolnavi şi buimaci după skokianul băut şi Jerry abia mai poate să se stăpânească. Jabavu e obosit şi calm şi stă la locul lui, lângă perete, cufundat în gânduri, care trebuie să fie tare triste şi întunecate, căci şi el e foarte posomorât. Jerry îşi zice: „Tot aşa se simţea şi alaltăieri noapte, când a început să bea”, şi îl cheamă la cârciumă, şi Jabavu se duce. E noaptea a şasea. Jabavu se îmbată ca şi rândul trecut, împreună cu ceilalţi, în timp ce Jerry rămâne treaz. În ziua a şaptea, Jerry îşi zice: „Asta va fi ultima încercare. Dacă Jabavu nu vine de plăcere la cârciumă, atunci renunţ la planul ăsta şi încerc altceva”.

În această a şaptea zi, Jerry e desperat, deşi nu lasă să se vadă. Stă rezemat de zid în timp ce împarte şi adună cărţile şi ochii lui urmăresc jocul, ca şi cum nu l-ar interesa nimic altceva. Totuşi, din când în când îi aruncă repede câte o privire lui Jabavu, care şade nemişcat în faţa lui. Ceilalţi încă nu s-au trezit, zac pe duşumea, gemând şi horcăind.

Betty stă grămădită dezgustător lângă Jerry şi bărbatul o priveşte cu ură. E plin de ură. Îşi zice că acum două luni conducea una din bandele cele mai productive din oraş, că nu există pericol, că poliţia era bine controlată şi că, în aparenţă, totul trebuia să meargă bine mai departe. Şi deodată Betty se îndrăgosteşte de acest Jabavu, lucrurile se încurcă, banda e neliniştită, Jabavu se gândeşte la domnul Mizi, nimic nu mai e limpede şi sigur.

E greşeala lui Betty – o urăşte. E greşeala lui Jabavu – eh, cum îl mai urăşte şi pe Jabavu! E greşeala domnului Mizi – dacă ar putea, l-ar ucide pe domnul Mizi, căci îl

urăşte pe domnul Mizi ca pe nimeni altul în lume. Dar uciderea domnului Mizi ar fi o prostie; uciderea oricui este o prostie atâta vreme cât nu e neapărat necesară. El nu trebuie să ucidă fără să fie nevoie. Dar mintea lui e plină de gândul uciderii, se uită la Betty cum îl priveşte beată şi ar vrea s-o omoare, fiindcă i-a prilejuit tot necazul acesta, şi cum cărţile fac fet! fet! fet!, fiecare zgomot al lor i se pare ca o lovitură de cuţit.

Deodată Jerry se reculege şi-şi zice:

„Sunt nebun! Ce s-a întâmplat? Niciodată în viaţa mea n-am făcut un lucru fără să mă gândesc, fără să am o pricină, şi acum stau aici, fără nicio socoteală, aşteptând să se întâmple ceva! Omul ăsta, Jabavu, m-a scos din minţi!”

Se uită piezişş la Jabavu şi-l întreabă mieros:

— Vrei să mergi deseară la cârciumă, să ne mai distrăm?

— Nu, nu merg – răspunde Jabavu. De patru ori m-am îmbătat cu skokian şi cum spun acum aşa rămâne. Niciodată n-am să mai beau skokian!

Jerry ridică din umeri şi îşi pleacă ochii.

„Aşa, îşi zice el. Bine, am dat greş. Totuşi, în trecut am reuşit. Dacă cu asta am dat greş, să mă gândesc şi să hotărăsc ce să fac. Trebuie să fie o cale. Dar care?”

Apoi se mai gândeşte:

„Ei, de ce rănim aici? Am mai fost şi înainte în situaţii grele, dar mă aflam în alt oraş şi am părăsit oraşul, am venit aici. E uşor, pot să mă duc în Sud, în alt oraş. Proşti sunt pretutindeni şi proştii muncesc totdeauna pentru oameni ca mine”.

Dar apoi, tocmai când îşi formulase bine planul, îl cuprinde o vanitate prostească:

„Şi să părăsesc oraşul ăsta, în care am legături, unde cunosc destul de bine poliţia, unde mi-am format o organizaţie, numai din pricina prostului ăstuia de Jabavu?

N-am să plec!”

Şade aşa, amestecând cărţile şi gândindu-se la toate aceste lucruri, dar pe faţa lui nu se vede nimic; în adâncul lui clocoteşte de furie, de frică, de vanitate şi dispreţ. „Ceva o să se întâmple – Îşi spune. Ceva. Să aştept”.

Aşteaptă; în curând se lasă întunericul. Prin ferestrele murdare intră lumina roşiatică a amurgului care desenează pe duşumea pete nrgit* loşmliv l «n\ În pn veşte. „Sânge” – se gândeşte el, şi o dorinţă nemărginita îl cuprinde. Fără să mai stea la giudurl, trage nu ph cuţitul, mângâind cu drag imunul, nir. meu lalmvu îl priveşte, că deodată Jabavu se cutremură. limiţu mire nemăsurată îl cuprinde pe Jerry. Ah, <It II e te de drag tremurul ăsta! mai trage un pic cuţitul şi voi beşte:

— Încă n-ai învăţat să te temi de scula asta, dar mai ai timp.

Jabavu se uită la cuţit, apoi la Jerry, apoi îşi coboară privirile.

— Mi-e frică – zice simplu Jabavu, şi Jerry vâră la loc cuţitul. Pentru o clipă îl stăpâneşte gândul:

„E o nebunie ceea ce fac!”

Dar nu renunţă.

Observă că stă cu piciorul pe una din petele de lumină roşie care intră pe fereastră, îşi trage repede piciorul, se scoală, ia luminări dintr-o ascunzătoare din perete, le aprinde şi le lipeşte în ceara lor pe lăzi. Lumina roşiatică piere. Acum încăperea e luminată de strălucirea galbenă şi caldă a lumânărilor, – se văd lăzile, sticlele grămădite prin colţuri, trupurile beţivilor ghemuite pe duşumea, pânze de păianjen printre scânduri. E o scenă obişnuită, cu tovarăşi de băutură şi jocuri de noroc, şi dorinţa violentă de ucidere îl părăseşte pe Jerry. Îşi spune din nou:

„Trebuie să-mi fac un plan, nu să mă las în voia întâmplării”.

Apoi, unele după altele, trupurile încep să se mişte, oamenii mormăie şi se scoală, ţinându-se cu mâinile de cap. Râd fără vlagă. Când şi Betty se ridică de pe duşunea, vede că e cam departe de Jabavu şi se târăşte până la el, îi cade pe genunchi, dar el o respinge calm. Văzând aşa, pe Jerry îl umple mânia. Dar se stăpâneşte şi-şi spune:

„Trebuie să-i fac pe imbecilii ăştia să-şi vină în fire, să aştept până trece efectul skokinului, apoi să-mi fac un plan”.

Ia cu o cutie mare ceai proaspăt din oala care fierbe la focul făcut pe duşumea şi toarnă fiecăruia câte o ceaşcă, chiar şi lui Jabavu, care pune ceaşca jos, fără să se atingă de ea. Asta îl supără pe Jerry, dar nu zice nimic. Ceilalţi beau şi se simt mai bine. Se ridică toţi, dar încă îi doare capul.

— Vreau să mă duc la local – zice Betty legănându-se înainte şi înapoi. Vreau să mă duc la local!

Fără să judece, ceilalţi îi repetă vorbele:

— Da, da, la local!

Jerry se întoarce repede, privindu-i pe fiecare. Îşi stăpâneşte supărarea. Şi tot aşa de uşor cum a venit, dorinţa de a merge la local îi părăseşte. Uită de local, îşi beau ceaiul. Jerry mai face altul, mai tare, şi le umple ceştile. Beau toţi. Jabavu priveşte scena ca şi cum ar fi foarte departe. Observă liniştit:

— Ceaiul nu e destul de tare ca să potolească furia skokianului. Ştiu bine. În timpul când beam şi eu, credeam că trupul vrea să mi se facă bucăţele. Şi ei au băut în fiecare noapte, toată săptămâna!

Jerry se aşază lângă Jabavu; are faţa crispată. În adâncul lui s-a trezit din nou nevoia violentă de a ucide; şi totuşi se stăpâneşte. Îşi spune:

„Mai bine să-i părăsesc pe imbecilii ăştia acum…”

Dar gândul înţelept piere sub valurile crescânde ale vanităţii. Îşi spune:

„Pot să-i determin să facă tot ce vreau. Totdeauna au făcut aşa cum le-am spus”.

Îi anunţă calm:

— Ar fi mai bine ca fiecare din voi să mănânce o hucată de pâine.

Şi în şoaptă, lui Jabavu:

— Gura! Dacă mai vorbeşti, te omor!

Jabavu dă din umeri cu nepăsare şi aşteaptă. În bezna din ochii lui e ceva gol, deşert, care-l înspăimântă pe Jerry.

Betty se clatină pe picioare, genunchii îi tremură, dar se duce până la peretele cu oglinda prinsă-n cui. Înainte de a ajunge acolo, zice:

— Vreau să merg la local.

Ceilalţi îi repetă vorbele şi se scoală, proptindu-se bine pe picioare, ca să nu cadă.

Jerry strigă:

— Gura! Astă-seară n-o să mergeţi la local!

Betty râde moale şi-i răspunde:

— Ba da, la local. Grozav îmi place să mă duc la local…

Cuvintele ei dau naştere altor cuvinte şi şirul lor nu pare să se mai termine, când Jerry o apucă de umăr şi o zguduie:

— Gura! îi zice el. N-ai auzit ce-am spus?

Betty râde, se clatină, îl ia de gât şi-l roagă:

— Drăguţule Jerry, frumosule Jerry, oh, te rog, Jerry!

Îi vorbeşte cu vocea unui copil care încearcă să capete ceva. Jerry, care a rămas ţeapăn la atingerea ei, cu ochii încremeniţi şi alb de mânie, o zguduie din nou şi o împinge. Ea se dă înapoi, clătinându-se, până se loveşte de celălalt perete; se reculege, râde şi iar râde, se îndreaptă de mijloc şi porneşte iar, clătinându-se, către Jerry, iar ceilalţi o privesc. Li se pare straşnic ce face ea şi o urmează, aşa că Jerry se vede înconjurat, toţi îl iau de gât

şi-l bat pe umăr, toţi vorbesc cu glasuri ascuţite, copilăreşti, râzând ca şi cum râsul din ei e un izvor \u continuă fierbere, care îşi caută drum printre buzele lor.

— Frumosule Jerry, hai, drăguţule, te rugăm, înţeleptule Jerry!

Şi Jerry urlă:

— Gura! înapoi! Vă omor pe toţi…

Vocea lui îi surprinde şi, pentru o clipă, tac. E o voce orgolioasă, cutremurătoare, de nebun. Faţa îi tremură, buzele îi tremură. Stau cu toţii în jurul lui, privindu-l, – se uită apoi unii la alţii, clipind din ochi ca să vadă mai bine prin aburii beţiei, apoi se întorc şi se aşază; numai Betty rămâne în faţa lui. Are gura crispată în aşa fel că nu se ştie dacă de râs sau de plânsul care va izbucni, dar ea râde iar, ascuţit şi gâlgâitor, apoi clătinându-se vine lângă Jerry, şi pentru a treia oară îl înconjoară cu braţele şi se îndeasă în el. Jerry stă liniştit. Ceilalţi privesc, dar nu văd decât că Betty îl îmbrăţişează şi-l strânge, că se vâră în el şi că râde mereu. O văd apoi că se opreşte, că braţele i se moaie şi îi cad legănându-se în lături. Jerry o susţine cu o mână. Ceilalţi izbucnesc în râs, fiindcă li se pare foarte caraghios. Betty face o glumă caraghioasă, aşa că e de datoria lor să râdă.

Jerry însă, cuprins de furie şi de o ură cum nu cunoscuse până atunci, îşi înfipsese cuţitul în Betty şi gestul îl umple de o bucurie pe care n-o mai simţise niciodată în viaţa lui. Rămâne aşa, ţinând-o pe Betty şi o clipă nu se mai gândeşte la nimic. Apoi, nebunia mâniei şi a bucuriei se şterge şi-şi zice:

„Sunt nebun de legat! Omor un om pentru nimic, fiindcă sunt furios!…”

O ţine în braţe, încearcă să ticluiască un plan la repezeală, şi-l vede pe Jabavu, aşezat pe duşumea chiar lângă el, cum se uită în sus clipind de uimire, şi pe dată planul e gata. Se leagănă un pic, ca şi cum Betty ar fi prea

grea, apoi cade cu Betty peste Jabavu, se zbate un pic şi se rostogoleşte într-o parte.

Jabavu, simţind sângele cald curgând din Betty, îşi zice:

„A omorât-o, şi acum o să spună că am omorât-o eu”.

Se ridică încet de jos şi Jerry urlă:

— Jabavu a omorât-o, uitaţi-vă, a omorât-o pe Betty fiindcă e gelos!

Jabavu nu vorbeşte. Gândurile care-i trec prin minte îl uimesc. Se simte grozav de uşurat că Betty a murit. Nu ştiuse până atunci cât de obosit era de femeia asta, cum îl apăsa, ştiind că niciodată nu va izbuti să se scuture de ea. Şi acum zace moartă în faţa lui.

— N-am omorât-o – zice el – n-am făcut aşa ceva.

Ceilalţi se scoală şi se uită ca nişte curci plouate- Jerry strigă:

— Ticălosul ăsta, el a omorât-o pe Betty!

— N-am făcut aşa ceva – zice Jabavu.

Ochii tuturor se îndreaptă mai întâi spre Jerry şi îl cred, apoi spre Jabavu; îl cred şi pe el.

Jerry tace. Înţelege că sunt toţi prea abrutizaţi, că nu se pot gândi la ceva mai mult de o clipă.

Se aşază pe o ladă şi se uită la Betty, îşi frământă creierii ce să facă.

Jabavu, după ce a tăcut îndelung şi a privit-o pe Betty, se aşază pe altă ladă. Îl cuprinde desperarea atât de puternică, încât abia îşi mai poate mişca mădularele, îşi zice:

„Acum nu mai e nimic de făcut. Jerry o să spună că am omorât-o eu. Nimeni n-o să mă creadă. Şi – aici îi vine gândul teribil – mă bucur că a omorât-o. Mă bucur. Acum mă bucur”.

De aici mintea îl duce mai departe.

„Aşa e drept. E o pedeapsă”.

Se aşază gânditor, mâinile îi cad şi ochii i se opresc în

gol. Ceilalţi se aşază şi ei pe duşumea, grămădindu-se unii în alţii, căutând un reazem în faţa acestui omor din care nu înţeleg nimic. Tot ceea ce ştiu e că Betty a murit. Ochii lor holbaţi, goi de gânduri, se îndreaptă spre Jerry, aşteptând să facă el ceva.

Dar Jerry, după ce-şi pune în ordine multiplele-i planuri, se destinde, încearcă să privească lucrurile liniştit, cu încredere. Mai întâi trebuie să se descotorosească de cadavru. Apoi va veni vremea să se gândească la ce are de făcut.

Se întoarce spre Jabavu şi-i spune cu voce caldă, prietenoasă:

— Ajută-mă s-o duc pe tâmpita asta afară, în iarbă.

Jabavu nu se mişcă. Jerry îşi repetă spusele, dar

Jabavu rămâne tot nemişcat. Jerry se scoală, se aşază în faţa lui şi-i porunceşte. Jabavu îşi ridică ochii încet, apoi clatină din cap.

Atunci Jerry se întoarce cu spatele la ceilalţi şi se apropie de Jabavu ţinând în mână cuţitul, şi-l împunge uşor.

— Crezi că mi-e frică să te omor şi pe tine? îl întreabă încet, ca să audă numai el.

Ceilalţi nu văd cuţitul, îşi închipuie numai că Jerry şi Jabavu se sfătuiesc cum să scape de Betty. Încep să vorbească încet între ei şi să scâncească.

Jabavu clatină iar din cap. Apoi se uită în jos, simţind apăsarea cuţitului. Vârful i-a ajuns la piele şi-l încearcă un fior rece. Îi trece prin minte un gând care-l supără: „Îmi taie haina mea. frumoasă”. Ochii i se îngustează şi-i spune furios1:

— Îmi tai haina!

„E nebun!” îşi zice Jerry, însă ştie şi înţelege cât poate să scoată dintr-o astfel de clipă de slăbiciune. Folosindu-se de toate resursele voinţei sale, îşi închide ochii pe jumătate, îi prironeşte în ochii goi ai lui Jabavu şi-i

zice:

— Vino acum, şi fă ce ţi-am spus!

Jabavu se ridică încet şi, la un semn al lui Jerry, o apucă pe Betty de picioare. Jerry o ia de umeri. O duc la uşă şi Jerry strigă la ceilalţi tare, ca să înţeleagă prin aburii beţiei:

— Stingeţi luminările!

Nimeni nu se mişcă. Jerry mai strigă o dată şi tânărul care dormea noaptea cu Jerry se scoală şi stinge încet luminările. Încăperea e năpădită acum toată de întuneric, ceilalţi scâncesc de frică şi Jerry le spune:

— Să nu aprindeţi luminările! Altfel vă arestează. Mă întorc îndată.

Scâncetele încetează. Se aud respiraţii gâfâitoare, înspăimântate, dar nimeni nu mişcă. Cei doi trec din bezna încăperii în bezna nopţii. Jerry aşază jos corpul şi încuie uşa, apoi se duce la fereastră şi o fixează cu ajutorul unor pietre. Se întoarce şi apucă trupul de umeri. E foarte greu şi le alunecă din mâini. Jerry nu scoate o vorbă. Jabavu tace şi el. O duc departe, prin buruieni şi tufişuri, ferindu-se de potecă, şi o aruncă într-un şanţ adânc din spatele unei cârciumi. Nu va fi găsită decât dimineaţa, şi atunci bănuiala va cădea pe cei care au băut în cârciumă, nu pe Jerry ori pe Jabavu. După aceea aleargă amândoi la prăvălia părăsită şi când intră, îi aud pe ceilalţi văicărindu-se în întuneric de frică şi de nesiguranţă. Cineva a încercat să iasă pe fereastră şi a spart un geam, dar pietrele ţin încă giurgiuveaua. Sunt grămădiţi la perete şi stau acolo ciorchine, fără vlagă în ei, înspăimântaţi. Jerry aprinde luminările şi le strică:

— Gura!

Mai strigă o dată la ei şi oamenii tac.

— Aşezaţi-vă! şi oamenii se aşază. Se aşază şi el lângă perete, şi ia cărţile, le cere să joace.

Jabavu îşi priveşte haina. E udă de sânge. Când şi-o

scoate, vede o mică tăietură pe piept, în locul unde la împuns Jerry. Se întreabă cum de este atât de stupid încât să-i pese de o haină. Ce importantă are o haină? Chiar în clipa asta Jerry face un semn cu capul spre cârligul din perete, de care atârnă mai multe haine şi sacouri, şi Jabavu se duce la cârlig, ia de acolo un sacou frumos, albastru, şi se uită la Jerry. Ochii lor îşi încrucişează dur privirile. Ochii lui Jabavu se apleacă, Jerry îi zice:

— Scoate-ţi cămaşa şi vesta!

Jabavu îl ascultă. Jerry continuă:

— Puneţi vesta şi cămaşa pe care le găseşti în lada aceea.

Jabavu se duce la ladă supus, ca şi cum n-ar avea voinţă, găseşte în ea o vestă şi o cămaşă, le îmbracă, îşi pune apoi haina albastră. Jerry se scoală repede, îşi smulge de pe el haina şi cămaşa pătate de sânge, îşi şterge cu grijă cuţitul pe ele şi apoi le dă lui Jabavu.

— Ia-mi lucrurile, şi îngroapă-le în pământ, împreună cu ale tale – îi spune.

Din nou cele două perechi de ochi se înfruntă şi ochii lui Jabavu se pleacă. Ia lucrurile mânjite de sânge şi iese. Merge prin întuneric până într-un loc unde tufişurile sunt mai dese şi sapă acolo cu un par ascuţit, îngroapă hainele şi se întoarce la prăvălie. Când intră, înţelege că Jerry a vorbit, a vorbit, a vorbit cu ceilalţi, că le-a explicat cum el, Jabavu, a omorât-o pe Betty. Din privirile lor îngrozite înţelege că îl cred pe Jerry.

I se pare însă că îngropând hainele pătate şi tăiate, a îngropat şi slăbiciunea lui în faţa lui Jerry. Anunţă liniştit:

— N-am omorât-o eu pe Betty.

Se duce la perete şi se aşază aşteptând cele ce or să se mai întâmple. Căci nu-i pasă. Nu-i pasă câtuşi de puţin. Jerry, văzând cât este de doborât, îl înţelege cu totul greşit. Îşi zice:

„Acum fac cu ăsta ce vreau. Poate e bine c-am

omorât-o pe tâmpita aia. Fiindcă, în sfârşit, Jabavu o să facă tot ce-i spun”.

Îl lasă pe Jabavu, despre care îşi închipuie că e asigurat, şi se îndreaptă spre ceilalţi, încercând să-i liniştească. Toţi După şi se văicăresc, din când în când cer skokian ca să uite de groaza acestei nopţi teribile. Dar Jerry le vorbeşte hotărât, le face câte un ceai şi mai concentrat, le dă câte o bucată de pâine, îi sileşte s-o mănânce şi la urmă le spune să se culce. Ei însă nu pot dormi. Se strâng la un loc, vorbesc despre poliţie, cum* vor fi bănuiţi toţi de omor, până când Jerry le mai dă să bea puţin ceai, în care a presărat un praf cumpărat de la un indian, un praf care-i face pe oameni să adoarmă. Nu după mult, se întind cu toţii pe duşumea, cufundaţi într-un somn care-i va vindeca şi care va goni răul provocat de consumul îndelungat de skokian.

Cât e noaptea de lungă zac acolo, gemând din când în când, ori strigând, ori rostind vorbe de groază. Jerry şade şi îşi dă în cărţi, şi îl veghează pe Jabavu, care nu face nicio mişcare.

Jerry e acum foarte încrezător în sine însuşi. Îşi face planuri, le examinează, le schimbă cu altele; toată noaptea îi lucrează mintea. Frica, slăbiciunea au pierit. Ajunge la concluzia că, omorând-o pe Betty, a făcut singurul lucru inteligent nepregătit dinainte.

Noaptea trece cu jocul de cărţi, cu gemetele celor adormiţi. Prin fereastra murdară intră mai întâi o lumină cenuşie, care, pe măsură ce soarele se ridică, devine trandafirie, apoi aurie şi se întăreşte până ajunge de un galben cald, aprins. Când se face ziuă bine, Jerry îi deşteaptă pe ceilalţi lovindu-i cu piciorul, dar în aşa fel încât să nu-şi dea seama la trezire că au fost loviţi.

Se trezesc şi-l văd pe Jerry jucând cărţi şi pe Jabavu Tezemat de perete şi uitându-se în gol. Prin mintea fiecăruia trece amintirea sălbatică, nelămurită a unei

crime şi a unei lupte, se uită unii la alţii şi-şi citesc pe fată aceleaşi amintiri. Îşi îndreaptă apoi privirile spre Jerry, căutând o explicaţie. Dar Jerry se uită la Jabavu. Şi îşi amintesc atunci cu toţii că Jabavu a omorât-o pe Betty şi chipurile li se întunecă, şi respiră greu. Nu mai sunt abrutizaţi de skokian, se simt doar slăbiţi, obosiţi şi înspăimântaţi. Jerry nu se mai teme că nu-i poate domina. Când se trezesc toţi, când arată că pot înţelege ce li se spune, Jerry începe să vorbească. Le explică liniştit şi nepăsător ceea ce s-a întâmplat noaptea trecută, că Jabavu a ucis-o pe Betty – şi Jabavu nu zice nimic.

Tocmai tăcerea lui Jabavu îl tulbură pe Jerry, fiindcă n-a prevăzut-o. Dar e atât de încrezător, încât o trece cu vederea. Le spune că potrivit regulilor bandei, dacă ajung să fie bănuiţi, Jabavu să se predea singur la poliţie şi să nu vorbească nimic despre ceilalţi. Dar dacă năpasta trece, trebuie să păstreze toţi tăcerea şi să-şi vadă de treabă ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic. Jerry vorbeşte cu atâta uşurinţă, încât toţi capătă încredere, iar unul se strecoară afară ca să cumpere pâine şi lapte pentru ceai, şi mănâncă şi beau laolaltă, ba chiar râd când Jerry face câte o glumă. Râsul nu e prea inimos, dar le dă curaj. Şi în tot acest timp Jabavu stă rezemat de perete, cufundat în sine, şi nu scoate o vorbă.

Jerry şi-a pus la punct acum întregul plan. E foarte simplu. Dacă poliţia dă semne în cursul zilei că a descoperit cine a ucis-o pe Betty, el o va şterge la repezeală, se va duce la oamenii pe care îi ştie şi care îl vor ajuta şi va pleca în Sud cu hârtii ticluite pe alt nume, lăsând în urmă buclucul ăsta. Dar după săptămâna de beţie nu prea mai are bani. Poate numai cinci şilingi. Prietenii or să-i mai dea ceva. Jerry nu se gândeşte să plece la Johannesburg cu atât de puţini bani. Ar vrea să aibă ceva mai mulţi. Dacă poliţia nu ştie pe cine să învinuiască, va rămâne pe loc, în prăvălia asta, cu Jabavu

şi cu ceilalţi, până seara. Apoi planul e atât de îndrăzneţ, că Jerry râde în sine însuşi, arzând de dorinţa de a-l povesti şi celorlalţi ca pe o glumă straşnică. Planul lui Jerry nu este altul decât să se ducă acasă la domnul Mizi, să ia banii pe care-i va găsi acolo şi să fugă cu ei în Sud. Îşi închipuie că în casa aceea sunt bani, şi încă mulţi. Când l-a jefuit pe domnul Samu, acum cinci ani, în alt oraş, a pus mâna pe nouăsprezece lire.

Domnul Samu ţinea banii într-o cutie în care păstrase odată tutun şi care se găsea în acoperişul de iarbă al unei colibe. Jerry îşi închipuie că n-are decât să intre în casa domnului Mizi ca să găsească acolo bani, că va pleca bogat la Johannesburg şi va trăi în lux şi siguranţă, că va avea cu ce să corupă şi pe alţii. Îl va lua pe Jabavu cu el. Jabavu e acum om sigur, e prea înspăimântat ca să-l înştiinţeze pe domnul Mizi. Mai ales că el trebuie să ştie unde tine domnul Mizi banii.

Totul e foarte simplu. Îndată ce Jabavu o să-i dea banii, îi va spune să se întoarcă la ceilalţi şi să-l aştepte. Ei îi vor aştepta. Vor trece câteva zile până vor înţelege că i-a tras pe sfoară, dar atunci el va fi departe, în Johannesburg.

Spre prânz, Jerry scoate ultima sticlă de whisky şi dă fiecăruia câte puţin să bea. Jabavu refuză, clătinând din cap uşor. Jerry trece mai departe. Cu atât mai bine.

Are grijă ca tot grupul să se aşeze şi să joace cărţi, să aibă fiecare puţin whisky-şi multă mâncare. Vrea să le fie simpatic, ca ei să capete încredere în el înainte de a le explica planul, care i-ar îngrozi dac-ar fi moleşiţi de băutură şi speriaţi de crimă.

Pe la mijlocul după-amiezii se strecoară afară şi se amestecă printre oamenii din piaţă, unde aude vorbindu-se despre omor. Poliţia a interogat pe mulţi, dar nimeni n-a fost arestat. Va fi un caz ca multe altele – încă o puşlama ucisă în cursul vreunui scandal, şi nimănui nu-i pasă prea mult de aşa ceva. Ziarele vor publica o notiţă; vreun preot

va ţine poate o slujbă, Mizi va rosti poate un discurs despre corupţia africanilor şi cauza ei, sărăcia. La acest din urmă gând Jerry râde în sine şi se întoarce la ceilalţi foarte bine dispus.

Le spune că lucrurile se vor aranja, apoi le vorbeşte despre domnul Mizi, în parte fiindcă persoana acestuia ţine de planul lui, în parte din pricina plăcerii pe care i-o prilejuieşte. Îl imită pe domnul Mizi, Unind un discurs despre corupţie şi decădere. Jabavu nu se uimv, tecă, nici măcar nu ridică ochii. Apoi Jerry faci» o serie de glume pe socoteala doamnelor Mizi şi Saniu, şi rid cu toţii, afară de Jabavu.

Cu toţii, chiar şi Jerry, înţeleg greşit tăcerea lui Jabavu. Îşi închipuie că e înfricoşat, mai ales că i-e frică de ei, fiindcă ştiu că a omorât-o pe Betty. Căci acum toţi îl cred ucigaş, cred că au văzut crima cu ochii lor.

Nu înţeleg că ceea ce se întâmplă cu Jabavu este un lucru vechi de când lumea. Că mintea i se întunecă de desperare, că acceptă hotărârea destinului şi se gândeşte la moarte. Conştiinţa existenţei destinului, a sorţii, este foarte puternică în viaţa tribului, unde vina şi Tăspunderea pentru faptele rele sunt stabilite pe calea vechilor practici ale magiei. Dacă aceşti tineri n-ar fi trăit de atâta vreme în oraşul oamenilor albi, ar fi înţeles ce se petrece acum în Jabavu. Nici chiar Jerry nu înţelege, deşi sunt clipe când tăcerea asta îndelungată îl scoate din răbdări. Ar vrea să-l vadă pe Jabavu puţin mai înspăimântat şi respectuos.

Spre seară, Jerry dă ultimii cinci şilingi fetei care lucra cu Betty şi care e mai tulburată decât toţi ceilalţi şi-i spune că a ales-o să se ducă în piaţă şi să cumpere demâncare, fiindcă e inteligentă. Ei vorbele acestea îi fac plăcere, pleacă şi se întoarce după o jumătate de oră cu pâine şi turte de mălai fiert, înştiinţându-i că nu se mai vorbeşte despre omor. Jerry îi îndeamnă să mănânce. E foarte important să fie toţi sătui, să se simtă bine, abia

acum le vorbeşte despre planul lui.

— Acum să vă spun un banc straşnic – îi anunţă el râzând. La noapte vom jefui casa domnului Mizi. E un om foarte bogat. Jabavu o să facă treaba împreună cu mine.

O clipă domneşte printre ei nesiguranţa. Se uită unul la altul, văd privirile grele ale lui Jabavu, ochii-i ridicaţi cu greu spre dânşii, apoi se tăvălesc pe jos de râs şi mult timp nu se opresc. Doar Jerry îl observă pe Jabavu. Se hotărăşte să-l ia în zeflemea un pic.

— Ei, tuciuriule de la ţară – îi zice – ţi-a intrat frica în oase!

Jabavu suspină, dar nu face nicio mişcare, şi pe Jerry îl cuprinde panica. De ce nu urlă Jabavu, de ce nu se supără, de ce nu se arată înspăimântat?

Hotărăşte să aştepte până va sosi momentul acţiunii.

Cum ceilalţi nu mai rid, ba se uită la el aşteptând altă glumă bună, el se strâmbă spre Jabavu, făcându-le şi lor semn să-l imite. Cu toţii se strâmbă şi se uită unii la alţii. Jerry aprinde luminări şi îi strânge într-un spaţiu mic, luminat, în jurul unei lăzi. Jabavu rămâne în afara cercului luminos, în utribră. Ceilalţi încep să joace cărţi, fac gălăgie multă şi râd, şi Jerry îi aţâţă mereu cu câte ceva ca să-i ţină atenţi la cărţi, să nu ia seama la Jabavu. Tot timpul se gândeşte la fiecare detaliu al planului, hotărât să-l aplice.

Pe la miezul nopţii le face cu ochiul celorlalţi, se ridică şi se apropie de Jabavu. Îşi încordează atât de mult voinţa, încât transpiră.

— E timpul – zice încet, şi-şi pironeşte ochii într-ai lui Jabavu.

Jabavu nu-şi înaltă privirile, nu se mişcă. Jerry îngenunchează în grabă şi, ca în noaptea trecută, stă cu spatele la ceilalţi, şi-l împunge uşor pe Jabavu în piept cu cuţitul. Se uită fix, fix la Jabavu şi-i şopteşte:

— Îţi tai haina!

Priveşte printre pleoapele strânse, concentrându-se

asupra lui Jabavu şi-i spune:

— Ţi-am tăiat haina, acum şişul intră în tine.

Jabavu îşi ridică privirile.

— Scoală-te – îi spune Jerry şi Jabavu se scoală ca hipnotizat.

Jerry e puţin ameţit de victoria obţinută, şi rezemându-se cu mâna de perete, se întoarce către ceilalţi şi le vorbeşte:

— Ascultaţi acum ce vă spun. Noi doi ne ducem la domnul Mizi. Stingeţi luminările şi aşteptaţi în întuneric, – nu, puteţi să ţineţi aprinsă o luminare, dar puneţi-o pe duşumea, ca să nu se vadă afară niciun fel de lumină. Ştiu că în casa domnului Mizi se află ascunsă o mare sumă de bani. Ne vom întoarce cu tot ce vom găsi. Dacă iese scandal, o să fug la unul din prietenii noştri. O să stau acolo o zi, poate două. Jabavu o să se întoarcă aici. Dacă nu apar până mâine dimineaţă, atunci puteţi să plecaţi de aici câte unul, nu toţi deodată. Câteva zile nu lucraţi împreună, nu vă apropiaţi de cârciumi. Vă interzic să beţi skokian până nu vă dau eu voie. Am să vă trimit vorbă când vom putea să ne întâlnim iar, fără primejdie. Toate astea vi le spun numai pentru cazul că iese cu scandal, altfel nu e nevoie. Jabavu şi cu mine vom fi înapoi peste trei sferturi de oră cu banii. Îi vom împărţi între noi. Asta înseamnă că vreo săptămână nu va mai trebui să lucrăm. Între timp poliţia va uita omorul.

Pentru prima dată vorbeşte şi Jabavu:

— Domnul Mizi nu e bogat şi n-are bani în casă.

Jerry se încruntă şi-l trage iute pe Jabavu după el în întuneric. E beznă pretutindeni, copacii se leagănă bătuţi de un vânt puternic şi rece, munţi de nori groşi se mişcă pe cer; stele palide, înceţoşate, se arată printre ei. E o noapte bună pentru furt.

Jerry îşi zice:

„De ce-a spus asta? Ciudat”.

Ceea ce e ciudat e că în tot cursul acestor săptămâni Jerry a crezut că Jabavu minte în privinţa banilor – şi Jabavu n-a înţeles niciodată că Jerry şi-a închipuit tot timpul că acolo sunt într-adevăr bani.

— Vino – îi spune Jerry liniştit. Vom termina repede. Acum, până ajungem, gândeşte-te la cele ce-ai văzut în casa domnului Mizi, la locul unde ai văzut că sunt ascunşi banii.

Deodată, în mintea lui Jabavu apare un tablou, apoi altul. Vede cum domnul Mizi, în seara aceea, s-a dus în colţul camerei, a ridicat un capac din pardoseală şi a scos nişte cărţi din gaura întunecată de sub duşumea. Acolo ţine el cărţile pe care i le-ar lua poliţia. După acest tablou urmează altul, pe care nu l-a văzut în realitate niciodată, dar pe care mintea lui îl născoceşte acum. Îl vede pdomnul Mizi scoţând o cutie mare, plină de suluri de bancnote. Da, Jerry e tare deştept, căci vechea foame din Jabavu îşi înalţă capul şi-i gata să-i dea semn. Apoi tabloul i se şterge din minte, foamea piere şi ea. Merge cu greu alături de Jerry, gândindu-se:

„Ne ducem la domnul Mizi. Când o să ajungem, acolo, am să găsesc eu cum să vorbesc cu el... O să mă ajute”.

Jerry vorbeşte cu glas tare:

— Nu călca aşa de apăsat, prostulel

Jabavu nu-şi schimbă felul de a merge, Jerry se uită în jurul lui prin întuneric, zicându-şi nervos:

„Nu cumva e nebun? Ori poate că ia vreun drog şi eu nu ştiu? Se poartă foarte ciudat”.

Apoi se îmbărbătează singur:

„Uite ce bine a ieşit cu moartea lui Betty, deşi nu m-am aşteptat! Uite ce noapte straşnică pentru furt, deşi n-am ales-o eu. Am noroc cu carul. Totul merge strună!”

Nu-i mai spune lui Jabavu să calce uşor, fiindcă vântul mişcă ramurile copacilor când înainte, când înapoi,

şi înaltă vârtejuri de praf în jurul picioarelor lor. E întuneric beznă. Prin case, luminile sunt stinse? trec prin cartierul respectabil al oraşului, unde oamenii se scoală dis-de-dimineaţă, ca să se ducă la muncă, aşa că se culcă devreme. Jabavu se împiedică de o piatră şi face zgomot şi Jerry îşi trage cuţitul şi-l înghiontеşte pe Jabavu cu cotul până când acesta se întoarce şi se uită.

— Îl înfig în tine dacă strigi ori fugi – îi spune încet, şi Jabavu tace, dar îşi zice că Jerry se poartă foarte ciudat. De ce se duce la domnul Mizi după bani? De ce-l ia pe el, pe Jabavu? Poate că uciderea lui Betty l-a făcut să-şi piardă minţile. Apoi îşi spune:

„Nu e chiar atât de ciudat. A glumit că o ucide pe Betty şi a ucis-o. A glumit că-l jefuieşte pe domnul Mizi şi acum suntem pe cale să…”

Păşeşte cu greu înainte, prin şuierul vântului, prin întunericul plin de praf şi de frunze gonite şi simte un gol în creieri, apoi nu mai simte nimic; numai o greutate în picioare, căci a obosit după somnul prea scurt, după nopţile de dans şi de skokian, dar mai presus de toate e obosit de desperare, fiindcă aude tot timpul:

„Nu-i nimic de făcut cu tine, ai să mori, Jabavu. Ai să mori!”

Cuvintele se înşiră singure într-o melopee, un cântec trist, domol, ca pentru cineva care moare.

„Ei, iată-l pe Jabavu, pe hoţul cel maro! Intrt-l pp ucigaşul Jabavu, cum se furişează prin întuneric ca să-şi prade prietenul! Iată-l pe Jabavu col cu iii (lui le roşii de sânge! Ei, Jabavu, acum venim către tino! Vo cum, Jabavu, n-ai cum să scapi de noi…

Sub felinarele de pe trotuare, dar la mari discurihv fiindcă în cartierul băştinaşilor sunt felinare puţine, lu’ cesc mici pete de lumină galbenă. Jabavu se poticneşte tocmai sub o astfel de pată luminoasă.

— Bagă de seamă, prostule! îi spune Jerry aspru,

înfricoşat. Îl trage într-o parte, apoi se opreşte. Îşi zice:

„Poate e nebun. Dacă nu, cum de se poartă aşa? Cum de am luat un nebun şi-un prost într-o treabă periculoasă ca asta? Poate-ar fi mai bine să nu mă duo acolo…”

Apoi se uită la Jabavu, care stă liniştit şi răbdător lângă el, şi se gândeşte:

„Nu, îi e doar frică de mine”.

Şi pleacă mai departe, ţinându-l pe Jabavu de încheietura mâinii.

Mai târziu Jabavu izbucneşte în râs şi zice:

— Văd casa domnului Mizi, e lumină la ferestre.

— Gura! zice Jerry, dar Jabavu continuă:

— Oamenii luminaţi studiază noaptea. Sunt lucruri despre care tu habar n-ai.

Jerry îi pune mâna pe gură, şi Jabavu i-o muşcă. Jerry şi-o smuceşte şi o clipă tremură de dorinţa de a-i strecura uşurel cuţitul printre coaste. Dar luptă cu sine, se stăpâneşte. Rămâne pe loc, mişcându-şi mâna muşcată, şi se uită la lumina din casa domnului Mizi. Aproape că vede banii cu ochii şi pofta îi creşte nemăsurat. Nu se mai poate opri acum, nu mai poate da înapoi, nu-şi mai poate schimba planul. E uşor să mergi înainte! în cinci minute banii vor fi ai lui, apoi îi va da papucii lui Jabavu şi după cincisprezece minute va fi în casa unui prieten care-l va adăposti până dimineaţa. Totul e atât de uşor, atât de uşor! Să dea înapoi e greu şi, mai ales, ruşinos. Strânge din dinţi şi-şi făgăduieşte:

„Aşteaptă un pic, ţărănoiule tuciuriu! De cum pun mâna pe bani, tu poţi să fii prins. Şi chiar dacă nu eşti, ce-ai să faci fără mine? Ai să te duci înapoi la bandăr dar fără mine sunt toţi ca puii de găină şi într-o săptămână o să aveţi toţi de-a face cu poliţia”.

Gândul îi face atâta plăcere, încât îi vine să râdă, îl prinde, bine dispus, pe Jabavu de încheietură şi-l trage înainte.

Merg până ajung la zece paşi de fereastră, chiar acolo unde cade o lumină firavă, lăsând să se vadă solul uscat, bolovănos, şi un tufiş de sub fereastră, des şi întunecat. Îi înconjoară bezna, umezeala, vântul. Îl văd pe fiul domnului Mizi întins de-a latul pe pat, încă îmbrăcat, adormit cu cartea în mână.

Jerry îşi face iute socoteala, apoi zice:

— Ai să te catâri şi ai să intri repede pe fereastră. Nu încerca să faci pe deşteptul. Pot să arunc şişul de la distanţă tot aşa de bine cum îl folosesc de aproape, aşa că…

Îl răsuceşte uşor spre haina lui Jabavu şi câtă plăcere simte când Jabavu se dă înapoi! E ciudat că Jabavu nu se teme pentru pielea lui, dar nu poate îndura să-şi vadă haina găurită şi tăiată. S-a dat înapoi instinctiv, aproape supărat, ca şi cum l-ar fi necăjit o muscă. Aude vocea puternică şi încrezătoare a lui Jerry:

— Te vei duce la uşa care dă în camera cealaltă. Vei sta lângă perete, cu spatele la el, vei întinde braţul într-o parte şi vei stinge lumina. Nu te gândi să faci pe deşteptul, fiindcă te luminez cu lanterna, uite…

Şi aprinde o lanternă mică, pe care o are în palmă. Din lanternă ţâşneşte o singură rază de lumină puternică, subţire ca un creion. O strânge în mână, dar strânge şi din dinţi ca să nu înjure, fiindcă sângele care-i curge din locul unde l-a muşcat Jabavu face să-i alunece lanterna din mână.

— Apoi vin şi eu în odaie, îl leg la iuţeală pe prostul ăla din pat, şi îmi arăţi unde sunt banii.

Jabavu tace, apoi zice:

— N-am ce bani să-ţi arăt. Ţi-am spus că nu sunt bani. De fapt, de ce vrei să intri în casa asta?

Jerry îl apucă de braţ şi şuieră:

— E timpul să termini cu gluma!

Jabavu continuă:

— Ţi-am spus odată că sunt bani ald, dar în vremea când glumeam. Desigur, al Injolo» că”.

Se opreşte, gândindu-se la natura acelor glume, Apoi îşi spune:

„Nu-i nevoie, când am să fiu înăuntru, am a A-l < liem pe Mizi.

Jerry îl întreabă:

Şi de re să tiu fie bani? Unde tine banii Ligii? N-ai văzut locul în care oamenii ăştia păstrează lucrurile interzise? Când am luat banii de la domnul Samu, i-am luat dintr-un astfel de loc.

Jabavu îşi trage însă braţul şi înaintează prin lumină spre fereastră, fără să-şi înăbuşe paşii. Jerry şuieră pe urma lui:

jâncet, nebunule, încet!

Jabavu împinge fereastra cu umărul, şi fereastra se deschide cu zgomot. Se caţără. În spatele lui, Jerry ţopăie şi înjură de furie. O clipă se întreabă dacă n-arf. fi mai bine s-o şteargă, Apoi 1 se pare că vede cutia mare şi plină cu bani şi se aruncă după Jabavu, trece prin spaţiul luminat şi se caţără pe fereastră.

Cei doi tineri au intrat prin fereastra luminată făcând mult zgomot. Băiatul de pe pat se mişcă, dar Jerry s-a şi aplecat peste el, îl leagă la ochi cu o cârpă şi-i vâră în gură o batistă plină cu aluat umed; în acelaşi timp îi pune un genunchi în piept şi-l leagă cu o frânghie, astfel că băiatul nu mai poate nici să se mişte, nici să vadă, nici să strige. Dar când Jabavu îl vede pe fiul domnului Mizi legat pe pat, ceva în interiorul lui se deşteaptă şi-i vorbeşte, indiferenţa lui dispare şi începe să strige:

— Domnule Mizi, doamnă Mizil

E” vocea unui copil îngrozit, fiindcă frica de Jerry l-a năpădit din nou. Jerry se-răsuceşte pe călcâie înjurând şi ridică braţul în care ţine cuţitul. Jabavu sare la el şi-l apucă de încheietură. Cei doi se clatină înlănţuiţi, în plină lumină;

amândoi caută să apuce cuţitul, dar în camera din spate se aude zgomot. Ca fulgerul, Jerry sare într-o parte, se avântă şi ţâşneşte pe fereastră, în timp ce Jabavu se clatină încă, ţinând cuţitul în mână.

Intră domnul şi doamna Mizi şi când îl vede, domnul Mizi se repede la el şi-l apucă de mâini, strângându-i-le lângă trup, dar Jabavu îi spune:

— Nu, nu, vă sunt prieten!

Domnul Mizi îi spune peste umăr doamnei Mizi:

— Lasă-l în pace pe băiat! Dă-mi ceva să-l leg pe ăsta!

Căci doamna Mizi s-a aplecat înfricoşată peste fiul ei care se sufoca aproape, acoperit cu o cuvertură. Jabavu se lasă moale în mâinile domnului Mizi şi-i spune i

— Nu sunt hoţ, eu v-am strigat şi, credeţi-mă, domnule Mizi, am vrut să vă previn.

Domnul Mizi e prea furios ca să-l asculte. Îl ţine strâns de încheietură şi aşteaptă ca doamna Mizi să-şi dezlege fiul.

Apoi doamna Mizi se întoarce spre Jabavu şi-i spune aproape strigând:

— Te-am ajutat, te-am primit în casă, şi acum vrei să ne jefuieşti…

— Nu, nu, doamnă Mizi, nu e aşa, să vă spun…

— Ai să spui la poliţie – zice domnul Mizi aspru.

Şi Jabavu, văzând chipul împietrit, furios al domnului Mizi, simte că a fost trădat. În sinea lui, un simţământ nou ia naştere din desperarea care începe să-l cuprindă.

Băiatul, care şade acum pe pat, pipăindu-şi falca lovită de ghemul mare de cocă, îi spune:

— De ce-ai făcut asta? Te-am supărat cu ceva?

— N-am făcut-o eu… a fost celălalt!

Băiatul fusese însă legat la ochi înainte de a-i fi putut deschide, aşa că nu văzuse nimic.

Apoi domnul Mizi se uită la cuţitul de pe pardoseală

şi zice:

— Eşti un asasin, nu numai un hoţ. Pe pardoseală e sânge…

— Nu, sângele trebuie să fie curs din mâna lui Jerry, l-am muşcat de mină… – spune Jabavu, apoi vocea i se stinge.

Doamna Mizi îi spune cu dispreţ:

— Îţi închipui că ne prosteşti. De două ori ai fugit. O dată de la doamna şi domnul Samu, când *i-slu* dat ajutor în desiş. Apoi de la noi, care tot aşa te-am ajutat. Ai stat tot timpul cu derbedeii şi acum vii aici cu cufitul şi vrei să stăm cu mâinile în sân când tu ne legi copilul şi-i umpli gura cu aluat!

În strânsoarea domnului Mizi, Jabavu e moale ca un miel. Le spune cu simplitate:

— Nu mă credeţi…

Desperarea îi curge prin vine ca o otravă neagră. Şi din nou această desperare produce surpriză celor din jurul lui.

Domnul Mizi slăbeşte strânsoarea şi doamna Mizi, care plânge cu amărăciune, îi spune:

— Ai venit cu cuţitul, Jabavu, cu cuţitul!

Domnul Mizi ia cuţitul de pe jos, vede că nu e pătat de sânge, se uită la sângele de pe duşumea şi zice:

— Un lucru e adevărat. Sângele nu vine de la o rană făcută cu cuţitul.

Dar Jabavu se uită acum în pământ, posomorât şi indiferent.

Apoi intră poliţia, mai mulţi poliţişti deodată, unii pe fereastră, alţii prin uşa din faţă. Unul îi pune cătuşe lui Jabavu şi ia o declaraţie de la domnul Mizi. Doamna Mizi plânge încă şi se agită pe lângă fiul ei.

— Nu sunt hoţ. Am venit aici ca să vă previn. Vreau să trăiesc ca un om cinstit.

Când aude aşa, poliţistul râde şi zice că Jabavu. deşi

a venit abia de câteva săptămâni în oraş, e cunoscut ca unul din cei mai dibaci hoţi, că face parte din banda cea mai ticăloasă. Că acum, datorită lui, vor fi toţi prinşi şi băgaţi la puşcărie.

Jabavu ascultă cu indiferenţă. Se uită la doamna Mizi cu privirea amară a copilului trădat de mama lui. Apoi se uită şi la domnul Mizi cu aceeaşi privire. Amândoi se uită uimiţi la Jabavu. Dar domnul Mizi îşi spune:

„Toată viaţa am căutat să nu am de-a face cu poliţia şi acum nerodul ăsta mic mă face să-mi pierd vremea prin tribunale; acum o să se spună că am fost amestecat în procese”.

Jabavu e luat în dubă şi dus la închisoare. Rămâne acolo toată noaptea şi doarme somnul întunecat, lipsit de vise, al celor ce au pierdut orice speranţă. Familia Mizi l-a trădat. Nu mai are nimic de făcut.

Dimineaţa crede că va fi dus la tribunal, dar e mutat numai în altă celulă. Se gândeşte că vina lui e foarte gravă, fiindcă este ţinut singur în celulă, o încăpere cu pereţi de cărămidă, cu pardoseala de piatră şi cu o fereastră aşezată sus şi prevăzută cu gratii.

Trece o zi, apoi alta. Gardienii îi vorbesc, dar el nu răspunde. După aceea vine un poliţist şi-i pune întrebări, însă Jabavu nu scoate un cuvânt. La început poliţistul e răbdător, apoi se supără şi la urmă îl ameninţă, îi spune că poliţia ştie totul, că Jabavu nu câştigă nimic dacă tace. Dar Jabavu tace fiindcă nu-i pasă. Vrea doar să fie lăsat în pace, şi până la urmă poliţistul pleacă.

I se aduce mâncare şi apă, dar el nu mănâncă, nici nu bea până nu i se porunceşte, şi atunci bea şi mănâncă automat şi parcă uită de sine şi rămâne nemişcat cu bucata de pâine sau cu cana în mână. Apoi doarme şi iar doarme, ca şi cum sufletul i se pregăteşte să treacă uşor în lumea cealaltă. Nu se gândeşte la moarte, dar ea cacolo, lângă el, în celulă, ca o umbră mare, neagră.

Aşa trece o săptămână, şi Jabavu nu-şi dă seama.

În ziua a opta se deschide uşa şi intră un preot alb. Jabavu doarme, dar gardianul îl zgâlţâie până îl trezeşte, apoi îi dă un ghiont ca să se scoale. Se aşază acolo unde îi spune preotul să şadă. Nu se uită la preot.

Preotul este domnul Tennent, de la biserica anglicană; el vizitează pe deţinuţi o dată pe săptămână. E un bărbat înalt, slab, cărunt, gârbovit. Se mişcă încet, vorbeşte încet şi imprimă o notă de neîncredere până şi vorbelor pe care şi le alege.

E un om foarte sceptic, aşa cum sunt mulţi alţii de credinţa lui. Dac-ar fi ţinut de altă biserică, aceea pe care africanii o numesc romană, ar fi intrat altfel în celulă. Păcatul e ăsta, sufletul este ăstălalt; vorbele rostite ar fi fost categorice şi spusele lui ar fi avut timbrul unei credinţe care nu se schimbă odată cu viaţa schimbătoare.

Biserica domnului Tennent îi lasă însă multă libertate de conştiinţă. Mulţi ani a muncit cu africanii săraci din oraş şi-l vede pe Jabavu aproape cu aceiaşi ochi cu care-l vede domnul Mizi. Mai întâi, în mintea lui are loc un proces de gândire în care Jabavu e prins ca o frunză în vârtej. Îşi zice că a numi păcătos pe un copil ca Jabavu înseamnă lipsă de milostenie. Pe de altă parte, un om care crede în Dumnezeu trebuie să arunce vina pe ceva ori pe cineva – pe ce, pe cine? Nu ştie. Părerile lui despre Jabavu îi răpesc tihna.

Omul ăsta, care vine la închisoare în fiecare săptămână, îşi urăşte din adâncul inimii munca, fiindcă nu are încredere în sine. A intrat în celula lui Jabavu mustrându-se că nu e mânat de dragoste şi, după prima privire ce o aruncă spre Jabavu, se înăspreşte. Deseori a văzut pe deţinuţi plângând ca nişte copii şi chemându-şi mamele – un aspect al firii omeneşti care îi repugnă grozav, fiindcă e englez şi dispreţuieşte astfel de etalări ale emoţiei. I-a văzut încăpăţânaţi, nepăsători, amărâţi. E rău

să fii aşa, dar e mai bine decât să plângi. I-a văzut deseori prăbuşiţi în ei înşişi, ca Jabavu, tăcutf, nemişcaţi, cu privirile goale. Starea asta o urăşte mai mult decât pe oricare alta, fiindcă e cu desăvârşire străină de firea lui. A văzut deţinuţi condamnaţi la moarte în aceeaşi stare în care se află azi Jabavu; erau morţi înainte de a li se pune ştreangul de gât. Dar Jabavu nu va fi spânzurat, vina lui e relativ mică, aşa că desperarea lui e cu totul nejustificată şi domnul Tennent ştie din experienţă că nu e pregătit să se amestece în astfel de probleme.

Se aşază pe un scaun incomod, pe care i l-a adus gardianul, şi se întreabă de ce îi vine atât de greu să vorbească despre Dumnezeu. Jabavu nu e creştin, după cum reiese din hârtiile lui, dar este acesta un motiv suficient pentru ca un om al lui Dumnezeu să nu vorbească despre Dumnezeu? După o lungă tăcere îi spune:

— Văd că eşti tare nefericit. Aş vrea să te ajut.

Vorbele n-au viaţă, sunt serbede, moi, şi Jabavu nu face nicio mişcare.

— Ai intrat în mare bucluc. Dar dacă vorbeşti, poate că o să fii mai uşurezi situaţia.

Jabavu nu scoate o vorbă, ochii îi sunt neclintiţi.

Pentru a suta oară domnul Tennent îşi spune că ar fi mai bine pentru el să se lase de munca asta, să cedeze locul unuia din colegii lui care nu se gândeşte la gospodărie şi la salariu mai degrabă decât la Dumnezeu. Totuşi urmează cu vocea lui blândă, răbdătoare:

— Poate că lucrurile nu stau chiar atât de prost cum Ui închipui. Faţă cu vina ce îi se aduce, pari să fii prea nenorocit. Vei fi acuzat de delicte uşoare. Violare de domiciliu şi mistificare de serviciu, astea nu sunt vini serioase.

— Procesul s-a amânat atâta din cauza numărului mare de persoane implicate în el. Complicele dumitale, omul care-şi zice Jerry, a fost denunţat de banda lui ca fiind

cel care te-a îndemnat să jefuieşti casa domnului Mizi.

La auzul numelui de Mizi, Jabavu face o mişcare uşoară, apoi rămâne liniştit.

— Jerry va fi acuzat că a organizat jaful, că era înarmat cu cuţitul şi că şedea în oraş fără să aibă o slujbă adevărată. Poliţia bănuieşte că e amestecat în multe alte infracţiuni, dar nimic nu e încă dovedit. Va primi o condamnare grea, adică o va primi dacă va fi prins. Se crede că e în drum spre Johannesburg. Când îl vor prinde, or să-l bage la închisoare. Au arestat şi un mulatru care le dădea africanilor, printre alţii şi dumitale, dovezi false de slujbe. Dar omul ăsta zace în spital grav bolnav şi nu cred că va scăpa cu viaţă. Cât priveşte pe ceilalţi membri ai bandei, poliţia îi acuză că n-au slujbă, atâta tot. S-au rostit atâtea minciuni, atâtea învinuiri şi contra învinuiri, că sarcina poliţiei este foarte grea. Ţine minte că e prima dumitale greşeală, că eşti foarte tânăr, şi împrejurările n-or să-ţi fie chiar defavorabile.

Jabavu tace. Domnul Tennent îşi zice:

„De ce-l îmbărbătez pe băiatul ăsta de parc-ar fi nevinovat? Poliţia mi-a spus că e amestecat în tot soiul de răutăţi, deşi nu se poate dovedi nimic împotriva lui”.

Îşi schimbă vocea şi spune aspru:

— Nu spun însă că faptul că eşti membru al bandei nu va influenţa hotărârea judecătorească. Vei plăti pentru vina că ai călcat legea. Se spune că vei primi un an de închisoare…

Se opreşte, fiindcă îşi dă seama că pentru Jabavu e totuna, chiar dacă i-ar fi spus că va primi zece ani. Un timp tace şi se gândeşte, fiindcă are de făcut o alegere care nu e de loc uşoară. În dimineaţa aceea domnul Mizi a venit acasă la el şi l-a întrebat dacă are de gând să se ducă la închisoare. Când i-a răspuns afirmativ, domnul Mizi l-a întrebat dacă ar vrea să ia o scrisoare pentru Jabavu. Nu e îngăduit să duci scrisori deţinuţilor. Domnul Tennent n-a

călcat legea niciodată. De altfel nici nu-l simpatizează pe domnul Mizi, fiindcă nu-i plac politicienii, nici politica. Îşi închipuie că domnul Mizi nu e decât un palavragiu, un demagog sforăitor care urmăreşte puterea şi gloria. Totuşi nu-l dezaprobă total pe domnul Mizi, deoarece el cere pentru poporul lui ceea ce şi el, domnul Tennent, crede că e drept. La început a refuzat să ia scrisoarea, apoi a spus un „da" rigid, a spus că va încerca… Acum scrisoarea e în buzunarul lui.

Până la urmă scoate scrisoarea din buzunar şi spune

— Am o scrisoare pentru dumneata.

Jabavu tot nu se mişcă.

— Ai prieteni care aşteaptă să te ajute – îi spune cu voce tare, încercând să străpungă cu vorbele apatia lui Jabavu.

Jabavu îşi ridică ochii. După o lungă pauză, spune:

— Ce prieteni?

Pe domnul Tennent îl mişcă faptul că, după atâta tăcere, îi aude vocea.

— De la domnul Mizi – îi spune ţeapăn.

Jabavu smulge scrisoarea, sare în picioare şi se aşază în lumina care vine de la fereastra cea mică, de lângă tavan. Rupe plicul şi-l aruncă pe pardoseală. Domnul Tennent îl ridică şi spune:

— Încă nu sunt suspectat că îţi aduc scrisori.

Îşi dă seama, după sunetul propriei sale voci, că e supărat. N-are dreptate, fiindcă a acceptat fără să fie silit. Nu-i place nedreptatea, îşi stăpâneşte vocea şi spune:

— Citeşte-o repede şi dă-mi-o înapoi. Aşa cere domnul Mizi.

„Fiul meu"…

La aceste cuvinte, lacrimile încep să-i curgă pe obraji. Domnul Tennent se simte stânjenit şi se gândeşte:

„Acum va urma una din scenele acelea neplăcute".

Apoi se ceartă singur pentru că-i lipseşte milostenia

creştină şi se întoarce cu spatele ca să nu-l supere lacrimile lui Jabavu. Trebuie să păzească şi uşa (ca nu cumva să se întoarcă gardianul mai devreme.

Jabavu citeşte:

„Cred că ai fost sincer când mi-ai spus că ai venit în casa mea împotriva vrerii tale şi că ai încercat să ne previi. Nu înţeleg însă ce aşteptai să facem după aceea. Câţiva membri ai bandei au venit să-mi spună că aşteptai să-ţi găsesc un serviciu şi să am grijă de tine. Au venit la mine, crezând că-i voi apăra în faţa poliţiei. Nu voi face aşa ceva. Nu am timp pentru infractori. Toată săptămâna poliţia a anchetat pe oamenii ăştia şi pe complicii lor? nu s-au putut afla decât foarte puţine lucruri, că şeful bandei era acel Jerry, că făcea presiuni asupra ta. Sunt înspăimântaţi de el, de asemenea şi de tine, căci se pare că există lucruri pe care le-ai putea spune poliţiei, dac-ai vrea.

Acum încearcă să înţelegi ceea ce vreau să-ţi spun. Scriu numai fiindcă doamna Mizi m-a convins s-o fac. Îţi spun sincer că n-am nicio simpatie pentru tine…”

Aici Jabavu lasă hârtia să-i cadă, răceala începe să-i cuprinde inima. Dar domnul Tennent, care aşteaptă încordat şi nervos lângă uşă, îl grăbeşte:

— Repede, Jabavu! Citeşte repede!

Şi Jabavu începe iar să citească şi încet răceala dispare, lăsând în urma ei un simţământ pe care nu-l înţelege? nu e însă un simţământ de neplăcere.

„Doamna Mizi îmi spune că prea am gândit mult cu mintea şi prea puţin am simţit cu inima. Spune că nu eşti decât un copil. Poate că aşa e, dar cum nu te porţi ca un copil, îţi voi vorbi ca unui bărbat şi mă aştept să te porţi ca un bărbat. Doamna Mizi foloseşte cu uşurinţă cuvintele „bun” şi „rău”, poate din cauza educaţiei ei de la mănăstire. Cât despre mine, eu nu cred în astfel de cuvinte şi le las pe seama preotului, a domnului Tennent, care sper că îţi va aduce scrisoarea.

Ştiu numai atât, că eşti foarte inteligent şi înzestrat, că ai putea să te foloseşti bine de talentele tale, dacă ai vrea. Ştiu, de asemenea, că până acum te-ai purtat ca şi cum lumea îţi este datoare cu ceva. Trăim vremuri foarte grele, suferinţa e mare şi nu văd pentru care motiv ai fi altfel decât alţii. Am să vin la tribunal ca martor, fiindcă eu am fost cel căruia i s-a violat domiciliul. Am să spun că te-am cunoscut dinainte, dar numai din întâmplare, aşa cum cunosc sute de oameni, ceea ce e adevărat, Jabavu…”

Încă o dată hârtia îi cade din mâini şi un sentiment de obidă îl cuprinde. Pentru Jabavu lecţia asta va fi mai dură decât oricare alta: că e unul din cei mulţi, că nu e altfel decât alţii.

Aude vocea grăbită a domnului Tennent:

— Hai, Jabavu, ai să te gândeşti după aceea.

Şi Jabavu citeşte mai departe:

„Adversarii noştri folosesc orice prilej ca să ne blameze, pe noi şi mişcarea noastră, şi ar fi fericiţi dacă-aş spune că sunt prietenul unui om pe care toţi îl ştiu infractor, chiar dacă vina lui nu se poate dovedi. Până acum, şi cu multă străduanie, am păstrat foarte bune raporturi cu poliţia, ca orice cetăţean obişnuit. Se ştie că nu fur, că nu mint, că nu înşel. Sunt ceea ce se cheamă un om respectabil. Nu vreau să-mi schimb această calitate de dragul tău. Tot astfel, în calitatea mea de lider al semenilor noştri, mă aflu într-o situaţie delicată, de aceea, dacă te sprijin, lucrul acesta va avea o dublă semnificaţie pentru poliţie. Îndată vor începe anchete care vor dovedi că eşti unul de-ai noştri, că ai lucrat cu noi, ceea ce am negat cu desăvârşire. De fapt, adevărul este că n-ai lucrat cu noi.

Acum, fiule, ai să spui, ca şi nevastă-mea, doamna Mizi, că sunt un om aspru, dar să-ţi aduci aminte că vorbesc pentru sute de oameni, care au încredere în mine, că nu pot să-i jignesc pe toţi de dragul unui băiat bezmetic. Când vei fi la tribunal, voi vorbi cu asprime şi nu mă voi

uita la tine. Am s-o las acasă pe doamna Mizi, fiindcă mă tem de inima ei prea bună. Vei sta în închisoare poate un an şi condamnarea ţi se va reduce dacă te vei purta bine. Va fi o încercare grea pentru tine. Vei sta alături de răufăcători care te vor ademeni s-o apuci pe calea lor, vei munci din greu şi vei avea hrană proastă. Dar dac-ai vreo posibilitate să înveţi, învaţă. Nu atrage în niciun fel atenţia asupra ta. Nu vorbi despre mine. Când vei ieşi din închisoare, vino să mă vezi, dar în secret, şi am să te ajut, nu fiindcă eşti ceea ce eşti, ci fiindcă respectul pe care mi l-ai arătat a fost respectul pentru ceea ce reprezint eu, lucru mai de seamă decât oricine dintre noi. Cât timp vei fi în închisoare, gândeşte-te la sutele şi miile de oameni care sunt în închisori în Africa, de bunăvoie, de dragul libertăţii şi dreptăţii. În felul acesta nu vei fi singur, fiindcă, deşi pe ocolite şi cu greutate, cred că faci parte din rândurile lor.

Te salut din partea mea şi a doamnei Mizi şi a fiului nostru, din partea domnului şi doamnei Samu şi din partea celor ce aşteaptă să-şi pună încrederea în tine. De data asta, Jabavu, trebuie să ai încredere în noi. Te salutăm…”

Jabavu lasă să-i cadă hârtia şi rămâne cu ochii ţintiţi în gol. Cuvântul care are pentru el mai multă semnificaţie decât oricare altul din cele multe scrise în grabă pe hârtia aceea e noi. Noi, zice Jabavu, noi, *noi*. Pacea coboară în el.

Căci în trib şi în sat, viaţa strămoşilor lui a fost clădită pe cuvântul noi. Pentru el n-a fost aşa. Pentru – el, de atunci şi până acum, vremurile au fost grele şi urâte şi n-a existat decât un cuvâirt. Eu, eu, eu – un cuvânt crud şi ascuţit ca un cuţit. Acum cuvântul noi i s-a dăruit iarăşi; îl primeşte cu tot ce are el bun şi rău, cu tot ceea ce poate el oferi. Noi, se gândeşte Jabavu, noi… Şi pentru prima dată foamea din el, care a urlat ca un animal în tot cursul vieţii lui de până atunci, ţâşneşte nezăgăzuită şi curge apoi lin în cuvântul noi.

Se aud paşi călcând pe piatră, afară.

Domnul Tennent zice:

— Dă-mi scrisoarea!

Jabavu i-o întinde şi domnul Tennent o strecoară repede în buzunar.

— Am să i-o dau înapoi domnului Mizi şi am să-i spun că ai citit-o.

— Spuneţi-i că am citit-o cu toată priceperea mea, că-i mulţumesc, că voi face aşa cum spune, că poate să aibă încredere în mine. Spuneţi-i că nu mai sunt copil, ci bărbat, şi că judecă drept aşa cum judecă, şi că e drept să-mi primesc pedeapsa.

Domnul Tennent se uită surprins la Jabavu şi îşi zice cu amărăciune că el, omul lui Dumnezeu, e un falit; că un agitator necumpătat şi fără credinţă vorbeşte despre dragoste, despre bine şi despre rău şi reuşeşte să-l mişte pe Jabavu, faţă de care el nu îndrăzneşte să folosească asemenea cuvinte. Îi vorbeşte totuşi cu grijă şi cu bunătate:

— Am să te vizitez la închisoare, Jabavu. Dar să nu spui gardianului sau poliţiei că ţi-am adus scrisoarea – asta.

Jabavu îi mulţumeşte şi-i spune:

— Sunteţi bun, domnule.

Domnul Tennent zâmbeşte cu zâmbetul lui uscat, sceptic şi iese, iar gardianul încuie uşa.

Jabavu se aşază pe pardoseală, cu picioarele întinse. Nu mai vede pereţii cenuşii ai celulei, nu se mai gândeşte nici măcar la tribunal sau la închisoarea pe care o va face după aceea.

Noi, rosteşte Jabavu de câteva ori. *Noi*. Şi parcă în mâinile lui goale simte mâinile calde ale fraţilor săi.

Scriitoarea engleză Doris Lessing s-a născut în anul 1919 în Iran, în familia unui funcţionar englez. În 1924 pleacă cu ai săi în Rhodesia de Sud, colonie britanică, unde viitoarea scriitoare îşi petrece copilăria şi adolescenta.

În 1950 Doris Lessing se stabileşte în Anglia şi începând din acest an îşi publică lucrările care o fac cunoscută şi o consacră ca scriitoare.

Adânc impresionată de exploatarea colonială engleză care s-a desfăşurat sub ochii ei încă din copilărie, Doris Lessing oglindeşte în romanele sale rapacitatea, descompunerea morală a colonizatorilor albi, crunta exploatare a popoarelor negre din sudul Africii, lupta lor de eliberare, dorinţa lor de a se instrui, de a ieşi din ignoranţă, de a se conduce singure.

Astfel, în 1950 şi 1952 îi apar romanele „Ierburile cântă" şi „Marta Quest", iar în 1951 şi 1952 culegerile de nuvele intitulate „Aceasta e tara bătrânului şef" şi „Cinci povestiri".

Povestirile înmănuncheate în cartea de faţă au fost alese din cele două volume de nuvele ale scriitoarei engleze.

CUPRINS

Bătrânul şef Mşlanga 5
Tainele noastre nu-s de vânzare 20
Muşuroiul de furnici 29
poamea 95

Redactor responsabil: MIM1 WESTFREED
Tehnoredactor: GHEORGHE CHIRU

Dat la cules: 4.07.1966. Bun de tipar: 26.07.1966. Apărut: 1966. Comanda nr. 7076. Tiraj: 20140. Hlrtie: tipar înalt B de 63 g/m². 540X840/16. Colţ editoriale: 16, 62. Coli de tipar: 15, 5. A.T. 9196. C.Z. pentru bibliotecile mici: 82 – 3 = R.

Tiparul executat sub comanda nr.: 529/1966, la întreprinderea Poligrafică Cluj, str. Brassăi Nr. 5 – 7. Republica Socialistă România